

**PSİKOBIYOĞRAFİK AÇIDAN ÖMER
LÜTFİ METE'NİN HAYATI**

Harun KAHVECİ

**Doktora Tezi
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Prof. Dr. Faruk KARACA**

2019

Her Hakkı Saklıdır

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI**

Harun KAHVECİ

PSİKOBİYOĞRAFİK AÇIDAN ÖMER LÜTFİ METE'NİN HAYATI

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Faruk KARACA**

ERZURUM - 2019

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum “**PSİKOBİYOGRAFİK AÇIDAN ÖMER LÜTFİ METE’NİN HAYATI**” adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

17.01.2019

Harun KAHVECİ

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi **MADDE 6– (1)** Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ay aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Faruk Karacadanışmanlığında, Harun Kahveci tarafından hazırlanan bu çalışma 17 / 01 / 2019 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Febece ve Din Bilim Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Faruk KARACA İmza:
Jüri Üyesi : Prof. Dr. H. Ömer ÖZDEN İmza:
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Hikmet YAZICI İmza:
Jüri Üyesi : Prof. Dr. Mehmet DAĞ İmza:
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Behlül TOKUR İmza:

Prof. Dr. Sait UYLAŞ
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
ÖNSÖZ	VII

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI	5
III. SINIRLIKLAR	5
IV. YÖNTEM	6
A. PSİKOBIYOĞRAFI	6
1. Psiko-Biyografinin Tanımı	6
2. Psiko-Biyografi ile Biyografi Arasındaki Fark.....	8
3. Psiko-Biyografinin Avantajları.....	9
4. Psiko-Biyografinin Dezavantajları	10
5. Psiko-biyografide Veri Yönetimi	11
6. Psiko-biyografiye Eleştirel Bakış	11
B. ERİK HOMBURGER ERİKSON'A GÖRE PSİKOSOSYAL GELİŞİM	12
1. Temel Güven Karşı Güvensizlik	13
2. Özerkliğe Karşı Utanç ve Kuşku Evresi	14
3. Girişkenliğe Karşı Suçluluk (3-6).....	15
4. Çalışkanlığa Karşı Aşağılık Duygusu.....	16
5. Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası	17
6. Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık.....	18
7. Üretkenliğe Karşı Verimsizlik/Durağanlık.....	19
8. Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk.....	20

BİRİNCİ BÖLÜM
ÖMER LÜTFİ METE’NİN HAYATI

1.1. ÖMER LÜTFİ METE’NİN DOĞDUĞU DÖNEM SOSYAL-SİYASAL ŞARTLAR.....	22
1.2. ÖMER LÜTFİ METE’NİN ÇOCUKLUĞU	24
1.3. ÖMER LÜTFİ METE’NİN AİLESİ.....	27
1.4. ARKADAŞ ÇEVRESİ	32
1.5. TEMEL EĞİTİM.....	32
1.6. KUR’AN KURSU EĞİTİMİ.....	36

İKİNCİ BÖLÜM

GENÇLİK DÖNEMİ VE KİŞİLİĞİN KURUCU UNSURLARI

2.1. LİSE EĞİTİMİ.....	41
2.2. ÇEVREMİZ KENDİMİZİZ	47
2.3. FARKIM ANLAYIŞIMDIR	54
2.4. DIŞ DÜNYADA KENDİNİ BULMA	59
2.5. YETERLİK ALGISI.....	64
2.6. MÜCADELE RUHUNUN ŞEKİLLENMESİ	66
2.7. VARLIĞINI HİSSETİRME.....	70
2.8. ÜÇ AYAK BİR ŞAFAK	71
2.9. İDEALİST BİR GENÇ	76
2.10. DİRİLİŞ	78
2.11. EŞEKLER KİTAP YAZMAZ	84
2.12. ALLAH VAR GAM YOK.....	89

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YETİŞKİNLİK DÖNEMİ FİKRİ HAYAT

3.1. SİYASET.....	92
3.1.1. Çağdaş Müslüman	104
3.1.2. Dış Siyaset.....	110
3.1.3. Toplumsal Kalkınma	119
3.2. MİLLİYETSİZ MİLLET OLUNMAZ.....	128

3.3. DEVLETTE ASLOLAN DERİNLİKTİR	134
3.4. YERLİ DÜŞÜNCE.....	144
3.5. TASAVVUF	150
3.6. SANAT	172
3.6.1. Estetik.....	177
3.6.2. Roman	189
3.6.3. Şiir	196
3.6.4. Senaryo	201
3.6.5. Müzik.....	211
3.6.6. Mizah.....	215
3.6.7. Mimari	218
3.6.8. Spor	223
SONUÇ.....	233
KAYNAKÇA	238
ÖZGEÇMİŞ.....	257

ÖZET

DOKTORA TEZİ

PSİKOBIYOĞRAFİK AÇIDAN ÖMER LÜTFİ METE’NİN HAYATI

Harun KAHVECİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Faruk KARACA

2019, 257 Sayfa

**Jüri: Prof. Dr. Faruk KARACA
Prof. Dr. H. Ömer ÖZDEN
Prof. Dr. Mehmet DAĞ
Prof. Dr. Hikmet YAZICI
Doç. Dr. Behlül TOKUR**

Dünya genelinde biyografi çalışmalarına göre nispeten yeni sayılan ve kişiliğin anlaşılmasında önemli bir yer tutan psikobiyografi çalışmalarının ülkemizdeki örnekleri oldukça sınırlıdır.

Bu çalışma verdiği önemli eserler ve aksiyoner kimliği ile romancı, şair, senarist ve gazeteci Ömer Lütfi Mete’nin psikobiyografisini konu edinmektedir.

Yapılan çalışmada yöntem olarak Erik Erikson’un Psikososyal gelişim kuramı esas alınmıştır. Erikson, içinde Freud, Adler ve Jung gibilerinin de bulunduğu gelişim psikologları olarak bilinen “Kişilik Kuramcıları”ndan biridir. Onun Gandhi ve Luther hakkında yaptığı psikobiyografik çalışmalar dünya çapında ilgiyle karşılanmıştır.

Bu bağlamda Ömer Lütfi Mete’nin hayatı, psikobiyografik perspektiften analiz edilmiştir.

Erikson’un psikososyal gelişim kuramı bağlamında Ömer Lütfi Mete’nin yaşamı psikobiyografik bir inceleme ile ele alınmıştır. Araştırma sonucunda söz konusu kuramın dönemlerive gelişim görevleri ile Ömer Lütfi Mete’nin yaşam olaylarının önemli ölçüde bağdaştığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ömer Lütfi Mete, Psikobiyografi, Psikososyal Gelişim, Erikson, Freud.

ABSTACT**Ph. D. DISSERTATION****THE LIFE OF ÖMER LÜTFİ METE THROUGH PSYCHOBİOGRAPHY****Harun KAHVECİ****Advisor: Prof. Dr. Faruk KARACA****2019, Page: 257****Jury: Prof. Dr. Faruk KARACA
Prof. Dr. H. Ömer ÖZDEN
Prof. Dr. Mehmet DAĞ
Prof. Dr. Hikmet YAZICI
Assoc. Prof. Dr. Behlül TOKUR**

According to biographical studies around the world, the examples of psychobiography studies, which are considered relatively new and important in understanding the personality, are very limited in our country.

This study focuses on the psychobiography of the novelist, poet, screenwriter and journalist Ömer Lütfi Mete.

In this study, Erik Erikson's psychosocial development theory was used as a method. Erikson is one of the Theories of Personality known as Developmental Psychologists, including Freud, Adler and Jung. His psychobiographical works about Gandhi and Luther were welcomed worldwide.

In this context, Ömer Lütfi Mete's life was analyzed from a psychobiographical perspective.

In the context of Erikson's psychosocial development theory, the life of Ömer Lütfi Mete was discussed with a psychobiographical study. As a result of the research, it is seen that the periods and development tasks of this theory and Ömer Lütfi Mete's life events are significantly correlated.

Key Words: Ömer Lütfi Mete, Psychobiography, Psychosocial development, Erikson, Freud.

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
Bkz.,	: Bakınız
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivler (Cumhurbaşkanlığı)
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
HYB	: Hekimler Yayın Birliği
KOCAV.	: Kültür Ocağı Vakfı
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Millî İstihbarat Teşkilâtı
MSP	: Milli Selamet Partisi
O.M.Ü.İ.F.D	: Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
s.	: Sayfa
SBE.	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
TGRT	: Türkiye Gazetesi Radyo Televizyonu
TRT	: Türkiye Radyo Televizyon Kurumu
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
vd.	: Ve devamı
Yay.	: Yayınları, Yayınevi
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurumu

ÖNSÖZ

Cumhuriyet dönemi Türkiye'sine, entelektüel katkıları olan şair, sanat, siyaset ve fikir adamlarımızdan biri olan Ömer Lütfi Mete'yi doktora tez danışmanım Prof. Dr. Faruk KARACA hocam tarafından psiko-biyografisini çalışmamı önerdiğinde büyük bir heyecan duymuştum.

2013 yılı ilkbaharında "Ömer Lütfi Mete'nin Psikobiyografisi" başlıklı tezi çalışmaya başladığımda Türkiye'de, Psiko-biyografi türünde yapılan çalışmaların neredeyse yok denecek kadar az olduğunu gördüm. Bu durum, özellikle tez düzeyinde, bir elin parmakları sayısı kadar azdı.

Çalışmaya öncelikle, Ömer Lütfi Mete'nin yayımlanmış eserleri temin etmekle başlandı. Yazarın çok sayıda ve farklı yayın organlarındaki makale, söyleşi, gazete yazıları vb. çalışmalarını elde etmek için başta Milli Kütüphane olmak üzere, Ankara ve İstanbul'daki çok sayıda kütüphanede araştırma yapıldı. Adı geçen yayın türleri dışında, internet ortamında yayınlanan çok sayıdaki materyale ulaşıldı. Bunun yanında Mete'nin yakınları, arkadaşları, öğrencileri ve hayatı boyunca bir şekilde yolları kesişen insanlarla mülakatlar yapıldı.

Mete aynı zamanda çok sayıdaki sinema, televizyon filmi, dizi ve belgeselin de senaryo yazarıydı. Bununla birlikte Mete, hocalık, sanat danışmanlığı ve sanatçı olarak da çalıştı. Farklı kademelerde görev aldığı bu sanat yapıtlarına ulaşmaya çalışıldı.

Mete'nin doğduğu Rize ili İyidere ilçesinde çocukluk ve gençliğinin geçtiği çevre incelendi. Eğitim gördüğü ve bir süre hocalık yaptığı Kur'an Kursu, mezunu olduğu Rize Lisesi ziyaret edildi ve gerekli materyallerin toplandığı kanaatine ulaşıldığında, verilerin okunup değerlendirilmesinden sonra nihayet yazım sürecine geçildi.

Çalışmam boyunca kütüphanesinden ve değerli fikirlerinden istifade ettiğim, yaşanan zorlukların üstesinden gelme konusunda moral veren ve tezin yazım aşamasında katkılarını esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Faruk KARACA'ya, ayrıca konunun işlenişi esnasında değerli görüşlerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Hacı Ömer ÖZDEN'e, Prof. Dr. Mehmet DAĞ'a, Prof. Dr. Hikmet YAZICI'ya ve Doç. Dr. Behlül TOKUR'a teşekkür ederim. Tezin bilgisayara geçirilmesinde bana yardımcı olan

mesai arkadaşlarıma ve tez boyunca desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşım Doç. Dr. Kemal ÖZKURT'a da bir teşekkür borçluyum.

Ömer Lütfi Mete'yi yazarken en çok yardımlarına başvurduğumuz aile bireylerinden kız kardeşi Ayşe Hacıosmanoğlu hanımefendiye, değerli eşleri Leyla Mete hanıma, oğlu Ali Buhara Mete'ye katkılarından dolayı müteşekkirim.

Nihayet tez çalışmam boyunca ev hayatlarını benim çalışmama senkronize eden eşim Özen, çocuklarım Esra ve Adnan'a bu süreçte gösterdikleri anlayışa müteşekkirim.

Erzurum -2019

Harun KAHVECİ

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren felsefeden ayrılan psikoloji, pozitif bir bilim dalı olarak ortaya çıkmıştır. O, insan ve hayvan davranışları ve zihinsel süreçleri üzerinde bilimsel yöntemlerle çalışan bir bilimdir. İnsan davranışlarını deneysel yöntemlerle anlamaya çalışan öncü psikologlar, dini de kendilerine konu seçmişlerdir. Böylece psikoloji, din olgusunu aşırma konusu yapmış, giderek bu yolda derinlik kazanmıştır. Bunun nedeni dini tutum ve davranışın farklı yoğunluklarda insanın varlığında kendini hissettirmesidir.

Din Psikolojisi, dinin insandaki yansımalarının ortaya çıkarılmasında ve anlaşılmasında psikolojinin bir alt birimi olarak ortaya çıkmıştır. Bu bilim dalı, dini olayları veya yaşayışları sistemli ve tutarlı bir şekilde toplamayı, düzenlemeyi, bilimsel yöntemlerle açıklamayı ve yorumlamayı hedef edinmiştir. Din psikolojisi bu işlemi icra ederken, insan davranışları hakkında iyi, kötü, doğru, yanlış gibi değer hükümlerini öne sürmez. Onun amacı dinin insanın içinde yaşanan sübjektif yönüyle meşgul olmaktadır.¹

Diğer araştırma çeşitlerine oranla zahmetli, zor ve uzun bir zaman alan psikobiyografik çalışmalar, kişiliğin sis altında kalan bölümlerini gün yüzüne çıkarma ve topluma mal olmuş kişiliklerin gizemli yanlarını ortaya çıkarma konusunda son derece değerli çalışmalardır. Psikobiyografisi yazılan şahsiyetin yapıtları üzerinden gidilerek kullanılan biçim, olay ve anlam katlarının çözümlenmesiyle, bilinçli ve bilinç dışı motivasyonları, savunma mekanizmaları, psikolojik ve psikanalitik kavramlarla analiz edilir.

Din psikolojisinin bilim dünyasında yerini almaya başladığı ilk yıllarda, din psikologlarının incelemiş oldukları başlıca konulardan birisi, dini hayat açısından “ekstrem” bazı özellikler taşıyan din büyükleri veya dindarların dini hayatları idi.² Diğer konularla karşılaştırıldığı zaman nispeten daha zor bir araştırma alanı olma özelliği sergileyen bu tür çalışmalar, başladığı hızla devam etmemiş ve din psikolojisinin

¹ Faruk Karaca, *Din Psikolojisi*, Eser Ofset Yayıncılık, Trabzon 2011, 37-38.

² William James, *The Varieties of Religious Experience A Study in Human Nature*, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/au/>, 24.12.2018.

yaklaşık bir asırlık tarihinde arzu edilen seviyeye ulaştırılmamıştır.³ Psiko-biyografinin, psikoloji içerisinde bir disiplin olarak kökeni biyografi ve hagiography alanındaki erken dönem çalışmalarına dayanmaktadır.⁴ Bununla birlikte psiko-biyografinin psikoloji içerisinde bir disiplin olarak yerleşmesinin başlangıcının, Freud'un yayınladığı Leonardo da Vinci'nin psikanalitik profili ile olduğu kabul edilmektedir. Freud'un çalışması tarihsel figürlerin psikanalistler tarafından incelemesi açısından öncü olmuş ve 20. yüzyılın ilk 30 yılında bu çalışmalar fazlasıyla popüler hale gelmiştir. Ancak 20. yüzyılın ortalarından itibaren psikanalizin, akademik psikoloji içerisindeki yerinin gerilemesiyle birlikte psiko-biyografik çalışmaların popüleritesi ve sayısı da azalmaya başlamıştır.⁵ Aynı yüzyılın ikinci yarısında ise Erikson'un, Martin Luther ve Gandhi ile ilgili uluslararası etkisi olan çalışmaları psiko-biyografiyi yeniden ilgi odağı yapmıştır.⁶ Son 10 yılda ise öyküsel psikolojinin popüleritesinin artmasıyla psiko-biyografik çalışmalar hem yöntem hem de teorik köken açısından yenilenme ihtiyacı duymuştur.⁷ Bu ihtiyacın sonucu olarak psikobiyografi ile ilgili ilk el kitabı Schultz⁸ tarafından yayınlanmış ve psiko-biyografik araştırmalar Amerika'da, Avrupa'da ve Güney Afrika'da, uluslararası biçimde, popüleritesini artırmıştır.⁹

Profesyonel psikobiyografinin düzenli olarak gelişimi ise din psikolojisinin klasikleri arasında sayılan ve Erik Erikson tarafından kaleme alınan YoungMan Luther-Genç Adam Luther (1959) isimli kitapla başlamıştır. Erikson'un Luther üzerine yazdığı bu kitap, dinî hayatın psikolojik açıdan açıklanması konusunda psikanalitik perspektiften yapılan katkının etkileyici örneklerinden biri kabul edilmektedir. Kitap, Luther'in ilk dönem hayatı, ev ve ebeveyninden ayrılışı ve daha sonraki çalışmalarına

³ Faruk Karaca, "İsmail Hakkı Aydın'ın Şiirlerinde Allah-Alem-İnsan ve Aşk Psikolojisi", *EKEV Akademi Dergisi*, 2004, 21, 110-118.

⁴ Runyan, W. M., "Ideographic goals and methods in the study of lives". *Journal of Personality*, 1988, 56(1), 295-326.

⁵ Ponterotto, J. G., Reynolds, J. D., Morel, S., Cheung, L., "Psychobiography Training in Psychology in North America: Mapping the Field and Charting a Course", *Europe's Journal of Psychology*, 11 (3), 2015, 459.

⁶ Ponterotto, vd., 459.

⁷ Ponterotto, vd., 459.

⁸ Schultz, W. T., (Ed.). *Handbook of Psychobiography*, Oxford University Press. Oxford 2005, 3.

⁹ Barenbaum, Nicole B. and Winter, David G., "Personality", Freedheim, Donald K., Weiner, Irving B., (edt), *Handbook of Psychology: History of psychology*, John Wiley, Sons, Inc., United States of America, 177-203; Hoboken: Wiley; Fouché, P., Van Niekerk, R., "Academic Psychobiography in South Africa: Past, Present and Future", *South African Journal of Psychology*, 2010, 40(4), 495-507; Kóváry, Z., "Psychobiography as a method. The revival of studying lives: New perspectives in personality and creativity research", *Europe's Journal of Psychology*, 2011, 7 (4), 739-777.

hazırlanmasını içine alan keşişlik yıllarını kapsamaktadır. Bir analist olarak Erikson'a göre Luther, üzerinde terapi yapılan bir vaka, bir hasta değil, sadece bazı şeyleri göstermek için kullanılan bir figürdür. Din ile ilgili herhangi bir önyargı taşımadan önemli bir dinî şahsiyet olan Luther'i bilimsel bir yöntemle sistematik ve esaslı bir araştırma konusu yapan Erikson, Luther'in gençliğinde yaşadığı dinî krizi, tarihsel ve psikolojik bir perspektiften inceleyerek, dinî kolektif bir nevrozla mukayese eden ve onu uzamış çocuksu yaşantılar şeklinde değerlendiren klasik psikanalitik yaklaşım, ego psikolojisi ve psiko-sosyal gelişim teorileri ışığında yeniden değerlendirmek istemiştir. Erikson'a göre Luther'in büyüklüğü, sıklıkla uğruna kavga yapabileceği bir neden manasına gelen şifayı buluncaya kadar çekmiş olduğu ıstıraplardan gelmektedir. Zira o, ancak yaşadığı dönemin kültürel ve siyasi atmosferinde anlaşılabilir sert bir kimlik krizi sürecinden geçmiştir. Çalışmasında Luther'in bireysel içsel kaynaklarla karışan geleneksel dış kaynakları kullanıp onlardan nasıl yeni bir insan yarattığını göstermek isteyen Erikson, dindar birisi olan Luther'le ilgilenmeye başladığı andan itibaren din ile ilgili yapmış olduğu tasvirleri oldukça önemsemiştir. Ona göre din, psikoloji ve psikanalizde olduğu gibi başkalarına gösterilebilen şeylere benzemeyen, ruhun derinliklerinde hissedilen gerçeklikle ayrıntılı bir şekilde ilgilenmekte ve onu anlamlı kelimelere, imajlara, insan varlığını çevreleyen karanlığın ötesine giden kodlara, bütün anlayış ve kavrayışı kaplayan bir ışığa dönüştürmektedir.¹⁰

Erikson benzer bir çalışmayı Gandhi'nin Gerçeği (1969) adıyla Gandhi üzerine de yapmıştır. Buradan yola çıkılarak psikobiyoğrafî türünün tarih sahnesine çıkmasının din psikolojisi ile sıkı bir ilişkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Zira takip eden süreçte de din büyükleri üzerine yazılan psikobiyoğrafîlerin birçoğu din psikologları tarafından yazılmıştır.

Ülkemizde ilk psikobiyoğrafî denemeleri de din psikologlarına aittir. Bunlardan birinde Yavuz "Yunus Emre'nin İç Benine Dini ve Psikolojik Yaklaşımlar" isimli bir çalışmasında kronolojik bir psikobiyoğrafiden ziyade daha çok Yunus Emre'nin tasavvufî kişiliğini analiz etmeye çalışmıştır. Çalışmaya göre Yunus tasavvufî hayatın içine girmiş ham benini işlemek suretiyle olgun bir kişilik haline getirmeyi hedeflemiştir. O bu hedefe aşk ateşiyle varabileceğine inanmış ve kendini içten içe

¹⁰ Faruk Karaca, *Dini Gelişim Teorileri*, Dem Yayınları, İstanbul 2007, 115-116.

harekete geçirmiştir. Nitekim onun nefsi ilahi aşkın ateşinde eridikçe olgun insan olma yolunda yükselmiş ve böylece ham olan beninden uzaklaşarak ilahi aşkı içine sindire sindire gerçek aşkın sahibi Rabbe ulaşmıştır. Yunus Emre henüz olgunluk seviyesine ulaşmadığı başlangıç aşamasında kendisini hem dış hem de iç dünyaya açık tutmuş, sürekli topladığı tecrübelerle iç ve dış dünyasını yakından tanıma fırsatı yakalamış ve böylece yaradılış gayesi içinde kendi yerini ve hedefini belirlemeğe yönelmiştir. Bu zamanla içinde yaşadığı dönemin kendi çevresine hâkim olan manevi havasının şartları ve imkânla ölçüsünde, dünyaya gelirken beraberinde getirdiği ruhsal istidat ve kabiliyetlerin tedricen gelişmesiyle giderek olgunlaşmış ve kendini gerçekleştirmiş özellikler sergilemiştir. Bunun yanında o, olgunlaşma yolunda ilerlerken kendi iç dünyasına yöneldiği sıralarda zaman zaman bir yandan ben kimim? Dünyaya gelişimin sebebi nedir? Ne oldum? Ne olmam ve ne yapmam lazamdır?" şeklinde kendini sorgulayarak yaradılışının sırrını çözmeye çalışmıştır.¹¹

Ülkemizde yazılan en başarılı psikobiyografik çalışmalardan biri Beyazyüz tarafından Cemil Meriç üzerine yazılmıştır. Psikanalitik perspektifin hâkim olduğu çalışmada, diğer psikolojik yaklaşımlardan da yararlanılarak başarılı bir kişilik analizi yapılmıştır. Çalışmada Cemil Meriç'in kendisi hakkında sarf ettiği cümlelerden, Meriç hakkında yazılmış kitap ve makalelerden, Meriç'le yapılan söyleşilerden yararlandığını belirten Beyazyüz'ün dayandığı temel argümanlar, Meriç'in kendisi hakkında ürettiği söylem üzerine kuruludur. Beyazyüz her ne kadar çalışmanın bilimsel iddia taşımayan bir tür edebiyat çalışması olduğunu söylese de çalışmada örtük bir şekilde Meriç'e nesne ilişkileri çalışmalarıyla belirginleşen "sınır durum" (borderline) kaynaklıdır ve bu profilin bir türevi olan bir tanı koymuştur. Çalışmada Meriç'in kişiliğinin ailesinin yaşadığı göç psikolojisinin onlar üzerinde yaptığı tahribatla yakın ilişkili olduğu, bu durumun daha çok anne-çocuk ilişkisi ekseninde işlediği ileri sürülerek, ona örtük bir şekilde patolojik narsisizm tanısı konmuştur.¹²

Bu çalışmanın konusunu ülkemizin yetiştirdiği nevi şahsına münhasır kişiliklerden biri olan Ömer Lütfi Mete'nin iç dünyası oluşturmaktadır. Ömer Lütfi Mete'nin seçilmesinin temel nedeni, onun çok yönlü bir kişiliğe sahip olması, birçok

¹¹ Kerim Yavuz, "Yunus Emre'nin İç Benine Dini ve Psikolojik Yaklaşımlar", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı. 9, yıl, 1990, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1990, 12-21.

¹² Murat Beyazyüz, *Cemil Meriç'in Psikolojisi*, Aşina Kitaplar, Ankara 2007.

alanda ürün vermesi, ortaya koyduğu bu ürünlerin günümüz toplumunun ihtiyaçlarına cevap araması, farklı bakış açılarına sahip olması ve toplum tarafından ilgi görmesidir.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Çalışmanın amacı, Ömer Lütfi Mete'nin hayatının, psikobiyoğrafik açıdan anlaşılması ve açıklanmasıdır. Bu amaca ulaşmak için geniş anlamda şu sorulara cevap aranmıştır.

Ömer Lütfi Mete'nin kişiliği, düşünceleri, temel motivasyon kaynakları nelerdir ve çok yönlü uğraş alanları nasıl şekillenmiştir? Onun ortaya koyduğu ürünler nasıl oluşmuştur? Bu sorular yaşadığı yıllar Türkiye'nin sosyokültürel şartları göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir.

Psikobiyoğrafilerde kişiliğin derin katmanları arasında yapılan yolculuk, aslında bireyi kendi iç dünyasında bir yolculuğa çıkarmakta, çeşitli keşiflerle baş başa bırakmaktadır. Hiçbir zaman yüzde yüz doğru olma veya olayı tam olarak açıklama iddiasında olmayan psikobiyoğrafiler, bireyi iç benine doğru çıkardığı yolculukta bir nevi kilometre taşları veya trafik levhaları işlevi görmektedir. Bu açıdan psikobiyoğrafiler bireysel farkındalık ve kendilik bilincinin gelişmesine önemli katkılar sağlamaktadır. Çalışmanın amacı, bilimsel ve sanatsal faaliyetleriyle topluma mal olan aydınının realite dünyasına bağlı kalarak yaşam öyküsünü ortaya koymak ve kişiliğini temel dinamikler ve onu besleyen kaynaklar açısından gelişimsel bir perspektifle analiz etmektir. Buna göre çalışmada hedeflenen bir insanı anlamak gözüküyorsa da gerçekte insan ortak paydasından hareketle bütün insanları anlamak ve açıklamaya çalışmaktır.

III. SINIRLIKLAR

Mete'nin üretken kişiliği ve çok yönlülüğü göz önüne alındığında siyasetten spora entelektüel amaçlı pek çok yazı kaleme aldığı görülmektedir. Çalışmanın anlam bütünlüğüne kavuşması için bu türlerden hiçbir sınırlamaya gitmeden tamamının değerlendirilmesinin kaçınılmaz olduğu görülmektedir. Ancak Mete'nin yazdığı senaryoların pek çoğuna ulaşılammıştır. Bu nedenle senaryoların çekilmiş filmleri analiz edilmiştir. Ayrıca mülakat yapılmak üzere randevulaşılan bazı tanıklarla görüşme

imkânı olmamıştır. Bunun yanı sıra mülakatlarda bazı katılımcıların bazı konularda bilgi vermek istememeleri karşılaşılan zorluklardan biri olmuştur.

IV. YÖNTEM

A. PSİKOBİYOĞRAFI

Bilindiği üzere psiko-biyografi, kişinin geçmiş yaşantısının gelecekteki hayat ve davranışları üzerine etkilerini incelemeye dayalı bir yöntemdir. Bu yöntemde, öncelikle kaynak taranmasına gidilmiş, bunun yanı sıra, aile ve yakın arkadaş grubuna ulaşılarak, mülakatlar yapılmış ve kaydedilmiş, elde edilen bütün veriler toplanıp içerik analizine tâbi tutulmuştur.

Otobiyografik bakış, psiko-biyografi kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Bu teknikte esas olan kişinin ruh köklerinde yaptıkları müşahedelerin, yaşayışları üzerinde kendi ifadeleri ile yol gösterici olmasıdır. Bu nedenle, Ömer Lütfi Mete'nin eserleri arasında, "Allahsız Müslümanlık" dini gelişimi ve değişimi, "Basılı Yakıt" onun yazarlık macerası, "Gülce" adlı şiir kitabı onun duygu dünyasını anlatması bakımından önemlidir. Yazar bu eserlerinde içsel yaşantılarını dışa vurmaktadır.

İç gözlem büyük ölçüde yaşanılmış hayatın geri çağırılarak yeniden canlanması, kaybolduğu sanılan bilincin yeniden dirilişini ifade etmektedir. Ömer Lütfi Mete'nin iç dünyasına nüfuz ederek, eylemlerini görüntüleyen bilinçaltı yapılarına ulaşılmaya çalışarak davranışları değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Psikobiyografik bir gözle şiirleri, görüşleri, senaryoları, nesirleri vb. analiz edilmiştir.

Bu araştırma, Ömer Lütfi Mete'nin, yazdıklarına, röportajlarına, katıldığı konferans ve televizyon programları ile kendi yakın çevresinde yaptığımız görüşmelere dayanarak sistematik bir şekilde psikobiyografik değerlendirilmesinden ibarettir.

1. Psiko-Biyografinin Tanımı

Modern zamanlarda ortaya çıkan bir yazı türü olan "Psiko-biyografi", geniş anlamda ele alındığında, biyografileri yazılmak istenen kimselerin, içsel hayatlarının aydınlatılması için psikolojik teoriler ve araştırmalardan yararlanılması durumuna

verilen isimdir.¹³ Konunun uzmanlarından McAdams, psiko-biyografiyi öznelere hayatlarının tutarlı bir bütün oluşturacak şekilde anlaşılması için psikolojik bakış açısının uygulanması olarak tanımlamaktadır.¹⁴

Genel tanımlama böyle olmasına rağmen bazı psikologlar psikobiyografi yerine farklı kavramsal tanımlamalarla aynı şeyi söylemişlerdir. Bulut bu durumu şöyle açıklar. “Yaşam Öyküsü Araştırması (Life Story Inquiry) ve Yaşam Tarihi Araştırması (Life History Research) kavramlarının birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca bunlara ek olarak bu iki kavram ve yöntemin birleştirildiği, Psikobiyografi (Psychobiography) ya da Psikotarih (Psychohistory) denilen yeni bir araştırma metodu ortaya çıkmıştır.”¹⁵

İnsanı anlamada Freud yeni bir tedavi yöntemi olarak katarsisi önerdi. Adler, Jung ve diğer psikologlar da bireyi anlamak için farklı teknikler geliştirdiler. Ancak, bireyin “yaşam öyküsü” bu teorilerin anahtar kavramı olmayı sürdürdü.¹⁶

Niekerk¹⁷ psiko-biyografi çalışmalarının genel geçer birtakım kurallarının var olduğunu ifade eder ve bunları şöyle sıralar:

1. Psiko-biyografik çalışmalar, araştırma yöntemi önceden belirlenen bilgiler toplamından hareketle oluşturulur.
2. Psiko-biyografiler, söz konusu şahsiyetlerin hayatlarının bir alan ve bölümünü değil, bütünü kuşatacak bir yapıya sahiptirler.
3. Psiko-biyografi çalışmaları nicel çalışmalardan ayıran en önemli unsur, anonim katılımcılar yerine özneyi ismiyle ele almasıdır.
4. Psiko-biyografi araştırmacılarının elde ettikleri bilgiler doğası gereği biyografiktir. Tarihçiler ve biyografi araştırmacıları ve farklı araştırmacılar tarafından kendi yöntemleri içinde ele alınarak değerlendirilir.

¹³ William Todd Schultz, “Psychobiography and the study of lives: Interview with William McKinley Runyan”, *Clio's Psyche: A Psychohistorical Forum*, 8(3), 105-122.

¹⁴ McAdams, “The problem of narrative coherence”, *Journal of Constructivist Psychology*, 2006, 19(2), 109-125.

¹⁵ Sefa Bulut, “Yaşam Öyküsü Araştırması”, *International Journal of Human Science*, 11(1), Year: 2014, 881.

¹⁶ Bulut, “Yaşam öyküsü araştırması”, 882.

¹⁷ Paul Fouche, Van Niekerk, “Academic psychobiography in South Africa: past, present and future”, *South African Journal of Psychology*, 40(4), December 2010, 496.

5. Psiko-biyografi araştırmacılarının hedefi elde ettikleri bilgileri, önceden belirledikleri bazı sorunların çözümünde kullanmak değildir. Bu bilgilerin kullanımında belirleyici olan etken, psikolojik değeri kadar bizatihi bilginin kendisidir. Psiko-biyografisi hedeflenen kişi, edebi anlatıma malzeme yapılacak sıradan biri değil, sosyal ve tarihsel öneme sahip biri olmak durumundadır.¹⁸

Kapsamlı bir biyografik çalışma söz konusu kişiye dair bir analiz içerir ve bu analiz ancak bireyin psikolojik yönünü de ele aldığında daha sistemli ve anlaşılır hale gelmektedir.¹⁹ Bu bağlamda, psiko-biyografi, psikolojik teori ve araştırmalar ışığında tarihi mühim şahsiyetlerin hayatını analiz etme sanatıdır. Amacı, bu kişileri anlamak ve onların siyasi, dini, bilimsel ve sanatsal başarı (bazen de başarısızlık), karar ve davranışlarının arkasındaki güdü veya gerekçeleri aydınlatmaktır.²⁰

2. Psiko-Biyografi ile Biyografi Arasındaki Fark

Psiko-biyografi terimi aslında, insan bilimleri bağlamında uzun zamandır bilinen ve uygulanan iki farklı terimin bileşiminden meydana gelmektedir; Bunların ilki psikoloji diğeri ise biyografi'dir. İnterdisipliner çalışmalarda gerek psikologlar gerek biyografi yazarlarının kullandıkları bilgilerde ortak noktalar bulunmaktadır. Her iki grupta, çalışma konusunda ele aldıkları kişilerin günlükleri, mektupları, kendileri hakkında sosyal çevrelerinin anlattıkları, biyografileri gibi biyografik birikime dayanmaktadır. Biyografi yazarları arasında çalışmalarında psikolojik teorileri kullanımının oldukça sık olduğu bilinen bir gerçektir. Çarpıcı bir şekilde, psikologların da kişisel gelişimi anlamaya çalışırken biyografik verileri kullandıkları görülür.²¹

McAdams (1994)'a göre, birbirlerine yakınlıklarına rağmen insanı anlamaya çalışan bu iki bilim dalı arasındaki en önemli fark elde edilen bilgi birikiminin, hangi

¹⁸ Howe, M. J., "Beyond psychobiography: Towards more effective syntheses of psychology and biography". *British Journal of Psychology*, 1997, 88 (2), 235-248; McAdams, "The problem of narrative coherence", 109-125.

¹⁹ James William Anderson, "Psikobiyografinin Metodolojisi The Methodology of Psychological Biography", (Çev.: Gökhan Kağnıcı), *Tarih Okulu Dergisi*, 2010 (VII), 77-97.

²⁰ Hasan Kaplan, "Bazen Bir Puro Sadece Bir Purodur Leonardo Da Vinci'nin Dini Kimliği Üzerine Psiko-biyografik Bir İnceleme". *Dini Araştırmalar*, 2009, 12 (35), 107-126.

²¹ Brian Roberts, *Biographical research*, Buckingham: Open University Press, 2002, 117.

psikolojik yöntemle yorumlanacaktır. Zira yöntem, bir bakıma, sonucu önceden büyük ölçüde belirlemektedir.

Biyografi yazarları, çalışma konusu olarak ele aldıkları şahsiyetlerin bireyselliğini öne çıkararak daha çok şahsi yoruma dayalı bilgiyi öncelerken; psikoloji, bireyin davranış ve gelişimini ifade için kavramsal modellerin uygulanmasından yana bir tavır sergiler.²² Psiko-biyografi, ele aldığı öznenin hem psikolojik hem de edebi anlamından oluşan bir bütüne ulaşmayı amaçlamaktadır.²³ Nihai olarak, psiko-biyografi çalışmasına konu edinilen kişilerin davranışlarının altında yatan etkenleri anlamak için psikolojik teori, psiko-biyografik öznelere uygulanır.²⁴

3. Psiko-Biyografinin Avantajları

Elms,²⁵ başkalarının psiko-biyografilerini araştırmanın aslında insana kendini araştırma fırsatı da verdiğini ifade eder. İnsan olmak bakımından insanların hikâyeleri diğerlerinin hikâyelerine benzer. Bu benzerlikten dolayı, bazı araştırmacılar sadece başkalarının hikâyelerini yazmıyor aynı zamanda kendi hikâyelerine odaklanma fırsatı da yakalıyorlar.²⁶ Bu durum aslında, araştırmacıya, hatalı bilgileri, abartılı verileri daha sağlıklı bir şekilde kritik etme fırsatı sunmaktadır.²⁷

Günümüz insan bilimleri arasında, insanın iç alemi tanımaya yönelik olarak kullanılan yöntemler arasında psiko-biyografi en etkin olanıdır.²⁸ Psikolojik teorilerin oluşturulması ve ulaştıkları sonuçların test edilmesi bağlamında psiko-biyografilerin ayrı bir önemi vardır.²⁹ Bu konuda kullanılacak teorilerin test edilmesi için psiko-biyografiler en sağlıklı araçlardır. Bu sebeple, bir teorinin sosyal hayatta karşılığının olması, psikoloji araştırmacılarına yön göstermektedir.

²²Paul Fouche, Roelf van Niekerk, "Academic psychobiography in South Africa: past, present and future", *South African Journal of Psychology*, 40(4), 2010, 496.

²³Fouché, Niekerk, "Academic psychobiography in South Africa: past, present and future" s. 495.

²⁴Elizabeth Cara, "Psychobiography: A research method in search of a home", *The British Journal of Occupational Therapy*, 2007, 70(3), 115-121.

²⁵Alan C. Elms, *Uncovering lives: The Uneasy Alliance of biography and psychology*. Oxford University Press, 1994.

²⁶ Schultz, William Todd, Psychobiography and the study of lives: Interview with William McKinley Runyan. *Clio's Psyche: A Psychohistorical Forum*, December Special Issue, 2001, 105-122.

²⁷ Schultz, William Todd, 105-122.

²⁸ Schultz, William Todd, 105-122.

²⁹ B., Flyvbjerg, "Five misunderstandings about case-study research", *Qualitative Inquiry*, 2006, 12(2), 219-245.

4. Psiko-Biyografinin Dezavantajları

Psiko-biyografi yazarları, çoğu kez inceleme konusu yaptıkları kişilerin karmaşık sosyal, tarihi ve kültürel boyutunu göz ardı etmektedir.³⁰ Bu yüzden Runyan,³¹ araştırmacıları, çalışma konusu yaptıkları kişilerin, daha geniş sosyalleşme ve içinde olduğu geçmişi dikkate almadan, sosyal, tarihsel ve çok kültürlü sonuçlara ulaşma konusunda dikkatli olmaya davet etmiştir.³² Bu da ancak kişinin tarihsel arka planını anlamak suretiyle başarılabilir.³³

Çalışma konusu yapılan şahsiyetle doğrudan bir bağlantının kurulamayışı, psiko-biyografiler için çalışmayı zorlaştırıcı bir durumdur,³⁴ Espinosa,³⁵ Anderson³⁶, biyografi ve (günlük vb.) yazılı kaynakların yanıltıcı olabileceğini, dahası bilerek veya bilmeyerek verilecek yanlış bilgilerin yapılacak çalışmanın yanlış sonuca götürme riskini barındırdığını ifade etmektedir. Bu yüzden Runyan³⁷ ve Elms'a göre,³⁸ hayatta olmayan şahsiyetler eğer çalışma konusu yapılmak isteniyorsa bunlar hakkında, sonuca ulaşmaya yeterli kaynak varsa seçilmeli aksi takdirde terk edilmelidir. Zira zaten ikincil bir kaynak olan yazılı malzemeyi yorumlamak suretiyle üçüncü dereceden bir bilgi üretilme durumu ortaya çıkmaktadır³⁹.

Bu yöntemin taşıdığı bazı olumsuzluklar bulunmakla birlikte, yine aynı gerekçelerden doğan bazı olumlu yönleri de içermektedir. Anderson,⁴⁰ ölen kişinin sosyal çevresi üzerinde bıraktığı etkiyi, ciddi bir bilgi kaynağı olarak görmektedir. Carlson⁴¹ da konu hakkında benzeri görüşleri paylaşmaktadır.

³⁰ J. W., Anderson, "Psychobiographical Methodology: The case of William James", *Review of Personality and Social Psychology*, 2, 245-272.

³¹ Runyan, W. M., *Life histories and psychobiography*; Runyan, W. M. (1988). "Ideographic goals and methods in the study of lives". *Journal of Personality*, 1982, 56(1), 295-326.

³² Runyan, 295-326.

³³ Anderson, 245-272.

³⁴ Runyan, 295-326.

³⁵ Espinosa, M. J., *Melanie Klein: A psychobiographical study* A Treatise Submitted in Fulfilment of the Requirements for the Degree of Master of Arts in Research Psychology, Rhodes University, 2008.

³⁶ Anderson, 245-272.

³⁷ Runyan, 295-326.

³⁸ Elms, A. C., "Psychobiography and case study methods", *Handbook of research methods in personality psychology*, 2007, 97-113.

³⁹ R., Carlson, Exemplary lives: The uses of psychobiography for theory development. *Journal of Personality*, 1988, 56(1), 105-138.

⁴⁰ Anderson, 245-272.

⁴¹ Carlson, 105-138.

Mouton, psiko-biyografi araştırmacıları ile üzerinde çalıştıkları şahsiyetler arasında, insanın emek verdiği şeyi sevmesi bağlamında, adı konmamış bir yakınlığın ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bu yüzden araştırmacı, ulaştığı bilginin mutlak gerçeklik değil, öznel bir bilgi türü olduğunun bilincinde olmalıdır.⁴²

5. Psiko-biyografide Veri Yönetimi

Biyografik çalışmalarda öncelikli iş, öznenin seçilmesidir ve bu çoğu kez mantığa dayalı bir tercih değildir.⁴³ Erikson⁴⁴ konuyu izah ederken, araştırmacının bireysel yönelimlerinin çıktığını ifade eder. Bu durum kişisel yansıma (personal reflexivity) şeklinde ifade etmekte ve⁴⁵ bu durumu araştırmacının sahip olduğu değerlerin, birikimlerinin, ilgilerinin, inançlarının, siyasal ve sosyal kimliklerinin araştırmayı şekillendirmesi olarak tanımlamaktadır. Bu yüzden,⁴⁶ yapılacak çalışmalarda ortaya çıkacak sonucun aşırı öznel izler taşımaması için araştırmacıların çalışma konusu olarak değer verdikleri ve sevdikleri şahsiyetleri tercih etmemelerini önermektedir.

Sonuçları itibariyle sağlıklı bir psiko-biyografi çalışması için üç boyutlu bir ön çalışmanın yapılması kaçınılmazdır. Araştırma konusu edilen şahsiyetin bir bütün olarak anlaşılması hedeflenmelidir. Bunlar: a) Öznenin fizyolojik yapısı ve onunla birlikte var olan her şey. b) Yaşanan deneyimin yapısal bir sentezi olarak ego. c) Şahsiyetin hayatını devam ettirdiği sosyal yapılarıdır.⁴⁷

6. Psiko-biyografiye Eleştirel Bakış

Psiko-biyografik çalışmalara en ciddi eleştirileri yöneltenlerin başında Anderson⁴⁸ ve Runyan⁴⁹ gelmektedir. Adı geçen araştırmacıların bu yöntemle getirdikleri ilk eleştiri, yöntemin geçmişe yönelik ve iç gözleme dayalı verilerden hareketle oluşturulmasıdır.

⁴² Runyan, W.M., "Diverging life paths: Their probabilistic and causal structure". In K. Gergen , M. Gergen (Eds.), *Historical Social Psychology*. Hillsdale, N.J.: Erlbaum 1984.

⁴³ Elms, A. C. *Uncoveringlives*. 1994.

⁴⁴ E. H., Erikson, Life cycle. *International encyclopedia of the social sciences*, 1968, 9, 286-292.

⁴⁵ C., Willig, *Introducing Qualitative Research in Psychology*, 3rd ed., UK: Open University Press, Berkshire, 2008, 55.

⁴⁶ Elms, A. C. *Uncoveringlives*. 1994.

⁴⁷ A.J., Belzen, "The Historico cultural Approach in the Psychology of Religion: perspectives for Interdisciplinary Research", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1997, 36 (3), 358-371.

⁴⁸ Anderson, 245-272.

⁴⁹ William McKinley Runyan (Ed). *Psychology and Historical Interpretation*, Oxford University Press, Oxford 1988, 166-195.

Bir diğeri eleştirisi konusu ise bilimsel araştırmanın başlangıcı hipotez geliştirmek olması ve psiko-biyografilerin bu şartlardan sadece ilk aşamasını yerine getiriyor olmasıdır. Bu alanda getirilen en önemli eleştirilerden bir diğeri de tek bir örnekleme çalışılması dolayısıyla araştırmanın genel geçer tutarlılık bakımından zayıf kalmasıdır. Nihayetinde bu yöntemde, bir olaylar dizisinden hareketle, bir araştırmacının ulaştığı sonucun tam zıddına, üstelik aynı gerekçelerle, bir başka araştırmacının ulaşabilmesidir.

B. ERİK HOMBURGER ERİKSON'A GÖRE PSİKOSOSYAL GELİŞİM

İnsanın fizyolojik ve psikolojik yapısıyla ilgili olan bilim dalları bakımından bebeklik, çocukluk, delikanlılık, gençlik, orta yaşlılık, yaşlılık gibi bazı sınıflamalara gidilmektedir.⁵⁰ Söz konusu sınıflamada, akıl ve ruh sağlığı yerinde olmayan insanlar yaşı ne olursa olsun, farklı bir kategoride ele alınmakta, din, hukuk, eğitim ve diğer bilimlerde beklenti ve yüklenen sorumluluklarda bir farklılığa gidilmektedir. Dikkat edilirse, her bir bilim dalının insan hayatını dönemlendirmede, insanın hayatının tümüyle ilgili değil, öncelikle kendi hedefleri bakımından bir tasnife tabi tuttukları görülmektedir. Psiko sosyal gelişim kuramını ortaya koyan Erikson da kişilik bağlamında insan yaşamını evrelere ayırarak değerlendiren bir kuramcıdır.

Neo-Freudyen⁵¹ çizgideki Erikson, yaşam boyu gelişim psikolojisinin babası olarak görülür.⁵² “Psikodinamik Teori” taraftarları arasındadır. Ana hatları ile Freudyen geleneği sürdüren ancak kendilerine özgü gelişim modelleri ortaya koyan psikologlar, *Yeni Freudçu* teorisyenler olarak bilinirler. Bunlar, aralarında Erikson’un da bulunduğu, Sullivan, Horney, Fromm ve Ansbacher gibi psikologlardır. Erikson, takipçisi olduğu Freud’u, Sullivan (1953), Horney (1966) ve Fromm kadar eleştirmemekle birlikte, yine de kurduğu bireysel psikoloji teorisi, Freud’dan ziyade Adler’e yakın olduğunu göstermektedir.⁵³

⁵⁰ Lewis R. Aiken, *Human Development in Adulthood*, MA: Springer US, New York 2002, 27-31.

⁵¹ Bonnie Strickland, (Ed.), *Gale Encyclopedia of Psychology*, 2nd Edition, London 2000, 116.

⁵² Luis A. Cordon, *Popular Psychology An Encyclopedia*, Greenwood New York, 2005, 77.

⁵³ Robert F. Massey, Erik Erikson, “Neo-Adlerian, Individual Psychology”, *Journal of Adlerian Theory. Research, Practice*, 65-66.

İlk hareket noktasını Freudyen yaklaşımdan alan Erikson, kişilik gelişimini sekiz kademeli bir aşamalar dizisi olarak ele alır.⁵⁴ Ancak Erikson, Freudyen anlayıştaki psikoseksüel merkezli bakış yerine sosyal gelişimi önceler. Erikson kuramının psikososyal kuram adını alması bundan dolayıdır.⁵⁵ Freud'da çocukluk yıllarına odaklanan kişilik gelişimine karşılık Erikson'a göre, hayat boyu devam etmektedir.

Daha önce de ifade edildiği gibi Erikson, takipçisi olduğu Freud'dan ayrı bir gelişim modeli kurmasına rağmen, en azından başlangıçta ilk hareket noktası olarak onun sistemini takip eder. Erikson, "İnsanın Sekiz Evresi" adlı eserinde, "Dış Dünya' Üzerine Tarihsel Bir Not" başlığıyla bu durumu şöyle anlatır: 'Psikososyal' terimi ve kavramı, psikanalitik bağlamda ele alındığında, ortaya çıktığı dönemin baskın kuramı olan psikoseksüel gelişim kuramını tamamlama amacı güder."⁵⁶

Erikson'a göre, bebeklikten başlayan insan gelişimi hayat boyu devam eder. Sekiz ana bölüme ayrılan insan hayatının her bir bölümünde kendine özgü çatışmalar bulunmaktadır. Birey bu çatışmaları yani krizleri başarıyla yönetebilirse, bir sonraki aşamaya sağlıklı bir şekilde geçecektir. Aksi halde gereğince yaşanmamış bir aşama bir sonraki aşamanın daha zor geçmesine sebep olacaktır. Ancak burada Freudyen çizgiden ayrılan Erikson, önceki evrelerdeki başarısızlıkları sonraki aşamalarda telafisinin mümkün olduğunu düşünmektedir.⁵⁷

Erikson'un sekiz aşamalı teorisini şöyle özetlemek mümkündür:

1. Temel Güven Karşı Güvensizlik

Doğumdan bir yaşına kadar geçen bebeklik dönemini içeren bu aşamada bebek, tamamen anne, onun bazı görevlerini yapacak yardımcı ve babanın yardımına muhtaçtır. Bu aşama, Freud'un oral dönem olarak adlandırdığı evredir.⁵⁸ Çevresini tanımaya

⁵⁴ Erikson bu aşamalar (evre) için zon, mod ve modalite kavramlarını kullanır ve ilk 5 aşama Freud'in dönemleriyle benzerlik göstermektedir.

⁵⁵ David A. Statt, *The Concise Dictionary of Psychology*, Third Edition, London 2003, 48.

⁵⁶ Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, Okuyan Us Yayınları, (Çev.: Gonca Akkaya), İstanbul 2014, 33; Erikson, hem Freud'un hem de Montessori'nin öğrencisiydi ve onun oyun anlayışı bu her iki öğretmenin izlerini taşımasının yanı sıra, kendi essiz dehasını da yansıtmaktadır. David Elkind, *Çocuk Ve Toplum Gelişim ve Eğitim Üzerine Denemeler*, (Çev.: Demet Öngen, Hazırlayan Bekir Onur, Ankara 1999, 93.

⁵⁷ Gerald Corey, *Psikolojik Danışma Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*, (Çev.: Tuncay Ergene, Mentis Yay., İstanbul 2007, 74.

⁵⁸ Sigmund Freud, *A General Introduction to Psychoanalysis*, (Çev.: G. Stanley Hall), Boni and Liveright Publishers, New York 1920, 285.

başladığı bu aşamada bebek, beslenme ve temizlik ve sevgi gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasıyla mutlu olmaktadır. Bu ihtiyaçların karşılanmasındaki hızlilik ve kalite bebeğin insan ve doğal çevresine olan güveni ve mutluluğu şeklinde dışa yansıtılacaktır. İçinde bulunduğu dünyanın ve çevresindekilerin güvenilir oldukları inancı onun daha sağlıklı olmasına katkıda bulunacaktır. Aksi halde bebek güvensizlik duygusuna kapılacaktır. Eğer Erikson'un sekiz kategoriden oluşan hayat skalasındaki ilk aşama başarısızlıkla sonuçlanacak olursa bu aşamada başarılması gerekenler gelecek aşamalara devredilecektir. Bu aşamanın sağlıklı bir şekilde yaşanmaması, ileri evrelerde kötümserlik, paranoid bozukluklar, içe kapanıklık, alkol-madde bağımlılıklarına yol açabilir.⁵⁹

2. Özerkliğe Karşı Utanç ve Kuşku Evresi

Çocuğun hayatındaki ikinci ve üçüncü yılları kapsayan bu dönem, Freudyen yaklaşımda, 'anal evre'ye denk düşmektedir.⁶⁰ Fizik beceriler anlamında, çocuğun, yürüme, koşma, konuşma ve geniş anlamda kas kontrolünün ortaya çıktığı ve çevresindeki nesnelere sevdiklerini çekip alma, istemediklerini itme davranışlarını sergilediği dönemdir. Çocuğun kas kontrolü sayesinde, tuvalet eğitimine hazır olduğu dönem de bu evredir.⁶¹

Çocuğun sahip olduğu bu beceriler dolayısıyla, anneye olan ihtiyacının azaldığı düşüncesine kapıldığı bu dönemde, zararsız olan tercihlerinde serbest bırakılması ve bunları yapabiliyorum duygusunu tatması kendine olan özgüveni artıracak ve anneden ve büyüklerden bağımsız olarak bir şeyler yapabiliyorum duygusunun oluşmasına imkân sağlayacaktır.⁶² Bu durum onda hem yeni şeyler öğrenme hem de başarma istek ve güven halini oluşturacaktır.

⁵⁹ Erikson: *İnsanın 8 Evresi*, 120.

⁶⁰ Duane P. Schultz – Sydney Ellen Schultz, *Theories of Personality*, (9th ed.). Wadsworth, U.S.A: Cengage Learning, Belmont 2009, 212; Erik H. Erikson, *Childhood and Society*, Paladin Grafton Books, London 1987, 226-229; Carol Hren Hoare, *Erikson on Development in Adulthood New Insights from the Unpublished Papers*, Oxford University Press, New York, 2002, 106; burada verilen yaşlar net olarak takvimsel aylar değil ancak yaklaşık olarak evreler halinde ifade edilmektedir. Nitekim Erikson'un farklı eserlerin de esnek rakamlara yer verdiği görülmektedir. Erik H. Erikson, *Identity Youth and Crisis*, W. W. Norton, Company, New York 1994, 85.

⁶¹ Erikson, *Childhood and Society*, 226.

⁶² Erikson, *Childhood and Society*, 226.

Bu evrede yapabileceklerini büyüklerin kontrol ve yardımıyla yapan çocukların güven duygularının gelişmesi mümkün olmayacaktır. Kendilerinin yetersiz olduğu kuşku ve utanç ruh durumunu ortaya çıkaracaktır. Bu yaştaki çocukların deneme yanılma yolu ile (bazı vahim fiziki vb. zarar getirecek davranışlar hariç) öğrenme ve sonuç olarak kendine güven duymasına fırsat verilmelidir.⁶³ Güvensizliğin zıddı şüphe ve Erikson'un ifadesiyle "şüphe ve utanç kardeşidir".⁶⁴ Bu evreyi sağlıklı ve başarılı bir şekilde geçiremeyen çocukların paranoid bazı yapılarla savruldukları veya esneklikten uzak, uzlaşmasız, mükemmeliyetçi bazı saplantılar geliştirdikleri görülür.⁶⁵

3. Girişkenliğe Karşı Suçluluk (3-6)

Genellikle 3 ve 6 yaşlarına denk düşen bu aşama, çocuğun psiko-motor ve dil gelişiminin ilerlediği dönemdir. Aslında geniş anlamda bir önceki aşama olan "Özerkliğe Karşı Utanç ve Kuşku Evresi"ndeki durumların gelişerek devam ettiği bir aşama olarak da düşünülebilir. Zira bu aşamada da fiziki ve sosyal çevreyi araştırma ve çevreye olan merak artar, soru sorar ve çevreyi araştırır. Yine ikinci aşamadaki başına buyruk ve inadım inat davranışları artarak devam eder.⁶⁶ Bu aşama Freud'un anlayışında 3-6 yaş fallik döneme denk düşmektedir. Özellikle Freudyen çizgideki gelişim kuramcıları Erikson'dan farklı olarak bu aşamada, erkek çocuğun anneye, kız çocuğun babaya ayrı bir ilgisinin bulunduğu buna karşılık aynı cinsten olan ebeveyn de örtülü bir düşmanlık duygusu beslediği kanısındadırlar.⁶⁷

Öte yandan bu dönemde çocuğun bedenini kullanma gücü de artmıştır. Bu durum çocukta daha çok şey yapabileceğine olan inancı ve bu inancın kamçılacağı merak ile orantılı olarak artmaktadır. Yaşanılan çevre ve maddi imkânlara da bağlı olmakla birlikte bu yaşlarda bazı çocuk oyunlarını oynama ve bazı masum isteklerini gerçekleştirmede anne babanın çocuğa göstereceği anlayış ve müsamaha çocuğun kendine olan güvenini artıracak ve bu aşamayı sağlıklı bir şekilde tamamlamasına

⁶³ Erikson, *Childhood and Society*, 226; D., Schultz, S., Schultz, 207-238.

⁶⁴ Erikson, *Childhood and Society*, 228.

⁶⁵ Erikson, *Childhood and Society*, 73.

⁶⁶ Erik Erikson, *Youth-Change-And-Challenge*, Basic Books Publishing Co. Inc., New York 1963, 229-231.

⁶⁷ Freud, *Dictionary of Psychoanalysis*, (Eds. Nandor Fodor - Frank Gaynor), New York 1950, 135; Calvins. Hall, *Freudyen Psikolojiye Giriş*, (Çev.: Ersan Devrim), Kaknüs Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2010, 126-130.

yardımcı olacaktır.⁶⁸ Bu aşamanın temel isteklerini gerçekleştiremeyen, girişimleri kısıtlanan, eleştirilen ve cezalandırılan çocuk yaptığı şeylerin yanlış olduğu zannına kapılacak ve suçluluk duygusu hissedecektir.

Yine bu yaşlarda istediği her şeyi yapan çocuğun gelecekte ahlaki⁶⁹ ve sosyal bazı sorunlarla karşılaşacağı muhtemeldir.⁷⁰ Ebeveyn aşırı olmamak şartıyla çocuğa bazı davranışlarının kendisine acı vereceği, çevresine zarar vereceği, onun yerine zararsız davranışları seçmesinin doğru olacağı dönemin seviyesine uygun bir dille anlatılmalıdır.⁷¹

4. Çalışkanlığa Karşı Aşağılık Duygusu

Klasik psikoanalistlerin “örtülü dönem” (Latent) olarak adlandırdıkları bu aşama⁷² Erikson’un gelişim psikolojisinde, çocuğun okula başlama ve ilkökullu yılları olarak gösterilir. 6-12 yaşlarına denk düşen bu dördüncü evrede⁷³ çocuğun sosyal dünyasında ciddi değişimler gözlenir. İlk aşamalarda çok yoğun olan anne, baba ve yardımcıları bağımlılık, üçüncü aşamada zayıflarken dördüncü aşamada çocuğun yaşamında ebeveynin yerini okul gibi yeni bir sosyal çevre dolayısıyla öğretmen ve öğrenci arkadaşları alır. Erikson’un kategorizasyonundaki dördüncü evre, sadece ebeveyn davranışlarını çocuk üzerinde etkili gören psikanalitik kurama ciddi bir katkı olarak görülür.

Çocuğun okulda göstereceği başarılı deneyimleri onun beceriklilik duygularına katkıda bulunurken, görelilik olarak yanlış örneklerle yapacağı mukayesede, kendisini başarısız bulmasına ve buna bağlı olarak travmatik sonuçların ortaya çıkmasını beraberinde getirecektir. Çocuğun kendi gücüne güven duymak istediği bu dönemin

⁶⁸ James P. Guinee, “Erikson's Life Span Theory: A Metaphor for Conceptualizing the Internship Year”, *Professional Psychology: Research and Practice*, 1998, Vol. 29, No. 6, 616-617.

⁶⁹ Robert C. Fuller, “Erikson, Psychology, and Religion”, *Pastoral Psychology*, 44(6), 1996, 372-373.

⁷⁰ Erikson, *Childhood and Society*, p. 236; Robert C. Fuller, “Erikson, Psychology, and Religion”, *Pastoral Psychology*, 44(6), 1996, 375, 382.

⁷¹ Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 161-162.

⁷² Freud, *A General Introduction to Psychoanalysis*, 90-91; Jerry M. Burger, *Kişilik/Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*, (Çev.: İnan Deniz Sarıoğlu, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2006, 135.

⁷³ Burada günümüzde özellikle gelişen ülkelerde çocukların okul, öğretmen ve öğrenci arkadaşları ile tanışmaları daha erken yaşlarda olması durumu göz önünde bulundurulmalıdır.

sağlıklı bir şekilde tamamlanıp bir sonraki evreye geçmesinde, başarılarını takdir eden, doğru yönlendirmelerde bulunan ebeveyn ve öğretmenlere ihtiyacı vardır.⁷⁴

Bu aşamayı önceki aşamalardan ayıran en büyük özellik olarak bazı oyun ve sosyal ilişkilerde kuralları dikkate almaları gösterilebilir. Bu yaşa kadarki oyunlarında kurallardan ziyade onları mutlak anlamda sahip olma, başarma, üstün gelme inançları baskındır.

5. Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası

Freud'un tasnifinde 11 yaşından sonraki 5. dönem olarak karşımıza çıkan ve genital evre olarak adlandırılan dönem, Erikson'un psikososyal gelişim teorisinde 12-18 yaşları arasına denk düşmekte ve "ergenlik dönemi" olarak adlandırılmaktadır.

Erikson'a göre, sekiz aşamanın her biri, başarı ile geçirilmesi gerekmekte aksi halde gelecek aşamalara ve hayatın kalan kısmına negatif bir miras bırakılması söz konusudur. Ancak Erikson, "ergenlik dönemi"ni, öncesindeki dört evrede ihmal edilen, gerçekleşmeyen, başarısız şeyler için ikinci bir şans, bir toplu telafi dönemi olarak değerlendirmektedir. Ergenlik aşamasına güvensizlik, utanç, kuşku, aşağılık duygusu gibi olumsuz uçlardaki sıfatlarla boğuşarak gelen genç için bu evrede vereceği başarılı bir sınavla sağlıklı bir psiko-sosyal kimlik kazanımıyla başa çıkması mümkündür.

Bu dönemin başarıyla atlatılması, geçmiş evrelerin telafisi olduğu kadar gelecek evrelerin de ön hazırlığı durumundadır. Bireyin kişilik gelişiminde önemli yer tutan bu aşamada, cinsel kimlik öne çıkmaktadır. Sosyal kimlik ve mesleki aidiyet de bu dönemin öne çıkan konularıdır. Cinsel kimlikte karşı cinsin beğenisi ve tercihi konu olmak anlamlıdır. Toplumsal kabul, çoğu kez toplumda sevilen, takdir edilen örneklerin taklidini beraberinde getirmektedir.⁷⁵ Aynı zamanda mesleğinde başarılı olmak sadece maddi kazanç açısından değil, önceki aşamalardan gelen bir hedeftir.

Bu aşamada ergen kararlarında ebeveyn değil daha çok öğretmen ve değer verilen şahsiyetlerin öne çıktığı görülmektedir. Ebeveynin etkisi zayıf ve dolaylıdır. Bu aşamada gerekli mücadeleyi sağlıklı bir şekilde atlatamayan bireyler gelecek aşamalara olgunlaşmamış, çocuksu bir varlık olarak geçecektir.

⁷⁴ Corey, *Psikolojik Danışma Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*, 76.

⁷⁵ Corey, *Psikolojik Danışma Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*, 76.

Önceki aşamalarda, anne baba, yardımcıları, öğretmen, arkadaş gibi insanlara bağlı kalan ve sevgi ile bağlanan birey, ergenlikte toplumsal kahramanlara özenmekte, örnek almakta ve bu kahramanlar gibi davranmaktadır. Bu bazen tek bir kahraman olurken, bazen farklı konularda başka kahramanlar olabilmektedir. Ergenin burada “özdeşleşme” ve “taklit” mekanizmaları ile kahramanın kimliğine bürünmeyi tercih ettiği görülmektedir. Bu aşamanın kimlik tercihi karşı cinsten kişiler, dinî konular, öğreti ve ideolojiler belirleyicidir.⁷⁶

Bu aşamadaki ergenler kendi aile, inanış ve değerlerini başka ideal örneklerle mukayese etme ve hayal ettikleri her şeyi gerçekleştirebilecek güçte olduklarına inanma gibi özellikleri ile öne çıkarlar. Kimlikleri ile ilgili radikal tercihlerde bulunabilirler. Erikson’un bizzat kendisi böyle bir köklü değişime imza atmıştır. Bir izah getirmemesine rağmen, 1939 yılında üvey babasından aldığı “Homburger” soyadını “Erikson” a döndürmüştür. Bazılarına göre o bu hareketiyle, geçmişten ödünç aldığı, kendisine hazırlanan kimliği değil, kendi karar verdiği ve oluşturduğu kimliği tercih etmiştir.⁷⁷

“Toplum tarafından kabul görmeyi umursamayanlar karşısında toplumda derin ve öç duygusu içeren bir reddedilme hissini hâkim olabilir. Bu durumda toplum, topluluğa ait olma arayışlarını (bunu, örneğin bir çeteye bağlanarak yapan) kavrayamadığı veya özümseyemediği pek çok kader kurbanını düşüncesizce yargılar ve dışlar”.⁷⁸

6. Yakınlığa Karşı Yahıtlımışlık

Genç yetişkinlik dönemi olarak adlandırılabilir olan bu aşama yaklaşık 18-35 yaşları, ergenlik sonundan orta yaşlara kadar uzanan bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bir bakıma orta yaş çatışmalarının cereyan ettiği evre olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁷⁶ Raymond F. Paloutzian - Crystal L. Park (Eds.), *Handbook of The Psychology of Religion and Spirituality*, The Guilford Press; Second edition, New York, 2205, 84-85.

⁷⁷ James s. Fleming, “Erikson’s Psychosocial Developmental Stages”, *Psychological Perspectives on Human Development*, <http://swppr.org/textbook/contents.html>, 9-1, 9-2.

⁷⁸ Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 113.

Erikson'un düşüncesinde yakınlık, bireyin kendisi olarak kalmak suretiyle, başkalarının varlığı içinde benliklerini bulmalarınıdır.⁷⁹

Bir önceki aşama olan 'ergenlik dönemi'nde kimliğini şekillendiren birey 6. aşama olan 'yakınlığa karşı yalıtılmışlık' evresinde sağlıklı ilişkiler kurabilir. Bu dönem gençlerinde duygu ve davranışların merkezinde çevresindekilerle sevgi ilişkisi vardır. Bu aşamada çevresinde karşı cinsten kişiler olacağı gibi farklı sosyal ilişkiler ağı bulunan kişiler de olabilir. Önceki aşama olan ergenlikte kimliğini bulan yakın dostlar edinen birey artık daha geniş bir alana yani topluma açılmaya hazır demektir.⁸⁰

Erikson, bu yaşlarda yapılacak bir evliliğin, kurulacak bir yuvanın bireyin paylaşma ve sevgi alışverişinde bulunmasına önemli katkılar sağlayacağı kanısındadır. Aile ile birlikte iş veya başka amaçlarla kurulacak arkadaş çevresinin de aynı olumlu etkiyi ortaya koyacağı açıktır. Buna karşılık, bu iki dayanaktan mahrum olan bireyin kendini yalnız, izole edilmiş hissetmesi ve sevgi akışının olmadığı bir hayata sürüklenmesi kaçınılmazdır. Evlilik ve mesleki kariyer bu aşamanın önemli olaylarındandır.⁸¹

7. Üretkenliğe Karşı Verimsizlik/Durağanlık

Erikson sistematığında yedinci evre, verimlilik ve verimsizlik çatışmasının yaşandığı dönemdir. Yaklaşık olarak 35-60 yaşları arasını kapsayan ve orta yetişkinlik yılları olarak nitelenebilecek bu evre, bireyin kendinden sonraki kuşakları oluşturma ve rehberlik etme eylemlerini gerçekleştireceği dönemdir.⁸²Birey bu evrede mesleki başarıyı önemser ve üretkenliğe odaklanır. Sekiz aşamanın ilk evrelerinde kendine odaklanan çocuk, daha sonraki dönemlere doğru ilgi alanı olarak dış dünyayı hedefler.

Birey bu evrede adeta "ürettiğim kadar insanım" haleti ruhiyesindedir. Üretemediğini, arzu ettiği hedefe ulaşamadığını düşünen bireylerde bir tükenmişlik hissi ve durağanlık oluşacaktır. Üretkenlik diye ifade edilen bu durum Erikson'un

⁷⁹ James P. Guinee, "Erikson's Life Span Theory: A Metaphor for Conceptualizing the Internship Year", *Professional Psychology: Research and Practice*, 1998, Vol. 29, No. 6, 618. (615-620); Intimacy versus Isolation; Robert B. Ewen, *An Introduction to Theories of Personality*, Sixth Edition, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, London 2003, 180.

⁸⁰ Erikson, *Childhood*, 238-239; Erik Erikson, *Identity: Youth and Crisis*, W. W. Norton, Company, New York 1994, 16, 27.

⁸¹ Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 164-165.

⁸² Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 165.

terminolojisinde daha çok yeni neslin hayata hazırlanması anlamına gelmektedir. Bir zamanlar kendi yaşadığı aşamaları kendinden sonrakilerin daha kolay ve sağlıklı atlamalarını sağlamak demektir. Burada Erikson'un kastı, kişinin sadece kendi çocuklarını değil, her insanın çevresindeki insanların hatta geniş anlamda tüm insanlığın hayatını kolaylaştırmak ve daha çok yaşanılır bir dünyanın kurulmasına katkıda bulunmaktır.⁸³

Sosyal hayat aktivitelerinin belirleyici olduğu bu dönemde, önceki aşamalarda tamamlanamamış, özellikle doyuma ulaşmamış cinsel isteklerin kendini göstermesi mümkündür. Mesleki bir başarısı bulunmayan veya evlenmeyen bireylerin bu aşamada bazı problemler yaşamaları kaçınılmazdır. Dahası artık çözecek bir problemi kalmamış bir insan için geriye kalan tükenmişliktir.⁸⁴ Bu durumda aynı sosyal ortamı paylaştıkları bireylerin bu insanlara yardımları süreci kolaylaştırıcı bir unsurdur.

8. Benlik Bütünlüğüne Karşı Umutsuzluk

Altmış yaş üzeri, ileri yetişkinlik yaşlarını kapsamaktadır.⁸⁵ Altmışlı yaşlara kadar birey, geçmiş dönemlerin kazanımları sonucu benliğini bulmuştur. Bu sayede kendini güvenli, huzurlu, mutlu, toplumla uyumlu, çevresinde sevilen sayılan ve aranan bir kişiliktir. Aksi durumda ise birey, umutsuzluklar içinde kıvranan, hırçın, uyumsuz bir kişilik olarak görülür. Geride bırakılan yılların uygun değerlendirilemeyişi, yılların anlamsız geçirilmesi bireyi umutsuzluk girdabına sürükler.⁸⁶

Bu dönemde kimliğine uygun rol bulan bireyler bütünlük duygusuna sahiptirler. Kendi içinde uyumlu bir şekilde arzuladıkları gibi yaşayarak hayatlarını sürdürürler. Aynı zamanda kendi sınırlılıklarının ve yeterlilik düzeylerinin farkındadırlar. İstenilen kimliği bulamayan bireyler, üretken olamadıklarından ileri yaşlarında huzurlu olamayabilirler. Ömürlerini boşa geçirdiklerine inanırlar. Bunun yanı sıra ölüm korkusu ve ümitsizlik duyguları geliştirebilirler. Ego bütünlüğüne ulaşmakta başarısız olan

⁸³ Shultz, Shultz, *Theories of Personality*, 217.

⁸⁴ Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 166.

⁸⁵ Aynı zamanda Erikson'un eşi olan yazar Joan Erikson, sekizinci evreye ilişkin 1940'ların sonlarında, California'da yaşadıkları döneme uzanan hatırasında sekizinci evreye geçiş hakkında genişçe bilgi verir. Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 13-15.

⁸⁶ Nuray Semenoğlu, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*, 14. Baskı, Pegem Akademi, Ankara 2009, 74-84.

bireyler, ümitsizliğe, hayattan küskün olmaya ve kendini olduğu gibi kabul edememeye yönelebilirler⁸⁷

Erikson, gelişim hakkında son sözü söylemiş miydi? Elbette ki hayır. O yaşadığı sürece söylediklerini test etmiş, zamanla değişen şeylere uygun olarak onun da görüşlerinde değişmeler olmuştur. Nitekim kendisi de bir psikolog olan eşi *Joan Mowat Erikson* bu durumu şöyle dile getirecektir:

“İnsanın 8 Evresi'nin 1982 yılında yayımlanmasından sonra Erik, yazdıklarını eleştirel bir gözle tekrar okudu; kırmızı, siyah ve mavi kalemlerle kitabının baştan sona altını çizmekten ve çeşitli notlar eklemekten de kaçınmadı. Ölümünden kısa bir süre önce kitabın ondaki kopyasına şans eseri baktım. Hiçbir sayfa onun çizgilerinden, ünlemlerinden ve notlarından kurtulamamıştı. Ancak bir sanatçı bu kadar cesur ve açık sözlü olabilirdi.”⁸⁸

⁸⁷ Corey, *Psikolojik Danışma Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*, 76.

⁸⁸ Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 18.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖMER LÜTFİ METE'NİN HAYATI

1.1. ÖMER LÜTFİ METE'NİN DOĞDUĞU DÖNEM SOSYAL-SİYASAL ŞARTLAR

Mete'nin doğduğu ve çocukluğunun geçtiği ilk yılların Cumhuriyet Türkiye'sinde, yönetimde Demokrat Parti olmakla birlikte, Cumhurbaşkanlığı makamında İsmet İnönü oturmakta, dahası devletin tüm önemli kadroları CHP tarafından atanmış kişilerden oluşmaktadır.⁸⁹ Dolayısıyla devlet yönetiminde DP'den çok CHP'nin etkin olduğu bir dönem söz konusudur. DP yönetiminin halkın istekleri doğrultusunda yapmak istediği bazı değişiklikler de yönetimin sembol isimlerinin idamıyla sonuçlanan bir darbeye gerekçe olarak gösterilmiştir.⁹⁰

Ömer Lütfi Mete'nin doğduğu ve ikinci Dünya Savaşı'nın bittiği günlerde Türkiye'de, ilerleme ve kalkınmadan sürekli bahsedilmesine rağmen, toplam nüfusun %80'ini oluşturan kırsal kesimdeki küçük çiftçilerin hayat şartlarında hiçbir iyileşme görülmemiştir. Köy sayısı 40 binleri bulan 1953 yılında, elektrik şebekesine bağlanan köy sayısı sadece 10'dur.⁹¹

Ömer Lütfi henüz 10 yaşında iken yönetime el koyan ordu, basit bir hükümet değişikliğiyle yetinmemek niyetindeyken Ankara'ya getirtilerek kendilerine yeni bir anayasa hazırlama görevi verilen İstanbul Üniversitesi'nden rektör Sıddık Sami Onar başkanlığında beş hukuk profesörü ertesi gün, “modern bir fetvaya benzetilen” bir bildiri yayınlamıştır. Profesörler askeri müdahaleyi, DP Hükümeti'nin meşruluğunu yitirdiği gerekçesiyle haklı göstermişlerdir. 31 Ağustos'ta DP'nin çalışmaları durdurulmuş ve 29 Eylül'de parti kapatılmıştır.⁹²

⁸⁹ Abdurrahman Dilipak, *Menderes Dönemi*, Beyan Yay., İstanbul 1990, 126, 149; Osman Akandere, *Milli Şef Dönemi Çok Partili Hayat Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998, 67; Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam (1938-1950) II*, 6. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, 49-50.

⁹⁰ Dilipak, 266, 281.

⁹¹ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, (Çev.: Yasemin Saner, İletişim yay., 30. Baskı, İstanbul 2015, 303.

⁹² Demokrat Parti İktidarına (1950-1960) yönelik memnuniyetsizlikler için bkz., Zürcher, 352-353.

DP'nin iktidarı öncesinde Kur'an okumaktan, ezanın aslına uygun okunmasına kadar dini hayata ilişkin birçok uygulamanın büyük ölçüde baskılandığı söz konusu dönemde Osmanlıya karşı "reddi miras" ve inkâr politikaları yürütülmüştür. Gelişim yönü olarak Batı hedeflenmiş, bu doğrultuda bir dizi uygulama devreye sokulmuştur.⁹³

Bu dönem uygulamaları içinde özellikle Rize bölgesi bakımından toplumsal hafızaya kaydedilen ve kuşaktan kuşağa anlatılan iki olay öne çıkmaktadır. Tarihi kahramanlıklarla dolu "Hamidiye Kruvazörü" nun alınıdaki bir kara leke herhalde, 1925 yılında, şapka kanununa gösterilen muhalefet dolayısıyla Rize'nin bombalanmasında görev almasıdır. Mete'nin doğumundan 25 yıl kadar önce cereyan eden bu olay, toplumsal hafızada son derece canlı tutulmuş ve bu durum Mete'ye, eğitiminin farklı aşamalarında aktarılmıştır. Bu gerekçe ile Rize sadece bombalanmakla yetinilmemiş, alalecele yapılan bir yargılama ile aralarında Ulu Cami, Merkez Camii imamları ve bir Nakşibendi şeyhinin bulunduğu yedi kişi idam edilmişti.⁹⁴

Yine o dönemde uygulanan ezanın aslına uygun şekilde okunmasının yasaklanması da travmaya yol açan bir uygulamadır. Bu durum İsmail Güneş tarafından yönetilen 1991 yapımı "Çizme" adlı filmde, Rize'de bir kasaba halkının Arapça ezan yasağına karşı tepki ve direnişleri anlatılan filmin senaryosunda Ömer Lütfi Mete'nin kaleminden dökülmüştür.⁹⁵

Dönemin temel özelliği, halkın inanç ve kültür değerleri büyük ölçüde hafife alınması ve Osmanlıya karşı hasma ne tavır geliştirilmesidir. Yönetim ve sosyal hayatta Batı tarzı yaşam hedeflenmiştir. Ancak dayatılan hayat tarzları ve kültürel değişimler toplumun yaşam biçimine uymamaktadır. Ömer Lütfü Mete, yaşadığı dönem din eğitimi ve dini yaşantıyı özetleyen bir öyküyü bir eserinde şöyle dile getirmiştir:

Çağımızın büyük mürşitlerinden Tayyar Baba, ziyaretine gelen dervişine sorar:

"Köyünüzde işler nasıl, değişen bir şey var mı?"

⁹³ Abdi İpekçi, *İnönü Atatürk'ü Anlatıyor*, Cumhuriyet Yayını, İstanbul 1997, 42 vd; Kadir Şeker, *İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta 2000, 133-153.

⁹⁴ *İstiklal Mahkemeleri Kanun Gereke ve Genel Kurul Tutanakları*, Cilt 1, Haz. Mehmet ŞAHİN vd., TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015, XII; Cevdet Küçük, "İstiklal Mahkemeleri", *DİA*, İstanbul 2001, XXIII, 353; Ne tesadüf ki Ankara İstiklal Mahkemesi'ni oluşturan ve halk arasında "Üç Ali'ler" diye bilinen meb'uslardan biri de Rize meb'usu Ali Bey'dir. Ergun Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1975, 220.

⁹⁵ Halis Ayhan-Mustafa Uzun, "Ezan", "Ezanın Türkçeleştirilmesi", *DİA*, İstanbul 1995, XII, 42.

Derviş cevap verir:

“Köyümüze yeni bir hoca geldi efendim.”

Hazret gülümseyerek tekrar sorar:

“Müslüman mı bari?”

“Efendim, öğretmen demiyorum, hoca diyorum, camiye yeni imam geldi...”

“Tamam, ben de onun için soruyorum, Müslüman mı?”⁹⁶

Aslında Mete, bu kısa öyküyü anlatmakla, kendisine misyon olarak kabul ettiği, İslam’ı sahih ve sağlıklı bir şekilde anlatma durumunun gerekçesini de ifade etmektedir.

Dini hayat, tarihin her döneminde birçok yönden olduğu gibi bilimsel hayatın da merkezinde olmuştur. Bazen yanında yer alarak bazen karşısına çıkarak. Bu çalışmada gelişim modelini kullandığımız Erik Erikson, 1973–1985 yılları arasında, San Francisco’da, Mt. Zion Hospital’de çalışmıştır. İlk bakışta fark edileceği gibi hastane Siyon Dağı adını taşımaktadır ve dindar Yahudiler için ayrı bir önemi vardır.⁹⁷

1.2. ÖMER LÜTFİ METE’NİN ÇOCUKLUĞU

Ömer Lütfi Mete 1950 yılında Rize İyidere’de dünyaya geldi. Babası İyidere’nin saygın ailelerinden biri olan Mete’lerden Hacı Ali Efendi’dir. Annesi Oflu Hacıosmanoğlu sülalesinden Huriye Hanım’dır. Hacı Ali ile Huriye Hanımın evliliğinden ikisi erkek dördü kız olmak üzere altı çocuk dünyaya geldi. Ömer Lütfi Mete bu çocukların en büyüğüdür.

Erikson, insanın, aile, sınıf, toplum ve nihayetinde bir ulusun bireyi olduğunu söyler. O, bireyin, içinde yaşadığı sosyal yapıdan etkileneceğini, güzelliklerine sevinip, acılarına üzüleceğini belirtir. Yine o, insanın gelişiminde bu yapıların etkili olduğunu vurgular.⁹⁸ Bu anlamda Ömer Lütfi Mete’nin, gelecekte kişiliğini oluşturacak aile ve akrabalarını tanımak yerinde olacaktır.

⁹⁶ Mete, *Allah’sız Müslümanlık Gerileme Sürecinde İslam’ı Yaşama Sorunu*, Profil Kitap, İstanbul 2008, 7.

⁹⁷ Robert S. Wallerstein, “Erik Erikson and His Problematic Identity”, *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 62(4), 2014, 658. (657-675)

⁹⁸ Erikson, *Childhood and Society*, 30.

Bu bağlamda bölgenin tarihi geçmişine bakıldığında Doğu Karadeniz'in İslam öncesi yerli halkları olarak, Oğuz Türklerinin öncü kollarından Gas/Kas ve Gut/Kutiler'in⁹⁹ adları görülmektedir. Yine Doğu Karadeniz bölgesinin Osmanlı fethinden çok önce Türkler tarafından iskân edildiği anlaşılmaktadır. Ne var ki büyük kısmı Müslüman olmayan Türklerden oluşan yerli halk 1071'den sonra bölgeye gelen Müslüman Türkler tarafından Rum olarak tanımlanmıştır. Etnik bir kimlik ifade etmeyen bu Rum kelimesi, genel anlamıyla Romalılar ve Hıristiyanlar anlamında kullanılmıştır.¹⁰⁰ Karadeniz'de Türk varlığı çok eskilere uzanmakla birlikte tüm bölge anlamında siyasal hâkimiyet Osmanlı döneminde, Fatih Sultan Mehmet'in, 1461 yılında Trabzon'u fethiyle başlar. Fetihle birlikte, Rize ve havalisi Trabzon'a bağlanmış olur.¹⁰¹

Ömer Lütfi Mete'nin doğduğu Fıçıtışı Köyü'nün bağlı bulunduğu Rize ili İyidere ilçesi ve çevresindeki yerleşimler, fetihden sonraki Osmanlı kayıtlarında, Mahura ve Masi Varot gibi adlarla anılmaktadır.¹⁰²

XVIII. yy'a gelindiğinde, Rize'de çok sayıda ayan aileleri bulunmakta ve İyidere'li Metozadeler de bunların arasında yer almaktadır.¹⁰³ Öyle ki, devlet gerekli gördüğünde bu ayan ailelerden ayni, nakdî ve askeri kuvvet talep etmektedir. Bu bağlamda aynı yüzyılın sonunda devlet, Ömer Lütfi Mete'nin büyük dedeleri Metozade ailesinden 150 asker talep etmiştir.¹⁰⁴ Yine, Trabzon Valiliği Bâb-ı Ali'ye gönderdiği 1854 tarihli bir yardım listesinde Metozadelerin katkısını 500 kuruş olarak zikretmektedir.¹⁰⁵

Bilindiği gibi Devlet-i Ali Osman'da farklı inanç mensupları birlikte yaşamıştır. Devlet, demografik yapıyı esas alarak vatandaşı olan mükelleflerden vergi almaktadır. Nitekim Ömer Lütfi Mete'nin büyük dedelerinin yaşadığı XIX. yüzyılda İyidere'de dini

⁹⁹ Kenan İnan, "Trabzon'un Fethi", *Öncesi ve Sonrasıyla Trabzon'un Fethi*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2001, 106.

¹⁰⁰ Ali Uzun, Sebahat Uzun, *Taşhaneden Aşhaneye Pileki*, İyidere Kaymakamlığı Kültür Yayınları, Ankara 2008, 17-18.

¹⁰¹ İbrahim Telliöğlü, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz'de Türkler*, Serander Yay., Trabzon 2004, 13-39, 57-136; Mehmet Bilgin, *Doğu Karadeniz: Tarih-Kültür-İnsan*, *Doğu Karadeniz: Tarih-Kültür-İnsan*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007, 220-221; İbrahim Telliöğlü, "Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme", *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/2 Spring 2007, 654-663.

¹⁰² Adı geçen köy, günümüzde ilçeye bağlı bir mahalle konumundadır. İshak Güven Güvelioğlu, *İyidere Tarihi*, İyidere Kaymakamlığı Kültür Yayını, İstanbul 2012, 20-21; BOA. MAT.828, 628-629, 637-638.

¹⁰³ Güvelioğlu, 41.

¹⁰⁴ *Trabzon Şeriyye Sicili*, No: 1939, v. 55b-56a, (Güvelioğlu, *İyidere Tarihi*, 61'den naklen)

¹⁰⁵ BOA, İ.DH.18184, 3, Güvelioğlu, 61.

dağılım esaslı öşür mükellefi dağılımı şu şekildedir: 683 Müslüman, 33 Rum olmak üzere toplam mükellef sayısı 716'dır.¹⁰⁶

1850'lere gelindiğinde, İyidere bölgesindeki yerleşim yerlerinden olan Aspet, Zavendik, Salandoz ve Varot'larda Sibyan Mekteleri¹⁰⁷ bulunmakta ve Aspet ve Zavendik medreselerinde eğitim sürdürmekteydi. Burada, Ömer Lütfi Mete açısından öne çıkan bir durum var ki o da dedesi Metozade Hüseyin Hüsnü Efendi'nin 1921 tarihinde Aspet Medresesinin müderrisliğine getirilmiş olmasıdır.¹⁰⁸ Metozadelerin tarihlerindeki bu başarı, Ömer Lütfi'nin zamanla dedeleriyle övünme şeklinde kendini gösterecektir. Bir dostu bu durumu, "Biraz kabileciliği de vardı. Yani Mete soy ismi onun için çok önemli idi"¹⁰⁹ şeklinde ifade edecektir.

Metozadelerin kökenleri takip edildiğinde farklı rivayetlerle karşılaşılmaktadır. Örneğin Rize'ye nereden gelmişlerdir? sorusuna Ömer Lütfi'nin yakın akrabası Ömer Mete yaptığı araştırmaya göre; tam olarak bilinmemektedir. Ancak yaptıkları çalışmalarda kökenlerinin Orta Asya'ya veya Çeçenistan'a dayandığını ağırlıklı olarak kabul etmişler. Yine bu çalışmada Etçioğulları'ndan sonra Türkiye'nin en kalabalık sülalesinden birinin kendi sülaleleri olduğunu belirtmiştir. Rize'deki akrabaların bir kısmı Adana'ya bir kısmı Beşikdüzü gibi farklı coğrafyalara göç etmişler ve Uzunoğulları gibi farklı soy adlarla anılmışlardır.¹¹⁰

Soyadı Kanunu ile birlikte Metozadelerin soyadı "Mete" olarak değiştirilmiştir. Yine Ömer Lütfi Mete'nin yakın akrabası Ömer Mete'nin bildirdiğine göre; odönemde Rize Adliyesinde başkâtip olarak görev yapan Mehmet Efendi'nin teklifiyle soyadı kabul edilmiştir. Soyadı kanununda "zâde" kelimesi kaldırılınca Mehmet Efendi Meto'nun anlamı pek bilinmediğinden Meto'yu Mete yapmayı önermiş. Ondan sonra soyadları Meto yerine Mete olarak değiştirilmiştir.¹¹¹

¹⁰⁶ BOA.MAD.7958, 50-74, Güvelioğlu, 61.

¹⁰⁷ Rize Şeriye Sicili, No. 1487, 86-87, 90-91, Güvelioğlu, 64-65.

¹⁰⁸ Güvelioğlu, 65.

¹⁰⁹ Ömer Mete ile yapılan görüşme; esasen bu anlamdaki kimlik, Erikson'un sisteminde önemli bir yer tutmaktadır. Erik H. Erikson, *Gandhi's Truth on the Origins of Militant Nonviolence*, W. W. Norton, Company, London 1993, 103.

¹¹⁰ Ömer Mete, merhum Ömer Lütfi Mete'nin amcasının oğludur. Ömer Mete, Orman Genel Müdürlüğü'nden emekli Baş Müfettiş'tir. 25.11.2015 tarihinde Ömer Mete ile yapılan görüşme.

¹¹¹ Ömer Mete ile yapılan görüşme.

Mete ismine ilişkin bir sözlü rivayet de coğrafi alanla ilgilidir: Ömer Mete'ye göre o dönemdeki dergilerin birinde bulunan haritada Artvin'in Kafkasya taraflarında bir yerin adı "Meto Geçidi" olarak isimlendirilmiş.¹¹² Bu bilgiden yola çıkarak büyüklerin Artvin'den, Kafkaslar'dan gelmiş olabileceği düşünülmüştür. Fakat bu coğrafyadan o kadar zengin olarak bu bölgeye nasıl gelmişler. Ayrıca gelmiş olsalar dahi neden İyidere'ye yerleştikleri hakkında bir fikir yürütememişler. Ömer Mete tarafından Artvin bölgesinde yürütülen çalışmalarda konu hakkında kayda değer bir sonuca ulaşılamamıştır. Sonuç olarak Metelerin İyidere bölgesine gelişleri dönemin iskân siyaseti göz önüne alındığında muhtemelen Osmanlı Devleti'nin bir yerleştirme politikası olabileceği kanaatine varılmıştır.¹¹³

Ömer Lütfi'nin dünyaya geldiği İyidere merkezinde tarih boyunca yerel seçimlerde Mete'ler belirleyici olmuştur. Ömer Lütfi'nin bir dostunun anlattıklarına göre, siyasi düşünceleri farklı siyasi partilerden olsa da belediye seçimlerinde parti farkı gözetmeden Metelerin adayı tercih edilir ve seçim kazanılır. Ona göre Meteler sülale olarak birbirlerini çok tutar, seçimlerde çok çalışır ve seçimleri kazanırlar.¹¹⁴ Metelerin birbirine olan bağlılığı Ömer Lütfi'de tartışmasız bir şekilde görülmüştür.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra İyidere'de ilk olarak 1930 yılında merkez ilkokulu kurulmuştur. İyidere ortaokulu 1956 yılında eğitime başlamıştır.¹¹⁵ Ömer Lütfi Mete ilköğretimini bu okullarda tamamlamıştır.

1.3. ÖMER LÜTFİ METE'NİN AİLESİ

Ömer Lütfi Mete'nin zamanla Adapazarı taraflarına yerleşen dedelerinden Metozade Hüseyin Efendi, Kurtuluş Savaşı sıralarında bölgede oluşturulan savunma güçlerinin kurucuları arasında yer almış ve savaşta Milis Yüzbaşı rütbesi ile Milis Tabur Komutanlığı görevinde bulunmuştur. Hüseyin Efendi'ye, Millî Mücadelede Sakarya ve çevresinin düşmandan temizlenmesinde gösterdiği yararlıklar dolayısıyla Meclis

¹¹² Ömer Mete ile yapılan görüşme.

¹¹³ Ömer Mete ile yapılan görüşme.

¹¹⁴ Nevzat Kösoğlu ile Üsküdar'da yapılan 13.03.2015 tarihli görüşme.

¹¹⁵ Rize'nin Sesi, Sayı 2657 (16 Kasım 1959), 1, Güvelioğlu, 67.

tarafından bir belge takdim edilmiştir. Yine Adapazarı'nda bir orman sahası verilme suretiyle ödüllendirilmiştir.¹¹⁶

Mete'nin, kendisiyle adaş olan amcasının oğlu Ömer Mete ile yapılan görüşmede, sadece dedeleri ile ilgili değil dönemin siyasi şartlarına da ışık tutacak açıklamalar yapmıştır. Ona göre dedesi Ömer Efendi ve Adapazarı'ndaki akrabaları İstiklal Savaşı'nda Fatih müfrezesinde görev almıştır. Bu müfrezenin sorumluluğunu bizzat Metozade Hüseyin Efendi yürütmüştür. O, bölgede hatırı sayılan aynı zamanda zenginliğiyle tanınan güçlü birisidir. Öyle ki Adapazarı tren istasyonunun hemen kenarında 20 dönüm arazi üzerinde büyük bir konağın sahibidir. İstiklal Savaşı başladığında kendisi yaşlı olmasına rağmen İstiklal Savaşına bizzat katılmıştır. Bu bağlamda kurduğu taburun bütün iâşesini ve her türlü harcamasını kendi bütçesinden sağlamıştır. Başından sonuna kadar Kurtuluş Savaşında aktif görev yapmıştır. Metozade Hüseyin Efendi Atatürk'ün en yakın silah arkadaşlarından. Mustafa Kemal Paşa İstanbul'a giderken mutlaka Adapazarı'nda Hüseyin Efendi'ye uğrar ve yoluna öyle devam edermiş. O kadar yakından görüşürlermiş ki Atatürk İş Bankası'nı kurduğu zaman altı hissesini Metozade Hüseyin Efendi ve mahdumlarına vermiştir. Ayrıca Sapanca Gölü yükseklerinde bulunan Soğucak Yaylasından büyük bir ormanlık alan Atatürk'ün talimatıyla Metozade Hüseyin Efendi'ye vakfedilmiştir.¹¹⁷

Ömer Lütfi Mete, sadece soyadını değil, dedelerinin yürüttüğü bu devleti koruma ve kollama görevini de tevarüs edecek, icap ettiğinde hayatın her alanında, canı pahasına bu görevi gayretle sürdürecektir.

Devlet hangi yönde tehlikeye maruz kalmışsa öncelikle o yönden korunmalıdır. Kurtuluş Savaşı bittikten sonra devletin ve milletin karşı karşıya olduğu en büyük tehlike dini hayatın üstüne baskı entişesidir. Bu yüzden Mete'nin dedeleri bu kez vatan savunmasını ilmi alana taşımışlardır. Bu bağlamda Ömer Lütfi'nin kız kardeşi dedesinin büyük bir din âlimi olduğunu açıklar. Dede Hüseyin Efendi Fatih Medreselerinden mezun olduktan sora Edirne'ye kadı tayin edilmiştir. Ancak, onun babası Süleyman Ağa dedesinin görevini bırakarak Rize'ye gelmesini istemiştir. Büyük dedenin bu isteği ona göre Karadeniz bölgesinin dini eğitim yönünden çok ihmal edilmişinde yatmaktadır.

¹¹⁶ İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, TTK. Ankara 1993, 203, 256; Osman Oğlu 1339 (1923) doğumlu Halim Mete ve 1924 doğumlu eşi Fütihat Mete tarafından verilen şifahi bilgiler, İyidere, 04.05.2011. "Metozade Hüseyin", *Rize Yıllığı*, 2002, 12-13.

¹¹⁷ Mete'nin Amcaoğlu Ömer Mete ile yapılan görüşme.

Nitekim bu talep üzerine dede görevini bırakarak İyidere'ye gelmiştir ve ömrünün sonuna kadar burada dini hizmet görevini sürdürmüştür.¹¹⁸

Ömer Lütfi'nin babası Nüfusçu Hacı Ali Efendi, ilkokul mezunu olmasına rağmen, medrese mezunu ve kadı olan babasından aldığı eğitimle, disiplini, kültürü ile çevresinde sevilen, o dönem bakımından önemli sayılan devlet memuriyeti görevi bulunan bir şahsiyettir.¹¹⁹

Mete'nin kız kardeşi Ayşe Hacıosmanoğlu, Babası Hacı Ali Efendi'nin Nüfus memurluğu yaptığını ve Nüfusçu Ali diye yörede anıldığını ve devletten aldığı bir maaşla geçimlerini sağladıklarını ifade etmiştir.¹²⁰ Mete'nin yakın akrabası Ömer Mete, geniş ailesinin iâşesini temin için mesai dışında başka işlerle de uğraştığını açıklamıştır. Bu şartlar altında çocuklarını kimseye muhtaç olmadan büyütülmüştür. Ekonomik olarak fazla varlıklı olmamalarına rağmen saygınlıklarını daima korumuş ve çevresinde dikkatleri üzerinde toplamıştır. Ömer Lütfi ailenin ilk çocuğu olarak dünyaya gelmiş ve ailenin en büyük neşe kaynağı olmuştur. Ömer Lütfi'nin aileye kattığı sevinç hem ailesi içinde hem de akrabaları arasında ölümüne kadar sürmüştür. Ona karşı duyulan bu sosyal desteğe karşı o da durmadan okumuş, çalışmış ve çevresindekilerin teveccühünü boşa çıkarmamıştır. Ömer Lütfide babası gibi alın teri ile hayatını kazanmıştır. Harama elini asla uzatmamıştır. Çalıştığı gazetelerde, dergilere yazdığı yazılarla ve senaryo çalışmalarıyla geçimini sağlamıştır. Doğruluk, dürüstlük ve dindar kişiliğiyle çevresinde sevilen bir entelektüel olarak ömür sürmüştür.¹²¹

Ömer Lütfi'nin babası, Süleyman Efendi Cemaatine mensup, oğlunun da bu yolda ilerlemesini isteyen bir kişiydi. Kendi dünyasında mütedeyyin, sosyal olaylara duyarlı bir insandır. O dönemde İstanbul'da düzenlenen, Sabah namazlarını cemaatle kılma davetlerine,¹²² Rize gibi uzak bir şehirden gidip katılırdı. Ömer Lütfi'nin bazı duraklara uğradıktan sonra, hayatının kalan kısmında İstanbul'da karar kılmasında babasının bu etkinliklere katılması ve öncesinde dedesinin İstanbul Fatih'te medrese eğitimi almış

¹¹⁸ Kız kardeşi Ayşe Hacıosmanoğlu ile İstanbul'da 30.11.2015 tarihinde yapılan görüşme.

¹¹⁹ Babam ilkokul üçüncü sınıftan ayrılmıştı. Sonradan ilkokul diploması almıştır. Burada bir imtihan oldu imtihana girdi memur lazımdı o zaman. Tabi ama kalem tutuyordu eli kalem tutuyordu. Ayşe Hacıosmanoğlu ile yapılan görüşme. Erikson'unpsikobiyoğrafisini yazdığı Gandhi'nin babası da devlet görevi almıştır. Erikson, *Gandhi's Truth*, 113-114.

¹²⁰ Ayşe Hacıosmanoğlu ile yapılan görüşme.

¹²¹ Ömer Mete ile yapılan görüşme.

¹²² Ömer Mete ile yapılan görüşme.

olmasının bir payı var mıdır? Ömer Lütfi'nin geleceğinde kendini çeken şehrin İstanbul oluşu, Sakarya taraflarına yerleşen akrabaları ve İstanbul'da özellikle gemicilikte (armatör) iş tutan yakınlarının etkisi olduğu kuvvetle muhtemeldir.¹²³

Sağlam temel dini bilgilere sahip olan Ali Efendi, her akşam evinde yatsı namazını cemaatle kıldırır ve akabinde Yasin okurdu. Bu yolla evin tüm çocukları daha erken yaşlarından itibaren Yasin'i ezberlemişlerdi.¹²⁴

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde görüleceği üzere Ömer Lütfi'nin babası, dönemin şartları, eğitim ve terbiye anlayışına göre sert, çocukları üzerinde otoriter bir insandı. Bu otoriter tutum, çocuklarının dini öğrenememesi korkusundan kaynaklandığı, aynı zamanda yaşanan süreçten etkilenmeleri kaygısı taşıdığından meydana gelmekteydi. Ömer Lütfi'nin babasıyla olan ilişkisi otoriteye itaatten öte bir anlam taşımamaktaydı. Erikson'un Genç Luther çalışmasında, Luther için söylediği önce babasına sonra da kilisenin anlamsız itaat taleplerine isyanı¹²⁵ şeklindeki durum bir ölçüde Mete için de geçerlidir. Onun çocukken babasına itaat ettiği ancak babasının dışındaki otoritelere itaat etmediği söylenebilir.

Ömer Lütfi Mete'nin annesini tanımadan önce, Erikson'un sistemi içinde anneye yüklediği anlamı tanımada fayda vardır. Erikson'a göre, "Bebek, emmeyi, ilk sevgi nesnesi olan annesiyle kurduğu ilişki içinde öğrenir. Bu ilk sevgi nesnesi işlevi de görecekle olan 'birincil öteki'dir. Bebek, verileni alırken verzuladığı şeyi ona verecek birini bulmayı öğrenirken, aynı zamanda bir gün kendisinin de bir verici olabilmesi için gerekli olan uygun (uyum sağlayıcı) altyapıyı da geliştirmektedir."¹²⁶

Erikson yöntemi ile konuya bakıldığında karşımıza çıkan temel sorun Mete açısından elimizde hayatına dair yıllara göre düzenli yazılı materyal bulunmamasıdır. Döneme şahitlik edecek bireylerin vefat etmiş olması da bu materyalin derlenmesini zorlaştırmıştır. Mete'nin çocukluğu ve annesi ile ilgili bildiğimiz şeylerin, Anadolu'daki her bebekte ve çocukta rastlanabilecek türden şeyler olduğunu vurgulamakta yarar vardır.

¹²³ Bulunduğu şehirden ayrılıp, farklı amaçlarla uzaklara gitmek, birçok ünlü şahsiyetin hayatında gözlemlenen bir durumdur. Gandhi örneği için bkz., Erikson, *Gandhi's Truth*, 176-177.

¹²⁴ Ayşe Hacıosmanoğlu ile yapılan görüşme.

¹²⁵ Erik Erikson, *Young Man Luther a Study in Psychoanalysis and History*, W. W. Norton, Company Inc., New York 1958, 38.

¹²⁶ Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 62; Erikson, *Gandhi's Truth*, 105.

Geleneksel Anadolu kadınının, sessiz ama evinde otorite kurma özelliği, Ömer Lütfi'nin annesi Huriye Hanım'da pek görülmez. Ev hayatında da baba Ali Efendi'nin mutlak hâkimiyeti vardı. Buna karşılık anne, bir kadının çocuklarına verebileceği sevginin fazlasını vermektedir. Bu durum çocukları tarafından da karşılık bulmaktadır. Bir dostu Mete'nin bu durumunu şu şekilde ifade eder: “Ömer Lütfi Mete kendine münhasır bir şahsiyetti. Çocukluğunda da böyleydi. Annesine çok düşküdü. Anneden çok şefkat görmüştü. Baba çok otoriterdi. Ömer Lütfi Mete ise kesinlikle baskı kabul etmezdi. Düşüncesi neyse oydu. Bizim ilkokul ve ortaokul çağlarımızda zaman zaman kaçır sinemaya giderdik. Babası bunu öğrendiğinde ya da yakaladığında dövmeği kullanmayalım ama onu biraz azarlardı. Annesi ise ona sahip çıkardı. Belki ondan dolayı anneye çok düşkünlüğü vardı”.¹²⁷

Ömer Lütfi'nin annesinin Erikson'un psiko biyografisini yazdığı Luther'in annesine benzeyen tarafının sosyal statüsü olduğu söylenebilir. Zira o başlangıçta zor şartlarda hayatlarını sürdürmüş, ancak zamanla kent insanı olmuştur.¹²⁸Nitekim o dönemin nüfus müdürünün eşi olarak hatırlanmaktadır.

Erikson'un gelişim teorisinde anneden kaynaklanan temel güvenin sağlanamaması gibi sorunların hemen hiçbirinin Ömer Lütfi Mete'nin annesi için söz konusu olmadığı söylenebilir.¹²⁹ Belki bu anlamda, yönteminden de öte Luther ile Mete arasında ortak bir nokta olarak annelerinin dindarlığı verilebilir. Luther'in annesi Karla Abrahamsen Kopenhag'da varlıklı bir Yahudi aileye mensup olup ataları içinde bir yandan üst düzey hahamlar varken öte yandan da Lüteryen pastör (papaz) bulunmaktaydı.¹³⁰

Ailenin en büyük çocuğu olan Ömer Lütfi'nin, biri erkek dördü de kız olmak üzere beş kardeşi bulunmaktadır. Erkek kardeşi Yunus, erkek çocuğu olmayan dedesine (annesinin babası) doğumundan kısa bir süre sonra verilecek, beş altı yaşlarında iken tekrar evine dönecektir. Kardeşini, dedesinin Of'taki evinden alıp getirme işi de kardeşinden sadece bir yaş büyük olan (aynı yıl içinde dünyaya gelmişlerdir) Ömer

¹²⁷ Hayrettin Mete ile yapılan 15.01.2015 tarihli görüşme.

¹²⁸ Erikson, *Young Man Luther*, 32.

¹²⁹ Anne kaynaklı sorunlar için bkz., Donald Capps, “Mother, Melancholia, and Play in Erik H. Erikson's Childhood and Society”, *J. Relig Health* (2007) 46: s. 591–606.

¹³⁰ Robert s. Wallerstein, “Erik Erikson and His Problematic Identity”, *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 62(4), 2014, 660.

Lütfi'ye düşer. Aslında dedesi, evlatlık olarak ailenin ilk çocuğu olan Ömer Lütfi'yi istemiştir ancak ailesi buna rıza göstermemiştir.¹³¹

Burada Erikson'un aslında babası olmadığı halde yıllarca bir insana baba dediğini neden sonra öğrenmesi ile Ömer Lütfi Mete'nin, dedesine evlatlık olarak verilen kardeşinin durumu arasında bir benzerlik bulunmaktadır. Ancak bu durum Anadolu'da çok yaygın olmasa da bilinen bir uygulamadır.¹³²

1.4. ARKADAŞ ÇEVRESİ

Ömer Lütfi'nin ilk çocukluk yıllarında çevresinde, oyun oynayacağı ve birlikte büyüyeceği yaşlıları, ilk arkadaşları amcasının çocuklarıdır. Ömer Lütfi, erken çocukluğunu bu kuzenleri ile geçirir. Onların dışında da oyun arkadaşları vardır. Arkadaşları ile oldukça iyi bir iletişimi vardır. O, oyunların aranan elemanıdır.¹³³

Daha sonra okul dönemlerinde özellikle iyi bir oyun kurucu olması dolayısıyla hem oynayacağı oyunlar için takım kuracak hem de edebiyat ve sanat faaliyetleri için çok sayıda arkadaşı olacaktır. Bir çocukluk arkadaşı Mete'yi şöyle tanımlayacaktır: "Ömer Lütfi benim gönlümde ve gözümde bir deli fişektir. Ömer Lütfi yiğidin iyisidir, yiğidin hasıdır. Karadeniz insanına has özelliğinin dışında daha bir hassas, çok çabuk öfkelenen, çabuk parlayan bir insandı. Ama hayatta insanlara yardım etmeye çalışan, insanlarla yakın, güzel ilişkiler içinde olmaya çalışan güzel bir adamdı".¹³⁴

Daha sonraki yıllarda o çocukluk arkadaşları Mete'yi unutmamışlar, ilerleyen yaşlarında da onunla olan dostluklarını sürdürmüşlerdir.

1.5. TEMEL EĞİTİM

Ömer Lütfi, ilkokulu İyidere merkezindeki okulda okumuştur. Daha ilkokuldayken okumaya yoğun bir ilgisi olan Ömer, sadece okul kitapları ile yetinmemiştir. O dönem için oldukça lüks sayılan gazetelerden de çevrede, yerde

¹³¹ Ayşe Hacıosmanoğlu ile yapılan görüşme.

¹³² Erikson'un, bizzat kızı tarafından bu durum için yapılan yorum için bkz., Schultz and Schultz, *Theories of Personality*, 209.

¹³³ Kendisi ile yapılan bir röportajda ünlü şarkıcı Jakson, yalnız bir çocukluk geçirdiği ve mutsuz olduğunu ifade etmiştir. Jeremy John Ruiters, *Michael Jackson: A Psychobiography*, A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Arts Rhodes University, 2013, 20.

¹³⁴ Hayrettin Mete ile yapılan görüşme.

bulduğu sayfaları alıp okumaya çalışmıştır. Aslında bu durum onun gelecekte en iddialı uğraş alanlarından biri olan gazetecilikle ilk karşılaşmasıydı.¹³⁵

Ömer Lütfi, ilk ve ortaokul yıllarında, yaz ve şubat tatillerinde köylerindeki camide düzenlenen Kur'an kurslarına katılarak, evde aldığı din eğitimine ilave olarak bu kurslarda ileri din eğitimine devam etmiştir.

Ömer Lütfi Mete'nin çocukluğunda okul öncesi eğitimden bahsetmek mümkün değildir. O yaşlarda çocukların alabilecekleri yegâne eğitim cami ortamında yaz tatillerinde alabilecekleri din eğitimi iken o da dönem şartlarında zor görünmektedir. Çünkü bazı hocalar kovuşturulur, dayak ya da hapisle korkutulurdu. Okul yaşları psikososyal sistemde özellikle öğretmenle buluşma ve anne baba yerine veya ebeveynle birlikte öğretmene bağlılığın güçlendiği zaman dilimi olarak öne çıkar.¹³⁶

Mete, futbol oynamaya küçük yaşta başlar. Dönemin şartları içinde, arkadaşları ile birlikte oyun oynayabilecekleri düzenli bir futbol sahası yoktur. Deniz kenarında futbol oynarlarken ara sıra topları denize düştüğünde, küçük Ömer Lütfi derhal suya dalıp topu oyun sahasına yani kumsala getirirdi.¹³⁷ O dönemde çevre el değmemiş halini korumakta, evleri ile deniz arasında bugünkü sahil kara yolu geçmemektedir.¹³⁸

Oyun çağındaki Ömer Lütfi'yi oyun arkadaşlarından biri şöyle anlatır: “Oyunlarda çok iddialıydı. Mesela biz kendi aramızda genelde futbol oynardık. Futbol topumuz yoktu, bulduğumuz naylon torbaların içini doldurarak top yapar onunla futbol oynardık. Bazen de bezden top yapar ve onunla oynardık. Zaman içinde Osman Mete'nin abisi Hamza Mete bir futbol topu getirdi. Sahilde kumda top oynardık. Ben topa vurdum, denize gitti. Mevsim kış. Osman Mete beni topu almazsan bir daha oynayamazsın diye tehdit etti. Ben soyundum, yüzdüm ve topu aldım. Ömer Lütfi de bunu çok yapardı. Topa vurduğunda denize giderdi, soyunur gider alırdı”.¹³⁹

Küçük Ömer Lütfi'nin en çok sevdiği oyunlardan biri olan futbolu, ailesinden özellikle babasından gizli oynadığı bilgisi anlamlıdır. Zira kendi şartlarında dini bütün bir şahsiyet ve Nahiye Müdürü olan babasına göre futbol topu, Hz. Hüseyin'in kesilen

¹³⁵ Hayrettin Mete ile yapılan görüşme.

¹³⁶ Sunil Batra, “The Psychosocial Development of Children: Implications for Education and Society — Erik Erikson in Context”, *Contemporary Education Dialogue*, 2013, 10 (2), 249–278.

¹³⁷ Hayrettin Mete ile yapılan görüşme.

¹³⁸ Bkz, Güvelioğlu, fotoğraf, 129.

¹³⁹ Hayrettin Mete ile yapılan görüşme.

başını temsil etmektedir. Ona vurmak, Peygamber torununun kesik başına vurmakla eşdeğerdir.¹⁴⁰

Mete'nin psikobiyoğrafik açıdan en net yönlerinden biri oyun hayatıdır. Hayatın her alanında küçüklüğünden beri iddialı olan Mete'nin bu iddia alanlarından biri de futbol oyunudur.¹⁴¹ Futbolun da içinde bulunduğu ve oynadığı bütün oyunlarda son derece iddialı olan Ömer Lütfi, bu yüksek heyecanına rağmen hiçbir zaman oyun esnasında arkadaşlarına küfretmemiş, kötü ve kırıcı söz söylememiş olması onun kendini denetleyebilen yönünü temsil etmesi açısından anlamlıdır.¹⁴²

Ahlaki gelişim Erikson'un sisteminde önemli bir yer tutar.¹⁴³ Sadece yalan söylemek değil, diğer ahlak dışı davranışların da Ömer Lütfi'nin daha çocukluğundan beri özenle sakındığı davranışlar olduğu arkadaş çevresince sıklıkla ifade edilmektedir. Bu bağlamda psikososyal gelişim kuramı aşamalarında belirtilen kriz evreleri Ömer Lütfi'nin çocukluğundan itibaren sağlıklı bir şekilde aşıldığı eldeki verilerle anlaşılmaktadır.

Rize- İyidere gibi bir sahil şehrinde ve denize çok yakın bir yerleşimde büyümesi dolayısıyla Ömer Lütfi'nin çocukluğundan beri uğraştığı ve iddialı olduğu sporlardan biri yüzmedir. Zaman zaman kız kardeşi Ayşe'de ona bu konuda eşlik etmiştir.¹⁴⁴ Bir yönüyle sportif faaliyetler insanda bulunan gerilimi gidermeyi değil aksine gerilime ihtiyaç duymayı ve insanın onu aradığı gerçeğini ifade etmektedir.¹⁴⁵ Bu bağlam Mete için fazlasıyla geçerlidir. Bir arkadaşının yüzme ile ilgili şu hatırası Ömer Lütfi'nin çocukluğu bakımından anlamlıdır: “Ömer Lütfi çok iyi bir yüzücüydü. Onunla güzel çocukluk anıları yaşadık. Çocukluğumuzda karpuzlar Rize'ye motorla gelirdi. Biz karpuz motorlarını yüzerek karşıladık. Motordan bize karpuz atılmasını isterdik, bize karpuz atarlardı. Biz o karpuzları iterek karaya taşırdık. Yaptığımız yardım karşılığı

¹⁴⁰ Ayşe Hacısmanoğlu ile yapılan görüşme.

¹⁴¹ Oyun çağı, çocukların kendi ritüelleştirme sahalarını geliştirip beslemelerine yönelik kapasitelerini etki alan oldukça genişlemiş olan inisiyatife emanet eder. Çocuk bunu minyatür oyuncaklarıyla yarattığı dünya ve oyunlarda başka çocuklarla paylaştığı zaman ve mekân üzerinden geliştirir. Bunlar, hem zafer kazanmaya dair aşırı bir arzuyu hem de bunun sonucunda oluşan suçluluk hissini, hayalî etkileşim içerisinde özümsemeye elverişlidirler. Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 81.

¹⁴² Hayrettin Mete ile yapılan görüşme.

¹⁴³ Walter E. Conn, “Erik Erikson, The Ethical Orientation Conscience and the Golden Rule”, *JRE* 5/2 (1977), 249-266; Tony Smith, “Social Violence and Conservative Social Psychology: The Case of Erik Erikson”, *Journal of Peace Research*, 13(1), 1976, 1-12.

¹⁴⁴ Ayşe Hacısmanoğlu ile yapılan görüşme.

¹⁴⁵ Frankl, E. F., *Duyulmayan Anlam Çılgılığı. Psikoterapi ve Hümanizm*, (Çev.: Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara 1994, 92.

bize verilen karpuzları afiyetle yedik.”¹⁴⁶ Bu bağlamda onun girişimciliği cesaretinin göstergesi sayılabilir. Atılcı, cesur ve korkusuz olması onu başarıya götüren motivasyon kaynaklarıdır. Nitekim onun başarılı bir birey olmasında cesaret duygusu etkili olmuştur.

Ortaokullu yılları Ömer Lütfi'nin geleceğinde iddia sahibi olacağı bir alandaki ilk denemelerinin olduğu dönemdir. Millî günlerde okulda düzenlenen programlarda şiir okumaktadır.¹⁴⁷Yine okulda düzenlenen her tür spor faaliyetinde de kendini göstermektedir. Bilgi yarışmaları da Ömer Lütfi'nin sevdiği etkinlikler arasındadır.¹⁴⁸

Ömer Lütfi'nin geleceğinde okuma hayatı ile ilgili olarak etkileri olan bir durum da bu okulda ortaya çıkar. Aile dostları olan okul müdürü Ömer Lütfi'yi yoğun bir şekilde okumaya teşvik etmektedir. Okulun Fransızca öğretmeni ve aynı zamanda okul müdürünün de eşi olan Fethiye Hanım, Ömer Lütfi'nin okumasını beğenmekte ve ona okuması için kısa Fransızca hikâyeler vermektedir.

Eğitim yılları hakkında Mete'den çok sınırlı materyal kaldığı görülmektedir. Ortaokul yıllarında Fransızca öğretmeni Fethiye hanımdan dil öğrenme adına çok etkilenmiştir. Basit seviyede Fransızca kitaplar okuyacak seviyeye gelmiştir. Bu otoriter Fransızca öğretmenin yanı sıra eşi okul müdürü Ali Rıza Bey de Mete üzerinde etkili olmuştur. Ailenin sürekli görüştüğü ve aile dostu olmuş bu öğretmenlerde Mete'yi onurlandırmış, cesaretlendirmişlerdir. Özgüven ve başarı kimliği üzerine sürekli motive etmişlerdir.

Okumak ve yazı yazmak bir doyum vasıtası olarak değerlendirilebilir. Özellikle şiir, ince duyguların en edebi bir şekilde yazıya büründüğü yazı biçimidir. Mete, küçüklüğünden itibaren bu edebi tür yazarlar arasında en çok Necip Fazıl'dan etkilenmiştir. Mete'nin, üniversite eğitimi için gittiği İstanbul'da hayranı olduğu Necip Fazıl'la yolları kesişmiştir. Birlikte bulunma fırsatı bulduğu Bâb-ı Âli'de sadece şiir yönüyle değil, davasını savunmadaki yılmazlığını da model almış ve ölümüne kadar sürekli gelişerek söz söyleyen aktif, etken bir birey olarak hayatını sürdürmüştür.

¹⁴⁶ Hayrettin Mete ile yapılan görüşme.

¹⁴⁷ Ayşe Hacıosmanoğlu ile yapılan görüşme.

¹⁴⁸ Ayşe Hacıosmanoğlu ile yapılan görüşme.

1.6. KUR'AN KURSU EĞİTİMİ

Ömer Lütfi, ortaokulu tamamladıktan sonra kısa bir süre, Rize'de Süleymancılardan Kursuna devam eder.¹⁴⁹ Daha sonra yine aynı cemaate ait önce Ankara Keçiören'de, sonra İstanbul Ağva'daki kurslara katılır. Ağva'dan sonra Bakırköy'deki İhtisas Kursu'nu tamamlar.¹⁵⁰ Oradan Rize'ye döner.¹⁵¹

Ömer Lütfi daha çocukluğundan beri ailede aldığı eğitimle bu kurslara ilişkin temel bilgi ve kültüre aşinaydı.¹⁵²

Erikson'un Psiko-sosyal gelişim kuramına göre bu yaşlarda kendisini başkalarıyla mukayese eden gencin, göreceli olarak, bazı arkadaşlarına göre kendini başarılı bulması ve mutlu olması, bazılarının göre başarısız bulup tedirgin olması söz konusudur. Ancak Ömer Lütfi için buradaki ikinci durum yani kendini yaşlılarına göre başarısız bulması söz konusu değildir. Çünkü görüştüğümüz bütün dostları onun özgüveni yüksek, kendinden emin, anlattıklarının gerekçelerini ortaya koyabilecek üstün zekâyâ sahip, başarılı bir birey olduğunu ifade etmişlerdir.

Mete ortaokulu bitirdikten sonra dini ilimleri tahsil için Ankara'ya gönderilir. Ankara'da bir süre kaldıktan sonra İstanbul'a gönderilir. Zira Mete Yapraklar köyü imamı Mustafa Bey'in katkıları ve otoriter babanın bu isteğine karşı çıkamayarak, ilim yolculuğuna çıkar.

İlim tahsili için yola çıkma vakti gelmiştir. Anneye, babaanneye ve amcaya bağlanma artık sona erer. Karar verilmiş sefere çıkılacaktır. Ailede ilim tahsili ile ilgili ayetler ve hadisler kulaklarda yankılanır. Çünkü ilim öğrenmek farz bir ibadettir.

¹⁴⁹ Türkiye'de Süleymancılık hakkında yok denecek kadar az akademik düzeyde çalışma bulunmaktadır. Cemaatin yapısı için bu anlamda yararlanılabilecek kaynaklardan biri bir doktora tezidir. M. Ali Kirman, *Türkiye'de Bir "Yeni Dinî Cemaat" Örneği Olarak "Süleymancılık"*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), AÜ, SBE, Ankara 2000.

¹⁵⁰ Kardeşi Ayşe Hacıosmanoğlu bu durumu: "Babam Kuran kursu teşkilatlarının içinde bulunan birisidir. Süleymancılardan içinde bulunmasından dolayı abimi o teşkilata babam götürmüştür." şeklinde anlatmıştır.

¹⁵¹ Bir dostu o günlerini şöyle anlatır: "Ben Ömer Lütfi Mete'yi 1975-76'da tanıdım, Süleymancı kurslarda okumuşluğu vardı. Hafız değildi, kursların iyi talebelerinden biriydi. Arapçası da iyiydi, Kur'an-ı Kerim'i açıp rahatça tercüme yapabiliyordu". Nevzat Kösoğlu ile yapılan görüşme, Üsküdar 13.03.2015; Sınıf arkadaşı Mustafa Yazan ile yapılan görüşme, Rize, 04.04. 2015.

¹⁵² Ömer Lütfi Mete'nin bu kurslarda aldığı din eğitimini anlamak için bkz., Emine Çakmak, *Süleymancılık Cemaatinde Dini Eğitim Metotları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MÜ, SBE, İstanbul 2013, 52 vd.

Ömer Lütü için, isim babası Kadı olan dedenin yolundan gitme vakti gelmiştir. İyidere'den otobüse bindirilen genç Ömer, ilk ayrılık ve göç serüvenini iliklerine kadar hisseder. Çünkü Mete henüz 13 yaşındadır. Daha önce ailesinden ayrılarak bu kadar uzak yolculuğa çıkmamıştır. Özellikle anneden ayrı kalmanın hasretini çoğu kere arkadaşlarıyla paylaşacaktır. O, önce Cumhuriyetin başkenti Ankara'ya yol alır. O dönem İyidere-Ankara arasındaki mesafe uzun ve yorucudur. Ayrıca karşılaşılan bu yeni sosyokültürel ortam Mete'yi hem motive edecek hem de yeni kimliğini inşa etmesinde etkili olacaktır. Zira o, öğrenirken sorgulayacak ve hocalarıyla tartışacaktır. Bir süre sonra Mete, özgüveni ve başarısıyla hocalarının takdirini toplayacaktır.

Mete, bu ilim yolculuğu ile ana ocağından ayrı kalmıştır. Bu ayrılık psikodinamik açıdan kayıplar bileşeni sayılabilir.¹⁵³ Onun için duygusal ve zihinsel enerjilerin bağlandığı nesnelere artık ortada yoktur. Hem duygusal hem de zihinsel bağlantı kurulan nesne bulunmaz hale gelir.¹⁵⁴ Bu nesne, severek bağlanılan bir birey olabileceği gibi, cennet gibi isimlendirilen evimiz, mahallemiz, köyümüz, ilçemiz, ilimiz gibi mekânlar olabilir. Yaşadığımız yerden ayrılmak bir kayıp olabilir.¹⁵⁵ Her kayıp insanda travmalara yol açabilir. Travmaların yol açabileceği etkilerin sonuçları tahmin edilemeyebilir. Çok yönlü travmatik etkiler olarak hayal kırıklıkları, matemler, incinmeler, acılar görülebilir. Acaba bu etkiler Ömer Lütü için de söz konusu olmuş mudur? Onun hayatı bir bütün olarak değerlendirildiğinde ürkütücü bu duyguların üstesinden öncelikle savunma mekanizmalarını kullanarak baş ettiği söylenebilir.

Babanın bağlı olduğu Süleyman Efendi Cemaati'nin en önemli eğitim merkezleri Ankara ve İstanbul'da bulunmaktadır. Baba öncelikle daha alt seviyede bulunan Ankara'daki eğitim kursuna, ortaokulu bitirdikten sonra gitme kararı verdiğinde Mete'de, ne tür psikolojik yansıma olmuştu? Mete, babaya karşı gelme durumunda değildi. Baba beybabadır, dediği yerine gelecektir. Sevdiği anneden sığındığı babaanneden, kardeşlerinden ve arkadaşlarından ayrılış gelecekte ne olacağı endişesi ile birleştiğinde acı veren bir duyguyu yaşadığı varsayılabilir. Ayrıca bu seyahatte zihinsel

¹⁵³ Franz Ruppert, *Travma, Bağlanma ve Aile Konstelasyonları, Ruhun Yaralarını Anlamak ve İyileştirmek*, (Çev.: Fatma Zengin), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2011, 149-201; S. Freud, *Beş Konferans ve Psikanalize Toplu Bakış*, (Çev.: Kamuran Şipal), Cem Yay., İstanbul 1998, 159.

¹⁵⁴ Bowlby, J., *Bağlanma*, (Çev.: Turhan Veli Soylu), Pinhan Yayıncılık, (Orijinal Baskı Tarihi 1969), İstanbul 2012, 327-362.

¹⁵⁵ John Bowlby, *Ayrılmak*, (Çev.: Müge Günay), Pinhan Yayınları, İstanbul 2013, 19-45.

enerji yatırımlarının ortadan çekilmesi yani sevilen ve yatırım yapılan varlıkların kaybının psikolojik duygulanımlar yaşatacağı açıktır.

Muhtemelen zorunlu olarak gerçekleşen bu seyahat Mete'nin özgürlüğünü kısıtlamış ya da elinden almış olabilir. Bir ideal ve amaç uğruna yapılması tasarlanan seyahatin mekân seçimi bireyi rahatlatmış da olabilir. İlgili mekânlarla kurulan duygusal bağ ve orada bulunan insanlarla ilişkiler önemli olduğu gibi mekânların içselleştirilmesi aidiyet duygusunu etkileyen faktörlerden biridir.

On dört yaşında küçük bir çocuğun tek başına seyahati de işin psikolojik etkisini artırmaktadır. Zira tek başına seyahat endişeyi artıran faktördür. Bu seyahatin ani bir kararla mı alındığı yoksa alıştırlarak mı haber verildiği de etki bakımından önemlidir. Seyahatin görünen etkisiyle görünmeyen soyut etkisi çok farklı olabilir. Aileden uzak yolculuğa çıkma çocukta ileriye yönelik kaygı oluşturmuş da olabilir. Ayrıca yeni mekâna ve tanınmayan yeni bireylere alışmanın zorluğu düşünüldüğünde tedirginliğin belirtisi olasıdır. O günün şartlarında seyahat bugüne göre zannedildiği kadar kolay değildir. Seyahat öncesi dönemde zihin kendini yaşanılan yerden ayrılışa ve varılacak yerde ne olacak endişesine karşı baş etmek zorunda hissedebilir.¹⁵⁶ Zira 1964 tarihinde henüz on dört yaşında bir çocukken çıktığı bu ilim yolculuğu on yedi yaşına kadar sürmüştür. Nitekim o, bu süre zarfında özellikle İstanbul ayağında zaman zaman kurstan kaçmıştır. Sığınak olarak İstanbul'da ikamet eden amcası ve halasının yanını seçmiştir. Kurstan kaçış serüveni hem kurstaki yetkililerin tutumundan hem onlarla girişilen fikri anlaşmazlıktan hem de yakınlara olan hasretten kaynaklanıyor olabilir.¹⁵⁷ Ancak o, kursu başarıyla bitirmiştir.

Ömer Lütfi,1967'de Ankara ve İstanbul'da aldığı eğitimi tamamlamış, icazetini alarak İyidere'ye geri dönmüş ve Rize 'deki Süleymancılar kursunda genç bir hoca olarak görevlendirilmiştir. Diğer taraftan Rize Lisesi'ne kaydını yaptırmıştır. Aldığı eğitim Ehl-i Sünnet çizgisinde itikadi Maturidî, ameli Hanefi Mezhebi temsilcisi bir hoca olarak kursta yeni görevine başlamıştır.

Birey için eğitim alınan, etkileşimde bulunulan ortamlardan etkilenmek kaçınılmazdır. Bu etkilenmeler kendinde toplumsal yapıya bakışta başlangıçta keskin

¹⁵⁶ Murat Beyazyüz, *Cemil Meriç'in Psikolojisi*, Aşina Kitaplar, Ankara 2007, 92.

¹⁵⁷ Kurs arkadaşı Nuri Okumuş'la yapılan görüşme.

değerlendirmeler yapmasını sağlamışsa da ileri yaşlarda daha toleranslı tutum ve davranış sergilemiştir. Örneğin inanç konularında bireyleri rahatlıkla inkârla suçlayabilirkenki bu durum parapsikolojik olarak değerlendirilebilir daha sonra bu üsluptan uzaklaşmıştır.¹⁵⁸

Mete, babasının yönlendirmesi olsa da çocuk yaşta çıktığı eğitim yolculuğunda dedesi gibi hoca olma isteği hissetmiş olabilir.¹⁵⁹ Bu bağlamda aileden aldığı eğitimle sevilmesi gereken ilk varlığın Allah olduğu fikri zihinde yerini almış olabilir. Çünkü Mete, küçüklüğünden itibaren dini duygu ve heyecanları, aile bireylerinin ve sosyo kültürel çevrenin etkisi altında öğrenmiştir. Bundan dolayı dine ilgisi yüksek, dini değerlere karşı sevgi dolu ve sıcak yaklaşım göstermiştir. Belki de Allah ilk sevilen varlık olarak seçilmiştir. Ona daha yakın olabilmek için hoca olmak istemiş olabilir.

Mete'nin eğitim yolculuğu aynı zamanda zorunlu bir tasavvufi eğilimi göstermektedir. Kendisiyle yapılan bir röportajda şöyle der; “Çocuktum neredeyse bir emr-i vâkiyle Nakşibendi oldum.”¹⁶⁰ Tasavvufu tanışma yaşı 14'tür. Yaş ilerledikçe Allah ile dost olma fikri gerçek benlik algısıyla zihninde olgunlaşır. Nihayet gönlüne inen bu dostluğu “Allah var gam yok” deyişiyile ilan eder. Otuz altı yaşında sahip olduğu bu anlayış artık ömrünün sonuna kadar varoluş parolası olarak her dem akis bulmuştur.

Kurs hocalarının etkisi ya da model alınması Mete'nin dünyasındaki etkisi bir roman olarak yazdığı “Asker ile Cemre”de profesyonel bir kurs hocası-öğrenci ilişkisinde kendisini gösterir. Bu romandaki kurs öğrencisi, kendisidir. Zira onun bütün yazdıklarında az ya da çok kendini yansıttığı arkadaşları tarafından ifade edilmiştir.

İstanbul'da kurs eğitimini Ağva ve Bakırköy'de tamamlayan Mete, eğitimin bu ihtisas ayağından icazet alarak mezun olmuştur. Dini eğitim alırken bazı dönemler çok büyük manevi zevk aldığını söyleyen Mete “acaba manevi zevk mi aldım yoksa öylemi hissettim”¹⁶¹ ifadesiyle bu duygudan emin olmadığını belirtmiştir.

¹⁵⁸ Mehmet Ali Bulut ile yapılan görüşme.

¹⁵⁹ Ayşe Hacısmanoğlu ile yapılan görüşme.

¹⁶⁰ Zeynep Erözkan, “Röportaj”, *Birdenbire Tasavvuf Kültürü Dergisi*, yıl, 3, sayı, 16 Eylül-Ekim 2008, 22-35.

¹⁶¹ Erözkan, “Röportaj”, 22-35.

Mete, tasavvufi ekolün içinde tesbihatı düzgün yaptığı zamanlarda bazı fevkaladelikler hisseder. Bu tasavvufi meşrep, onun bilinç dünyasını derinden etkilemiştir. Öyle ki yazdığı senaryolarda bu etkinin izleri görülür. Özellikle “Deli Yürek” adlı çalışmada, “Kuşçu” adındaki meczup karakter, onun olmak istediğidir. Yine bu anlamda senaryo kahramanları belirlemede, çocukluğunda babanın sürekli vurguladığı “Müslüman olmak doğruluk, dürüstlük ister” düsturunu sıklıkla görmek mümkündür.

İKİNCİ BÖLÜM

GENÇLİK DÖNEMİ VE KİŞİLİĞİN KURUCU UNSURLARI

2.1. LİSE EĞİTİMİ

Ergenler kendi kimliklerini pekiştiren ya da yansıtan gruplar bulmaya çalışırlar. Bu dönemde diğerlerinden farklı olmak son derece önem arz eder. Önceki evrelerde sorulamayan “Ben kimim?” sorusunun cevabı aranır. Kimlik arayışı, kişisel benlik duygusunun ötesinde, başkaları ve toplum tarafından özel ve biricik bir birey olarak kabullenilme arayışıdır.¹⁶²

İstanbul’da, Süleymancı kurslarını başarıyla tamamlayan Ömer Lütfi, Rize Lisesi’ne kayıt yaptırarak lise eğitimine başlar. Bir yandan lise eğitimini sürdüren Mete, öte yandan Süleyman Efendi Kursuna öğretici olarak devam etmektedir. Mete, vaktiyle öğrenci olarak bulunduğu bu kursta şimdi Sabit Hoca’nın yardımcısı, bir eğitimci olarak görev yapmaktadır. Bu onun eğitimcilik hayatındaki ilk tecrübesidir. Mete bu durumu yıllar sonra biraz tevazu, biraz genel olarak kullandığı bir üslup olan mizahla şöyle ifade edecektir: “Kur’an kursunda -adam kıtlığından- hocalık yapıyor, bazı cuma günleri de lisenin yanındaki camide vaaz veriyor veya hutbe okuyordum. Bunları bazı öğretmenlerimin de dinlediği oluyordu”.¹⁶³

Bir yandan lise eğitimini sürdüren Ömer Lütfi, öte yandan lisenin yanındaki camide zaman zaman Cuma namazları kıldırmakta vaaz vermekte ve hutbe okumaktadır.¹⁶⁴ Dini eğitimini ileri düzeyde alma ve anlatmaya bu denli meraklı olan Ömer Lütfi’nin, o dönemde Rize’de, İmam Hatip Okulu olmasına rağmen, o okula değil de liseye devam etmesinin bir gerekçesi olmalıdır. Esasen yaptığı işleri gerekçelendirmek, Mete’nin en önemli özelliklerinden biri olmasına rağmen, yayınlarında bu konuyu açıklamadan geçmiştir. Konuya ilişkin cevap, kardeşi ile

¹⁶² Ayşe Esra İşmen Gazioğlu, *Hayatın İlk Çeyreği 0-18 Yaş Gelişimi*, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2012, 93, 102.

¹⁶³ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 20.

¹⁶⁴ Bu durum Mete’nin bir arkadaşının ağzından şu şekilde dile getirilmiştir: “Şöyle söyleyeyim. Ömer Lütfi Mete ile buluşmamız Rize Lisesi 2. sınıfında oldu. Şu anda yurt olarak kullanılan o zaman Kur’an Kursu olarak faaliyet gösteren bir mekânda buluştuk. Biz orada yurt olarak kalıyoruz. Biz yurttan arkadaş olduk. Ama Ömer yurttan aynı zamanda hocalık da yapıyordu”. Mustafa Yazan ile yapılan görüşme, 4 Nisan 2015.

yapılan görüşmede ortaya çıkmıştır. “O dönemler bu cemaat içinde, İmam Hatip Okullarının¹⁶⁵ eğitim müfredatına karşı bir tavır vardır. Açıkça söylenmese de kendi içlerinde, bu okulların dini bilgiyi tahrif ettikleri ve mezunlarının imamlık için yeterli donanıma sahip olmadıkları gibi bir anlayış bulunmaktadır.”¹⁶⁶ Bu yaklaşım Ömer Lütfi’nin İmam Hatip Lisesi yerine, düz lise’yi tercih etmesinin temel nedeni olabilir.

Mete daha liseli yıllarda idealist fikirler taşımaktadır. Sadece kendi hedefini belirlemekle kalmaz arkadaşlarına da yön gösterecek çabalar içine girmiştir. Bu durumu yıllar sonra bir arkadaşı şöyle dile getirir. Ömer Lütfi’nin yaptığı plana göre öncelikle Türkiye’de hukuk ya da gazetecilik okumamız gerekir. Daha sonra bu eğitim serüvenini yurt dışında devam ettirerek alanda yetkin birer eleman olunmalıdır. Bunun sağlanabilmesi için öncelikle o dönem dil olarak Fransızca ya da İngilizceyi en azından meramımızı anlatacak kadar öğrenmek gerekmektedir. Bu sürece en son olarak el-Ezher’de¹⁶⁷ Arapça öğrenerek Türkiye’ye dönüp gazete çıkarmakla taçlandırmak onun hayalleri arasındadır.¹⁶⁸ Zira Türkiye’de o dönemler üç farklı dilde yayın yapabilecek bir gazete çıkmamaktadır. Böylesi bir perspektifle hayat bulmuş bir gazete bugünün şartlarında bile yayın hayatında olmadığı düşünüldüğünde o dönem hayalini kurmak çok popüler bir bakış olarak değerlendirilebilir. Nitekim Ömer Lütfi’nin hayatında basınla içli dışlı olmanın 1970’lerde başladığı görülmektedir. Ömrünün sonuna kadar da bu tutku devam etmiştir. İç dünyasında yaşadıklarını basın yayınıyla toplumla iletişime geçerek paylaşmak istediği anlaşılmaktadır. Bu düşüncelerle Mete, kişilik hedeflerini oluşturmak ve amaçlarına ulaşmak için üretkenlik yönünü geliştirmek istemiştir. Çünkü gençlik çağında kimlik krizi gelişim alanlarının başında (mesleki) kimlik gelir. Ergenler, yetişkinlik alanlarına yönelik olarak siyasi, dini, felsefi, ahlaki ve mesleki alanlarda düşünce geliştirerek kimlik bütünlüğü oluşturmaya çalışırlar. Bu tür planların Mete’nin arkadaşları arasında yapıldığı görülür. Zira arkadaşları onun her zaman öncü düşüncelere sahip olduğunu vurgular. Nitekim daha önce ortaokul sıralarında başladığı özel günlerde okulu temsil etkinlikleri, lisede de artarak ve başarıyla devam eder. Ömer

¹⁶⁵ İlk kuruluşunda adı İmam Hatip Okulu olan eğitim kurumu daha sonra yapılan düzenleme ile İmam Hatip Lisesi adını almıştır. Halis Ayhan, “İmam-Hatip Lisesi”, *DİA*, İstanbul 2000, XXII, 191-194.

¹⁶⁶ Ayşe Hacıosmanoğlu ile yapılan görüşme, Mustafa Yazan ile yapılan görüşme.

¹⁶⁷ O dönemler Türkiye’de yeterli din eğitimi verilemediği için, Mısır’da Kahire’deki el-Ezher Üniversitesinde verilen din eğitimi geniş anlamda İslam dünyasında olduğu gibi Türkiye’de de muteber kabul edilmektedir. Dünyanın en eski üniversitesi olarak gösterilen müessese için bkz., Saîd Abdülfettâh Âşûr, “Ezher, (Eğitim Öğretim ve Sosyal Hayat)”, *DİA*, cilt: 12, İstanbul 1995, 59-63.

¹⁶⁸ Mustafa Yazan, 04.04.2015 tarihli görüşme.

Lütfi özellikle edebiyat dersine ayrı bir ilgi duymaktadır. Bu dönemde, ortaokulda başladığı Doğu ve Batı klasiklerini okumayı sürdürür. Bu gayret ona düşünce zenginliği ile analiz çeşitliliği kazandırmıştır.

Bir defasında kompozisyon imtihanında, beklediği notu alamayan Ömer Lütfi, notuna itiraz eder. Son derecede ciddi ve celalli bir insan olan dersin hocası kâğıdı tekrar inceler ve hatayı tespit edip, Ömer Lütfi'nin notunu yükseltir. Öğretmen Mete'nin haklı olduğunu bugüne kadar kendisinden böyle yüksek not alanın çok az olduğunu söyler ve öğrencisini cesaretlendirir. Bu durum aynı zamanda yazı yazmada onun kendine güvenini artırmış, ileri hayatında yetenekli bir yazar olmasına katkıda bulunmuştur. Nitekim kendine sipariş üzerine verilen bir senaryoyu çok kısa sürede yazıp teslim eder. Bu bağlamda öğretmenin karalılığı ve tavizsiz tutumu yazı yazmada Mete'nin öz güveninin olgunlaşmasına katkı sağladığı söylenebilir. Bu ve benzeri durumlar onun gelecekte, sorgulayıcı, özgüveni yüksek ve mücadeleci kişiliğinin ilk adımları olarak değerlendirilebilir.¹⁶⁹

O dönemler liselerde okutulan Din Dersi, seçmeli bir derstir. Ders öğretmeni, İmam Hatip Okulu'ndan gelmektedir. Bir hadis kaynağının sıhhat derecesi tartışılırken,¹⁷⁰ Ömer Lütfi'nin hocasına itirazında hadise büyür ve olay Rize Müftülüğüne intikal eder. Ömer Lütfi, arkadaşı Mustafa ile birlikte müftülüğe gider. Müftünün bir zarf içinde verdiği cevabı arkadaşı ile birlikte sınıfa getirir, öğretmene verir. Öğretmen okuldan ayrılır bir daha okula gelmez.¹⁷¹ Zira Ömer Lütfi'nin tartışmadaki delili, öğretmeninkinden sağlamdır. Bu olayda, Ömer Lütfi'nin sağlam din eğitimi yanında, sorgulayıcı kimliği ve özgüven yüksekliğini ortaya koymaktadır.

Erikson'un gelişim teorisinde 5. aşamaya denk düşen ve “Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası” (Identity versus Role Confusion) şeklinde ifade edilen ve 15-18 yaşlarını kapsayan bu aşamada Ömer Lütfi Mete'nin, kimlik-rol gerilimini sağlıklı bir şekilde sürdürdüğü gözlemlenmektedir. Bu aşamada bireyin davranışlarını etkilemede ebeveyninden çok öğretmenin, çevrede değer verilen kişilerin ve akran gruplarının etkili olduğu bilinmektedir. Burada Mete'nin öğretmenlerinden etkilendiğini bildiğinden emin olduğu konularda sözünü çekinmeden ifade edebildiğini söylemek mümkündür.

¹⁶⁹ Yunus Mete ile yapılan görüşme.

¹⁷⁰ “Zaman sana uymazsa sen zaman uy”, Mustafa Yazan ile yapılan görüşme.

¹⁷¹ Mustafa Yazan ile yapılan görüşme.

Erikson'un teorisinde bu yaşlarda karşı cinse duyulan istek ve onlar tarafından beğenilme, takdir edilme ve sevilme gibi duygular karşı konulmaz bir düzeydedir. Ömer Lütfi'de bu durum adeta somutlaşıp, sevdâ mazereti halini almıştır. Zira daha sonra kitaplarının birinin adını belirleyecek olan bu aşk olacaktır. Sevgisine karşılık bulmama hadisesi lise hayatının anahtar olaylarından biridir.¹⁷²

Erikson'un ilk dört aşamada çözümlenemeyen krizlerin bu aşamada gerçekleşmesi için ikinci ve son bir şans olduğu şeklinde bir yaklaşımı bulunmaktadır. Geniş anlamda hedeflerini gerçekleştirme sorunu bulunmayan Ömer Lütfi'nin yaşamak istemediği yegâne sorun belki de babasının özel hayatına fazlaca karışmasıdır. Esasen bu sorun Ömer Lütfi Mete'nin hayatı boyunca (babası, kendisinden sonra vefat etmiştir) devam edecektir.

Erikson'un bu evreyi geçmiş noksanlıkların telafisi ve geleceğe yoğun bir hazırlık aşaması olarak görmesi, Ömer Lütfi Mete'nin hayatı bakımından da geçerlidir. Mete'nin bu yaşlarda çizdiği rota hayatının sonuna kadar devam etmiştir. Ben kimim? Neye inanıyorum? Ne iş yapacağım? Ne olacağım? sorularını başarıyla cevaplandığı görülmektedir.

Mete, evde anne babanın yönlendirmesi, okulda öğretmenlerinin takdir ve teşvikleriyle kendini okumaya adanmıştır. O, ortaokul yıllarında çok sevdiği okuma serüvenini lisede artırarak devam etmiş ve 18- 20 yaşlarında Türk ve dünya klasiklerini bitirmiştir.¹⁷³

Mete'nin dil öğrenme arzusu hayli güçlüdür. Çünkü bir dil bilen bir adam, iki dil bilen iki adam sayılırdı. Bu durum Mete'nin ailesi tarafından da telkin edilmiş, özellikle Osmanlı Türkçesi ile Arapçanın öğrenilmesinin önemi vurgulanmıştır. Yine o, ortaokul ve lise yıllarında Fransızca öğretmenlerinin etkisiyle ikinci bir dil öğrenmeye motive edilmiştir. Özellikle lise yıllarında en çok sevdiği ve tarafından sevildiğini hissettiği Fransızca öğretmeninden çok etkilenmiştir. Arkadaşıyla lise sonrası yurt dışında hukuk veya basın yayın gazetecilik okuyarak, yurda gelip, hizmet etmenin planları bu yıllarda yapılmıştır.¹⁷⁴

¹⁷² Bu durum ileride "*Hacıyağı ile Parfüm Arasında Gerileme Sürecinde Müslüman Olma Sorunu*" eseri bağlamında ele alınacaktır.

¹⁷³ Ömer Lütfi Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007, 9.

¹⁷⁴ Mustafa Yazan ile yapılan görüşme.

“Hacı Yağı ile Parfüm Arasında” adıyla 2001 tarihinde basılan kitabın yazılmasının en önemli gerekçelerinden biri, bu Fransızca öğretmenin etik, estetik anlayışıyla ilgilidir. Öyle ki bu estetik algı bütün yazılarında, senaryolarında, şiirlerinde, köşe yazılarında kendini göstermiştir.

Mete, okumalarıyla başkalarının duygu ve düşünce ufuklarında gezinirken, yazmaya aile ve öğretmenleri tarafından teşvik edilmiş ve şiir ve nesre başlamıştır. Mete bu özelliğiyle bir taraftan kendi ince duygularını oluştururken diğer taraftan onları ifade etme imkânına kavuşmuştur.

Küçükken daha sakin olduğu gözlenen Mete, okulda en iyi olma, kumsalda en iyi top oynama, camide en iyi Kur’an okumaya çalışmakla sivrilmeye başlar. Böylece kendi kabuğunda yaşayan Mete, yazma eylemi ile dış dünyayı da keşfe açılmaya başlar. Okuma aşkı ona, yolda bulduğu kırışmış ya da çamurlanmış gazete parçalarını temizleyerek okutur. Yazının ayaklar altına alınmasına müsaade etmez. Bu duygu her türlü yazının özelde Kur’an yazısının kutsallığı ile bilince kazınan aile terbiyesinin yansıması olarak kendini hissettirir. Yazarak dış dünyaya yaptığı duygusal yatırımlardan ilki olan “Eşekler Kitap Okumaz” tüm aleyhte uyarılara rağmen basılır.¹⁷⁵ Gerekli seviyede reklamı yapılamayan kitap, istenilen düzeyde satış yapamaz ve evde depolanır. Kitaplar, aile saadetine zarar vermeye ve eve haciz gelmesine sebep olur. Nihayet kışın yakıt olarak kullanılırken, soba dumanıyla edebiyatı mahalleye yayar. Bu serüven Mete’yi yıldırılmaz, dış dünyaya eserleriyle varlığını hissettirmeye devam eder. Çünkü o zamanlar rol modeli olan Necip Fazılta defalarca ceza evine girmiş, Büyükdoğu dergisi kapanmış ama teslim olmamıştır. Ayrıca Süleyman Hilmi Tunahan davasını anlatmadan geri durmamıştır. Akan suyun altından dolup taşan bir ibrik gibi sürekli okuyan ve kendini dış dünyaya açan Mete bu özlemine, 1981 yılında yazdığı “Dinlence” adlı şiirinde şu ifadelerle dile getirir.¹⁷⁶

“Uzun uzun uzansam divana
Yazsam okusam, okusam yazsam
Biri devamlı çay verse bana
Kâh bir çocukluk etse de kızsam
Ve kalkıp affetsem kana kana

¹⁷⁵ Bkz. Ömer Lütfi Mete, *Basılı Yakıt*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2009, 56.

¹⁷⁶ Mete, *Gülce*, “Dinlence”, Timaş yay., 3. Baskı, İstanbul 2014, 107.

Yemyeşil gözler altında sızsam
Uzun uzun uzansam divana”

Artık yazmayı çok seven Mete, sevdikleriyle güzel ve emin yollardan biri olan yazmakla beraber olacaktır. Ruh ve gönül pınarından seslenişi ölümüne dek devam eder. Nitekim kalp krizi geçirip, ayılıp kendine geldiğinde, kardeşiyle Kur’an-i Kerim okuyup tefsirini yapacak ve kalan projelerini yazıp tamamlayacağını söyleyecektir.¹⁷⁷ Bu durum onun ruh fırtınasını ve bilinçaltı kayıtların bilinç düzeyine yansımalarını göstermesi açısından kayda değerdir.

Mete, ortaokuldan başlayarak lise yıllarında devam eden edebiyat ve Fransızcada oldukça başarılıdır. Bu başarı Rize Lisesindeki eğitim yıllarında camii minberinde kendi yazdığı hutbeyi okuyacak düzeye de gelmiştir. Öğretmenleri onun hutbesini dinleyerek, özgüvenini yükseltmiştir.

Tarih sahnesinde her gün, bir önceki günün halkasına zincir halkaları gibi eklenir. Hakikaten tarih tekerrür mü ediyor? Ancak insan hayat senaryosunda psikolojik bir tekerrürü ve sürekliliği görmek mümkündür. Öyle ki Mete’nin, eğitim sürecinde öğretmenlerinden aldığı iltifat ve takdirler onun annesiyle ilişkisine benzemektedir. Anne ya da babayla olan ilişkilerde kendi ihtiyacı olan ilgi ve sevgiyi alabilmek için öncelikli olarak annenin ve babanın beklediği terbiyeli, ahlaklı, başarılı, söz dinleyen, uygunsuz davranışlardan daima kaçınan bir insan olmak. Böylece istenileni yerine getiren Mete, okulda da öğretmenlerinden özgüven ve benlik algısını yüceltecek takdir ve iltifatları alır.

Yazdığı kompozisyonlar ile okulda takdir toplayan Mete, hazırladığı hutbe ile halk arasında da acar bir vaiz olarak nam salar. Bu durum özgüven patlamasına neden olup onun narsist eğilimlerini beslemiş olabilir. Zira sınıfta kompozisyon dersinden en yüksek notu alması, okulun yanındaki camide hutbe okuyup namaz kıldırması, yurttan öğrencilere hocalık yapması kendisiyle gururlanmasını beraberinde getirmiştir. Mete’nin yazdıkları, hutbesi, genç yaştaki öğreticiliği, dış dünya ile kurduğu önemli duygusal ilişkilerdir. Böylece, cesaretini ortaya koyan Mete, bir yandan sosyalleşmekte bir yandan da özgüvenini geliştirmeye devam etmektedir.

¹⁷⁷ Ayşe Haciosmanoğlu ile yapılan görüşme, Nazif Okumuş ile yapılan görüşme.

Mete'nin yaptığı bu işlerde sorun diğerlerine oranla en iyi olmak değil gerçekten iyi olmak, kendi alanında en iyi olmak dileğidir. Ailede daima bu yönde telkinlerle büyümüş, “kim var denildiğinde sağına ve soluna bakmadan ben varım diyen bir genç”¹⁷⁸ olarak yetiştirilmiştir. Kompozisyon dersinde öğretmenin notuna karşı çıkma cesaretini hayatının akışında sürekli karşımıza çıkacak, kendinden emin olduğunda her işte uygun gerekçeler sunulmadığı sürece bildiğinden vazgeçmeyecektir. Nitekim yazma eylemi Mete'nin adeta mecbur kaldığı bir eylemdir. Çünkü yazmak onun temel haz vasıtasıdır. Lise yıllarında özgüven gelişimi, yaptıklarına karşı yabancı dil öğretmenin takdiri, cami cemaatinin onu bağırmasına basması, kursta çok genç yaşta öğretici pozisyonu ile diğer kurs hocalarının öğrenci ve velilerin teveccühünü kazanmasıyla kendini gösterir.

2.2. ÇEVREMİZ KENDİMİZ

1950 yılında Rize İyidere Fıçıtışı Köyü'nde dünyaya gelen Mete'nin hayat hikâyesi bu tarihte başlamaz. Çünkü bir insanı tanımının ilk zaman dilimi doğum sonrasında başlamaz. Bu durum adeta yeşeren otlara bakıp onları sadece gövdelerinden ibaret sanmaktır. Oysa otların kökleri vardır. Sıcağa soğuğa dayanmış toprağın altında uzun süre kalabilmiş sonra gün yüzüne çıkabilmiştir. Kök olmasaydı otun gövdesi de olmazdı. Bunun gibi Ömer Lütfi Mete'nin fizyolojik varoluşuna bakarak kişiliğini, sevinçlerini, kederlerini, acılarını anlamak mümkün görünmemektedir. Varlıkta vücut bulan psişenin kişilik örgütlenmesinin bireyin yapıp ettiklerinden çok kuşaktan kuşağa aktarılanlarda aramak gereklidir. Bireyin hem kendi varlığı hem de bireye aktarılan miras ile varlığının sınırı çizilir. Bireyin varlığını oluşturan bireysel davranışları ile toplumsal davranışlar, onun psişesi ile topluluğun psişesi birbirinden ayrılmaz. Bireyin gelişiminde birey kadar topluluk da etkilidir.¹⁷⁹ Sadece kendi varlığımızda şekillenmiyoruz. Atalarımızın yaşayıp aktardıkları da bizi şekillendirmektedir. Henüz dünyaya teşrif etmeden yapılan tüm hazırlıkları gelişimimizle hazır buluruz. Öyle ki içinde bulunduğumuz sosyokültürel ortamı hiç yadırgamayız. Örfleri adetleri gelenekleri değer yargılarını bir takım zihinsel çıkarımları kısaca maddi ve manevi tüm hayat ortamının içinde dünyaya getiriz.

¹⁷⁸ Necip Fazıl Kısakürek, “Gençliğe Hitabe”, *Hitabeler*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2014, 243-246.

¹⁷⁹ Vamik D. Volkan, Norman Itzkowitz, *Atatürk Atatürk*, (Ed.), Serap Erdoğan, Alfa Yayınları, İstanbul 2011, 19.

İnsanın doğduğu ve yaşadığı şehrin psikodinamik açıdan üzerindeki etkisi ne olabilir? Evi, mahallesi, köyü, şehri, ülkesi konu edildiğinde duygusal bağlantıları atlanamaz. Aidiyet duygusu daima vurgulanmak istenir. Gelişim psikolojisi bağlamında dünyaya gelen birey evreni bir bütün olarak algılar. Anne veya aile, bebekleri için yegâne varlıktır. Ne zaman ki yaş ilerler farklı bir birey olduğunu, çevreden ayrı bir varlık olduğunu anlar, psikososyal açıdan zihinsel enerji anneden ayrılır ve sosyal hayata yönelir.¹⁸⁰

Zihinsel enerji bireyin kendi dışında başka nesnelere yönelir. Bu nesnelere bir bütünlük oluşur. Birey soyut algısıyla somut yaşadığı coğrafyada zihinsel faaliyetler icra eder. Ömer Lütfi Mete'nin yaşadığı şehir, Karadeniz kenarında 1461'den itibaren bir Osmanlı toprağı olan Rize şehridir. Mete'nin atalarına baktığımızda şehrin siyasi, askeri ve ilmi yönden ileri gelenleri olduğu görülür. Metozadelerin hem yaşadıkları toplulukta hem de Millî Mücadelede gösterdikleri başarı Meclis tarafından madalya ile tescillenmiştir. Ömer Lütfi Mete'ye kendi ismini veren dede saygın bir din görevlisi iken hac yolculuğuna çıkmış ancak geri dönememiş, Medine'de vefat etmiş ve orada defin edilmiştir. Ahalinin hürmetine layık olan baba Hacı Ali Efendi, ailesi ile ahali arasında kurulan duygusal bağların güçlenmesini sağladığı söylenebilir. Nitekim Mete'nin hem soyağacı ile övünmesi hem de her fırsatta İstanbul'dan Rize'ye gelmesi bunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

Meteler ailesinin hem siyaset hem de ilimle uğraşması Ömer Lütfi'nin entelektüel bakımdan oldukça donanımlı bir aileden geldiğini gösterir. Bununla birlikte görev ve sorumluluk bilincini bir miras olarak devraldığını gösterir. Mete'nin dedesi doğruluk ve dürüstlüğü ile şöhret bulmuş aynı zamanda ilmiye sınıfından bir imam olarak tanınmıştır. Ömer Lütfi'nin erkek kardeşidedeye evlatlık olarak verilir. Ömer Lütfi kardeşi Yunus'un evlatlık olarak verilmesini kabul etmez. Aralarındaki bir yıllık bir yaş farkı vardır. Ailenin en büyük çocuğı olarak sorumluluk duygusuyla küçük yaşta kardeşinin ayrılışını aile bütünlüğünün parçalanması olarak değerlendirmiştir. Hatta on üç, on dört yaşlarında kendisinin de zengin olan İstanbul'daki amcasının evlatlık olarak istenilme talebine karşı çıkmıştır. Kardeşi Yunus'un dramı adeta yeniden tazelenmiş

¹⁸⁰ Erikson, *Young Man Luther*, 30.

ancak Ömer Lütfi tarafından reddedilmiştir. Onun ileri yaşlarda aile üzerine özellikle yaptığı vurgular bilinçaltında kayda giren bu yaşanmışlıklar olabilir.

Ana rahmine düşmeden başlayan insanın varlık macerası, dünyaya gelişiyle devam eder. Sosyal bir varlık olan insan bu varlık sürecinde yaşayabileceği yalnızlığı içine sindirmekte zorlanır. Mete, zihinsel enerjiyi dış nesnelere yönelttiğinde, özellikle babadan aldığı tepkilerden dolayı kendi içine yönelmiştir. Bu yönelişin uzun süre kalması kendini sıkacak ve başka nesnelere yeniden yatırıma dönecektir. Kumsalda top oynama ve kitapların yanı sıra yöneldiği diğer bir nesne daha var ki o da Yaratıcıdır.

Mete, çocukluğunda zihinsel enerjiyi yönelttiği farklı nesnelere bulabilir. Psikodinamik teoride, narsistik nesnelere seçimi mekanizmasını hatırlatan bu seçim, bu defa sınırlanacak bir güç olarak Yaratıcıdır.¹⁸¹ Hiç şüphesiz bu seçimde ailenin rolü göz ardı edilemez. Saygın din bilginlerinden dede Hüseyin Efendi topluma yön veren şahsiyetlerdendir. Cami kürsüsünde cemaati dine davetten geri durmamıştır. Mete, dedenin Hac yolcuğunu Allah yoluna olan muhabbeti olarak dinleyerek büyümüştür. Metelerin Millî Mücadelede düşmana karşı Allah için verdiği mücadele, zihinlerdeki yerini korumaktadır. Babasının her gece Yasin Suresi'ni okuyup Allah'a dua etmesi bellekte kayıt altına alınmıştır. Allah'a bu kadar gönülden bağlanan dedenin ve babanın özelliklerine Mete de sahip olabilsin ki o da Allah'a yönelsin. Mete, dede gibi hacı hoca olma özlemi yaşamış olabilir. Böylece Allah'ın sevilen bir kulu, Allah ile dost olma, aşk ve şevk ile dostun yanında olmayı arzulama ihtiyacı hissetmiş olabilir. Nitekim yetişkin yıllarında Suudi Arabistan Kültür ve Enformasyon Bakanlığında aldığı davet üzere Suudi Arabistan'a gitmiştir. Orada Türk hacılara haccın menasikini daha rahat yerine getirme adına Türkçe bir gazete çıkarmıştır. Allah'ın evinde, Allah'ın misafirlerine bilgilendirme yapmıştır. Mete'nin bu hareketi, dedesinin de yaptığı bilgilendirme gibi, o uğurda çırpınışını ifade etmektedir. Hatta O, Mekke'de yazdığı bir şiirde istediği mekânda olmasına rağmen içindeki fırtınanın dinmediğini şöyle dile getirmiştir.

“Sılamdayım, selam burdan ileri
İçim serap menzil
Bir yerden tanıyorum bu izleri
Firak değil

¹⁸¹ Eriksonyen anlayışta din hayatın her aşamasında önemli olmakla birlikte özellikle ilk aşama ve ileri yaşlarda tam anlamıyla bir sığınak olarak kendini göstermektedir. Erikson, *Childhood and Society*, 225.

Merak değil
 Şeytan özletiyor bana sizleri
 Hasretim hak değil
 Sılamdayım, hâlâ sayım suyum yok
 Bir elek, bir sebil
 Kanamıyor yürek Sefa, doyum yok
 Sıcak değil
 Kurak değil
 Hiçbir iklimde bana uyum yok
 Vuslatım hak değil”¹⁸²

Mete'nin, duygusal bir nesne olarak Allah'a yönelmesi, çevresindeki faaliyetlerden etkilendiği gibi Allah hakkında bildikleri ve zihinsel süreçlerinde yer alan Allah tasavvuru da bu yöneltte etkilidir. Nitekim onun bu gönülden davranış biçimi bütün hayatı boyunca görülebilir.¹⁸³ Mete'nin ailesinde dinin önemli yeri vardır. Mete'nin, dini bilgilerin ilk formlarını aileden aldığı bilinmektedir. Mesela o, Allah'ın birliğini, yaratıcılığını varlıkta her şeyin onun elinde olduğunu, merhamet sahibi olduğunu, rahmetinin her şeyi kuşattığını, hiçbir şeye benzemediği gibi özelliklerin varlığını aileden öğrenmiştir. Temel güven içinde elde ettiği bu özellikleri ileri hayatında kendine rehber edinecek ve hep seven bir insan olmamı Hak lütfetti diyecektir.¹⁸⁴“*Allah'ın rahmeti her şeyi kuşatmıştır.*”¹⁸⁵ buyuruyor. Kur'an-ı Kerim'in ifadesine göre Allah'ın rahmetinin, cehennem dâhil kuşatmadığı hiçbir şey yoktur. Ateş nasıl rahmet olur? Olur! Allah ne diliyorsa o olur.¹⁸⁶

Mete'nin 58 yaşında ifade ettiği bu ve buna benzer görüşler sadece bu yaşın psikolojisini yansıtmaz aynı zamanda çocuk yaşta kişiliğine yerleşmiş olan iyimserlik merhamet ve umut duygularının yüceltilmiş ürünleri olarak değerlendirilebilir. Nitekim

¹⁸²Mete, *Gülce*,” Hicaz'dan”, 120.

¹⁸³ Nitekim onun, *Aşksız Şevksiz Allah'sız Müslümanlık*, Asker ile Cemre, *Gülce*, Kurtlar Vadisi'nde Ömer Baba, Deli Yürek'te Kuşçu gibi edebi eserlerinde bu durum görülmektedir.

¹⁸⁴ Erözkan, “Röportaj”, 22-35.

¹⁸⁵ A'râf Suresi, 7/156.

¹⁸⁶ Âlemlerin Rabbi Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz! Tekvîr Suresi, 81/29.

o, 58 yaşında, kişinin şahsiyetinin bina olduğu çocukluk çağıdır diyerek bu gerçeği vurgulayacaktır.¹⁸⁷

Mete, çocukluk döneminde kitaplarla çok mutludur. Belki ailenin zihnine nakşettiği Kur'an'dan mülhem yazıya karşı hürmetkâr olmayı öğrenmiş, yerde bulduğu gazete parçalarını kaldırıp okumaya çalışmıştır. Bu durum ileri yaşlarda onu matbaada gazete dizgisi yapmaya sevk edecektir.

Mete, Batılıların 'babyboom'¹⁸⁸ dedikleri çağda doğduğunu, çok tatlı bir bebeklik dönemi ve yedi, sekiz yaşlarına kadar bir sahil çocuğu olarak sanki cennette yaşadığını ifade etmiştir.¹⁸⁹

Sekiz yaşına kadar açık, berrak bir hatıra demetiyle çocukluğundan bahseden Mete, o günlerin güzelliklerini zihninde tutarken bu güzellikleri yetişkinliğinde de hâlâ hissedebilmiştir. Bu yüzden o günün hatıraları düşünüldüğünde de geçmişi aydınlık olarak hatırlayabilir. Bir yönüyle aileden dışa doğru merkezden çevreye genişleyerek kendi dünyasını bize kendi hissiyatı ile sunabilmektedir. Bu bir yönüyle itilip kakılmanın az olduğu ilgi, sevgi ve mutlu bir yaşantıyı zihinde yansıttığını kendi dilinden aktarabilmektedir. “Türkiye’deki emsallerime göre çok güzel bir çocukluk yaşadım. O gün bana sorsalardı çok mutsuz olduğumu söylerdim muhakkak. Çünkü her çocuk gibi istediğimiz sayısız şeyin gerçekleşmesi mümkün değildi. Mesela babam çok sertti.”¹⁹⁰ Mete, çocukluğunda yaşadığı güzelliklerin yanında çektiği sıkıntıları büsbütün ifşa etmekten çekinmektedir. Zihni gücü ve kültürel zenginliği bünyesinde barındırır. Anlayışlı sorumluluktan kaçınmayan, becerikli ve hayal dünyası zengindir. Yardımsever, kâşif ruhlu, sakın ve güvenilir olmayı çağrıştıran “Lütfi” ile Ömer Lütfi’nin, adıyla bütünlük oluşturduğu söylenir.

¹⁸⁷ Mete’nin bu ifadeyi kullandığındaki yaşı, Erikson kuramının 7. aşaması olan Üretkenliğe Karşı Durağanlık evresine denk düşmektedir. Verimlilik ve verimsizlik çatışmasının yaşandığı bu evrede Mete, çatışmayı başarıyla çözümlemiş görülmektedir. Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 165.

¹⁸⁸ İfade “Doğum Patlaması” anlamına gelmektedir. *G-20 Terimleri Listesi*, T.C. Dışişleri Bakanlığı Tercüme Dairesi Başkanlığı, Kasım 2013, www.mfa.gov.tr/data/Terminoloji/g-20-terimleri-ingilizce-turkce-kasim-2013.pdf.

¹⁸⁹ Erözkan, “Röportaj”, 22-35; Benzer bir ifadeye veya duruma Nietzsche’de de rastlanmaktadır. Duane Danny-Coe Booyesen, *A Psychobiography of Friedrich Nietzsche*, Submitted in fulfilment of therequirementsforthe degree of Magister Artium in Psychology at Nelson Mandela Metropolitan University December 2012, 36.

¹⁹⁰ Erözkan, “Röportaj”, 22-35.

Mete için yaşının küçüklüğü göz önünde bulundurulduğunda, babanın evde sürekli okuması, kitaplarla dergilerle kısaca matbuatla ilgilenmesi çocuğun kitaplara karşı sevgisini artırdığı düşünülebilir. Zira aile, Ömer Lütfi ile kitaplar arasındaki bağı sıkı tutmuştur. Nitekim bu ilişki biçimi bilinçaltı kayıtlarında yer almış kitapla ilişki değişik boyutlarıyla ömrünün sonuna kadar artarak sürmüştür. Öyle ki bu ilişki biçimi onda bir taraftan okumayı özendirirken, diğer taraftan okudukları üzerinde tefekkür ve sorgulama düşüncesinin gelişimine katkı sağlamıştır. Bu bağlamda farklı disiplinlerde eserler kaleme almıştır.

Baba, akşamları gözlüklerini takıp dini ya da sosyal içerikli kitaplar okumuş ve yorumlar yapmıştır. Yapılan bu etkinlik çocuklarda zihinsel sürecin gelişimi ve sosyal olayları sorgulamaya kapı aralamış olabilir. Ayrıca, babasının güçlü ve baskın karakteriyle kendisini özdeşleştirme aracı olarak da babasına benzer biçimde bu etkinlikleri hayatının bir parçası haline getiren Mete'nin bu durumunu psikanalitik açıdan ödipal karmaşa ile açıklamak da mümkündür.¹⁹¹ Kendisine rakip olan babasını onun özelliklerine sahip olarak yenebileceğini düşündüğü sonucu çıkarılabilir. Nitekim Mete, gençlik ve yetişkinlik yıllarında da bu tür faaliyetlerin içine girmiş sanki baba ile özdeşim kurarak faaliyetlerini icra etmiştir.

Mete, çocukluğunda kendisine her istediği oyuncuğun alınmadığını hatırlatır. Belki de bununla babasının kendisine yeteri kadar ilgi göstermediğini anlatmaktadır. Yine annenin de eve gelen misafir yoğunluğundan kendisine yeter vakit ve ilgiyi göstermediğini ima etmektedir. Babanın sert tutumundan dolayı kendini ifade etmekten sürekli kaygılanır. Nitekim Ömer Lütfi çocukluğunun ilk yıllarında son derece düzgün konuşmasına rağmen beş yaşına gelince bir kekemelik durumu yaşamıştır. Freud *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*'nde kekemeliğin içsel bir çatışmayı yansıtan ve konuşma akışını etkileyen bir bozukluk olduğunu belirtmiştir. Ona göre libidinal enerjinin konuşma organında toplanması sonucu bir saplantı olarak kekemelik semptomu konuşma organında ortaya çıkar.¹⁹²

Ortaya çıkan bu durumun iki temel nedeninin olabileceği düşünülmektedir. Babasının sert tutumunun Mete'nin iletişim becerileri üzerinde olumsuz etkiye sahip

¹⁹¹ Schultz, D. P., Schultz, S. E., *Modern Psikoloji Tarihi*, (Çev.: Yasemin Aslay), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007, 730.

¹⁹² Sigmund Freud, *Yaşamın Psikopatolojisi*, (Çev.: Şemsa Yeğin), Payel Yay., İstanbul 1996, 86 vd.

olduğu düşünülebileceği gibi kardeşinin evlatlık olarak verilmesi de Mete’de bir travmaya ve buna bağlı olarak kekemeliğe neden olmuş olabilir. Bir süre sonra adeta illüzyon görür gibi, kendi ifadesi ile beyaz sakallı (Casper karakterine benzeyen) biri onun sırtını sıvazlar ve ondan sonra kekemeliği ortadan kalkar.¹⁹³

Mete, çocukluğunda kendine oyun olarak en çok top oynamayı seçer. Oyun nesnesine yüklediği kendisine has duygu yansımalarını yıllar sonra bir gazetenin spor sayfasını düzenlemesi ve bir televizyonda spor programı sunmasıyla gösterecektir. Yine Yörünge dergisinde dokuz yıl spor yazarlığı ve gündeme dair yazılar yazmıştır. Ayrıca gençlik dönemlerinde ve hatta ömrünün sonuna kadar futbolu bırakmaması bu çocukluk tutkusunun hiç bitmediğini göstermektedir.

Evde istenilen oyuncakların alınmaması erken çocukluk yıllarında doyum vermeyebilir. Bu durumda duygusal yatırımlar haz alacak nesnelere yönelir. Onlarda aranan bulunamazsa birey kendi ben’ine döner. Böyleceben’e aşırı yüklenme yapılır. Bireyde istenilmeyen bir durum oluşur. Bu durum çatışmadır.¹⁹⁴ Mete çocukluğunda yaşadığı bu tür çatışmalarda sığınacağı bir yer bulmuştur. Bu sığınak babaanne yanıdır. Çünkü babaanne kendileriyle beraber kalmaktadır. Babaanne torununa düşkündür ve her durumda onu korumaktadır.

Dede Hüseyin Efendi, torununa "Sana Hz. Ömer’in adını verdim, Ömer gibi adaletli olasin" duasıyla ad koymanın gerekçesini de açıklar. Sağ kulağına okuduğu ezan ve kamet ile bu isim Mete’nin hayatının temel düsturu olmuştur. Bilinçaltına kaydedilen bu ismin gizemini daima korumuş, her durumda adaletten ayrılmamaya özen göstermiştir. Ömer Lütfi’nin hayatında unutulmayan anlardan biri de her gece yatsı namazlarını müteakip aile bireylerinin birlikte bulunması ve babanın yüksek sesle Yasin suresini okumasıdır.¹⁹⁵ Bu çocukluk hatırası, Mete’nin küçüklüğünde yaşadığı bu olayın arka planına gönderme yapmaktadır. Her gece toplanılarak yapılan bu ibadet, ailenin bir arada bulunduğu tek zaman dilimidir. Sert ve otoriter olan babayla temas kurulan andır. Temas kurulan babayla bir arada bulunulan an, aynı zamanda Mete için kaygıyı azaltan bir durum olabilir. Babanın okuduğu Kur’an da, babaya karşı çaresizliğin tesellisi

¹⁹³http://www.haber10.com/yazar/haber_10/omer_lutfi_mete_mblueiyi_ki_mhpdn_milletvekili_secileme_dimmblue-16978, erişim, 12.09.2017.

¹⁹⁴ Erikson, *Childhood and Society*, 1987, 200. Bu durum Ömer Lütfi Mete’nin babaannesinde ziyadesiyle görülmektedir.

¹⁹⁵ Ayşe Hacıosmanoğlu ile yapılan görüşme.

olabilir. Bu durum baba ile hem kendi hem de ailenin iletişiminin adeta gizli bir geçididir. Babanın sesli Kur'an okumasını Mete kendine rol model edinmiş olabilir. Nitekim Mete, kısa süre sonra sesli Kur'an okuyacak hatta bu okuma serüvenini ömrünün sonuna kadar devam ettirecektir.

2.3. FARKIM ANLAYIŞIMDIR

Mete, 1956 yılında İyidere İlkokulu'na başlar. O, okula başlamadan okumayı söken, okuma becerisinin farkıyla akranlarına göre daha donanımlı olarak eğitimine başlayan bir öğrencidir. Sınıftaki arkadaşlarına kitap okuyabilen çocuk, akşamları aileyi toplayıp onlara kitap dergi okuyan babaya benzemektedir. Evde Ömer Lütfi'nin okumasına nasıl ilgi gösterilmişse, okulda da aynı ilgi ve hayretle karşılanmıştır. Evde kitap, dergi okuyan babayla kurulan özdeşim okulda da etkisini göstermiştir. Okulda öğretmenin çocuğa karşı takındığı olumlu tavır ve cesaretlendirme meyvesini verecektir. Okuma aşkı babaya karşı özdeşim kurmanın zaferi olduğu gibi öğretmenin gösterdiği cesaretlendirici ifadeler de ihtiyaç duyduğu ilgiyi elde etmenin başarısı olabilir.

Mete'nin, arkadaşlarıyla top oynarken gösterdiği kazanma arzusu ile kitap okurken gösterdiği okuma isteği arasında paralellik kurulabilir. Her durumda yenilgiyi kabul etmeyen başarıya odaklanan bir çocukla karşı karşıyayız. Hem oyunda hem de akademik başarıda öne çıkan Mete, akranlarıyla karşılaştırmalar yaparak yeterlilik kazanır. Aşağılık duygusuna kapılmadan ilişkide olduğu sosyal çevrenin etkisiyle başarı kimliği gelişir. Verilen sorumlulukları yerine getirir. Yine çocukluğun bu evresinde temel becerileri kazanırken kişisel amaçlarını elde etmek için girişim yönü gelişir. Mete'nin girişimci kişiliğiyle üretkenlik yolunda bir tıkanıklık yaşamaması onun başarılı ve yeterlilik duygusunu kazanmasında yatmaktadır. Erikson'nun psikososyal gelişim kuramında "başarıya karşı aşağılık duygusu"¹⁹⁶ krizinin başarılı bir şekilde çözümlendiği söylenebilir.

Birey, içindeki ilkel dürtüleri doyuma ulaştırmak ister. Ancak bunların normal hayat standartlarında doyuma ulaşması kolay değildir. Psikodinamik teori açısından cinsellik ve saldırganlık olarak iki ana gruba ayrılan bu dürtüler çoğu zaman yüceltilmiş bazı vasıtalarla doyuma ulaştırılır. Şüphesiz ki böyle bir yöneliş ilkel doyum

¹⁹⁶ Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 166.

vasıtalarının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Sanat da doyum vasıtalarından biridir. Sonuç itibarıyla haz elde ederken gerçeklikle uyumlu bir fiil icra edilmiş olur. Erikson yaklaşımıyla bu aşamada başarıya karşı aşırı bir özlem olup kazanma bu evrede önemli bir olgudur.¹⁹⁷

Evde yeteri ilgi ve sevgiyi babadan göremeyen Mete, doyum ve hazzını küçük yaşına rağmen Kur'an'da, romanda, şiirde aramıştır. Okuduğu Kur'an'ın ve kıldığı namazın katkısıyla okuduğu şiir ve romanların beğenilmesini bekler. Takdir edilme onun ihtiyaç duyduğu özlemidir. Okulda yaptıklarından dolayı takdir edilse de evde bu takdiri yeter düzeyde bulamayınca babanın takdirle okuduklarına yönelmiştir. Evde Büyük Doğu dergisi (1943-1978)¹⁹⁸ sesli okunmakta ve yorumlanmaktadır. Babanın takip ettiği ve takip edip yücelttiği Necip Fazıl Kısakürek (Büyükdoğu dergisi sahibi) Mete'nin özdeşim nesnesine dönüşür. Türkçenin büyük şairi Sultan-ı Şuarası Necip Fazıl Kısakürek, Mete'nin numune-i imtisali olur. Şiir aracılığıyla haz elde etmeye çalışan Mete, daha fazla enerji harcamaya başlayacak ve şairlikle takdir edilebileceğini düşünecektir. Nitekim ortaokul ve lise öğrenimi yıllarında Büyük Doğu dergisine şiirler gönderecek ancak yayınlanmayınca hüzünlenecektir.¹⁹⁹ Ancak Mete, hayranlıkla takip ettiği Necip Fazıl Kısakürek'i üniversite yıllarında İstanbul'da bulacak, özlemini onunla bir arada bulunmakla giderebilecektir. Şiire olan tutkusunu Türk Edebiyatı, Çağırışım gibi dergilerde yazdığı şiirlerle doyurmaya çalışır. O, Sultan-ı Şuarası olarak tesmiye olunan Necip Fazıl Kısakürek'e hayranlığını, şiirinin doruk noktası Gülce'yle gerçekleştirmiştir. Şiirlerinin toplandığı Gülce adlı şiir kitabında yüceltilmiş duyguları Leyla, Dünya ve Mevla Bahsi başlıkları altında düzenlenmiştir.²⁰⁰

Mete'nin Kısakürek'e eğilimi sadece şiire bağlı kalmayan düz yazıda korkusuzca hakkı savunmasında ve gençlerin fikir dünyalarının inşasında da kendini gösterir. Küçük bir çocukken babasından dinlediği Büyük Doğu serüveni, Mete'nin hayat hikâyesinin şekillenmesinde önemli derecede etkili olmuştur. Hayat hikâyesi basit ve küçük tevafuklarla şekillenmiş, çeşitli engellemelerle makas değiştirse de yeni ufuklara yelken açabilmiştir.

¹⁹⁷ Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 166.

¹⁹⁸ 17 Eylül 1943 1. Sayı. Derginin bazı sayılarında Büyük ve Doğu kelimeleri ayrı, bazılarında ise bitişik yazılmıştır. Aynı durum harflerin büyük ve küçük yazılması şeklinde de görülmektedir.

¹⁹⁹ Mustafa Yazan ile yapılan görüşme.

²⁰⁰ Bkz. Mete, *Gülce*.

Büyük Doğu dergisi Necip Fazıl ve onun yakın arkadaşları ünlü entelektüelleri kadrosunda bulunduran gerek tek parti dönemi gerekse Demokrat Parti döneminde yürüttüğü şiddetli muhalefetle yönetimin tepkisini çekmiştir. Mete'nin çocukluğundan itibaren bu muhalefet kültürünün yansımalarını hayat hikâyesinin köşe başlarında bulunan arkadaşlarında görülebilir. O düşünceleriyle pek çok düşünür, siyaset adamı ve aydını Büyük Doğu gibi etkileyebilmiştir. Özellikle aşksız şevksiz Allahsız Müslümanlık adlı eserinde Mete, özgün bir hesaplaşma, estetik bakış, hayatın vazgeçilmez gerçekleri ve fikri duruşuyla hayli etkili olmuştur.

Mete, muhalefet kültürü bakımından bilinen bir terime, tarih boyunca rastlanmayan bir yaklaşımla farklı bir anlam yükler. O, bir eserinde şöyle demiştir: “Şahsen bu amaçla günümüzde ‘demokrasi’ kelimesinin, hemen her insanın zihninde uyandırdığı bütün ortak anlam ve değerlerin temel cevherini ‘muhalefet kültürü’ deyimiyile ifade ediyorum”.²⁰¹ O muhalefetsiz toplumların düçar olacakları tehlikelere şu ifadeleri ile dikkat çeker: “İslâm toplumlarının tarihi seyrini incelediğimiz zaman ‘Muhalefet Kültürü’nün çöktüğü yerde, en zorunlu alanda ve en düşük düzeyde yeniliğin dahi fitneye sebep teşkil edebildiğini görüyoruz.”²⁰² Dahası Mete, bu durumun sadece günümüzde değil şanlı olarak nitelendirilen dönemlerde bile geçerli olduğu kanaatinde: “Siyaset ve medrese ise (ümera ile ulema), ‘güncel’ ile ‘evrensel’ arasındaki uzlaşmazlığın üstesinden gelmeye yönelik cılız denemelerden ileri gidememiştir. Bu sebeple devlet, yükselme devrinde bile ruhen ölüdür”.²⁰³ Bu açıdan bakıldığında Mete'nin adalet ve insan hakları anlayışının evrensel boyutta olduğu, bu evrenselliği ise Allah'ın “Adil” sıfatının bir yansıması olarak değerlendirip, kendisi için bir zorunluluk olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

Dedenin Hz. Ömer gibi adaletli, Hz. Ali gibi ilim sahibi olması duası, Mete'de adeta ete kemiğe bürünmüştür. O çocukluğundan başlayıp yirmi yaşlarında, neredeyse bütün Türk ve dünya klasiklerini okumuş,²⁰⁴ dış dünyaya sırtını dönüp yatmamıştır.

Baba Ali Efendi, özellikle Süleyman Hilmi Tunahan ve Necip Fazıl'ın korkusuzluğunu ve azmini anlatırken Mete, henüz küçük bir çocuktur. Onun etkilendiği bu cesaretli hayat hikâyelerini model alması olasıdır. Özellikle Necip Fazıl'la özdeşim,

²⁰¹Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 164.

²⁰² Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 103.

²⁰³ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 107.

²⁰⁴ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 9.

hayatın bütün alanlarında kendini göstermektedir. Bu kendinden emin olma hali kumsalda oynadıkları futbolda da kendini göstermiştir. Zira o takımının mutlaka kazanması için kan ter içinde kalacak hatta canı pahasına denize yuvarlanan topu hiç tereddüt etmeden, sıcak soğuk demeden, elbiselerini çıkarıp denize dalarak oyuna devam edebilecektir. Bu sayede o mahallenin çocuklarına söz geçirebilir, spor sayesinde vücudu güçlenir, arkadaşları tarafından sözü dinlenir biri olmuştur. Her ne kadar Adler “güçlü olmaya duyulan ilginin yerini herhangi bir yeni ilgi almadıkça, dikkat başka bir şeye yönelmez”²⁰⁵ dese de Mete’de bu güçlerin tamamı zirveye taşınma hedefi vardır.

Mete, futbol maçlarının vazgeçilmez bir elemanı olarak aranır. Maç esnasında ezan okunacak olsa derhal herkes olduğu yerde kalır, ezan dinlenir, sonra maça devam edilir. Çünkü ezan okunurken her işi bırakıp onu dinlemek bir Müslüman duyarlılığı olarak zihinlere yerleşmiştir. Ezanın orijinali yıllardır toplum tarafından özlenmiş, bulunca da kaybolmaması adına her tür saygıya layık, çağrıya saygı olarak sembolize edilmiştir. Bu duyarlılıkla bağirlara basılan ezan, daha sonra Türk milletinin bağırındaki özlemi, hasreti, beyaz perdeye Ömer Lütfi Mete tarafından “Çizme” adlı eserle yansıtılmıştır.

Erikson’a göre bebeklikten itibaren şekillenmeye başlayan kişilik, eğitim sürecinin ilkökul dönemi sosyalleşme, başarı kimliği ve yeterlilik duygularının gelişimi bakımından dış dünyadan etkilenir. Kişilik, orta ve lise eğitimi sürecinde olgunlaşır ve heykeltıraşın heykele şekil vermesi gibi son rötuşlarla hedefe ulaşılmaya çalışılır.

İlkökul öğretmeni Avni Bey, Mete’nin ailesinin yakın dostu olmuş, Ömer Lütfi’nin özgüven ve başarı kimliğinde en yapıcı rollerden birini oynamıştır. Zira o, Mete’yi cesaretlendirmiş, motive etmiş, başarısı ile onu ödüllendirmiştir. O, Millî günlerde şiirler okumuş yaz tatillerinde Yapraklar Köyü Camii’nde Mustafa Hoca’dan Kur’an-ı Kerim ve dini bilgiler öğrenmiştir. İyidere Merkez Camii İmamı Oflu Hasan Hoca, Mete’nin dedesinden sonra aynı yerde görev yapacak ancak o camide çocukları okutmayacaktır. Bundan dolayı çocuklar yaz tatilleri ve sömestr aralarında köye giderekorada din eğitimi almıştır.²⁰⁶

²⁰⁵ Alfred Adler, *İnsan Tabiatını Tanıma*, (Çev.: Ayda Yörükkan), Türkiye İş Bankası yay., 12. Basım, İstanbul 2015, 84.

²⁰⁶ Ayşe Hacısmanoğlu ile yapılan görüşme.

Bütünsel yaklaşıma göre, insan gelişiminde değişik faktörler arasında etkileşim mevzubahistir. Bu etkileşim kişisel, kişiler arası, ailesel, sosyal, kültürel ve tarihsel düzeyde olabilir. Zira gelişimsel süreçlerdeki biyolojik, psikolojik ve sosyokültürel değişimleri açıklamak için birbirini tamamlayan yapılar öne sürülmüştür.²⁰⁷ Bu durum Mete için de geçerli olup ilişkide bulunduğu kişi ve ortamlardan aldığı etkiler birbirini tamamlayacak özellikte net bir şekilde görülebilmektedir.

Mete'nin çocukluk hatıralarının biri; Malatya çocuk yuvasında gündeme gelen şiddet sahneleriyle adeta tazelenmiştir. Bir yazısında o, "Çocuk dövme virüsü" olarak nitelendirdiği bu olayın arka planını irdeler. Görevlilerin görevden el çektilmesi ya da bakanın istifasının sorunu çözemeyeceğini belirtir. Çünkü bebekken üzerine titrenilen yavrunun yürümeye başlamasıyla yetişkin oyuncağı haline getirilerek büyüklerin kendilerini eğlendirmelerini sevmek zannederler. Ona göre, bu tür ebeveyn tutumlarıyla ruh mimarileri bozulan yavrular, ele avuca sığmaz olduklarında sinirleri feci şekilde tahrip edecek ve bizi şiddet kullanmaya tahrik edeceklerdir.²⁰⁸

Mete'ye göre aslında Malatya'daki görevliler istisnai canavarlar değildir. Onlar bu toplumdaki ebeveynler içinde birer örnektir. Maalesef insanlarımızın büyük çoğunluğu hayvanlardaki yavru sevgisinin dahi bilincinde değildir. Ona göre bizim eğitimsiz insanımız evladını kendi oyuncağı ve eşyası gibi hissettiğinden ona vaktinde öğretilmesi gereken hiçbir hayat kuralını benimsetemez. Anne babanın dengesiz tutumuyla yoldan çıkarılmış çocuklar beş altı yaşlarına geldiklerinde artık neredeyse iş işten geçmiştir. Nihayetinde birinci sınıf uzmanlık düzeyinde aile hekimi ve ruhsal sağlık desteği alsak bile doğası bozulan çocuğu onarmak hayli zor olacaktır. Mete, dayak ve şiddete maruz kalan çocuklar için öncelikle anne babalarının hayırsız sevgilerinin kökünün kazınmasının gerekli olduğunu vurgular. Çocuk dövme, birbaşlangıç değildir. Çocukken kendileri de dövüldükleri için öğrendiklerini uygulayan insanların yanlışı da değildir. Aslında çocuk dövme ahmakça sevme tarzıyla yaman birer hasta haline getirdiğimiz yavrularımızın dayanılmaz davranışları karşısında aklımızı yitirmenin sonucudur. Öyle ki bakıcılar ve sayısız anne babalar vahşi ve acımasız olduklarında öyle davranmıyorlar, kendileri de miniklik dönemlerinde ahmak bir sevgiyle

²⁰⁷ Çiğdem Kağıtçıbaşı, *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji*, Koç Üniversitesi/Yapı Kredi Yayınları, 3. baskı, İstanbul 2013, 54; Çiğdem Kağıtçıbaşı, Zeynep Cemalcılar, *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*, 16. Basım, Evrim yay., İstanbul 2014, 3.

²⁰⁸ http://www.haber10.com/yazar/omer_lutfu_mete/cocuk_dovme_virusu-16096, 11.05.2015.

çarpıtıldıkları için ruh hastası olmuşlardır. Nihayet ruh hastası haline getirdikleri miniklerle kavga etmektedirler. Bu durum yetişkinin masuma saldırısı değil hiçbir şekilde, yetişkin haline gelemeyen (anne babanın) bir delinin, başka bir deliyle dalaşmasıdır.²⁰⁹

2.4. DIŞ DÜNYADA KENDİNİ BULMA

Birey hayat hikâyesinde geldiği noktada geçmişe doğru kimliğini sorgular. Bu sorgulamada yaş ilerledikçe verilen cevaplar sadeleşir. İnsan sahip olduğu bütün rol, statü ve mensubiyetten sıyrılarak yalın bir şekle bürünür. Küçükken çevrede olanlar, ülkede olanlar veya dünyada olup bitenler kayıp olan oyuncaktan daha kıymetli değildir. Çocuk zihni akan bir pınar gibi henüz çok durudur. Dünya ödev ve sorumlulukları altında ezilmemiştir. Tabii ihtiyaçlar hiç emek vermeden karşılanabilmektedir. Çocuklukla ilgili özlemi duyulan güzel hatıraların, duygusal boyutunun hayat içerisinde erimesidir. Bu anlamda arzulanan hayat, yetişkin döneminde çelik çomak ya da evcilik oynamak değil ileri yaşlarda da çelik çomak ve evcilik oynamadan alınan haz ve mutluluğu bulmaktır. “Şimdi dönüp baktığımda müthiş! Yani cennet bunun yüksek konforlu halidir diye düşünüyorum. Düşünün okula gidiyorsunuz kışın kar lapa lapa yağıyor temiz tertemiz, aylarca dursa kar kararmıyor. Yazın kumsaldayız denize şöyle eğildiğin zaman kum tanelerini sayıyorsun”.²¹⁰

Bir sahil çocuğu olan Mete'nin, yaşadığı topraklara özlemini dile getirirken yâd ettiği, yukarıdaki çocukluk duygularıdır. Mete'nin çocukluk duyguları, güzel, huzurlu, ana kucağı kadar güvenlidir. Ancak o, bilinçaltına kaydedilmiş hoş olmayan duyguları da söylemekten geri durmaz. Babasının sert tutumu, futbol oynamasına izin verilmemesi gibi çocuklukta kendisini mutsuz eden pek çok olayla ilgili olarak yetişkinliğinde “O gün bana sorsalardı çok mutsuz olduğumu söyledim muhakkak”²¹¹ diyecektir. Mete'nin güven, huzur, haz, güzellik, sevgi gibi özlemle ilgili duygular yaşadığı gibi, hoşnutsuzluk, mutsuzluk, çaresizlik de yaşadığı anlaşılmaktadır. Yaşanılan bu gerçeğin kültür tarafından inşa edildiği söylenebilir. Aynı zamanda bu durum psikolojik süreçleri şekillendiren gizli anlamları oluşturur.

²⁰⁹ Ömer Lütfi Mete “Çocuk Dövme Virüsü”, *Sabah Gazetesi*, <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/10/28/mete.html>, 11.05.2015.

²¹⁰ Erözkan, “Röportaj”, 22-35.

²¹¹ Erözkan, “Röportaj”, 22-35.

Aile, insanın biyolojik ruhsal gelişimi için gerekli olan huzur ve sevginin var olduğu bir sistemdir. Bu sistemde bireyler karşılıklı mesuliyet anlayışına sahiptirler. Sevgi, huzur ve güven duyguları son derece önemlidir.²¹² Ebeveyn sert ve otoriter ise itaate dayalı ve çocuğa özerklik tanımayan bir yaklaşıma sahiptirler. Kişisel denetimin olmadığı bir yerde yüksek düzeyli bir denetim olduğu anlaşılır. Sıkı sıkıya örülü ailesel ve kültürel bağlamlarda yetiştirilen çocukların itaate yönelik olduğu görülür.²¹³

Mete, kendisini babanın işinden ve nüfuzundan dolayı daima misafirlerle uğraşan arada kalan zamanda azda olsa köy işleri ile meşgul bir anne ve otoriter bir babanın emrinde bulur. İtaatin esas olduğu bir ailede zor zamanlarda sığınacak bir babaanne vardır. O çocukların sığınacağı en güvenli liman konumundadır. Bu, ebeveynlerden yeterince karşılanamayan bağlanma ihtiyacına cevap verebilecek alternatif bir bağlanma figürü olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra amcada farklı bir dayanak durumundadır. Mete, ailenin en büyük çocuğudur. Peşinden dünyaya gelen Yunus, annenin babasına evlatlık verilmiştir. Ardından peş peşe dört kardeş dünyaya gelmiştir. Babanın Mete'den beklentileri çoktur. Ailede erkek kardeş evlatlık verildiği için kendisinden uzaklaşmıştır. Ancak amca çocukları ve kız kardeşler onun oyun arkadaşlarıdır. Mete çevresindeki bu çocuklarla güzel bir çocukluk yaşamıştır. Bütün bunlarla birlikte, Mete'nin ebeveynine karşı olumsuz bir tutumunun olmadığı, güvenli bir bağlanmaya sahip olduğu ve bunun sonucu olarak sağlıklı bir aile ortamı içerisinde büyüdüğü gerçeğini de yadsımamak gerekmektedir. Öyle ki Mete'nin annesine güven eksenli bağlanmayla yetişkinlik döneminde sosyal ve duygusal olarak hayata daha olumlu baktığı anlaşılmaktadır. Mete'nin dindar kimliği göz önüne alındığında zihinsel model hipotezi bağlamında erken dönem anne ile bağlanma ilişkisinin aktif modellemelerin, tanrı imajı ve diğer dini inançları yapılandıran temel bir referans fonksiyonu icra edebileceği düşünülebilir.²¹⁴

Psiko- biyografi bağlamında bireylerin hayat hikâyeleri analize tabi tutulurken bilinç dışı süreçler daima öncü rol oynarlar. Burada her insan bilinç yapıları sürecinden geçer. Dış dünyadan bilince gelen her yansıma bir şekilde bilinçaltı süreçlerine kaydedilir ve oradan çok farklı şekillerde yansıyabilir.

²¹² Kağıtçıbaşı, *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi*, 54.

²¹³ Kağıtçıbaşı, *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi*, 54.

²¹⁴ Karaca, *Din Psikolojisi*, 188; Karaca, *Dini Gelişim Teorileri*, 106-107; 177

“Hep seven bir insan olmamı Cenab-ı Hak lütfetti”²¹⁵ ifadesiyle Mete, hayatının her döneminde insanları sevdiğini, onlara düşmanlık beslemediğini açıklar. Çünkü ona göre, “var edilmiş her şey saygındır”. Tevhidin özünü de “var olma sevinci” açıklar. Hatta yaşama sevinciyle eşanlı bir şükür bilinci insana bilgece bir bakış kazandıracaktır. Bireyi bozgun ortamlarında da güncel telaşın üstüne çıkaracaktır. Bu bağlamda Mete, bilişsel enerjiyi gerçek dünyayı temsil eden kendi ben’inde depolamış olmalıdır. Böylece sevgi onun kişiliğinin baskın bir özelliği olarak ömür boyu varlığını sürdürmüştür. Zira o sevgiyi dış nesnelere de yansıtmıştır. Gülce adlı şiir kitabında sevgiliye şöyle seslenecektir:

“Ah sevgili, neydi o zümrüt etekler
Ucuna dalgacıkların ak dantel ördüğü
Hani topuklarına inen çiçekler
Ruhumun, öz cennetinden bir kesit gördüğü
Baharım
Gülzârım”²¹⁶

Aslında Mete’nin, insanları sevme gibi kendi ben’inde saklayıp depoladığı içi içine sığmayan enerjiyi dış nesnelere aktararak huzura erme arayışında olduğu söylenebilir.

Mete, çocukluğunda babasından gizli futbol oynamıştır. Baba futbol oynamayı Kerbela’da şehit edilen Hz. Hüseyin’in başına vurmak şeklinde algılamış ve oğluna futbolu yasaklamıştır. Baba okuması adına sürekli oğluna telkinde bulunmuştur. O, arkadaşıyla top oynadığında baba tarafından cezalandırılmıştır. Bir defasında o, “o gün bana sorsalar çok mutsuz olduğumu söyledim muhakkak” derken kastettiği durum futboldan dolaydır. O baba anlamasın diye anneye zaman zaman babaanneye, bazen de amcaya sığınmıştır. Bu durumda babasıyla girdiği mücadelede, otoriteyle mücadeledir. Babaanneye sığınarak baba ile mücadeleyi kabul edilebilir alanlara aktararak yön değiştirmeye yönelmiş olabilir.

Futbol, ülkemizde dostluk, kardeşlik, sevgi, barış betimlemeleriyle anlatılmaktadır. Futbol, psiko-dinamik teoriye göre saldırganlık, öfke, agresyon

²¹⁵ Erözkan, “Röportaj”, 22-35.

²¹⁶ Mete, “Denizin Dudağından”, *Gülce*, 96-100.

duygularını boşaltım kanalı olarak kullanılabilir.²¹⁷ Futbol sahasında kuralların uygulayıcısı ve cezalandırıcı baba rolündeki hakemlerdir. Hakemlerin ya da futbolcuların kimliklerine yöneltmiş küfürlerde bir saldırganlıktır. Koyu bir Galatasaraylı olan Mete, takımını seyrettiği bir maçta futbolculara yönelik ağır küfürleri duyduktan sonra artık maçlara gitmemiştir.²¹⁸ Küfürlerin cinsel eylemle özdeşleştirilmesi de saldırganlık dürtülerinin yansıması olarak değerlendirilebilir.

Birey dünyaya geldiğinde kendi bedensel varlığını sürdürebilmek için, oral dönemde emme enerjisini dudaklarda hazır bulur. Zihinsel enerji henüz herhangi bir nesneye aktarılmamıştır. Bireyin kendine odaklanarak kendini korumaya alması psikodinamik teoride birincil narsistik evre olarak nitelendirilmiştir.²¹⁹ Mete'nin doğumla başlayan bu birincil narsistik evreyi, annesine duygusal yatırım yaparak aştığı düşünülebilir.

Mete, otoriter baba figüründen dolayı dışarıdaki nesnelere duygusal yatırımlar yapmaya odaklanmış olabilir. İhtiyacını gidereceği dış nesnelere başında futbol gelmektedir. O, ilkökul arkadaşlarıyla birlikte boş kaldıklarında futbol oynamıştır. Ancak hep galip gelme arzusu ve ne kadar iyi bir futbolcu olduğunu gösterme isteğindedir. Oyunda haksızlığa, mağduriyete boyun eğmemiş, kendi kabuğuna çekilmemiştir.²²⁰ Bu durumun onun ikincil narsizm²²¹ duygusu olması ve kendi varlığını psikolojik dağılmalardan koruması muhtemel gözükmektedir.

Çocukluk hatıraları belleğinde ilk günkü gibi kalmaz. Hayatın erken dönem yaşantıları bugün içinde bulunulan durumlarla karşılaştırılarak belirli ölçülerle anlamlandırılır. Yaşantıların arkasını dolduran duygu ve düşünceler zaman içinde değişebilir. Güle oynaya geçirilen bir yaşantı, hüznle takdim edilebilir. “O gün bana sorsalardı çok mutsuz olduğumuz söyledim” derken bu kastedilmiş olabilir. “Şimdi dönüp baktığımda müthiş yanı evet bunun yüksek konforlu bir hal olduğunu düşünüyorum.”²²² Nitekim bireylerin çocukluk anıları perde anıların özelliklerine

²¹⁷ Victor, E. Frankl, *Duyulan Anlam Çılgılığı*, (Çev.: Selçuk Budak), Öteki Yayınları, Ankara 1999, 95.

²¹⁸ Nazif Okumuş ile yapılan görüşme. Mehmet Ali Bulut ile yapılan görüşme.

²¹⁹ S. Freud, “Narsizm Üzerine Bir Giriş”, *Narsizm Üzerine ve Schreber Vakası*, Metis Yay., İstanbul 1997, 23-37.

²²⁰ Hayrettin Mete ile yapılan görüşme.

²²¹ Sigmund Freud, “İçgüdüler ve Değişimler”, *Metapsikoloji*, Payel Yay., İstanbul 2002, 127-128.

²²² Erözkan, “Röportaj”, 22-35.

bürünüyor ve bunu yaparken de bir ulusun söylenceler, mitler darağacında koruduğu çocukluk anılarıyla inanılmaz bir benzerlik oluşuyor.

Belleğe olaylar işlenirken zihinsel süreçlerin tamamında bir değişim meydana gelir. Önceki ve sonraki olaylarla yeni olay ilişkilendirilir, benzerlikler ve farklılıklar belirlenir. Olaya eşlik eden duyguların ortak paydasında yeni sınıflamalar, kodlamalar yapılır. Nitekim belleğe kaydedilen olayın bütün zihinde dizaynı yeniden yapılır. Çocuk zihninde bu değişimler daha çok oluşur. Çünkü onun zihninde yapılar yetişkinler gibi netlik kazanmamıştır. Zamanla değişim hızı yavaşlar, değişir ve netleşir. Mete'nin yaşadığı sertlik, mutluluk, sevgi ve güven onun kişiliğinin ayırt edici özellikleri olarak belirmiştir. İnsan gelişiminde değişiklik ve esneklik birbiriyle etkileşim içinde olan ve zamanla değişen zamansal çevresel etkilerle ortaya çıkar. Bu yüzden insanın bütün gelişim evrelerinde psikolojik, fiziksel, sosyo kültürel ortam etkileyici bir faktör olarak dinamik bir etkileşim gösterir.

Şerif Mardin'e göre, İslam toplumu bir normlar toplumudur. Bu normlar bireyde utanç duygusunu çok özel şekilde ortaya çıkarır. Burada utanç bireyin kendi yaptıklarından utanması değil, topluluğun beğenmediği bir hareketi yapmış olması dolayısıyla toplumun gazabına uğrayacağı şeklinde belirir.²²³ Mete, "Dünyadaki yoksulluk, çocuk ölümleri, çocuk çaresizlikleri bunlara da üzülüyorum ama bu iştahımı kesecek kadar beni üzmediği için utanıyorum"²²⁴ demektedir. Burada utanma salt bir utanç olarak değerlendirilebileceği gibi dedelerin yaptığı yoksulları kollama maddi ve manevi destekleri onlar gibi yerine getirememeye de olabilir. Yörede Meteler bu özellikleriyle de tanınmaktadır. Aslında Mete, elinden geldiği kadar dış dünyaya hissettirmeden yardım yapmaktadır. Ancak o bunun yetersizliğini bir Müslüman olarak daima dile getirmiştir. Küçükken öğrendiği "komşusu açken tok yatan gerçek iman etmiş olmaz" hadisi sürekli zihninde yankılanmıştır.

Mete içinde yetiştiği toplumun değerlerine karşı son derece hassas olmakla birlikte, bu değerleri yalnızca o toplumun bir özelliği olarak görmemiş, evrensel değerler olarak kabul etmiş ve bu çerçevede sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmıştır.

²²³ Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, 80- 84.

²²⁴ Erözkan, "Röportaj", 22-35.

2.5. YETERLİK ALGISI

Mete hem hocalarından hem de cemaatten iltifat görmüşse de bu iltifatlar yeterli olmamış, sürekli daha iyisini yapmaya çalışmış, bunun için kendisini sürekli okumaya, okuduğu üzerinde tefekkür etmeye ve yazmaya adanmıştır. Ancak övgü aldığı hocalara karşı müsamahalı ve şükran duyguları hissetmiştir. İltifatlar Mete'nin başarısından, sevilmesinden, duruşundan kaynaklanmıştır. Ayrıca lise birinci sınıfında hoşlandığı bir kızın varlığı ona davranışlarında daima tutarlı olmayı öğretmiştir. Benlik gelişiminde belki en büyük etkiyi yapan faktörlerden biride budur.

Ömer Lütfi'nin, yaşadığı olaylarda kendine ilgi ve övgü gösterilmesi, cesur ve atılgan davranmasının motivasyon kaynağı olabilir. Onun böylesi davranış sergilemesi ego sisteminde toplumsal merkezli davranışları önemseyişinin göstergesi sayılabilir. Emek verdiği her meselede cesaret göstermesi düşünce dünyasını davranışa dönüştürme olarak değerlendirilebilir. Bu durum onun zihinsel üretkenliğinin ve güdülenmenin yansıması olabilir. Bu bağlamda ihtiyaç duyduğu gücü devşirme adına yeni kaynaklar araması gerekiyordu. Gücü kitaplarda, hocalarında ve arkadaş çevresinde buldu. Üniversite eğitimi için geldiği İstanbul'da İstanbul Üniversitesi İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'ne kaydoldu. Ancak buradan hoşlanmayınca kendini iki yıl sonra 1973'te Atatürk Eğitim Enstitüsü Türkçe Öğretmenliği'nde buldu. Gündüz çalışıp gece okuyacaktır. Bu sırada Bakırköy'de Süleyman Efendi yurdunda kalmaktadır. Türkiye sağ sol kavgalarıyla uğraşmaktadır. Mete de dindar bir genç olarak Millî Selamet Partisi Gençlik Kollarında çok kısa bir süre arkadaşlarının tavsiyesiyle çalışır. Sonra oradan ayrılır. Ülkede üniversite boykotları başlar. Atatürk Eğitim Enstitüsü de bu boykotlardan nasibini alır. Boykota direnen 15 ile 20 Ülkücü genç arasına girer ve kendini iltifatın güvenin tam olduğu yerde konumlanarak açıkladığı düşüncenin üyesi olur. Dahası Mete, aksiyon adamıdır. Kendine güveni yüksek, ilişkide olduğu dostlarına karşı arkadaşça bir tavır sergilerken yabancılara karşı sert davranmaktadır.

Mete artık, kendini farklı bir kulvarda bulmuş, hayatının bundan sonraki bölümünde yeni bir sayfa açılmıştır. İçinde yoğrulan ama açıklayamadığı milliyetçilik duygusu, artık bilinç düzeyine çıkmıştır. O yaşına kadar belki de kendini gizleyen savunma mekanizmalarıyla boyun eğerek tehlikelerden sessiz kalarak kurtulan Mete, özgüvenle benlik saygısına bürünerek, karşı çıkmayı, yani bir tür isyanı öğrenir. Artık

içinde yatan vatan aşkı dışa vurmuş, Vatan düşmanı diye vatana, millete, milletin değerlerine kastedenler olarak görülen Komünizme karşı kendini göstermiştir. Belki de daha önce örselenmiş gururu bu şekilde onarılacaktır.

Daha ileri yaşlarda yaşanan bu süreci aldatılmışlık olarak nitelendirse de aslında bu duruşuyla Türk düşüncesi, Mete gibi cesur bir entelektüeli kazanabilmişti. Yoksa şiirde, romanda, edebiyatta, hicivde, tasavvufta, sanatta, siyasette, sporda cesur bir entelektüel savaşçı at koşturamayabilirdi.

Acaba bu düşünce Mete'nin iç dünyasında gizlediği bir gururun yansıması olabilir mi? Köşe yazılarında ve kitaplarında gözlemlenen farklı bir psikolojik eğilimde hiciv yazılarıdır. Böylelikle Ömer Lütfi uyarılarını ve dostluğunu en güzel şekilde kullandığı kalemiyle yapacaktır. Nitekim yazmak onun en güçlü yönü aynı zamanda birey ve toplumla kurduğu ilişki biçimidir.

Yazdığı senaryolarla dostlarının sevgi ve takdirlerini kazanır. Türkiye Yazarlar Birliği Mete'yi, senaryo dalında 1993 yılı senaryo yazarı ödülüyle ödüllendirir. Ankara Belediye Başkanı Mehmet Altınsoy²²⁵ belediye adına bir gazete çıkarmasını talep eder. Mete, bu talebe olumlu cevap verir ve 1985 tarihinde gazeteyi çıkarır. Belde adıyla çıkan bu gazetede Mete, belediyeyi eleştirmekten de çekinmez. Hayat iâşesini temin ettiği kaynağını, yanlış gördüğünde yermekten geri durmaz. Acaba bu tutum Mete'nin gizli bir savunma mekanizması olarak değerlendirilebilir mi? Ancak o, yanlış gördüğü her meselede atılganlık göstererek doğruyu ortaya çıkarmaya çalışan biri olmuştur. Mete cesaret gerektiren bu davranışı sergilerken çekinmemiştir. Öyle ki kendisini koruyup kollayan ve ona işveren kişiye en güçlü silahı olan kalemiyle tepki koymak adalet duygusunun gücünü göstermektedir. Bu duygu, çocukluğunda ebeveyninden gördüğü doğruluk ve dürüstlüğün yansıması olarak değerlendirilebilir.

Mete'nin zihninde çok güçlü bir ümit duygusunun bulunduğu, bu duygunun annesiyle ilişkilerinde güvenli bağlanmanın sonucu olduğu söylenebilir. Öyle ki anne çok meşgul olduğu halde yardımcılarının desteğiyle günlük işleri yoluna koyarken, bulduğu her fırsatta çocuğuyla ilgilenmiştir. Ancak Mete erken yaşta eğitim adına on yaşında Rize'ye on üç yaşında önce Ankara daha sonra İstanbul'a gönderilmiştir. Bu

²²⁵ Aynı zamanda hukukçu ve gazeteci olan Altınsoy, 1984-1989 yılları arasında, Ankara Büyükşehir Belediye başkanlığı yapmıştır. <http://www.biyografya.com/biyografi/18507>.

bağlamda anne daima çocuğuna doyamadığını dile getirirken, Mete de annesine doyamaz ve 22 yaşındayken annesini kaybeder.

İnsan psikolojisi üzerine yapılan çalışmalarda bireyin nesneyle ilişkileri psikolojik olarak değerlendirilir. Bebek bebeliğinin ilk dönemlerinde dahi kaygı içinde olabilir. Kaygıdan kurtulmanın temel yolu anne sevgisine ve güvenine her an duyulan ihtiyaçtır. Bebelikteki ilk kaygı kaynağından biri anneden uzun süre ayrı kalmaktan kaynaklanır. Ayrı kalmak kaygıya neden olur. Böylece haset duyulan ilk nesne meme olmuş olur. Çünkü memede ihtiyaç duyulan süt ve sevgi mevcuttur. Bundan alıkonulması zannı bebeğin gücenme ve nefretini artırır ki bu durum anneye ilişkiyi çarpıklaştırır. Bu durum gerçek niteliğini yitirir ilişki biçimi rehabilite edilemezse kişiliğin bir boyutu olarak kalabilir. Emmeden haz alabilmek hayattan zevk alabilmenin, huzurlu olabilmenin temelini oluşturur. Emme nesnesinden doyuma ulaşan bireyin yaşamında haz ve şükran duygularının yoğunluğu artar. Böyle davranışlar bireyin hayat boyu kişiliğinde şükran yeteneğini geliştirir. Emme eyleminde şükran duygusu gelişirken, emmeyi geciktiren eylemlerde haset duygusunu tetikler. Emme eyleminin örselenmesi bir kaygı kaynağı oluşturabilir. Kaygı emmeye karşı istenilmeyen haseti doğurur. Bu kötü huy cezalandırılır veya bireye haksızlık yapılması endişesi şeklinde ortaya çıkabilir. Bebeliğinin ilk döneminde cereyan eden bu tutumlar suçluluk duygusunun ilk kaynağını oluşturur.²²⁶

Mete'nin annesiyle bağlanma stillerinde zaman zaman annesinin yoğunluğundan kaynaklanan zorluklar yaşamıştır. Öyle ki sahip olması gereken/ ihtiyaç duyulan sevgiyi ilgiyi ve doyumunu tam yaşayamadığından kendisine yapılan iltifatlar gurur ve doyum verici olabilir.

2.6. MÜCADELE RUHUNUN ŞEKİLLENMESİ

Mete lise yıllarında kurs hocalığı, camide vaiz ve fahri imam olarak çalışmasıyla öğretmenlerinin nezdinde saygın, kimine göre de kendine yazık etmiş bir genç olarak bilinir. Vaaz ve hutbelerinde Ehl-i Sünnet itikadı üzerine konuşmalar yapar.

²²⁶ Aslı Güleşen, Dilek Yıldız, "Erken postpartum dönemde anne bebek bağlanmasının kanıta dayalı uygulamalar ile incelenmesi", *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 2013, 12(2), 177-82; Melanie Klein, *Haset ve Şükran*. (Çev.: O. Koçak ve Y. Erten), Metis, İstanbul 1999, 25.

Süleymanlıların eğitim kurumlarında yetişen Mete, İslam'ın bir neferi olarak çalışmaya bir genç olarak devam eder.

On'lu yaşlarda hacı hoca olma adına yola koyulan Mete, lise yıllarında Türkiye'de baş gösteren sağ sol ayrışmasında başlangıçta taraf olmamayı düşünür. Özellikle 1960 İhtilalini yapan askerler arasında Türkeş'in olması, baba tarafında ölene kadar af edilmeyen ve edilmeyecek olan bir eylem olarak milliyetçilik sürekli uzak durulması gereken siyasi bir akımdır. Babanın oğlu ile ölene kadar devam edecek olan bu anlaşmazlık Mete'nin Atatürk Eğitim Enstitüsü'nde milliyetçi gençlerle birlikte olmasıyla başlayacaktır. Aslında Mete, 1970'li yıllarda başlayıp 1980'li yıllara kadar geçen sağ sol çalkantılı yıllarda özellikle 1973'ten sonra çeşitli sebeplerden ötürü toplumsal itici güç olarak milliyetçilikte karar kılmıştır. Milliyetçi akım içinde Allah, iman, ibadet, ahiret gibi İslam'ın temel inançlarıyla zihninde hiçbir sorun olmaksızın aidiyetini bu yönde göstermiştir.

Mete'nin Eğitim Enstitüsü yıllarında hayatında yeni bir kapı aralanır ve milliyetine, Türklüğüne sıkıca tutunmaya başlar. Şimdi Mete, sıkıca tutunduğu bu yenedünyayı anlamaya karşı tarafı da delilleriyle kavramaya çalışır. Yerli ve yabancı mevcut klasiklerin nerdeyse bütününe okumuştur. Şimdi hem yeni tutunduğu milliyetçiliği anlama adına temel kitapları okumaya koyulacak hem de muhalif olduğu tarafın kitaplarını okuyacaktır. Bir taraftan milliyetçiliğe ait Dokuz Işık²²⁷ gibi kitapları okurken diğer taraftan Marks'ın Kapital'ini,²²⁸ Alman materyalist akımın öncüsü Büchner'in Madde ve Kuvvet'ini okuyacaktır. Bu okumalar onu çevresindekilerden daha üstün, bilen konumuna getirecektir.²²⁹

Mete'nin çocukluğundan beri okumaya duyduğu ilgi bilinmektedir. Çevresindekilere de hep okumalarını tavsiye etmiştir. O bu haliyle adeta, kendinden binlerce kilometre uzaktaki Gandhi'nin "Ülkenizin özgürlüğü için okuyun ve çalışın" sözlerini tekrar eder gibidir.²³⁰

²²⁷ Milliyetçi hareketin öncü lideri Alparslan Türkeş tarafından yazılmış olup, davanın 9 ana esasını anlatmaktadır. Alparslan Türkeş, *Milli Doktrin 9 Işık*; Kamer Yayınları, İstanbul 1999.

²²⁸ Nuri Okumuş ile yapılan görüşme.

²²⁹ Nazif Okumuş ile yapılan görüşme.

²³⁰ Stanley Wolpert, *Gandi'nin Tutkusu Mahatma Gandhi'nin Hayatı ve Mirası*, (Çev.: Ahmet Ergenç, Serap Işık), Ayrıntı yay., İstanbul 2014, 341.

Mete, bir taraftan materyalizmin kalelerini oluşturan fikir cephesiyle mücadele ederken öte taraftan kendi dünya görüşünü biçimlendirmesi, görüşlerini çevresiyle paylaşmanın çabasını gösterecektir. Düşüncelerin tutarlılığı için hiç yılmadan sabahlara kadar arkadaşları ile fikir alışverişinde bulunur. 70’li yıllarda başlayıp, ömrünün sonuna kadar mücadelesine devam edecektir. Elbette ki bu süreç boyunca Mete’nin kendi ideolojik kimliği de zaman zaman değişim göstermiştir. Ancak bu değişim bir kimlik bunalımından ziyade var olanın gelişmesi ve olgunlaşması biçiminde ortaya çıkmıştır. Milliyetçi akımın içinde bulunmasıyla başlayan bu yeni süreç devam ederken 1976 yılında Atatürk Eğitim Enstitüsü’nden mezun olur.

Mete, daha önce okumuş olduğu Rize Lisesi’ne edebiyat öğretmeni olarak atanır. Aynı dönem Rize Meslek Yüksek Okulu’na da görevlendirilerek okutman olarak görev yapar. Bu esnada Rize Ülkü Ocakları kurucusu olur ve başkan seçilir. Babanın asla tasvip etmediği bu gelişme aynı zamanda da eski hocası olduğu Süleymancılar tarafından da iyi karşılanmaz. Psikanalizin verilerine göre babasına meydan okuma olarak değerlendirebileceğimiz bu yeni duruş, babasının inancını yıkmaya yönelik bir hareket olarak değerlendirilebilir. Mete, bu hareketiyle babaya karşı ödipal bir zafer kazanmış olarak değerlendirilebilir. Ayrıca psikososyal yaklaşıma göre ise bu evre Mete’nin, birey olarak kimliğini kazandığı, grup etkisine açık ve liderle birlikte olma evresi olan altıncı evreye denk düşmektedir.²³¹

Milliyetçiliğin kalelerinde dolanan Mete, kalesini koruma adına hem kaleyi güçlendiren milliyetçi okumalarına devam edecek hem de herkesin ne dediğine kulak verecektir. Bu ara Rize Lisesi’nde ve Rize Meslek Yüksek Okulu’nda karşıt görüşlü öğrencilerle sınıflarda polemige girecektir. Bu polemiklerde karşı tarafın argümanları yine onların kaynaklarındaki yanlış mantık kalıplarını ortaya koyarak çaresizliklerini yüzlerine vuracaktır. Çünkü Mete, Marks’ın Kapital’inde gezinen Türkiye’deki sol cenahın yazarlarını da okumuştur. Nazım gibi...²³² Daha sonra Rize’de karşı konulamaz bir lider olarak göze batacaktır. Öldürmek üzere kendine pusu kuranlardan ceketini sıyırıp çıkararak kurtulacaktır. Yaşadıklarını ve 1980 öncesi bütün yaşananları bir senaryo kaleme alıp *Gülün Bittiği Yer* adıyla beyaz perdeye yansıtacaktır.²³³

²³¹ Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 113.

²³² Ömer Mete ile yapılan görüşme.

²³³ Hayrettin Mete ile yapılan görüşme. Çalışma, “Gülün Bittiği Yer” adıyla filmleştirilmiştir.

Mete hem batı hem de Rus entelektüel akımlara karşı yerli akımın gerekliliğini, çektiği tüm bu zorluklara karşı savunmuştur. Dünyayı algılamaya başladığı andan itibaren farklı olmuş, diğer gençlere benzememiş, savrulsa da Allah ile sürekli irtibatlı kalmayı başarabilmiştir.

O, ne sosyalizmin İslamcıları çeken mücadelesine aldanmış²³⁴ ne de okuduğu Nazım'ın eserlerine teslim olmuştur. Mücadele ruhunun temeli Büyükdoğu ile bilinçaltına kazanmış, benliğini bu duyarlıklarla oluşturmuştur. Erol Güngör'le şekillenmiş yerli düşünürlerin düşünce, sanat ve edebiyat mahfillerinde dolanmış ancak hiçbirine mutlak teslim olmamıştır. Mete, daima kendini çevrelemek isteyen akımların üstünde sorgulayıcı bir entelektüel olarak çevresine kendini kabul ettirebilmiştir.

Rize Lisesi'nde ve Rize Meslek Yüksek Okulu'ndaki eğitim serüvenine kısa sürede noktayı koyan Mete, bir süre Çaykur Genel Müdürlüğünde kültür işleriyle uğraşır. Burada da aradığını bulamayan Mete, dedesinin yetişip memleketi hizmet adına kadı olduğu ve çekim kuvveti hiç bitmeyen hem dini hem de üniversite eğitimini aldığı İstanbul'a geri döner. Baba, oğlunun devlet işinde sebat etmesini istemişse de ödipal yansıma burada da kendini gösterecek ve Mete kendi göbeğini kendisi kesecektir. Erikson perspektifinden bakılınca kimliğin gereği olarak hedeflerini oluşturma ve hedefe ulaşma adına Mete İstanbul'a gitmiştir. Matbaa çıraklığıyla başladığı serüven bu sefer dergi ve gazete mizanpajıyla devam eder. Daima kendisini her şeyden kıskanan ve hayranlıkla takip eden kız kardeşi Ayşe Hanım ve onun kocası ona kol kanat olmuştur. Ailesinden özerkleşerek kendi kimliğini oluşturmaya çalışan Mete, sahip olduğu inanç ve değerlerle toplumsal anlayışın sürekli örtüşmediğini görecektir. Süper egonun egoyla çelişmesine sahne olan bu durumu gerçeklik ilkesine göre anlamlandırarak çözmeye çalışır. Kanı kaynadığı fırtınalı 12 Eylül 1980 öncesi memleketi komünizmden kurtarma ateşi ve mücadelesi 1980 ihtilali ile yeni bir evreye girer. Duygu ve düşünceleri farklı bir boyuta taşınır. Devletle beraber hareket etmenin yapılanlar karşısında hüsrana uğradığını çok farklı duygularla yaşayarak şiirine konu ederek hayıflanır. Mete bu duygularını Gülce adlı şiir kitabında Alemdar başlığı altında şöyle dile getirir:

“Haramzade iş başına gelende
Aslan uyur, kartal göçer, kurt küser

²³⁴ Konuya ilişkin görüşleri için bkz. Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 78 vd.

Haramzade aş başına gelende
 Yetim yıkılır, yoksul umut keser
 Haramzade iş başına gelende
 Kötülük azar gider
 Kara gün uzar gider
 Yiğidin yolu gözlenir
 Dili gözlenir
 Eli gözlenir”²³⁵

2.7. VARLIĞINI HİSSETİRME

Daha önce ifade edildiği gibi Mete, İstanbul'daki kurstan icazetle ayrılarak Rize'deki kursa hoca olarak gelir. Kursun tanınmış hocası, güzel hitabı ve tatlı dili ile ikna kabiliyetine sahip bir şahsiyet olarak öne çıkar. Genç Mete, kursun genç hocası ve muhataplarına davranışlarıyla yörenin dilinde “Acar Vaiz” olarak anılır.²³⁶ Bir cuma günü cami kürsüsündeki vaazı dinleyenler hem çok etkilenmiş hem de çok hüzünlenmişlerdir. Konuşan genç aynen ismini veren dedesi gibi vurgulu ve ikna edici konuşuyordur. Mete okuduğu Kur'an'la rahmetli dedesini çağrıştırıyordu. Görevini yerine getirirken gözünü budaktan sakınmayan Mete, kısa sürede hem gençlerin hem de diğerlerinin gönlünü fethetmişti. Henüz bıyıkları yeni terlemeye başlayan bu delikanlı geniş bilgi ve birikimiyle herkesin gözdesi olur.²³⁷

1968 yılında bir taşra delikanlısı olan Mete, sınıfında bir kıza sırlıslıkla âşık olur. Günlerden bir gün okula giderken muhtemelen bir hacı amcanın veya bir arkadaşın bileğine yahut yakasına hacı yağı sürmüş olmalı ki sınıfa giren Fransızca öğretmeni bu iğrenç kokunun kimden geldiğini sorar. Mete, bu soru karşısında sessiz kalır. Yaşı henüz 17 olan Mete, akranlarıyla bir tutulmamaktadır. Çünkü o zamanlar liseye giderken bir taraftan Kur'an kursunda hocalık yapmaktadır. Bazı cuma günleri okulun yanındaki camide vaaz vermekte ve de hutbe irat etmektedir. İyi bir insan olarak bilinen Fransızca öğretmeni o günkü ölçülere göre pek dindar bir insan değildir. Mete'nin dindar biri olduğu öğretmeni tarafından tahmin edilmekteyse de onun tepkisi dindarlıkla

²³⁵ Mete, “Alemdar”, *Gölce*, 28.

²³⁶ Ahmet Tezcan, “Olmak İstenen Adam; Ömer Lütfi Mete” *Yeni Şafak Gazetesi*, 22.11.2009.

²³⁷ Nuri Okumuş ile yapılan görüşme.

ilişkili değildir. Ona göre o zamanın iyi bir tartışmacısı sayılmaktadır. Peki, öğretmenin tepkisi ne olabilir? Mete'ye göre tepki en takdir ettiği öğrenciden geldiğini bilseydi öğretmen bu kadar sert tepki göstermezdi. Hacı yağı kokusundan rahatsızlık duyması ideolojik değil estetik endişeden kaynaklanmaktadır. Hacı yağına öğretmenin tepkisiyle sınıfta âşık olduğu kızın tepkisi birbirine yakın olabilirdi. Kokuyu üstlenmiş olma durumu kızdan karşılık alamamakla sonuçlanabilirdi. Bu durum Mete'nin dünyasında adeta kale beyinin kızının kaleyi kuşatan düşman cengâvere âşık olması gibidir ama kokusundan tiksinti duyulacak birine gönül verecek dilber de düşünülemez. Düşmanlıktan aşka geçiş vardır ama tiksintiden sevdaya yol yoktur.²³⁸ Kendi hayatında ise anne özlemini kurs ve okul hayatında erken yaşlarda hisseden Mete, bu özlemini ise hem öğrenim hayatının çeşitli dönemlerinde hem de çalışırken âşık olduğu kızla karşılamaya çalışmıştır.

Çocukluğundan itibaren sürekli hayal kuran Mete, okuduklarının farklı düzeyde kurgularını yapmaktan zevk almıştır. Yazı hayatına 13 yaşından itibaren başlamış ve ömrünün sonuna kadar bunu devam ettirmiştir. Burada dikkat çeken konulardan biri de yazılarını yazarken bazen müstear isim kullanıyor olmasıdır. Yazılarının bir kitapta, dergide, gazetede yayınlanması veya bir televizyon programında konuşmacı olarak görülmesi daha çok insanla iletişime geçme anlamına gelmektedir. Yazıların altına zaman zaman tedbiri elden bırakmamak için farklı isimler kullanmıştır. Yoksa yakınmanın altında bir övünme mi vardır. Çok faklı yeteneklere sahip olan Mete yazma adına da fevkalade kabiliyetli olup bu yetenek açısından da çevresindekilerden çok farklıdır. Yetiştirmesi gereken çok iş vardır. En çok ihtiyacını duyduğu şey vakittir. Bu yüzden bir yere yetişecekmiş gibi aceleci bir yönü dikkati çekerdi. Bu yönüyle de A-tipi bir kişiliğe sahip olduğu söylenebilir.²³⁹

2.8. ÜÇ AYAK BİR ŞAFAK

Mete, doğduğu topraklara 1990 yılında yazdığı Sarı Gül adlı şiirinde şöyle seslenir:²⁴⁰

²³⁸ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 20-21.

²³⁹ Ayşegül Durak Batıgün, Nesrin H., Şahin, "İş stresi ve sağlık psikolojisi araştırmaları için iki ölçek: A-tipi kişilik ve iş doyumu", *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2006, 17(1), 32-45.

²⁴⁰ Mete, "Sarı Gül", *Gölce*, 16-18.

Sarı gül, Rize'min şiiri
 Sarı gül gençliğimin şehri
 Sarı gül, yirmi senem
 Sarı gül can efsanem
 ...
 Ah Rize'nin ufak tefek sonsuzları
 Sarı gül, sen açınca İrem İrem Kışlar yaz olur
 ...
 Rize'nin havaları acemaşiran
 Elalem horon tutar
 Bense bu sularda, Endülüs'ten viran
 ...
 Rize'nin seneleri nemdir
 Sarı gül, Sarı gül, gitarlı kız
 Benim gelecek efsanemdir

Bu kadar güzel duygularla konu edindiği şehirde barınmaması, belki de onun için bir yanılsamanın kapılarını aralayacaktır. Çünkü Mete, gelip geçtiği bu şehri sevdiklerini bıraktığı yer olarak ancak hayallerinin gerçekleşeceği yer olarak seçmeyecektir. Belki de Rize gönlünde bir sıla olarak kalacaktır.

Mete, İstanbul'a üçüncü seferini düzenlemiş, ideallerinin, hayallerinin peşine olgunlaşmış bir genç olarak daha güçlü ve dinamik dönmüştür. Devlet memurluğundan istifa ederek ayrılması babanın çok zoruna gitmiştir. Baba, oğlunun takındığı bu tavrı kızı Ayşe ile sürekli paylaşmış, oğlunu kızı üzerinden uyarmıştır. Hâlbuki oğul kendi göbeğini çoktan kesmiş, tuttuğu yolda ilerlemeye devam etmektedir. İstanbul'da fikrin dehlizlerinde yeniden yer alarak öğrenciliğinde bıraktığı yerden bir başka statüyle devam etmektedir. Aslında Mete, köyünde, şehirde beklediği iyi niyet ve itibarı çevresinde görmüştür ancak idealine ulaşamamıştır.

İstanbul Mete'nin yeniden soluklanacağı mekândır. Hayatın akışı onun boş gezmesine fırsat vermemiş, sürekli koşuşturmuştur. Dostları onun daima hareketli olduğunu sürekli bir şeyleri yapıp bitirme telaşı içinde olduğunu söyler.

Milliyetçi gençlerin 12 Eylül öncesi devlet algısı, ülkeye giydirilmek istenen ideolojik yapılanmalara tepki olarak devletin yanında konuşlanmak olmuştur. Devleti yıkmaya çalışanların karşısında devletle beraber olma seçilmiştir. İstanbul'da her gün olaylar olmaktadır. Mete, küçükken aldığı dini eğitimle ve üniversite yıllarında geliştirdiği fikir dünyası ile tutunduğu milliyetçilik gereği davasına sadık bir gençtir. Bu uğurda tükürdüğünü yalamayan korkusuz aynı zamanda cesur ve dürüsttür. Bu durum onun küçüklükten itibaren kendini gösterdiği ya da göstermeye çalıştığı gayrettir. Zaman zaman içine sığmayan ülkenin daha ileriye gitmesi gerektiği mücadelesi karşılığı olarak da arandığı olmuştur. Sanki olmasını istediği güzel şeyler kendisinden esirgenmiştir. Ülkeyi düşünene düşmanlığın kahredici hafifliği Mete'yi çok üzmüş, yine de kurtuluş adına azmini, iyi niyetini, ümidini hiçbir zaman yitirmemiştir.

Devletin yanında olmalarına rağmen neden güvenlik güçleri tarafından takip edilmiştir. Bu olaylar sonucunda mahkûmiyet yaşamayan Mete, mahkemede tanıklığına müracaat edilmek üzere hazır bulunmuştur. Türkiye'nin 12 Eylül öncesi yaşanan kardeş kavgalarını derin devletin olmayışına bağlamıştır.

Mete'nin devletle olan ilişkisi küçüklüğünden itibaren babadan dinlediği Millî mücadele yıllarında büyük dedelerin kahramanlık serüvenleri ile mayalanır. Metozade milis kuvvetlerle Mustafa Kemal Paşa'nın yanında yer alır. Kurucu meclis tarafından cesaret nişanıyla ödüllendirilir. Psikolojik olarak devlet kavramı zihin süreçlerimizde nasıl bir yapıya bürünür? Devlet gücünü zihnimizde nasıl düşünmemiz gerekir? İnsanın zihinsel gelişiminde varlığı ilk algıladığında soyutu somut gibi algılayamaz. Bununla birlikte soyut varlıklar başlangıçta zihnimizde somut imajlarıyla yer alır. Soyutu kavrayacak yaşa gelene kadar, zihin iyi- kötü, doğru- yanlış, sevap- günah, hak- batıl, ölüm ve ötesi, melek, tanrı gibi ifadeleri tam olarak anlamlandıramaz. Devlet kelimesi de zihinde zor anlamlandırılan bir ifadedir. Bunun yanı sıra devlet farklı disiplinlerde farklı anlamlandırılmıştır. Bu disiplinler arasında bulunan siyaset bilimi bir kavram olarak devleti, farklı biçimlerde anlamlandırmıştır. Çocuk zihninin somut eğilimi doğal bir durumdur. Çocukluk evresinde belki en önemli devletle ilgili ifade onun büyüklüğüdür. Hatta tanrı ile devlet belki de çocuğun zihninde aynı anlamı ihtiva eder. Yaş ilerledikçe soyut düşünce gelişir ve çocuk zihinsel olarak devlet kavramını doğru kullanmaya başlar. Çocuklukta adeta mermer üzere kazınmış gibi zihnimize kazınan devlet imajı hiçbir zaman tam olarak silinmez. Çünkü çocuklukta zihinde yer alan

devlet anlayışıyla gerçekte devlet anlayışı arasında çok büyük farklar yoktur. Çocuğun zihninde devlet onun ilk ilişkide bulunduğu insanlar gibi büyüktür. Anne baba çocuğun dünyasında nasıl çok büyükse devlet de onun dünyasında öyledir. Belki de devlet daha büyük ve güçlüdür. Baba imajı nasıl tüm büyüklüğün, gücün atfedildiği bireyse devlet de öyledir. Aile nasıl çocuğa merhametli, yardımcı, kollayıcı ve kuşatıcı maddi manevi ihtiyaçları giderici ise devlet de öyledir. Devleti nitelendirirken kullanılan devlet ana, devlet baba deyimleri bir tür anne babanın imajını, rolünü ifade eder. Bu durumda ıstırap çekildiğinde devlet ananın ıstırapı gideren olması beklenir. Korkulardan saldırılardan korunmak için devlet babanın koruması istenir. Devlet ana, şefkatiyle bize kol kanat gererken bizi besler, büyütür, ihtiyaçlarımızı karşılar. Devlet baba ise daha güçlüdür. Bizi her türlü tehlike karşısında korur. Bir tür evladını sahiplenen baba gibi devlet baba düşülen yerden bizi kurtarır, her türlü düşmana karşı emniyet tedbirlerini arttırır. Bu manada devlet baba demir yumruktur, otoriterdir, Samanyolu Galaksisi gibi düzenli bir akışı vardır. Sistemini bozmak isteyene karşı acımasızdır. Suçluları cezalandırıcıdır. Evladı gördüğü emri altındakilerin karşılıklı haksızlıkları haksızlığa uğrayan adına koruyucu, haksızlık yapana cezalandırıcıdır. Devlet baba her tür yanlışa karşı her şeye gücü yeten bir varlıktır. 12 Eylül 1980 ihtilali öncesi Mete ve arkadaşları bağlı buldukları bu devlet imajının tabileri konumundaydılar. Şirazesini dağılmış kitap gibi fonksiyonlarını icra edemeyip çaresizleşen devletin gücüne güç katmak istemişlerdi.

İnsan zihninin ebeveynle olan ilişkisi gibi devletle ilişkisi de iki kanalla gerçekleşir. Kanalların birincisi devletle vatandaşlık ilişkisini düzenler. Bu durum sanki ebeveynle karşı görevlerimizi içerir. Diğeri ise devletin gönlümüzdeki, içimizdeki, zihnimizdeki yeridir. Bu da ebeveynin evladının içindeki yeridir. Bu kanalların her birinde zaman zaman zıt ilişkiler olabilir. Devletin vatandaşlık görevlerini yerine getirmede çok iyi olan, görev ve sorumluluklarını yerine getirirken hiçbir fedakârlıktan sakınmadan vazifesini yapar. Öte taraftan devlet görev ve sorumluluklarını yerine getirirken kendine haksızlık yaptığını, devlet görevini yaparken yetersiz olduğunu, acımasız olduğunu düşünebilir. Bunun tam zıddı da mümkündür. Birey suç işlemiş, görevini yerine getirmemiş, vatandaşlık sorumluluklarının bazılarını ihmal etmiş, kanunları çiğnemiş olabilir. Ancak devletin bekası adına aynı birey gözünü hiç kırpmadan seve seve canını feda edebilecektir.

Burada toplumsal huzur ile bireysel huzur paralellik gösterir. Devlet aygıtı müşfik yüzünden çok sert ve cezalandırıcı yüzünü gösterirse ve acımasız olursa kanallar arası güven sarsılır. Böylece zıtlasma artabilir. Toplumda bir taraftan kaide ve kurallara uyan bir birey görülürken diğer taraftan birbirinin kuyusunu kazmaya hazır fertler topluluğu oluşabilir.

Mete, birey devlet ilişkilerinin her iki kanal yapısının temellerinin sağlam olduğunu söyler ancak zaman zaman her iki tarafın inatlaşmalarıyla olumsuzluklar yaşandığını ifade eder. Çoğu kere büyük huzursuzlukların yabancı servisler eliyle olduğunu bundan kurtulmak için de mutlak devletin bir “derin devlet” damarının olması gerektiğini vurgular. Derin devletin olmadığı yerde derin çetelerin olacağını, bu çeteleri daima kullanan dış mihrakların bulunacağını savunur.

Mete'nin devletle ilişkisinde çocukluğundan itibaren olumlu bir ilişki olduğu söylenebilir. Çünkü devleti kuran heyetin içinde milis kuvveti kurarak yer alan bir büyük dede, devletin kültür harmanına katkı sağlayan bir başka kadı dede mevcuttur. Devletin siyasi hayatında demokrat parti kurucularından bir amca bulunmaktadır. Kuruluşundan beri İyidere belediyesini neredeyse kendi sülalesi yönetmektedir. Baba nüfusçu Ali Efendi uzun yıllar İyidere nahiye müdürlüğünü vekâleten yürütmüştür. Mete, devletle olan iki kanaldan da zaman zaman rahatsızlığını bildirir. Özellikle 12 Eylül 1980 darbesi sonrası devlet tarafından milliyetçilere yapılanları asla affetmemiştir. Duygularını Üç Ayak Bir Şafak şiiriyle dile getirecek,²⁴¹ ve bu durumu yazılarında hiciv konusu yapacak²⁴² ama devletine asla küsmeyecek, hakikati haykırma mücadele ve azminden vazgeçmeyecektir. Düşünceye karşı suç isnadına karşı çıkacaktır.

Şairin ifade ettiği gibi:

Düşmanım sen benim ifadem ve hızımsın

²⁴¹ Mete, “Üç Ayak Bir Şafak”, *Gülce*, 40-41.

“Kahpe kayışında bileniyor bıçak
Üç ayak Bir şafak
Celep örfü ahkâm olmuş
Babam kasap vezir
Eloğluna bayram olmuş
Kuzular sağ erir
Üç ayak Bir şafak”

²⁴² Ömer Lütfi Mete, *Balonya Tüneli*, Profil yay., İstanbul 2009, 155; Ömer Lütfi Mete, *İtfaiye Yakıyor*, Porfil yay., İstanbul 2008, s 130.

Gündüz geceye muhtaç bana da sen lazımsın.²⁴³

O, düşüncelerin kendi düşünce dünyasına zıt gelse de söylenebilmesinin yıkıcı olmadığı sürece gerektiğini düşünür. Düşüncelerin zenginliğinin ancak gönüllere girerek olgunlaşacağını bunun da tasavvufla mümkün olabileceğini ifade etmiştir. Gönül zenginliği oluşmadan görüntülerin aldatıcı olacağını ifade etmiştir.

Devlette siyasi bağlamı görev almayı ve böylece güzel şeyler başarabileceğini düşünmüşse de parlamentoya girememiştir. 2000’li yıllarda bu durumu dile getirirken haramlara bulaşmamam adına ilahi iradenin kendini koruduğunu ifade edecektir. Ancak meclise giren arkadaşları aracılığıyla vatan ve millet için uygun gördüğü değişimleri onların kanalıyla meclise taşımaya çalışmış ancak istediği düzenlemeler gerçekleşmemiştir.²⁴⁴

2.9. İDEALİST BİR GENÇ

Ülkü Ocakları başkanı olarak Ankara’da yapılacak genel merkez toplantısına davet edilen Mete, burada bir konuşma yapar. Bu konuşmasıyla toplantıya katılanların dikkatini çeker. Toplantıda Muhsin Yazıcıoğlu da vardır. Toplantı sonrası ikili görüşmeler yapılarak tekrar Rize’ye dönülür. Ruh dünyası durmadan güzel şeyler yapılması gerektiği üzere fırtınalara sahne olan Mete’nin, kitapların ve arkadaşların çevrelediği etrafı, istediği boşlukları dolduramaz. Kendisini daha sonra değerlendiren bir dostu “biz onun entelektüel birikimine ne yetişebildik ne de onu taşıyabildik” diyecektir.²⁴⁵ Dostları ızdırabını anlamış görünse de doğrusu onun perspektifine hiç ulaşamamışlardır. Bulunduğu ortamlarda, küçük yaşındaki hocalık vasfını sürekli devam ettirerek, gençlerle bir şeyler paylaşacak, onlara yeni yollar gösterecektir.

Mete arkadaşları arasında farklılığının ve yalnızlığının farkına varmış, bulunduğu ortamlarda en mükemmeli yakalamaya çalışmış, yaşadığı çevre onun neler düşündüğünü tam anlamasa da o bu duruma direnmiştir. 20’li yaşların başında o, cesur bir delikanlı olarak özgüveni yerinde coşkunu, cesur, kendini ifade etmekten sakınmayan, görevini asla ihmal etmeyen bir yapıdadır. Burada onun rol modelleri olan Süleyman

²⁴³ Necip Fazıl Kısakürek, “Dava ve Cemiyet”, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, 89. Basım, İstanbul 2018, 438.

²⁴⁴ Resul Tosun ile yapılan görüşme. Nazif Okumuş ile yapılan görüşme.

²⁴⁵ Hayrettin Mete ile yapılan görüşme.

Hilmi Tunahan, Necip Fazıl, Nureddin Topçu gibi şahsiyetlerin izlerini bulmak mümkündür. Gelecekle ilgili projeler oluşturmuş, özerk bir birey olarak kendi idealini ve olmak istediği kişinin resmini çizmiştir.

Doğumunda ismini veren dedenin eğitim aldığı ilim merkezi İstanbul Mete'yi kendine çeker. Rüyalarını süsleyen ve büyüklerle oturarak kendini ve dünyayı kurtarıcı fikir kazanlarında kaynamanın özlemi ile yanan Mete, adeta sürgün yeri gibi gördüğü Rize'den ayrılır. Ona göre Rize'de ideallerine ulaşabileceği atmosfer yoktur. Rüyasını gördüğü Rize macerası tamamlanmıştır. Çocukluğunun geçtiği şiirlere, sevdalara konu edildiği, eğitim gördüğü, hocalık yaptığı bu şehir, onun için artık bir rüyanın sonu olmuştur. Acar bir vaiz olarak tanındığı bu şehirden ayrılmak, yeni vuslatlar için kaçınılmaz olmuştur.

Mete'nin hayatında Rize, hiçbir zaman unutulmayacak ancak hüsrana da konu olacaktır. Belki de bu hüsrana sıradan bir hüsrana değildir. Bu durum Mete'nin karakter oluşumunu da etkilemiştir. Bireyin hayatında nesnelere kurduğu ilk ilişkiler önemlidir ve o hayatını devam edeceği yolları aralar. Nesne ilişkileri nesnelere özellikleri ile bireye yansır. Nesnelere yapılacak her tür duygusal yatırım bireyi kendine bağlar ayrılığı ise hüsrana çevirir. Belki de zihne geri çekilen bu duygusal enerji başka gerilimler oluşturmaması adına geçici durak yerleri oluşturur. Bunun yanı sıra yeni nesnelere veya nesnelere zihinde yeni idealleşmiş şekilleri oluşur. Zihinde idealleştirilmiş nesne imaj enerjileri, görülen veya varılan bir başka ifadeyle karar kılınan yeni duruma transfer edildiğinde bu yeni durum idealleştirilir. Bir müddet sonra bu durum eski imaj ile aynileştiğinde hayal kırıklığı ile birlikte doyumsuzlukta bütünleşir.²⁴⁶

Mete, zihnindeki Rize imajı yerine yeniden İstanbul'u idealleştirir. Artık kavuşup rahatlayacağı yer İstanbul'dur. Belki de cazibesine kapıldığı, özlemini çektiği ve hayallerini gerçekleştireceği yer İstanbul'dur.

Rize doğup büyüdüğü şehir olmakla birlikte Mete'nin dünyasında nasıl bir psikoloji üretmiştir? Oradan ayrılışı bir deprem etkisi yapmış mıdır? Belki de zihninde idealleştirerek her tür kötülükten uzak tuttuğu bu şehirle yeniden birlikte olmayı

²⁴⁶ Josef Corvelyn, Patric Luyten, "PsychodynamicPsychologiesandReligion", *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*, The Guilford Press, New York 2005, 84, 85.

arzulayacaktır. Nitekim ona göre idealinde kendine milletvekilliği adaylığı layık görülen yer olan Rize, yarım kalmış özlemin gençliğinde kavgasını verdiği düşüncenin modelleneceği bir yer olabilirdi. Zihninde idealleştirilen yer imajı ile hakikatte var olan yer arasında ilişki ne kadar farklı olursa hayal kırıklıkları o kadar çok olacaktır. İlerde de bahsedileceği üzere Mete'nin hem İstanbul hem de Rize'den farklı siyasi partilerden²⁴⁷ aday gösterilip kazanamaması, muhtemel hayal kırıklıklarını da beraberinde getirmiş olabilir.

İstanbul'a geri dönen Mete, kısa sürede yıldızının parlayacağını düşünmektedir. Öncelikle Türk Edebiyatı Dergisi'nde çalışmaya başlamış, entelektüel çevrelerle ilişkisine devamlı fikri dünyasının neferi olmayı sürdürmeye karar vermiştir.

Çocukluğunda ve gençliğinde sürekli hayal kurarak idealleştirmeler yapan Mete, ömür boyu sürecek güzel işler yapma, iyi insan olma ve örnek modellerle özdeşimlere devam edecektir. Mete'nin yaşadığı tutkuyla özdeşim süreçleri annenin yoğun işlerinden kendine zaman ayıramama, babanın otoriter tutumundan babaya yaklaşamamadan kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca yaşadığı İyidere'de gelişimi boyunca karşılaştığı nesnelere kurduğu kusurlu ilişkiler, beklentiler onda hayat boyu her alanda idealleştirme eğilimlerinin temel sebebi sayılabilir. Zira o daima en iyiyi, en içten olma arayışı içinde kalacaktır.

2.10. DİRİLİŞ

Evlilik insanın karşı cinsle yapılandığı ilişkiler bütünüdür. Gönül dünyamızda işleyen en mahrem boyutlardan biridir. Aynı zamanda nesne ilişkileri kuramının en özel alanlarından. Böyle olmakla evlilik çocukluk çağı yaşantılarında aranmakta ve anne bebek bağlanma stillerinde boy göstermektedir.²⁴⁸

Evlilik ihtiyaç hiyerarşisinde bakıldığında en temel ihtiyaçlardan biri olarak görülür. Çünkü insan karşı cinse ilişkin duygularını yaşayamadığı sürece eksik kaldığı duygusuna kapılır. Erikson'da evlilik, evreler skalasında altıncı aşamada ve başka bir insanla birliktelik kurmayı başarma şeklinde karşımıza çıkar.²⁴⁹

²⁴⁷ Anavatan Partisi (ANAP) İstanbul 1986 millet vekili seçimleri, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Rize 1999 millet vekili seçimleri.

²⁴⁸ J., Bowlby, *Bağlanma*, 327-362.

²⁴⁹ Erik Erikson, *Dimensions of a New Identity*, Norton Company, Newyork 1974, 43.

İnsan dünyaya geldiğinde anne ile birlikteliğini bütüncül olarak hisseder. Tam olarak haz duyduğu bu bütünlükten ayrılış hissi oluşmaya başlamasıyla eksiklik hissi zihni kemirmeye başlar. Samanyolu Galaksisinde ayrılık duygusuyla yaşayan insan ister mutlu olsun ister olmasın dünyaya geldiğinde hissettiği birliğin daima arayışı içinde kendini bulur. Anne ile olan bağlılık ne kadar zor bırakmış ne kadar ıstıraplı ayrılık yaşanmışsa, tatminsizlik, doyumsuzluk, hazzsızlık da bir o kadar zor ve şiddetli olmaktadır. Aslında neden karşı cinse ihtiyaç duyulduğu ya da neden onunla birlikte bulunulmak istendiği evrende varlık süren insanın başından beri zihninde sorguladığı bir meseledir ve pek çok kuramında bu soruya cevap aramasına neden olmuştur.²⁵⁰

Daha önce belirtildiği gibi Mete, 1967 yılında sınıfın en büyüğü olarak küçük kardeşi ile aynı sınıfta, Rize Lisesi'nde eğitimine başlar. Mete'nin ilk aşk serüveni bu dönemde başlar ancak, çocukluk aşkları diyebileceğimiz tarzda "şıp sevdi" bir anlayış içindedir Mete.²⁵¹ Ancak bu cinsel bir buhranın yansıması değil, belki de her gencin yaşadığı gelip geçici bir duygudur. On yedi yaşında başlayan aşk şıpssevdi türü değildir. O zamana kadar ne genç bir kızın bakışlarında sevgi bağlamı bir ışık görmüş ne de halvet yaşamıştır. Okulda herkesin neredeyse övgüyle bahsettiği Mete, ilgi ve sevgi merkezli bir genç kıza yönelir. Belki o, klasik okumalarında rastladığı, yazılarda ve şiirlerde bulamadığı doyumunu burada aramıştır.

Yazdığı kompozisyonlarla derslerdeki başarı ve kendini ifade etmedeki özgüveni ile Mete, içinde tutuşmaya hazır alevi fark ettirmeden yutkunmayı tercih etmiştir. Mete'nin yetiştiği ataerkil sosyolojik yapıda erkeklerin kadınlara karşı çoğu kere kötü, kaba ve acımasız tutumları ilişkilerin tutarsızlığının göstergesidir. Yaştlarının çok üzerindeki bireylerin karşı cinse kaba tutumlarına karşı Mete, eğitilmiş peygamberin aile yapısını bilen, kabiliyet ve birikimiyle kendini göstermektedir. Zihninde tasarladığı aile ile mevcut aile arasında nasıl bir ilişki vardır? Henüz lise birinci sınıfta aynı sınıfta okuduğu ve sırlılaşmış âşık olduğu genç kızın adını maalesef öğrenemedik.²⁵² Ancak onu gördüğünde ona karşı bir sevgi duyduğu halinden ve tavırlarından ondan hoşlandığı bilinmektedir. Âşık olmak için erken bir yaş olarak akla gelse de henüz çocuk yaşta

²⁵⁰ Maslow, A., Lewis, K. J., *Maslow's hierarchy of needs*, Salenger Incorporated, 14, 987; Sigmund Freud, *Cinsiyet Üzerine*, (Çev.: A. Avni Öneş), Say Yayınları, İstanbul 1993, 23-31.

²⁵¹ Hayrettin Mete ile yapılan görüşme

²⁵² Görüşlerine başvurduğumuz dostlarından bazıları bu ismi kimsenin bilmediği, bazıları ise bir sır olarak saklamak istediklerini ifade etmişlerdir. Evliliğinin gecikmesinin, asıl maksuduna erememek olduğu şeklindeki yorumlara burada dikkat çekmek gerekir; ayrıca bkz., Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 21.

Kur'an kursunda hoca olan bir gencin âşık olması, beğenme duygusunu dış dünyaya, nesneye yansıtması çok doğal bir durumdur.

Mete'nin, kendine güvenen bir genç olarak narsistik egosu ile süper egosu sevmediği ve değer ölçülerine uymayan şeylerle birlikte olmaya müsaade etmeyecek kadar güçlüdür. Gerçeklik ilkesine göre hareket eden ego genç bir kızdaki hoşlanmanın doğallığını kabul eder. Bu saate kadar böylesine yoğun bir duygu hiç yaşamayan Mete, genç kıza tutunur. Lise yıllarında, bağlı olduğu tasavvufi ekolün tesbihatını yerine getirirken zaman zaman aldığı hazzı, belki de bu sefer nesne değiştirerek sevdiği genç kıza aktarır. Sevdikçe bütün enerjisini sevdiğine akıtmaya, adeta dünyadan kopmaya başlar. Bu durum sınıfta zaman zaman hissedilse de henüz yapılacak bir şey yoktur. Çocukluğunda babasının ve annesinin kendisine yaptıklarını hatırlayarak zihninden en doğru en düzgün belki de en sıcak yuvanın kurgusuyla sever Mete. Ancak arzularının dümen suyuna giderek idin egoyu ve süper egoyu yıpratmasına müsaade etmez. Bu durum Erikson tabiriyle beşinci evrenin gereği olan cinsiyet rolüne uygun kimlik gelişimi olarak değerlendirilebilir.

Psikanalitik teori karşı cinsle ilgili duygusal yakınlaşmada nesne seçimini bu alana yönlendirme ile ilişkilendirmektedir. Bu durum kıskançlık kavramıyla da ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda hem tutkunun zirveye taşınması sağlanmakta hem de nesnenin değeri en nadir kıymeti taşıyabilmektedir. Nitekim evlilikte nesne algısına odaklanmak, zihinsel enerjinin en üst düzeyde harcanmasıyla nesne dışında hiçbir şeyi görmemeye yol acar. Bir savunma mekanizması görünümü arz etse de bundan kaçınmak mümkün görünmemektedir. Çünkü seçim yapılan nesne hem kendi geleceğimizin soyadımızı taşıyacak neslin devamı olacak hem de sadece özneye ait sevillecek bir eşle huzur bulunabilecektir. Bu durum aidiyet duygusu ile nesnenin korunmasını sağlayacaktır. Bir tarafıyla teslim alınan korunmaya muhtaç nesne kendini güvende hissedecek öte taraftan da sefalet yerine sevgi, saygı hissedecektir. Şüphesiz bu tür nesne seçiminin merkezinde bebeklikte anneye bağlanma stilindeki sevgi duygusu yatmaktadır.²⁵³

Mete'nin lise yıllarında yaşadığı aşk duygusu delikanlının aşka susamışlığının ilk tecrübesidir. İnsan her istediğini elde etme adına başarılı olamasa da önüne çıkan

²⁵³ Sigmund Freud, *Cinsellik Kavramı Üzerine Üç Deneme*, (Çev.: Emre Kapkın), Payel Yayınları, İstanbul 2006, 106, 220.

engelleri bir bir aşabileceğini ona göstermesinin fitilini ateşler. Nitekim Rize’yi konu edindiği bir şiirinde²⁵⁴ bu tutkuyu açık yüreklilikle dile getirir. Belki de bu ilk anlamlı aşk Mete’nin zihninde sürekli yanan hazin bir hatıra kandili olarak kalmıştır.

Mete’nin üniversite yıllarına dair bir aşk ilişkisine rastlamıyoruz. Üniversite sonrası aile tarafından bu bağlamda bir baskı yapılmışsa da Mete lise yıllarındaki aşkının yasını tutuyor olacak ki, hiçbir aşk temelli dostluğa sıcak bakmamıştır. O, 12 Eylül 1980 ihtilali öncesi ve sonrası yine böyle bir kara sevdaya tutulur. Bu öyle bir kara sevdadır ki şiir kitabına ad olmuştur. Gülce adlı şiir kitabında “Leyla Bahsi” diye tesmiye olunan bir bölüm bulunmaktadır. Bölümün ilk şiiri Gülce’dir. Gülce tam 6 ayda sevgiliye yazılmış bir tutku şiiridir. Mete’nin dilden dile, gönülden gönüle akıttığı bu şiir, bir gönül pınarının en nadide sularının, ab-ı hayat misali duygu yansımasıdır.²⁵⁵

Mete annesine olan bağlılığı ya da bağlanmasını anne şiirinde öyle yansıtmaktadır ki, bu sevgiliye yazılanla paralellik arz eder. Bu durum özlemin ve tutkunun belki de bilinçaltı kayıtlarda nesli bu kadar mükemmel bir annenin prototipiyle sürdürme isteğiyle ilgili olabilir.

Mete’nin annesine olan yoğun duygusal bağının nedeni anneden ayrılarak ya da geri çekilerek kendinde kalmak zorunda bırakılması olabilir. Bu duygusal yoğunluk kendi zihin formatında ideal anne imajıyla kalır. Mete, bu imajı en harika bir şekilde ben korurum narsistik eda ile hem şiirine hem romanına hem de film ve dizi senaryolarına yansıtır.²⁵⁶ Böylelikle O, Türkiye’de yeni bir akımın öncüsü konumuna gelir. Tutkuları en güzel bir şekilde eğip bükmeden, hayatın bütün alanlarına taşır. Aslında Mete, bu projeksiyonlarla anne böyle olur, sevgili böyle olur, aşk böyle olur demek istemektedir.

Mete, Gülce adlı sevgili ile de bir araya gelemez. Evlilik gerçekleşmez. Aile evlendirme adına uğraşırken birlikte çalıştığı mesai arkadaşları ve dava arkadaşları artık yaşının ilerlediğini ve evlenmesi gerektiğini vurgular. Bir taraftan evlilikle ilgili latifeler yapılırken öte taraftan Gülce ile boşluğa düşen Mete, fiziki ve ahlaki güzelliğin

²⁵⁴ “Sarı gül, Rize’nin şiiri
Sarı gül, gençliğim şehri
Sarı gül, 20 senem
Sarı gül, can efsanem.”

Mete, “Sarıgül”, *Gülce*, 16.

²⁵⁵ Şeref Oğuz ile yapılan görüşme.

²⁵⁶ Hayat Bağları; Deli Yürek; “Annem”, *Gülce*, 102; “Veda Sahneleri”, *Gülce*, 103.

esprilerini de yapar. Asker ile Cemre adlı romanında aradığı özellikleri kahramanının dilinden dile getirir. Gülce'yi kaybeden Mete, yine bir boşluğa düşmüştür. Çünkü mevcut duygusal enerjisini Gülce'ye yatırmıştır. Artık o da yoktur. Lise yıllarında sıırsıklam sevdiği kızıdan ayrılış gibi onurunu kıracak, yine hayal kırıklığına uğrayacaktır.

Mete, artık otuz yaşına gelmiş bir yetişkin olarak yaşadığı hüsranslardan benliğini toplayacaktır. Artık işin şakası kalmamış, çevreden baskılar artmış, ideal bir evlilik gerçekleşmiştir. Mete, seksenli yıllarda, muhafazakâr matbuatın sağ kolunu teşkil eden Tercüman Gazetesi'nin dış haberler servisinde çalışmakta, Almanya'daki Türkler için Türkçe servisin sorumluluğunu yürütmektedir.

Birey, kendini tamamlama, kişiliğini oluşturma adına ihtiyaç duyduğu nesneye karşı duyarlı olmalıdır. İhtiyaçları karşılayan nesne her ne ise ona karşı şükran hisleri yansıtılabilmelidir. Aynı zamanda nesnenin özelliklerine saygı duymalı onu korumalı bozulmasına müsaade edilmemelidir.

Mete'nin evliliği aşk yağmurlarının kendini son kertede esir alan ve bağlayan, dirilişinin ilk günü gibidir. Nitekim Gülce'de, eşi Leyla Mete'ye ithafen duygularını yansıttığı şiirin adı "Diriliş"tir.²⁵⁷ şiirin son paragrafında Mete şöyle diyecektir:

Bir uyandım azatlık tuzağından
Müjdeler getirdi hüznün
Zümrüt gözlerin geçti can bağından
Cennet-kenar oldum bugün

Bütün aşk denemelerinin sonucu olarak gözlemediğimiz idealleşmiş bu diriliş, belki de doğuştan anne ile irtibatı sağlayan bağıllık duygusundan, Erikson tabiriyle "temel güven" duygusundan kaynaklanmaktadır. "Bir bozgun sonrasıydı ciğerparem" diye sevgiliye atfedilen nefes alışın, varlık sebebi izafeti hayata dönüşün simgesini vurgular. Geçmişe set çekmeler ile devam ederken şiir, "bir uyandım azaplık tuzağından" ile devam eder. Nihayetinde "cennet-kenar oldum bugün" ifadesiyle eşiyle evliliğini Müslüman duyarlılığı ile hazzın doruk noktasını cennete girmekte bulmakta narin eş adeta ayakları altına cenneti alana benzetilerek iltifatlar yağdırılmaktadır.²⁵⁸

²⁵⁷ Mete, "Diriliş", *Gülce*, 24-25.

²⁵⁸ "Cennet annelerin ayakları altındadır" şeklinde özetlenen ve farklı rivayetleri bulunan Hadis için bkz., Nesâî, *Cihâd*, 25.

Mete, yeniden dünyaya gözlerini açtığında sahip olduğu duyguların idealleştirilmiş nesnede birleşmesi onu güçlendirir. Artık onu himaye eden, gözleyip kollayan, benini birleştirdiği güçlü ideal bir kadın vardır. Leyla Mete, Ömer Lütfi'den farklıdır. Şimdiye kadar kısmet olmayan izdivaç vuku bulmuştur. Mete'de, "her başarılı erkeğin arkasında bir kadın vardır" özdeyişinin yansıdığı görülür. Eşiyle aynı idealleri paylaşıyorlar da aile yükünü çeken "yiyen ne bilir kotaran bilir" kabilinden iç dizaynın zorluğunu eşi göğüslemiştir. Evliliği duyduğunda en yakın dostları bile öncelikle şaşırırlar. Leyla'nın dirayeti yoğun misafir akışı ile dolup taşan ilim irfan meclislerini evinde ağırlaması çevreyi şaşırtmıştır.²⁵⁹ Artık Mete, her fırsatta evinin yolunu tutacaktır. Bundan böyle çalışma hayatı ile hem iâşesini temine hem zihninde fırtınalar koparan ülke meselelerine yoğunlaşacaktır. Minnettarlık duygularıyla yöneldiği eşini sevmeye ve onu mutlu kılmaya çalışır. Leyla hanımın övgülerine layık olmak, Mete için bir doyum kaynağıdır. Doğumuyla ailesini mutluluğa ve sevince boğan Mete, evliliği ile de mutlu etmeyi ve edilmeyi becerebilmiştir. Kendisi ile yapılan bir röportajda, "esasen üzülmeyi tanımıyorum, üzülmeyi bilmiyorum. Rabbime şükrediyorum. Bugüne kadar sevmeyi, sevimyi öğrendim. Sevdiğimi hissettim. Nefret edildiğimi hatırlamıyorum. Nefret ettiğimi de hatırlamıyorum" demiştir.²⁶⁰ Zaman zaman çocukluğunda yoğunluktan ve küçük yaşta evden ayrılmasından dolayı annesinden ilk yıllarda belki de gerçekleştirmediği güvenli bağlanmayı eşiyle telafi etmesi olasıdır. Leyla Hanım kendisine yönelen ince duygu yönelimlerini cevapsız bırakmaz. Mete, fedakâr, vefakâr ve olgunluğuyla kendisinden söz ettiren Leyla hanımla huzur bulur. O burada, Erikson'un altıncı evresindeki²⁶¹ sevgi, saygı esaslı bir toplum oluşumuna katkı sağlamak, sıkı arkadaşlık boyutu oluşturma ve kimlik kazanımlarının paylaşılması gibi erdemleri gerçekleştirmiştir. Yakınlaşmanın son noktası evlilikle gerçekleşmiş benini paylaştığı bir yakınlık kurabilmiştir. Temel kişilik hedeflerine ulaşmış ve üretkenlik geliştirebilmiştir. Yeterlilik duygusu hedefine ulaşmıştır. Başkaları ile yakın dostluk kurarak kariyerini de güvenceye alabilmiştir.

²⁵⁹ Leyla Mete ile yapılan görüşme, Ayşe Hacıosmanoğlu ile yapılan görüşme

²⁶⁰ Erözkan, "Röportaj", 22-35.

²⁶¹ Erikson, *Childhood and Society*, 267.

2.11. EŞEKLER KİTAP YAZMAZ

İnsanı anlamının yollarından biri de bıraktığı eserlere bakmaktır. Mete'nin eserlerine baktığımızda neredeyse tamamında, yenilenme gayreti, modern çağda dervişane bir diriliş çabası, varlığı anlamlandırma adına sorgulayıcı bir yöntem görülebilir. Hayallerini yansıttığı ve yazmaya karar kıldığı romanlarında dizi ve film senaryolarında Mete, cesur, delikanlı, dürüst, mert, iyi niyetli, güvenilir bir karakter inşa eder. Ancak kahramanını yönlendiren onun hamlığını tecrübesizliğini gidermeye çalışan bireysel ve toplumsal vicdanın varlık sebebi olarak gördüğü inancının gür sesi olmaya çalışan modern çağın bir dervişi mevcuttur.

İlk kaleme aldığı eser *Eşekler Kitap Okumaz* beklediği takdirde edebiyat çevrelerinden göremez. Yaşadığı hayal kırıklığı Mete'de başarısızlık olarak algılanmaz. Aksine edebiyat ve sanat çevrelerinin vurdumduymazlığı olarak yorumlanır. Dostlarından aldığı uyarılar Mete'yi olgunlaştırır. Çalışmaları dergilerde yer bulurken genç kalemler onun ne diyeceğine, nasıl bir işaret fişegi atacağına bakmaya başlamıştır. Böylece edebiyat ve sanat alanında kendi geleceğine ve danışanlarının geleceklerine yol haritası oluşturabilmiştir.

Her kitap bir davettir²⁶² anlayışıyla eserlerini kaleme alan Mete, “Yerden Göğe Kadar”da Alper ile Kâni Hoca, “Asker ile Cemre”de Hafız Ali Osman ile Ekrem Hoca, “Deli Yürek”te Yusuf Miroğlu ile Kuşçu, “Kurtlar Vadisi”nde Polat Alemdar ile Ömer Baba gibi kahramanlarını derviş meşrep kişilerin eğitimine, yol göstericiliğine tabi tutmuştur. Kahramanların hayatlarında dervişler rehber olmuşlardır. Dervişanın yol göstermesiyle kahramanlar daima en doğruyu en dürüst olanı arayışa girerler ve isabet ettirirler. Doğrusu bu derviş meşrep kişiler çoğu kere Mete'nin dilinden hakikati anlatır. Eserlerindeki kahramanlar ile onlara yol gösterenler tek vücutta toplanır ve “Ömer”, diye seslenir. Eserlerinde sağlam bir paradigma olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bir yönüyle gezegende çevresinde olup bitene kayıtsız kalmamak üzere iç muhasebe yaparak problemleri çözmeye çalışır. Diğer cephesiyle derviş meşreplekle iç huzura yönelerek olgunlaşma basamaklarına tırmanan iyiye doğruya güzele yönelen dünyanın bin bir türlü haline karşı tedbiri daima önceleyen bir kişilik. Adeta eve her an misafir

²⁶² Cemil Meriç, *Umrandan Uygurluğa*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998, 369.

gelecekmışçesine hazırlıklı duran anne misali. Mete'nin çocukluğunda evleri misafirlerden sürekli dolup taşar. Sonuçta herkes memnun baba müsterih.

Mete'nin, ülkenin kültür dünyasına kazandırdığı ilk eseriyle başı derde girer. Sevenlerine üçer beşer vermişse de istediği etkiyi bulamaz. Yayın evleri sahip çıkmaz. Çaresiz kalacak öfkelenecek, askere gidip gelecek, evlenecek, evine haciz gelecek, maliyeciler aracılığıyla eşyaları alıp götürülecek kitaplardan dolayı hanımıyla arasında soğuk rüzgârlar esecek ancak duruşundan vazgeçmeyecektir.²⁶³ Hayal kırıklıkları yaşayan Mete'nin ruh halini anlamaya yönelindiğinde ne görülür? Verdiği emeğin yerini bulmaması takdir görmemesi altında, hüznün altında ne yatar? O, “Eşekler Kitap Okumaz” ile kendine döner. Bu kitap ile Mete, kendine söylenene kulak vermeyi, ortamın onun istediği doğrultuda olmadığını anlamayı, farklı düşüncelerin de doğru olabirliğini ve onlara karşı saygılı olmayı öğrenir. Okuduğu eserlerin analizlerini yaparken düşünceler üzerinde yeniden muhakeme yapar. Haklılıklar nereden gelirse gelsin üzerinde durup düşünür. Kesin çizgiler oluşturmak için tartışma ve tefekkür boyutunu hep açık bırakıp oradan ilerler Mete.

Mete'nin kendi anlatımıyla ilk kitabı olan “Eşekler Kitap Okumaz” iki dostuyla kurdukları kitabevi tarafından yayınlanır. Kitabevi kâğıt üzerinde görülmektedir. Mekân tuttıkları keresteci Naci'nin dükkânıdır. Beş bin adet basılan kitap satılması için beslenen hayaller bir türlü gerçekleşmez. Keresteci dükkânından taşınmasıyla kitaplar eve getirilir. Bu arada askere gidilir ve bitirilir. Kitapların satılması üzerine askerde görülen rüyalar, geri gelindiğinde yerini hüsrana bırakır. Uzunca bir süre evde kalan kitaplar huzuru kaçırmaya başlar. Nihayet bir gün Mete'nin maliye ile başı derde girer. Maliyeden gelen memurlar kitapları alır ve kurtuluruz diye düşünürken çamaşır makinesi, televizyon ve müzik dolabı memurlar tarafından haczedilir. Merkepler diye bahsedilen kitaplar yeni bir yakıt türü olarak literatüre “basılı yakıt” olarak geçer. Kışın ısınmak üzere yanacak basılı yakıt eve gelen misafir arkadaşı Ahmet Tezcan tarafından “bacanız çok anlamlı biçimde tütüyor” nüktesiyle Mete'nin yakıtı havaya karışacak sanki bir niyaz olup bulutlar oluşturarak ölümüne kadar kalemiyle bu bulutlardan gelen rahmet misali insanların gönül susuzluklarını gidermeye çalışacaktır.²⁶⁴ Bu durum Mete'nin entelektüel gelişim sürecine yeni bir kapı aralar. Bunu çevresindekilerle

²⁶³ Mete, *Basılı Yakıt*, 55.

²⁶⁴ Mete, *Basılı Yakıt*, 55-63.

paylaşır. Tecrübeleri yaşayarak olgunlaşır. Yaptığı çalışmanın istenilen düzeyde yankı uyandırmaması Mete’yi hüzünlendirirken çağdaşlarının emeği görmemesine de üzüldür. Üzüntünün karşılığı geri durmak değil üzerine giderek bir hiciv olarak “Eşekler Kitap Yazmaz” adında yeni bir çalışmayı gündeme alırsa da bunu gerçekleştirmez. Mete, böyle bir duygu yoğunluğunu yaşarken hem üzüntüsü hem de çaresizlikten gücenmişliği ile başa çıkmanın yollarını arar. Kendi benlik algısına yoğunlaşır. Artık başkalarından beklemek yerine kendinin ne yapacağı, yapabilirliği ve kendini aşmanın yollarını arar. Çünkü artık entelektüel görülen çevrelerden beklentiye girmenin anlamı yoktur. Kendini ortaya koymanın zamanı gelmiş farklılığını göstermenin, entelektüel camianın taşıyıcısı değil yol göstericiliğinin vakti gelmiştir. Küçüklüğünden beri belki de babadan bir tür göremediği takdir ve sosyal desteği özgüveniyle meydana getirdiği kitaplar ile sosyal çevresinden görecektir.

Mete kendisini, “Türk İslam İrfanı”na adanmış, artık kendini bu ülkünün bir neferi olarak konuşturmuştur. “Çılgının Ardı Çılgılık”²⁶⁵ adlı romanını kaleme alarak bizzat kendinin de içinde aktif rol aldığı 12 Eylül 1980 darbesiyle son bulan, sağ-sol hareketin ıstırap veren olaylarının anlaşılmasına kapı aralamıştır. İhtilal dönemini anlatmayla merak uyandıran bir eser kültürümüze kazandırmıştır. Sağ ve sol cenahın kendi görüş alanlarından dünyayı nasıl algıladıklarını bu eserde dillendirmiş, ülkenin girdiği türbülânstan kendi ruhlarına yansıyan arayışları gözler önüne sermiştir.

“Çılgının Ardı Çılgılık” yataklı trenden duyulan bir çılgınlıkla başlar. Bu romanda, 1980 ihtilali yaşanan olumsuzluklar ve sağ-sol grupların yaşadığı travmatik olaylar bütün çıplaklığıyla ele alınır. Kitabın merkezinde kahramanların iç sorgulamaları ve psikolojik baskılar ile aşk yer almaktadır. Kahramanların zenginliği ilk bakışta fark edilmektedir. Bu kahramanlar; bireye hayat veren ülkü ifadesini seçenler, karanlıktan nemalananlar, hakikati arayanlar, tarafsız kalmak isteyenler, ülkeyi peşkeş çekip kargaşa oluşturanlar, bağlı olduğu değerlere sahip çıkanlar ve idam fermanı altında yaşayanlardır. İhtilal döneminin ıstırap veren durumu ile sahip olunan ülkü inancının yeni konumu dile getirilir. Nihayet kitabın tamamında gözlenen bir aşkın iliklere yansımaları, acının çılgınlığıyla yola çıkan roman aşk çılgınlığı ile kendini tamamlamaktadır. Psikososyal bir bakışla roman, toplumsal grupların görünen yanı sıra bilinç yapılarına

²⁶⁵ Mete, *Çılgının Ardı Çılgılık*, Yeni Düşünce Kitap Kulübü, Ankara tsz.

işaret ettiği gibi, grupların yönelişlerini, sosyalleşmelerini bize anlatmaktadır. Burada ego çok farklı savunma mekanizmalarına müracaat etmektedir. Çünkü her grup kendini haklı görme eğilimindedir. Nihayetinde her ne olursa olsun insanı ayakta tutan sevgi her ortamda kendini göstererek hayata tutunmayı sağlayabilmektedir. Nitekim Mete’yi başından beri tutunduğu aşklar hayata bağlamıştır.

Mete’nin bir diğer eseri “Yerden Göğe Kadar”dır. Bu yazarın roman türünde 12 Eylül 1980 öncesi olayların, bireyler üzerinde bıraktığı yansımaları anlattığı eseridir. Romanın kahramanları Alper ve Seyfullah, 1980 öncesi şiddet sarmalının içinde yer alan iki gençtir. Alper gözünü budaktan sakınmayacak kadar cesaretli bir gençtir. Bilgi donanımı ve toplumsal değer yüküyle mücehhez, bu uğurda fedakârlık sahibidir. Seyfullah Alper’i rol model olarak benimsemiş, sonuna kadar doğru bildikleri mücadelelerinde Alper’in destekçisidir. Eserin bir diğer kahramanı Kâni Hoca, cami imamı olarak gençlerin ruh sağlığını besleyerek korumaktadır. Kani hocanın dilinden bir ruh hali yansımaları hasret hem öğretir hem de sevdirebilir. Hem de olgunlaştırır insanın gönül dünyasını.

Mete, yaşadığı dönemi iç görü projeksiyonu ile kaleme alır. Kahramanlar bilge hocanın ruh dinginliği ile eğitilir. Karanlık noktalar aydınlığa kavuşturulur. Kendi iç dünyasını çözümlenmeyi Kâni Hoca vasıtasıyla yapar. Mete, sorgulamadan sakınmayan ancak sağlıklı bir limanı sürekli gösteren bir yol çizer. Bilinçaltı değer kayıtlarıyla Mete, ülkesiyle birlik arz eder.

Mete’nin müstear isimle kaleme aldığı biyografi çalışması “Farabi”,²⁶⁶ Miraç Serhendli adıyla yayımlanır. Kitabın girişindeki ilk cümlede “ilim ve tefekkür tarihinin gelmiş geçmiş en büyük isimlerinden biri” olarak Farabi’yi takdim eder. Türkler Müslüman olmakla sahip oldukları İslam medeniyeti ve kendilerinde mevcut ruh, beyin ve gönül cepheleriyle dünya milletleri sahnesinde siyasi ve askeri alanda yeniden yer almışlardır. Aynı şekilde ilim fikir ve kültür hayatında da bütün güçleriyle kendilerini gösterirler. Farabi’nin doğumu babaya haber verildiğinde “ben Mevla’dan âlim ve Salih bir evlat istemiştim. Duam kabul görmüş olmalı. Bana şükür secdesi gerek” nidasıyla evladının doğumunu Turanoğlu Muhammet karşılar. Ardından “Allah’ım! Bana gönderdiğin dünya meyvesini ahretim için hayra vesile kıl. Oğluma İslam’a hizmet

²⁶⁶ Miraç Serhendli, *Farabi*, Beyan yay., İstanbul 1985.

etme şerefini bağışla. Neslimizi sırat-ı müstakimden ayırma”²⁶⁷ diye dua eder. Sanki bu dua yazarın kendi doğumuyla dedesinin kendine yaptığı duayı hatırlatmaktadır. Farabi felsefeyi başlı başına bir ilim saymış Aristo ve Eflatun’a büyük saygı duymuştur. O, bu Antik Yunan filozofları arasındaki görüş ayrılıklarını birleştirmeye çalışmışsa da asla kopyacı kalmamıştır. Farabi yeni tanıştığı bu yeni düşünce iklimiyle kendi İslami inançları arasında bir bağdaştırma gayretine girmiştir. Nitekim bu ve benzeri sebepler onu bağımsız denebilecek bir felsefeye götürmüştür.²⁶⁸

Bu biyografik çalışmada Mete, ailesi, çocukluğu, eğitimi, güzel sanatlarla ilişkisi, felsefesi ve eserleriyle Farabi’yi akıcı bir üslupla anlatmaya çalışmıştır.

Mete’nin dünyasında isimler çok önemlidir. O, dergilerde tefrikalarında kullandığı müstear ismi ilk defa Farabi adlı kitap çalışmasında kullanmıştır. 1985 yılında yayımlanan kitapta kullanılan takma ad Horasan erenlerinin tasavvufi orijiniyi temsilen kullanılmış olabilir mi? Çünkü Mete, küçük yaşlardan itibaren içinde bulunduğu Süleymancı Nakşi ekolden bir süre savrulduktan sonra yeni bir arayış içine girmiştir.

Ankara’da 1985 yılında, genel yayın yönetmeni olarak Belde Gazetesi’ni çıkarmaya başladığı sırada tanıştığı Kâdirî şeyhi Abdülkadir Şaşmaz ile yeni tasavvufi ekolünü seçer ve Şaşmaz’a tabi olur. Büyük şeyhlerle birlikte bulunmanın kişilik gelişimine olumlu katkısı genelde kabul gören bir yaklaşımdır.²⁶⁹ Farabi adlı eserinde kullandığı “Serhendli” mahlasındaki Serhend, Hindistan’da doğu Pencab’da yer almaktadır. Serhend hem Müslümanlar hem de Sihler için özel bir bölgedir. Şehirde Türk hanedanlarının medeniyet izleri hala bulunmaktadır. İmam Rabbani (Ahmedi Faruki Serhendi) 1563 tarihinde burada doğmuş ve burada vefat etmiştir. O, Silsile-i Aliye’nin yirmi üçüncü halkasıdır. Nakşibendiyye, Kadiriyye, Kübreviyye, Sühreviyye tarikatlarından mürşidi kâmil idi.²⁷⁰

Mete’nin, hayatı boyunca karşılaştığı insanlar ile Ankara’ya yerleştikten sonra karşılaştıkları farklı değildir. Ankara’da karşılaştığı Abdülkadir Şaşmaz da bunlardan birisidir. Ancak bu karşılaşmada Mete, farklı bir Mete’dir. Neredeyse ömrünün 35 yılı geçmiş ancak içindeki karanlık noktaları aydınlatacak birini bulamamıştır.

²⁶⁷ Miraç Serhendli, *Farabi*, 13.

²⁶⁸ Miraç Serhendli, *Farabi*, 104.

²⁶⁹ A. Reza Arasteh, *Mevlâna Celaleddîn Rûmî’nin Kişilik Çözümlemesi Aşkta ve Yaratıcılıkta Yeniden Doğuş*, Ankara 2007, 47.

²⁷⁰ Hamid Algar, “İmam-ı Rabbânî”, *DİA*, İstanbul 2000, XXII, 194-199.

Çocukluğunda bulduğunu sanıp sonra bir müddet savrulduğunu ifade ettiği yıllar bu yıllar olsa gerektir. Mete, içini aydınlatma adına hiç boş durmamıştır. Tartışmış, sabahlara kadar münazaralar yapmıştır. Kendince hacda bile vuslatla olduğu halde, vuslata eremediğini ifade ederek arayışına devam etmiştir. Onun, savrulduğunu söylediği dönemlerde sürekli ruh coşkuluğu itibarıyla kendini süzdüğü söylenebilir.²⁷¹

Psikososyal yaklaşıma göre birey, sosyal ortamdaki gözleri ve kendi şart ve becerileri ile yüzleşerek sorunlara çözüm bulabilir. Daha sonra çatışmalar yaşadığı önceki dönemde yaptığı değerlendirmelerden kurtulur. Başarıya ulaşır. Çözüme ulaştıktan sonraki kendiliği ile geçmiş hayatına yeniden bakar. Bu bakış bireyin kişiliğindeki karanlık odaları aydınlatarak görünümü netleştirir. Artık her şey yerli yerine oturmaya başlar. Sağlam bir özgüven duygusu gelişir. Hayata gerçeklik ilkesinden bakmaya çalışır.

2.12. ALLAH VAR GAM YOK

Mete, gençlerle ilgilenmiş onlarla sohbetler yapmıştır. Bazen bir dergâhta dini bir irşad ile hayat kavranmaya varlık anlaşılmaya çalışılmış²⁷² bazen de dünya siyasi arenası masaya yatırılmıştır. Bazı zamanlar senaryo oluşumlarıyla güzel sanatlarla haz alma yoluna gidilmiştir. Aynı zamanda kendi çocuklarıyla ilgilenmiş onlarla hoş vakit geçirmiştir.²⁷³ Geleceğin inşasında önceliğin gençlere verilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Kalıcı eserler olarak gördüğü gençlerin kız erkek ayırmaksızın eğitimleriyle ilgilenmiş çaba sarf etmiştir. Her alanda yetişen gençlerin mesleklerinde en iyi olmalarının gerekliliğini vurgulamıştır. Bu hususta sürekli ufuk açıcı konuşmalar yapmaya çalışmıştır. Özel gruplarında ruh dünyaları aydınlatıldıktan sonra özellikle futbol karşılaşmaları yaparak bedeni güçlendirmeye çalışmıştır. Bu durumu çocukluğunda babanın kabul görmediği, hoşlanmadığı bir faaliyet olarak Mete tarafından gerçekleştirilmesi babadan alınmak istenen rövanş olarak değerlendirilebilir.

Mete'nin çocuklarıyla yakından ilgilenmesi ve onları yönlendirmesi bu hususta kararlı bir duruş sergilemesi ve onların eğitimine dikkat etmesi gözden kaçmamaktadır. Çocuklara ve gençlere düşkünlüğü herkes tarafından bilinmektedir. Çocuklara ve

²⁷¹ Şeref Oğuz ile yapılan görüşme.

²⁷² Çağrışım Dergisi Mecidiyeköy ofisinde, Resul Tosun, Nazif Okumuş yapılan görüşme.

²⁷³ Bu durumu gerek çocukları, gerekse KOCAV'daki öğrenciler tarafından dile getirilmiştir.

gençlere karşı oluşan bu ilgi, onların sosyal ortamda doğru rol model alabilmelerine katkı sağlamak olarak değerlendirilebilir. Kız çocuklarına yönelik şefkat ve eğilimi çocukluk döneminde kız çocuklarının okula gönderilmemeleriyle ilgili olabilir. Mete'nin özellikle kızlarına karşı gösterdiği incelik ilgi ve geleceğin inşası adına kurduğu iletişim çocukluğunun anne-çocuk ilişkisini yeniden kurguluyor olabilir. Bu yeni kurgu gelecek neslin inşasında kadının rolünü biçimlendirmiştir. O, çocukların yetenek ve ilgi alanlarına göre yönlendirmelerin yapılması gerektiğini bunun için de değerlerin daima ön planda tutularak iyi bir insan olmaları için çalışılması gerektiğini vurgular.²⁷⁴

Mete, geleceğin gençlerin omzunda gelişeceğini bilerek onlarla birlikte olmuş ve iyi insan olmanın yollarını göstermiştir. Hatta öldükten sonra hayır ile anılmanın yolları bir hadiste şöyle ifade edilmiştir: “İnsan öldüğü zaman üç şey hariç bütün amelleri kesilir. Bunlar; sadaka-i cariye, hayırlı evlat ve faydalı ilimdir.”²⁷⁵

Mete, Allah var gam yok diyerek²⁷⁶ yaşama arzusu ve sevincini ortaya koyar. Mete, düşünce dünyasını adeta ölümsüzlük ışığına bağlı olduğu İslam inançlarının temellerinden alır. Yaptığı çalışmalar, sadaka ile ilgili hadisin yansımaları şeklinde varlık bulur. Psikanalist Pollock, ölümsüzlük inancına sahip bir aydının kişisel psikolojisinin toplum psikolojisini etkilediğini şöyle ifade eder: Ölümsüzlük inancı geleneksel olarak bireyin ölümünden sonra şu ya da bu biçimde yaşamaya devam etmesini ifade eder. Bununla birlikte bu inanç belli bir toplumsal, ekonomik, siyasal örgütlenmenin ebediliğini kapsayacak şekilde genişletilebilir... Bireysel ölümün toplumsal devrimin sürekliliği aracılığıyla aşılmasının yanı sıra kişisel ve tarihsel süreklilik de söz konusudur. Dolayısıyla ölümsüzlük bireyin daha geniş ülküleştirilmiş bir toplumsal sistemle fizyolojik ölümünden sonra ideolojik olarak yaşamını sürdürdüğü bir ütopyayla bütünleşmiş olarak görülebilir. Derinlik psikologlarına göre de herkes şuur altında kendisinin ölümsüz olduğuna inanmaktadır.²⁷⁷

Mete hem çocuklarını eğitirken hem de gençlere seminer, sohbet ve konferanslarda kendi yaratıcılığı ve geliştirdiği ümitvar kimliklerle izler bırakmıştır. Entelektüel eserlerinde insan tutkularını adeta ebedileştirmiştir. Çünkü düşünen insanın

²⁷⁴ Bu anlamda senaryosunu yazdığı ve çekilen Kardelen adlı film dikkat çekicidir.

²⁷⁵ *Müslim*, Sahih, Vasiyyet, 14.

²⁷⁶ Mehmet Ali Bulut ile yapılan görüşme. Nuri Okumuş ile yapılan görüşme.

²⁷⁷ Faruk Karaca, *Ölüm Psikolojisi*, Beyan Yayınları, İstanbul 2000, 142.

görevi kendi vatandaşından kopan tarihi mirastan utanan ve yolunu şaşırın aydınları her yönüyle aydınlatmaya çalışmaktır. Bunu yaparken kızmadan, usanmadan irşada devam etmektir. Gerçek sanat toplumu ayrıştırmaz aydını yozlaştırmaz birleştirir bir faaliyettir.²⁷⁸

Mete, yerli bir aksiyon adamı, yerli bir düşünür, bu toprağın bağrından çıkmış yerli bir aydındır. Kendini milletine adanmış ihtiyaç gördüğü alanlarda kendini göstererek yılmadan usanmadan, çalışmıştır. Bir ideolojinin sınırları içinde kendini sınırlamaksızın hakikati seslendirmenin yollarını aramış içinde yaşadığı topluma hizmet etmiştir. Milletine karşı görevine sadıktır. Hiçbir komplekse kapılmadan sürekli sorgulayarak görevini icra etmeye çalışmıştır. Küçüklüğünden itibaren ördüğü kozadan çıkan Mete, siyaset, kültür, sanat, edebiyat ve spor çevrelerinde ve hatta ekonomide ne düşündüğü merak edilen bir modern zaman Kolonizatör Türk Dervishi'dir.²⁷⁹

Çocukluğundan itibaren zihin ve ruh dünyasında kopan fırtınaları anlamaya çalıştığımız Mete, çocuksu ya da gençliğin narsistik benliğinden sıyrılarak şeyhine teslim olmuştur. Ankara'ya gelişi, Mete'nin hayatına basit bir neden olsa da hayatını yeniden tanziminin başlaması sayılır. Bu yaşına kadar kişisel gayretiyle başarılı bir kimlik sergileyen Mete, olgunluk ve birikimiyle gerçek mecrasına akmaya başlar. Artık hayatı, tasavvuf penceresinden ele alarak değerlendirmeye tabi tutmaya başlar. Eserlerinde var olan rehber algısını daha geniş kitlelere ulaştırma adına yeni, yerli senaryo çalışmalarıyla ortaya koyar. Toplumla iç içe kalarak eserlerindeki kahramanlarla erdemin zirvesine hem kendini hem de toplumu ulaştırmaya çalışır. Ruh ve zihin dünyası sakinleşen Mete, ümitsizlikten, acıdan uzak iç huzur, emniyet ve mutluluk hisleri ile yeniden uyanan bir bilince ulaşır. Onun için durmak yorulmak yoktur. Yapılması gerek pek çok iş vardır. Küçüklüğünden itibaren hiç boş durmamış olan Mete, şimdi de donanımını çevresine daha güçlü aktarma ile meşguldür.

²⁷⁸ Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, İletişim Yayınları, İstanbul 1978, 451-452.

²⁷⁹ Ömer Lütfi Mete'ye uygun görülen sıfatlardan biri de budur. Bu sıfat Mete için, eski milletvekillerinden Nazif Okumuş'a aittir. Bu tabir, Mete'nin adaşı büyük yazar Ömer Lütfi Barkan'ın bir eserinden alınmıştır. *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Hamle yay., İstanbul tsz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YETİŞKİNLİK DÖNEMİ FİKRİ HAYAT

3.1. SİYASET

Çevresindeki insanlarla iletişim kuramamak ve kendini tek başına hissetmek insanların ruhsal dengelerini bozan bir durum olarak görülmektedir.²⁸⁰ Ancak Mete için bu durum söz konusu değildir. Zira onun her durumda mutlaka çevresinde ya konuşacağı ya da dinleyeceği birileri vardır. O ya öğretendir ya öğrenen. Çünkü bulunduğu her tür sosyal ortamda paylaşımlarda bulunmak kişiliğinin temel özelliklerindedir.

Dini bilgileri bile -en azından yorumları planında- sorgulayarak alan Mete için siyasette genel geçer bazı kabuller ve sloganları olduğu gibi kabul etmek asla düşünülemez. Ona göre: “Aykırlık, en güvenilir gerçeğin, en iyinin, en doğrunun ve en güzelin bulunması uğruna mevcutla yetinmemek demektir.”²⁸¹ Türkiye’de toplumsal yapılanma özü itibarıyla Müslümanlık ile şekillenmiştir. İslam toplumu bir normlar toplumu olmasına rağmen Mete, toplumun reaksiyon gösterebileceği korkusuyla kendi özgün düşüncesini söylemekten kaçınmamıştır. Sağlıklı ve başarılı bir kimliğe²⁸² sahip olan Mete, kendini anlaşılır bir dille ifade etmiştir. O küçüklüğünden itibaren toplumsal sorunlarla ilgilenmiştir. Çözüm önerilerinde özgüven karmaşasına girmeden adeta babasının müfettiş karşısında eğilmeden soruları soğukkanlı cevaplaması gibi, babayı model alarak sorunlara çözüm önerileri getirmiştir.

Mete’nin ilk çocukluk yılları Süleyman Efendi²⁸³ kurslarında geçer. Bu hareket, kendi ifadeleri ile siyasetten uzak, teorik olarak seçim zamanlarında mensuplarını parti tercihi yapma noktasında serbest bırakan bir cemaattir.²⁸⁴ Ona göre, o dönem din ile

²⁸⁰ Faruk Karaca, “Dindarlığın Fonksiyonelliği Üzerine”, *Dinî Araştırmalar*, Mayıs-Ağustos 2003, Cilt. 6, 16, 80.

²⁸¹ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 172.

²⁸² Albert Ellis, Mike Abrams, Lidia D. Abrams, *Personality theories: Critical perspectives*. Sage Publications. 2009, 205-207.

²⁸³ Reşat Öngören, “Tunahan, Süleyman Hilmi”. *DİA*, İstanbul 2012, XL, 375-377.

²⁸⁴ Kişilik gelişimi bağlamında politik tercihlerin Eriksonyen anlayış içindeki yeri için bakınız. James s. Fleming, “Erikson’s Psychosocial Developmental Stages”, *Psychological Perspectives on Human Development*, 2008, <http://swppr.org/textbook/contents.html>, 9.

siyaset birbirinden farklı iki alandır, din siyasete siyaset de dine alet edilmemelidir.²⁸⁵ Bu yönüyle Mete'nin en azından üniversite yıllarına kadar olan süreçte belli bir siyasi çizgiye bağlı duruşundan söz edilemez. Hatta lise devresinde ülkücülüğe karşı tepkili olduğunu ifade etmek mümkündür. Bu evrede rol model olan babanın yolundan gitmektedir. Otoritenin onayladıkları doğru onaylamadıkları yanlıştır. Ancak Mete otoritenin kendince yanlışı karşısında susmayı tercih etmektedir.

1970 yılında İstanbul üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi'ndeki ilk öğrenciliğinde Mete, Bakırköy'de "Süleymanlıların üniversiteliler yurdu" diye isimlendirdikleri Kuran Kursunda kalmıştır. Bu arada MSP (Millî Selamet Partisi) Bakırköy Teşkilatına arkadaşlarının teşvikiyle üye olmuştur. Yine MSP Bakırköy Gençlik Kolları'nda çok kısa bir görevde bulunmuştur.²⁸⁶ Bu siyasi bir tercih olmanın ötesinde, Anadolu'dan İstanbul'a giden bir öğrencinin kalacak bir yer temin etmesi ve sonrasında kaldığı yurdun siyasi duruşunu benimsemesi şeklinde anlaşılabilir. Ancak bu durum çok sürmemiş bir süre sonra kaldığı yurttan ayrıldığı gibi, bu siyasal yapıyla esasen zayıf olan bağlarını da koparmıştır.

Mete'nin ülkücülüğe yönelişinin ilk kıvılcımları da üniversite yıllarına denk gelmektedir. Bir gün, 3000 kadar sol görüşlü öğrencinin boykotuna karşı direnen 15-20 kadar ülkücüyü görür. Bu durumdan çok etkilenir ve Millî duygularla ülkücülerin yanında yer alır.²⁸⁷ Onun bu yönelişi dini inançları da içinde barındıran bir yöneliştir. Onun entelektüel gelişiminde bir önceki aşamanın bir sonraki aşamaya zemin hazırladığının ipuçları görülmektedir.²⁸⁸ Kafasındaki soruları çözüme kavuşturmak için ülkücülüğe sarılmaktadır. Dini bilgilerin kendine sağladığı farklılık duygusu içinde bireyselliğini çevresinde bulunanlardan farklı değerlendirmiş olabilir. Babanın tepkisine rağmen böyle bir tercih psikanalitik yaklaşımda ödipal çatışmanın²⁸⁹ bir yansıması olarak görülebilir. Aynı zamanda bu durum güçlü özerklik duygusunun yansımaları olan otoriteyle çatışma açısından siyasal eğilimlerinde de kendini göstermektedir. Dindar olan ailenin o zamanlar düşünce dünyasına uymayan bu değişim onun ailesinden

²⁸⁵ Mete'nin daha o dönemde yakaladığı gerçekliğin, dini, ideolojik bir sistem olarak düşünen Gramsci tarafından, kilisenin bir kolektif aydın rolü oynadığını ve bundan böyle bu işlevi bakımından yerini siyasal partilere bıraktığını gösterir şeklinde dile getirildiği görülecektir., Maurice Barbier, *Modern Batı Düşüncesinde Din ve Siyaset*, (Çev.: Özkan Gözel, Kaknüs yay., İstanbul 1999, 351.

²⁸⁶ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 7-8.

²⁸⁷ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 9.

²⁸⁸ Schultz, Schultz, 201-226.

²⁸⁹ Schultz, Schultz, 516.

özerkleşerek kendi ideolojik perspektifinin oluşmasını sağlamıştır. Artık hareketi seven ve kanı kaynayan bu genç delikanlı zihinsel süreçlerinde bu yeni yönelişin heyecanını iliklerine kadar hissetmeye başlar. Onun ülkücülüğe ya da milliyetçiliğe tutunarak ideolojik kimliğini özerkliğe kavuşturmasının altında yatan temel sebeplerden biri de batının ülkede oynadığı oyunlara tepki olabilir. Ayrıca ailesinde vatani kurtarma adına yapılan mücadele, batı kültürünün dayatılması ve Marksizm'in dini yasaklaması gibi çok değişik sebepler batı düşüncesine karşı tepkili olmasını kolaylaştırmıştır. Bu durum, farklı renk ve tonlara bürünmekle birlikte, ömrünün sonuna kadar devam edecektir.

Mete, 1977 yılında Rize Lisesinde edebiyat öğretmenliği görevini sürdürürken aynı zamanda Ülkü Ocakları Rize İl Başkanı görevine getirilir. Bu durum bir yıl kadar devam ettikten sonra Mete öğretmenlikten istifa ederek Çay Kur Genel Müdürlüğünde kültür işleriyle ilgili bir birimde çalışmaya başlamıştır. Ancak burada da umduğunu bulamayan Mete buradaki görevini bırakarak İstanbul'a dönmüştür.

Bu dönemde Mete'nin siyasi harekete sıcak bakmayan Süleyman Efendi cemaati ile ülkücü hareketi sentezleyen bir tutum içinde olduğu söylenebilir. Siyasete mesafeli olan bir cemaat ile MHP'li (Milliyetçi Hareket Partisi) kimliğini bir arada tutan Mete'nin hayatının ileriki aşamalarında yine farklı kimliklerle siyaseti başarıyla taşımanın örneklerini verdiği görülecektir. Siyasette varlık gösterişi ömrünün sonuna kadar devam ederken iç dünyasında aydınlanma arayışında bir süre savrulmalar yaşayacaktır.

Mete çok sevdiği memleketi, lise öğretmenliği, Meslek Yüksek Okul okutmanlığı ve diğer kültürel faaliyetleri terk ederek İstanbul'a gider. Bu ayrılık ya da büyük şehre göç öncelikle psikanalitik perspektiften zihinsel enerjinin yöneldiği nesnenin kaybını çağrıştırırken enerjinin göç edilen yerdeki başka nesnelere yatırıldığını hatırlatmaktadır. Mete'yi Rize'ye bağlayan anne vefat etmiştir. Onun yokluğunu giderecek ve enerjisini yönlendireceği duygusal bağ kuracağı başka bir varlığın olmayışı onu büyük ölçüde sarsmıştır. Diğer taraftan siyaset sahnesi de olabildiğine şiddet doğurmakta can güvenliğini tehdit eder boyuta varmıştır. Yaşanan mekânda memnuniyet düzeyi ve özgür hareket alanını sınırlamaya sebep olmuştur. Aslında anne karnından ayrılışın ürkütücülüğü yeniden harekete geçmiştir. Rize'den ayrılık planları yaparak, ayrılacağı yerin kendisi için yeterli kültürel zenginliğe sahip olmadığı ve kendisinin de iyi

anlaşamadığını düşünerek bir tür değersizleştirmeye gitmiş olabilir. Diğer taraftan gideceği İstanbul’u yücelterek zihinsel travmalarla baş etme yolunu tercih etmiş olabilir. Mete öğrenciliğinde görüp tanıdığı ama birlikte çok fazla çalışma imkânı bulamadığı güvendiği insanlarla aynı zamanda düşünce dünyasıyla örtüştüğü bireylerle yürümeyi tercih etmiş olabilir. Artık terk edilen eski mekân yerine güvenle tutunacağı yeni mekâna içtenlikle bağlanır. Çünkü terk edilen eski mekândaki topluluğun biliş ve duyuş dünyası ile yeni mekândaki topluluğun dünyası örtüşmektedir. Böylesine yakın benzerlik gösterme ayrılık travmasının etkisini daha kolay ortadan kaldırmış olabilir. Bireyin kendine benzeyenlere tutunması ve kültürel bağ dokusunun uyuşması, ayrılıştaki zihinsel ve duygusal travmatik etkileri azaltabilir.

Mete İstanbul’a geldiğinde Ahmet Kabaklı başkanlığında çıkarılan Türk Edebiyatı Dergisi çevresinde yer alır. O bu dönemde belli bir siyasi partinin adamı olmaktan çok geniş anlamda sağ cenah adına fikir üretmekte ve sosyal faaliyetlerde yer almaktadır. Bu ara askerlik görevini yerine getirirken 1980 darbesi olur. Mete askerliğinin son ayındadır ve askeri yetkililer onu terhisine kadar Kilis Belediye Başkanlığını yapmak üzere görevlendirir. 1980’den 1983 yılına kadar Kemal Ilıcak’ın sahibi olduğu Tercüman Gazetesi’nde dış haberler servisinde çalışır. Bu dönemde daha çok dış Türkler özellikle de Almanya’daki Türklerle ilgili haberler yapar. Bu dönemde Mete yine geniş anlamda sağ çizgide yer alır.

12 Eylül 1980 darbesi Mete’nin hayatında ciddi bir travma meydana getirmiştir. Mete yetiştiği sosyal çevre ve aldığı eğitimle şekillenen ideolojik kimliği ile emperyalist güçlere karşı tavır sergilemiştir. O devleti yüceltilmiş bir baba gibi algılanmıştır.²⁹⁰ Ancak takip eden süreçte devlet karşılarına çatık kaş olarak dikilince psikolojik travmalar yaşamıştır. Emperyalistlere karşı canı pahasına devletin yanında yer aldığını zanneden Mete, devletten takdir ve itibar görme yerine hayal kırıklığı yaşamıştır. Bu hayal kırıklığı ve psikolojik travmaların üstesinden gelebilmeye çalışan ego kimlik bilincinde²⁹¹ yer alan devlete karşı hoş olmayan duygulardan kurtulmaya çalışmıştır.

²⁹⁰ Devletin aile dâhil her şeyden önce gelmesi durumu sadece ülkemiz özelinde değil birçok ülke için geçerlidir. Bu anlamda yapılan bir psikobiyografik çalışmada devlet adamlarında da görülen bir psikolojik hal olarak ele alınır. Ceri Kristin Kerrin, *Bashar al-Assad: A Psychobiography Using Levinson’s Theory of Development*, Aminor dissertati on submitted in partial fulfilment for the Degree of Magister Artium in Psychology (Counselling) In the Faculty of Humanities University of Johannesburg, 2014, 9.

²⁹¹ Schultz, Schultz, 218-223.

Zira bu tür nesne ilişkilerindeki kaygı²⁹² devletin kendilerine hasedinde yatmaktadır. Devletin haset duygusuyla suç isnat ederek cezalandırma isteği zulme uğrayacağını düşündürmüştür. Öyle ki vatani ve milleti için canını feda eden gençlerin darbeciler tarafından terörist muamelesine tabi tutulmaları Mete'yi incitmiştir. Nitekim o gençlerin 12 Eylül 1980 öncesi çektiklerini Gülün Bittiği Yer²⁹³ adlı senaryo çalışmasıyla beyaz perdeye taşımıştır. Yine Gülce adlı şiir kitabında aynı başlık altında ve değişik şiirleriyle²⁹⁴ yaşadığı dönemin ruhsal boyutunu anlatmaya çalışmıştır.

Askeri dönem biter tekrar sivil hayata geçilir ve 1983 yılında ilk seçimler yapılır. Mete bu dönemde siyasi bir faaliyet içinde değildir. Darbe sonrası 1986'da yapılan ikinci milletvekilliği genel seçimlerinde Başbakan Turgut Özal başkanlığındaki ANAP'tan (Anavatan Partisi) İstanbul milletvekili adayı olur. Ancak seçilemez.²⁹⁵

1987 Ankara'ya gider. Burada ANAP'tan Büyük Şehir Belediye Başkanı Mehmet Altınsoy'un davetiyle belediyenin bir kültürel faaliyeti olarak Belde Gazetesi'ni çıkarır. Kendisine verilen bu imkânı bir lütuf gibi görmeyen ve millet adına iş yapan Mete, yanlış gittiğini düşündüğü konularda bizzat kendisine gazete çıkarma imkânı veren ANAP'ı ve belediyenin yanlış tutumunu eleştirir.²⁹⁶ Mete bilgi ve beceriyle sosyal hayatın içinde yer almıştır. O bilişsel ve duygusal kapasitesiyle hayatın temel amacını çocukluk ve gençlik yıllarında anlamaya çalışmıştır. Ancak varoluşsal sorunu çözüme kavuşturmada bilişsel dünya ile sezgisel dünya arasında zıtlıklar yaşar.²⁹⁷ Belli bir farkındalık düzeyine ulaşmasına rağmen varoluşsal sorunun²⁹⁸ çözümü için arayışına devam etmiştir. İşte onun bu arayışında Ankara'da kaldığı süreç içinde hayatındaki en büyük değişikliklerden biri meydana gelir. Elâzığ-Harput merkezli Kadiri Şeyhi Abdülkadir Şaşmaz'la tanışır. Artık Mete daha önce içinde yer aldığı Nakşibendî ekol

²⁹² Melanien Klein, *Haset ve Şükran*, Metis yay., İstanbul 1999, 21.

²⁹³ Mete'nin 12 Eylül dönemini anlatan bu eserin 1998 yılında filmi yapılmıştır. Başrollerini Cüneyt Arkın'ın oynadığı filmde, Gözaltında günlerce işkence gören ve nihayetinde suçsuzluğu sabit olup serbest kalan bir gencin dramından hareketle, askeri darbe ceza evleri ve diğer sosyal hayatta yapılan işkenceleri ve insanlık dışı uygulamalar konu edinilmiştir.

²⁹⁴ Mete, *Gülce*, "Alemdar", 28; "Üç Ayak Bir Şafak", 40; "Esef Dağı", 42; "Şehidin Destanı", 50

²⁹⁵ Mete bu durumu, "Allah'ın bir lütü" olarak zikredecektir. http://www.haber10.com/yazar/haber_10/omer_lutfi_mete_mblueiyi_ki_mhpden_milletvekili_secilemedi_mblue-16978, erişim, 12.09.2017.

²⁹⁶ Nazif Okumuş ile yapılan görüşme.

²⁹⁷ Karaca, *Din Psikolojisi*, 205.

²⁹⁸ Duane D Booyesen, *A Psychobiography of Friedrich Nietzsche*, Submitted in fulfilment of the requirements for the degree of Magister Artium in Psychology in the Faculty of Health Sciences at Nelson Mandela Metropolitan University December 2012, 20.

temsilcilerinden Süleyman Efendi cemaatinden ayrılarak kadiri meşrep başka bir tasavvufî ekolde kendini bulur. Mete çocukluğundan itibaren içinde bulunduğu tasavvufî ekolden gençlik yıllarında bir müddet savrulduktan sonra su akar yatağını bulur misali gönlünde aradığı yeri bulmuştur.²⁹⁹

Bir müddet sonra Ankara'da işler istediği gibi yolunda gitmez. Ankara'dan ayrılarak İstanbul'a geri döner. Burada bir yandan siyasetle uğraşmayı sürdürürken bir yandan da basın yayınlara uğraşmaya devam eder. Ancak yoğun bir ekonomik baskı altındadır. Bu durum aslında onu, hayatının sonuna kadar bırakmayacaktır. Bu baskıdan kurtulmak ve aile geçimini sağlamak için senaryo çalışmalarına hız verir.³⁰⁰

Üniversite öğrenciliği döneminde içinde yer aldığı çizgi olarak MHP (Milliyetçi Hareket Partisi) ile olan gönül bağı devam etmektedir. Korkusuz ve umutla ayakları üzerinde durmayı başaran Mete, entelektüel birikimiyle çevresindekilerin rol modeli olmuştur. O, yaranan değil dik durabilen, cesur, akıllı güven veren ve davasına bağlı bir kimlik sahibidir. Bu özellikleriyle çevresinde fark edilmesine rağmen toplumsal yapıda karşılaşılan olumsuzluklar onda entelektüel ve ruhsal gerilimler doğurmuştur. Aslında buradaki gerilimin varılacak hedefin büyüklüğünden kaynaklandığı söylenebilir. İkna ve temsil liyakatinden dolayı MHP Genel Başkanı Alparslan Türkeş onu, çok sayıda vakıf, dernek gibi yapılanmalarla bölük pörçük olan Türk Toplumunu derleyip toparlamak ve bir çatı altında birleştirmek üzere 1996 yılında Almanya'ya gönderir. Orada başta partiler olmak üzere davete gelen hemen her Türk derneğine konferansçı olarak katılarak birliği sağlamaya çalışır. Türkleri bir çatı altında toplama çabasında kısmi bir başarı elde etmesine rağmen bütünüyle muvaffak olamaz. Zira burada çok sayıda sivil toplum örgütünün maddi ve manevi farklı çıkar ve görüş çatışmaları vardır.³⁰¹

Mete bir süre sonra Türkiye'ye döner. Çalışmalarını burada sürdürürken ülkede siyasi hayat yeniden şekillendirilmek üzere 28 Şubat 1997 Post Modern darbe yapılır. Siyasete yapılan bu müdahale döneminde sürece en çok karşı çıkanlar arasında Metede vardır. Ona göre bu darbe, Türk kurmay zekâsının bir ürünü değildir. Ancak bu siyaseti dizayn işi yabancı ülkelerin istihbarat elemanları ile yerli işbirlikçi çetelerin ürünüdür.

²⁹⁹ Tasavvufun bu anlamdaki yapıcı rolü için bkz., Michael R. Levenson, Carolyn M. Aldwin, Michelle D'mello, "Religious Development from Adolescence to Middle Adulthood", *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*, Edited by, Raymond f. Paloutzian, Crystal I. Park, London 2005, 153.

³⁰⁰ Mete bu durumu maddi imkânsızlıklar yüzünden bazı yazılar yazdığı şeklinde ifade edecektir.

³⁰¹ Mehmet Koçak ile yapılan görüşme.

Mete'nin bilinçaltı kayıtlarında armatör olan yakın akrabalarının gemi hikâyeleri vardır. Burada gemi denizin ortasında bir devlet gibidir. Geminin kaptanı devlet başkanı konumundadır. Geminin sağlıklı yol alabilmesi için herkesin uyması gereken kurallar ve disiplin mekanizmaları vardır. Gemiye zarar veren kim olursa olsun onun cezasının kesilmesi gerekmektedir. İşte ülkede darbe teşebbüsünde bulunanlar bu gemiyi batırmak isteyenlerdir. Böyle bir durumda kaptan cezayı kesmek durumundadır. Zira geminin sağlam kalabilmesinin başka yolu yoktur. Onun bilinçaltı kayıtlarındaki anıları bu şekilde tepki vermesinin bir yansıması olabilir.

Mete'nin psikososyal gelişim krizi evrelerinin sağlıklı aşılmasında üretkenliğinin ve cesaretinin kendini gösterdiğine, 28 Şubat 1997 post modern darbe ile meydana gelen krizde Erikson'un 'tarihsel an' kavramı şahitlik etmektedir.³⁰² Nitekim o, birikim ve siyasi deneyimlerinden dolayı bozulan yapının yeniden düzenlenebilmesi için harekete geçer. Gerilen bu siyasi ortamda vatan, millet adına bir şeyler yapabileceğini düşünür. Dostlarının teşviki ve bağlı bulunduğu tasavvufi ekol temsilcisi ile yapılan istişaresi neticesinde 1999 seçimlerinde MHP'den Rize milletvekili adayı olur. Seçim sonuçlarına göre MHP'yi tarihinde Rize'deki en yüksek oy oranına taşıyacak ancak milletvekili seçilemeyecektir.

Kaderin bir cilvesi ya da garip bir tesadüf mü bilinmez Şeyhi Abdülkadir Şaşmaz da aynı yıl yapılan yerel yönetim seçimlerinde Elâzığ belediye başkanlığı için bağımsız aday olacak ancak o da seçilemeyecektir. Şaşmaz ve Mete İstanbul'da yürüttükleri faaliyetlere geri dönerler. Mete yürüttüğü tasavvufi ekol vekilliğine devam etmektedir.³⁰³

Hayatında yer yer başarısızlıklar yaşayan Mete, bu durumdan da bir ders çıkarır ve "iyi ki de seçilemedim" der. Yine seçilmesi durumunda muhtemelen harama bulaşma tehlikesine maruz kalacağını ifade eder.³⁰⁴ Seçilememek adeta onun hayattaki en büyük başarılarından biri olarak nitelendirilir. Zira o, "olağan üstü bir dönemden geçildiği" ve o dönemin hiç bitmediği bir ortamda, istediğini ve doğru bildiklerini söylemek yerine, şartlara göre, hakikati eğip bükerek "ortamın gereğini söylemek" durumunda

³⁰² Erikson, *Childhood and Society*, 14.

³⁰³ Şeyh Abdülkadir Şaşmaz ile yapılan söyleşi.

³⁰⁴ Mete bu tecrübesine ilişkin bir değerlendirmesinde "Tanrıdaki fare doğurdu" diyecektir. <http://rusencakir.com/Nereye-Gitti-Bu-Ulkuculer-3/22> 13.08.2014.

kalacaktır.³⁰⁵ Onun bu tarz bir savunma yapması, kendilik değerini azaltabilecek anksiyete'ye karşı uyum sağlanabilmesi için müracaat edilen 'neden bulma', ve 'yön değiştirme' gibi psikanalitik savunma mekanizmalarını³⁰⁶ hatırlatmaktadır. Yine onun böylesine açıklama yapması zaman zaman müracaat ettiği tasavvufi bir ifade olan cilveyi de çağrıştırmaktadır.

Mete geniş ailesinin ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Babası yaşadığı sağlık sorunlarının üstesinden gelebilmek için Rize'den İstanbul'a tedavi amaçlı yolculuklar yapmış, babasının tüm ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bu anlamda babasına maddi herhangi bir sıkıntı yaşatmamıştır. Oysa Mete, üniversite öğretimi sürecinde hem çalışmış hem de eğitimine devam etmiştir. Bu anlamda babasından maddi destek alamamıştır. Ancak o, elindeki tüm imkânları kullanarak babasının sağlık içinde rahat, huzurlu bir şekilde yaşamasına katkıda bulunmaya çalışmıştır. Ona karşı son derece duyarlı davranmıştır. Bu durum, psikanalitik perspektiften bakıldığında Mete babasına adeta "sen bana üniversite yıllarımda nasıl davrandın şimdi bak ben sana nasıl davranmaktayım", "Hangimiz daha büyüklük yaptık görüyorsun ya da ben bir milletvekili seçileyim üstelik senin sevmediğin partiden de o zaman gör neler yapacağım" tarzında ödipal bir çatışmadan³⁰⁷ çok içtenlikle bağlı olduğu dininin ana babayla ilgili emir ve teşvikleriyle daha uyumludur.

Mete'nin siyaset alanında yer alma motivasyonu dedelerinin kurtuluş savaşında yer almasının bilinçaltında köklü bir şekilde bulunmasıyla ilişkili olabilir. Ayrıca İyidere Belediyesi'nin bir iki başkan dışında kuruluşundan beri Mete'ler tarafından yönetilmesi onun yönetimle sıkı ilişkisini göstermektedir. Ayrıca Mete çocukluğundan beri bir dava ve misyon insanı olarak yetiştirilmiştir. Bütün bu yansımalarda ona düşen tarihsel rol psikolojisini en iyi şekilde icra edebilecek özgüvene sahip, yetkin entelektüel bir aktör konumunda olmasıdır. 2002 yılına gelindiğinde TBMM'de erken milletvekilliği genel seçimine karar verilmişti. Mete dostlarının teşvikiyle yine

³⁰⁵ Ancak onun bu durumuna bizzat aday olduğu partiden gelen tepkiler oldukça ağırdır. "Sabah Gazetesi yazarı, AK Parti militanlığına soyunan, Başbakan Erdoğan'ın hayatını anlatan "Büyük Kartal" dizisinin senaristleri arasında adı geçen muhterem zata. Bu zat Ömer Lütfi Mete'den başkası değildir..." <http://www.etikhaber.com/homepage/yazarlar-mainmenu-27/mete-kilic/3025-anlald-m-oemer-luetfi-mete.html>, 19.02.2015.

³⁰⁶ Rita, A., Richard, A., Edward, S., Daryl, B., Susan, N. H., *Atkinson&Hilgard's Introduction to Psychology*, 15th Edition, Wadsworth Pub Co; 2009.

³⁰⁷ W. Edward Craighead and Charles B. Nemeroff Editors, *The Concise Corsini Encyclopedia of Psychology and Behavioral Science*, Third Edition, John Wiley, Sons, Inc., New Jersey., 2004, 532-533.

MHP'den aday olmak ister ancak, parti içindeki bazı güçlü isimler tarafından adaylığı reddedilir.³⁰⁸ Bu tarihten sonra Mete'nin MHP ile doğrudan siyasal bir bağı kalmadığı görülmektedir. Oradaki bazı dostlarıyla olan muhabbeti ise ömrünün sonuna kadar devam etmiştir. 2002 milletvekilliği seçiminde MHP'den aday gösterilmeyen Mete'ye yapılan bu vefasızlıktan daha fazlası yapılır. Aday gösterilmeme gerekçesi olarak kapalı kapılar ardında Mete'nin partiye sadakatsizliği ve hainliği iddia edilir.

Yine 25.11.2006 tarihinde, kendisinin de aralarında bulunduğu bir grup şahsın bazı kimselerce döneklikle suçlanmasından hareketle, sonrakilere hem ders olacak hem de bir sanatçı ve hareket adamına yakışan sertlikte bir manifesto yayınladı. O bu konuda şunları söyler: “Akıllı düşman, aptal dosttan yeğdir sözünü, içerdiği tehlikeli genellemeye rağmen ciddiye alırım. Özellikle de bu sözün çağrıştırdığı en acıklı benzetmelerden birini öpüp başıma koyarım: Akıllı hain, aptal vatanseverden yeğdir. Ben hem buranın sadakat timsaliyim hem de camiaya sayısız hainin doluştuğunu söylüyorum, ahmak mıyım, neyim yahu? Bana sormazlar mı, 'madem onca hain var, sen ne güne duruyordun da camiaya sızdılar?' diye”³⁰⁹ Mete eleştiriye tahammülsüz bir insan değildir. Aslında o, eleştirel bakışı sonuna kadar desteklemektedir. Hakarete varmadan, şiddete bulaşmadan iradeyi ortaya koyma arzusundadır. Türk siyasi hayatında Mete takiiye yapmadan, kültürel değer ölçülerini zaman ve mekân boyutuna göre değerlendiren bir değişimi onaylamaktadır. Bu hususta duygularını rahatlıkla yansıtan bir kişiliktir. Sözü esirgmeden, doğru bildiğini eğip bükmeden ifade edebilmektedir. Yakın ve uzak çevresi onun sadakatinden kuşku duymamıştır. Pek çok arkadaşı onun öfke ve sevincini zaman zaman sansürlemeden samimi bir şekilde yansıttığını açıklamıştır. Bu durum onun içten, samimi, gönülden seslenen, sahte tutum ve tavırlar sergilemeyen bir insan olduğunun göstergesidir. Özgüveni yüksek, karşılaştığı tereddütlerin üstesinden gelen bir bireyin tutumunu sergilemiştir.

2002 yılı sonrasında Mete'nin, daha çok BBP (Büyük Birlik Partisi) çatısındaki Alperenlerle birlikte olduğu görülmektedir. Ancak onun siyasal kimliği ülke sevdalılarının olduğu yerdedir. Bundan dolayı Türkiye'nin neresinden ve kimden bir davet gelirse hiçbir beklentiye girmeden koşturmak onun görevleri arasında yer

³⁰⁸ Amcaoğlu Ömer Mete ile yapılan görüşme, Servet Kabaklı ile Türk Edebiyatında yapılan görüşmede onun bir defasında Cizre'den de aday olduğunu söylemektedir.

³⁰⁹ Servet Avcı, “En Hain Manifesto”, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/en-hain-manifesto-3741-yy.htm>, 06.03.2016.

almaktadır. O, içinde yaşadığı toplumun bir bireyi/neferi olarak kendisinin içinden geldiği kesimle ilişkilerini daima sıcak tutmuştur. İçinde sosyalleştiği ve hayatını kazandığı kesime minnet borcunu bu şekilde yerine getirerek iletişim bağlarını sağlamlaştırmıştır. Bu süreçte kazanımlarını onlarla paylaşmayı bir borç bilmiştir.

Mete'nin davası 'Nizam-ı Âlem' davasıdır, Ona göre Türk'ün yeni 'Kızılelma'sı, herhangi bir Batı ülkesi gibi olmaktan öte, Batı'nın en büyüğünü geçme ülküsüdür. Bu ülkünün gerçekleşmesi birlikten kuvvet doğar özdeyişinde saklıdır. O'na göre yolları Kur'an'da, imanda, secdede birleşenlere ayrılık, bölünmek yakışmamaktadır. Bu anlamda güttüğü dava yerelden evrensele uzanmaktadır. Bundan dolayı o, "bütün insanlığı kucaklayamadıktan sonra, ha Washington dünyanın başkenti olmuş, ha Ankara, ne fark eder?" demektedir.³¹⁰

Mete, 2000'li yıllarda İstanbul'da ülkesini, milletini seven ilim, kültür ve medeniyet sevdalıların bir buluşma noktası olan Kültür Ocağı Vakfı'nda (KOCAV) üniversite öğrencilerine ders verirken görülür. 2007'de KOCAV'ın mütevelli heyetinde yer almaktadır. Vakıf çalışmalarında gençlerin yetiştirilmesine ağırlık vermektedir. Burada başta sanat ve küresel oyunlar olmak üzere farklı konularda dersler vermektedir. Bir vefa örneği olarak KOCAV'ın günümüzde İstanbul Süleymaniye'deki binasında iki büyük salondan birinin adı Ömer Lütfi Mete Salonu diğeri ise Erol Güngör Salonu'dur.

Daha önce ülkücü gençlik çizgisinden gelen Mete, bir süre MHP çevresinde bulunmuş, yukarıda belirtilen bazı gelişmeler sonrasında siyasi anlamda kendisini Büyük Birlik Partisi camiasına daha yakın bir noktada görmüştür. Mete bulunduğu her ortamda başta siyasiler ve gençler olmak üzere yol göstermeye çalışmıştır. Ancak bu durum onun bencil,³¹¹ kendini beğenmiş veya kendini başkalarına beğendirme gayreti içinde olduğu anlamına gelmemelidir.³¹² O sadece doğru bildiği yolu göstermekte, yanlış olduğunu anladığında da bunu içtenlikle itiraf etmekte ve hatasından dönmektedir. Bu anlayış onun sağlam bir kişiliğe sahip olduğunu göstermesi yanında kendinden emin,

³¹⁰ Ömer Lütfi Mete, Mahir Kaynak, *Derin Devlet Tanımlanamayan Güç*, Timaş yay., İstanbul 2016, 58.

³¹¹ Ben'in ortadan kalkması değişmeye, bu da perdenin yırtılıp atılmasına, ruhi engellerin aşılmasına bağlıdır., Arasteh, 46.

³¹² İnsandaki bu duygu için bkz., Faruk Karaca, "İnsanın Bazı Günü ve Duygularının İslâmî Açıdan Değerlendirilmesi", *Ekev Akademi Dergisi*, 1(1), Kasım 1997, 159-172. (166-167).

üretken kimliğine de vurgu yapmaktadır. Örneğin bundan oyuncu olmaz dediği sinema sanatçısı Kenan İmirzalıoğlu için daha sonra fena halde yanılmışım demeyi bilmiştir.³¹³

Mete, çocukluğundan beri yaşadığı pek çok deneyim kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmekle birlikte başkalarının iyi olmaları doğrultusunda çaba sarf etmiştir. Öyle ki kişisel çıkarlarından sıyrılarak diğerkâmlık tutum sergilemek onda hayat felsefesi haline gelmiştir. Bu bağlamda ahde vefa duygusu yaşadığı aile ortamından kazandığı en önemli değerlerden birisidir. Hayatında gördüğü iyilikleri hatırlardan çıkarmamak perspektifiyle hayata bakmış diğer taraftan karşılık beklemeden özverili davranmıştır. Bu duygusal bakışla hem çevresine güven vermiş hem de mutluluk katmıştır. Bu durumun bir yansıması olarak Mete'nin hayatının son döneminde Büyük Birlik Partisi genel başkanı Muhsin Yazıcıoğlu ile daha yakın bir diyalogu olduğu görülmektedir. Zira Rize Ülkü Ocakları başkanı sıfatıyla Ülkü Ocakları Genel Başkanlığının Ankara'da 1977'deki toplantısında onu Alparslan Türkeş'le tanıştıran ve başarılı biri diye takdim eden genel başkan Yazıcıoğlu'nun, Mete'nin çoğu çalışmalarını takdir ve teşvik ettiği görülmektedir. Mete'nin de Yazıcıoğlu'na olan sevgi ve saygısı herkes tarafından bilinmektedir. MHP'den ayrılmasını istememiş, Türkeş'in ölümünden sonra partide kalarak, partiyi dönüştürmesini istemiştir. Mete, Yazıcıoğlu'na sevgi duymasına rağmen, Büyük Birlik Partisi ile hedefe varılmayacağını her defasında bizzat kendisine söylemekten de geri kalmamıştır. Yazıcıoğlu bu duruma tepki gösterse de dostu kendisine gerekçelerini açıklamıştır. Mete ile Yazıcıoğlu arasındaki dostluk ve muhabbet ölene kadar sürmüştür. Nitekim Mete'nin 2008'de hastalığında Yazıcıoğlu ziyaretine gitmiş ve dostunun hali karşısında ağlamıştır. Nihayet bu iki dosttan Mete, 18 Kasım 2009 tarihinde vefat etmiştir. Yazıcıoğlu ise seçim çalışmalarını yürüttüğü soğuk bir Mart günü Kahramanmaraş'tan Yozgat'a giderken bindiği helikopter şaibeli bir şekilde Kahramanmaraş Göksun ilçesi Keş Dağ'ında düşmüştür. Helikopterde bulunan altı kişi kurtarılamayarak 25 Mart 2009 tarihinde vefat etmiştir.³¹⁴

Mete vatan ve milletin her alanda gelişmesi için çabasını ortaya koymuştur. Bu bağlamda kendinin ve başkalarının düşüncelerini önemsemiş ve bunlar üzerinde zihinsel

³¹³ <http://www.izdiham.com/omer-lutfi-mete-yigidin-borcudur-olum/>, 18.02.2016.

³¹⁴ Gerek Muhsin Yazıcıoğlu gerekse Ömer Lütfi Mete'nin ölümleri şüpheli bulunmuş, bazı şüpheler dile getirilmiştir. Kız kardeşi ile yapılan görüşme; Muhsin Yazıcıoğlu (1954-2009), Veteriner, Ülkücü Gençlik Derneği Kurucusu, Ülkü Ocakları Genel Başkanı (1977-1978), 19-20. ve 23. dönem TBMM Sivas milletvekili, Büyük Birlik Partisi'nin kurucusu ve genel başkanı (1993-2009).

bir çaba ortaya koymuştur. O, entelektüel teşhirciliğe kaymadan toplumun hayrına fikir yürüten ve fikir üreten bir entelektüeldir. Bu anlamda kazanımlarını siyasi partilerdeki arkadaşlarıyla yürüttüğü çalışmalarla ortaya koymaya çalışmıştır.

Mete'nin AK Parti ile olan ilişkisi, dalgalı dönemin izlerini taşır. O, bir dönem çok sert eleştiriler yapmış, bir dönem parti içindeki dostları aracılığıyla yol göstermiştir. Mete milletvekili seçilemese de hem MHP'den milletvekili arkadaşı Nazif Okumuş hem de AK Parti'den Milletvekili Resul Tosun aracılığı ile mecliste bir takım kanun değişiklikleri yapma önerilerinde bulunmuştur. Şu ifadeler onun sert eleştirilerinde zirve durumunu gösterir:

“Cami Önünde Gay Cd’leri”, adlı köşe yazısında Ak Partili Kültür Bakanı, “Atilla Koç alem adam. Kültür işlerinin bakanlık binasında korsan ürün satışı, saygıyı hak edecek kadar mükemmel bir çarpıklık.”³¹⁵

AKParti’de çok sayıda dostu olan Mete, burada siyaset yapmayı düşünmemiştir. Eğer böyle bir tercihi olsaydı kabul göreceği tartışmasızdır. Moğolistan gezisinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ile uçakta baş başa birliktedir. Kısaca Mete-AKParti ilişkisini dostça ve sert eleştirel bir üslup üzere olduğu görülmektedir. Siyasi hayat konusunda çok iddialı olmayan ve birkaç milletvekili adaylığı girişimi bulunan Mete, siyasette milletvekili seçilip meclise girebilseydi kendisini Kültür Bakanlığı veya Spor Bakanlığı hatta başbakanlık yapabilecek donanımda gördüğünü ifade etmiştir. Bu açıklama onun beklentileri açısından anlamlıdır. Zira onun motivasyon kaynağı kişisel başarısı ile tanınmış olması; sosyal meseleler üzerine kafa yorması, kültür sanat alanında eserler vermesi, dünya ahiret dengesini kurabilmesi ve düşünce dünyasının zenginliğidir. Ayrıca çocukluktan itibaren aşkın idealler peşine koşması da böylesine bir isteğin motivasyon kaynağı sayılabilir. Bütün bunların yanında onun ana motivasyon kaynağı ülkeyi dünya milletler sıralamasında birinci sınıf düzeyde model ülke konumuna getirmektir. Bu anlamda Mete, kendi kaderiyle ülke kaderini birbiriyle bağlı görme eğilimindedir. Ülkenin içinden geçtiği krizlere şahit olmuş, onların psikolojik travmasını yaşamış bir nesilden gelmektedir. Bundan dolayı ülke yeniden inşa etmenin ruh halini yaşamaktadır.

³¹⁵ H.O. Tercüman Gazetesi, 23 Mart 2006 Perşembe.

Mete, Erikson perspektifinden bakıldığında, çocukluğundan itibaren yaşadığı gelişim krizlerini³¹⁶ başarılı bir şekilde aşarak kendini denetleme ve yeterlilik duygusuyla toplumsal sorunların çözümüne çalışmıştır. Bu bağlamda küçüklüğünden itibaren gelişen güven duygusu ona sağlam bir irade ile güçlü bir kişilik bütünleşmesi sağlamıştır. Yakın arkadaşlık ilişkisi ile pek çok dostluklar kurmuştur. Nitekim o, güçlü kimlik duygusuyla kurduğu yakın ilişkilerle kendini toplumdan soyutlamamıştır. Toplumsal paylaşım duygusu ve sevilen kişiliğiyle kendini göstermiştir.

Mete'nin iyi insan olmak düsturu yolunda mesafe alırken güvenilir olmak en çok hoşlandığı değer ölçülerinden biridir. Yaşam performansı yüksek olan Mete, hayatı boyunca diğerkâmlık, sosyal katılım ve gerçeğe uygun hedefler peşinde koşmuştur.

3.1.1. Çağdaş Müslüman

Mete'nin gençlik dönemine kadar edindiği bütün kazanımlar bir tür kendini gerçekleştirme yolunda atılmış adımlarlardır. O, bu adımlarla başarılı bir kimlik kazanımı gerçekleştirmiştir. Erikson'nun psikososyal gelişiminde değindiği gibi bireyselmoratoryumu aşarak kimlik krizlerinin üstesinden gelmiştir. Bunu yaparken kendi istediği davranışların ivmesini ayarlayabilmiştir. O bu yaşlarda birçok gencin okumadığı kitapları okumuş, bulunamadığı ortamlarda bulunmuş, sormadığı soruları kendine ve çevresindekilere sorabilmiştir. Zira o, kendini rüzgâr karşısında bir yaprak misali bırakmamış sebepler ve sonuçlar üzerinde devamlı kafa yormuştur. Elde ettiği deneyimleri çevre ile paylaşmıştır.

Ömer Lütfi Mete'nin iç siyasete ilişkin görüşlerini: geniş anlamda siyasi fikirleri ve dini anlama biçimlerine ilişkin tarzı şeklinde iki ana grupta ele almak mümkündür. Diğer konuların her biri bunların alt başlıkları olarak düşünülebilir.

Mete'nin siyasal görüşlerini felsefesi ile birlikte “Allah'sız Müslümanlık” adlı eserinde görmek mümkündür. Öncelikle yazdığı kitaba çarpıcı bir isim bulan Mete, maksadını şöyle ifade eder: “Aynı nükteyi taklit etmeye çalışarak bu baskı için ‘Allah'sız Müslümanlık’ ismini seçmem de Yaratan ile iletişim ihtiyacına dikkat çekebilmek gayesine matuftur. Yoksa buradaki ‘Allah'sız’ deyimini tanrıtanımazlık

³¹⁶ Ellis, Abrams, 205-207.

değildir. Zaten tanrıtanımaz anlamını kastetsem tırnak kullanmadan ‘Allahsız’ derdim.”³¹⁷

Mete’nin iç siyasete ilişkin görüşlerini üç ana başlık altında incelemek mümkündür:

- 1- Tartışmasız olarak İslam dünyasıyla birlikte Türkiye olarak biz de geri kaldık.
- 2- Bu konu yok sayılamayacak kadar hayati bir konudur. Her Müslüman bunu yüreğinden hissetmeli ve sorgulamalıdır.
- 3- Bu konu “Tevekkül”e sığınıp atlatılacak kadar sığ bir mevzu değildir.

Mete, dış siyaset başlığı altında genişçe anlatıldığı/anlatılacağı üzere, her ne kadar Batı’nın anladığı ve uyguladığı tarzda bir ilerlemeyi tasvip etmese de İslam dünyasının geri kalmışlığı konusundaki kanaati kesindir.

Osmanlıdan beri sürdürülen çabalar, ıslahatlar, inkılâplar, devrimler her defasında başarısızlıkla sonuçlanmakta ve bizi hedefe ulaştırmamaktadır.³¹⁸ Burada medeniyet anlayışımıza ışık tutacak bir soru sormaktadır Mete: “Acaba Batı, bize karşı ezici bir güç üstünlüğüne sahip olmasa, onun kültürel değerlerini şimdiki kadar vazgeçilmez sayar mıydık?”³¹⁹ Burada medeniyet yarışından hala çocuk/genç sayılan cumhuriyetimizin kendinden üstün olanlara özenmesi, psikanalitik açıdan ödipal çatışmanın yatışmasını sağlayan özdeşim sürecine benzer bir durum ortaya çıkarmaktadır.³²⁰

Geri kalmışlığımızı inkâr etmek acaba bizi bu durumun doğuracağı sosyal ve psikolojik problemlerden kurtarabilir mi! Mete bu durumu şöyle bir benzetme ile açıklar: “Yoksul insan kendini zengin algılayamaz. Hayat her an ona yoksulluğunu hatırlatır... Zengin olmadan zenginlik bilinciyle tanışamaz. Bunun gibi geri toplumun bireyi de geriliğin bilincini bastıramaz. Çünkü karşısındaki ‘ileri’ adam ister istemez kendi üstünlüğünü algılatır, hayatın her anında karşılaştırma dayatır.”³²¹ Burada

³¹⁷ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 7.

³¹⁸ Ali İhsan Gencer, “Tanzimat Fermanı”, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Çağ Yayınları, İstanbul 1993, XI, 431-450; Ziya Nur Aksun, *Osmanlı Tarihi Osmanlı Devleti’nin Tahlilli, Tenkidli Siyasî Târîhi*, Ötüken Neşriyat a.ş., İstanbul 1994, V, 90 vd.

³¹⁹ Mete, Ömer Lütfi, *Derin Millet Manifestosu*, Nesil Yayınları, İstanbul 2005, 45.

³²⁰ Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 151-152.

³²¹ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 38.

karşımızda her an kendi varlığını hissettiren bir gerçeklik vardır. “Amerikalı veya Avrupalı, bir ‘ağa’ gibi davrandığı sürece beriki kendisini ‘maraba’ hissetmekten kurtulamaz. İkisinin de insan olması, marabalığı onurlu bir konum haline getirmeye yetmez. İnsan bilinci, ‘yeryüzünün ikinci sınıf sakini’ olmayı doğal bulamaz. Doğal bulunmayan bir durumda da herhalde ruh sağlığından söz edilemez.”³²² Egonun en önemli görevi bulunduğu ortama adaptasyon kapasitesine sahip olmasıdır. Ego ortamda var olan düşüncenin iki boyutlu değerlendirmesini anında yapmaktadır. Bunlardan biri kendi iç dünyasına yansıyan boyut diğeri de dıştaki etki boyutudur. Ego hem içteki hem de dıştaki etkileri gözeterek koordinasyon görevini icra etmektedir. Mete de Türk siyasi hayatında dini yaşayışın ya da toplumsal kültürel kodların izini sürerek bireyin iç ve dış dünyasındaki yansımalarından hareketle bir yol haritası çizmeye çalışmaktadır. Burada ego bazen kendini değiştirecek bazen sınırlarını koruyarak uzlaşmaya çalışacak bazen de dışarının değişimini zorlayarak kendi sistem kurgusunu oluşturacaktır. Mete’nin siyasi sistem algısında böylesine bir anlatış ömrünün sonuna kadar devam etmiştir.

Mete geri kalan Müslümanların bu durumunu hangi kriterlerle ele alırsa alınsın sonucun değişmeyeceği kanaatindedir. Ona göre İslam dünyası, kendisinin dışındakilerin ürettiklerini tüketmektedir. O, batılılar tarafından bile bize yöneltilmesi durumunda en sert tepkiyle karşılık görececek bir isimlendirmeyi, içimizden ve bizim yanımızda duran biri olarak şöyle yapar: “Müslümanlar olarak yüzyıllardan beri birer ‘uygarlık asalağı’ halinde yaşamının muhasebesinden ezilerek çıkmamak mümkün mü?”³²³

Müslüman dünyanın adeta geri kalmışlık resmini çizen Mete, bütün bunlardan sonra şu uyarıyı yapmaktan da geri kalmamaktadır: “Bütün bu özgüven yıkıcı gerçeklere rağmen Müslümanlığımızla gurur duymak zorundayız. Zira Kur’an-ı Kerim’in pek çok ifadesi, dolaylı veya dolaysız biçimde bize bu zorunluluğu ihtar edip durur.”³²⁴

Kişi hem ‘iyi bir Müslüman’, hem ‘çağdaş’ olabilir mi? Olabilirse nasıl?³²⁵ Sorularını soran Mete, kendini üçüncü çizgide görür. Buna rağmen ‘iyi Müslüman’ın

³²² Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 39.

³²³ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 24.

³²⁴ “Gevşeklik göstermeyin, üzüntüye kapılmayın. Eğer inanmışsanız, üstün gelecek olan sizsiniz.” Al-i İmrân Suresi, 3/139; Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 25.

³²⁵ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 29.

aynı zamanda ‘çağdaş’ olup olamayacağı, hatta olması gerekip gerekmeyeceği sorusunu çözebildiğinden emin değildir.³²⁶ Mete burada kendi özel tecrübesini okuyucularıyla paylaşır ve hem iyi bir Müslüman olma hem de ‘çağdışı’ kalmama durumunu gerçekleştirdiği kanaatini ifade eder. Şüphesizliğini büsbütün yenemese de ilk gençlik yıllarına oranla daha sağlıklı bir Müslüman ve çağıyla uyumlu olduğu kanaatindedir.³²⁷

Mükemmel bir dine inanan bir insanın yaşadığı hayatla iftihar edememesi, iyi gitmeyen şeyleri kendinden, iyi gidenleri dinin bir lütfu gibi göstermesi çok kolay izah edilir bir durum olarak görülmemektedir. “Kişi, biricik Hak dine inandığı halde kendisini ikincil hissetme durumunda kalınca mensubiyetiyle tatmin yaşayabilmek için çeşitli telafi yöntemleri geliştirebilir ama bunların ruh sağlığı açısından yararlı veya yeterli olup olamayacağı tartışmaya açıktır.”³²⁸

“Müslüman insanın, ‘Biricik Hak dine mensup bulunduğu şüphe duymama’ ile ‘müzmin yenilmişlik’ arasındaki tereddüt çıkmazını aşması, kendisine saygısını koruyabilmesi, kimliğiyle barışık olarak huzur ve mutluluk içinde yaşayabilmesi için bilgelik kıvamına ermesi kaçınılmaz değil midir?”³²⁹

Nihayetinde Mete, ‘Gerileme Sürecinde Müslüman Olma Sorunu’ndan söz eder. O, bu durumu sorun olarak görür. Müslüman olmak ve geri kalmayı bir çelişki olarak gören Mete’ye göre bu durumda, kendini dindar gören Müslüman’ın dindar görmeyene oranla daha çok çelişki yaşadığı gözlemini paylaşmaktadır.³³⁰

Dindar yaşamaya çalışan Müslümanlar bakımından önceki asırlardan ödünç alınan sorunlar kadar sorunlara cevap üretememe halini de dikkate alan Mete, “Çelişkilerimiz âdeta Müslümanlaşmıştı! Sanki bizim doğal birer uzantımız halindeydiler. Onlarla yaşıyor, yer yer çatışmaya düşsek bile üzerlerine fazla gidemiyor ve pes ediyorduk”³³¹ derken diğer Müslümanlar gibi kendi iç çatışmalarından bahsetmektedir.

Mete, içinde bulunduğumuz durumla bir yandan yüzleşir ve hesaplaşırken bir yandan da belki şimdilerde unuttuğumuz bir erdemimizi önerir.” Mete’nin kısa vadede geri kalmışlık sorununu çözemeyeceğimiz gibi, buna ilişkin zihni bunalımı aşma

³²⁶ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 29.

³²⁷ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 33-34.

³²⁸ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 28.

³²⁹ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 65.

³³⁰ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 31.

³³¹ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 32.

şansına da sahip olmadığımız kanaatindedir. Bu yüzden bu geçiş sürecini -ki ne kadar süreceği belli değildir- aşma noktasında, insanımızın savrulmaması için sabrın önemine dikkat çekmektedir.³³²

Bireyin ego bütünlüğünü koruyabilmesi için iç ve dış dünyanın uyum ve ahengi önem arz etmektedir. Her bir boyut farklı davranışlar sergileyerek kendisine yönelirse ego bütünlüğü parçalanabilir. Onun için kendi içinde bütünlüğü sağlayacak yetenekleri artırmak gerekmektedir. Mete bu anlayışın kavranması için çocukluktan beri geliştirip büyüdüğü örnekleri değer sistemleri üzerinden vererek iç ve dış yapının bütünlüğünü anlatmaya çalışmaktadır. İnsanın yaratılış esnasında muazzam bir ‘emanet’e, halifelğe talip olduğuna³³³ dikkat çeken Mete, Kur’an’a inanan her Müslümanın bu sorumluluk duygusu içinde yaşaması gerektiğini bu yüzden- kozmik bir plan gereği- insanın ‘yenilgi eğitimi’nden de geçmesinin tabii olduğu gerçeğinin altını çizer.³³⁴ Psikolojik sağlamlık kavramı açısından ele alındığında Mete’nin sahip olduğu bu bakış açısı, sağlamlığı güçlendiren risk alma ve başarısızlıklardan olumlu sonuçlar çıkarma anlayışıyla da örtüşmektedir.³³⁵

Mete’nin siyaset anlayışının temel kavramları arasında yer alan geri kalma durumu, görmezlikten gelinecek, yok sayılacak hafiflikte bir mevzu değildir. Mete adeta yol gösterir, formülünü öğretir. Bu konuyu tartışmaya açar. Hatta nerdeyse iyi Müslüman olmanın şartı, önce içinde bulunduğu bu istenmeyen durumu sorgulamak ve çağla hesaplaşmaktır.³³⁶ Mete bu anlamda şunları söyleyecektir:

“Batı uygarlığı karşısında sürekli gerilemiş, ortalama Müslüman insanı ‘yeryüzünün birinci sınıf sakini olma duygusu’ndan uzaklaştırdı.”³³⁷

³³² Tasavvufî terbiye geleneğinden gelen Mete için sabır, sadece bu konuda değil karşılaşılabilecek her sorunu aşma için bir araç olduğu tartışmasız bir gerçektir. Tasavvufta “Sabır” için bkz., Hüseyin Peker, “Tasavvuf Psikolojisi”, *O.M.Ü.İ.F.D.*, Samsun 1993, Yıl 3, Sayı 7, 45.

³³³ “Hani rabbın meleklere, "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" demişti. Onlar, "Biz seni övgü ile tenzih ederken ve senin kutsallığını dile getirip dururken orada fesat çıkaracak ve kan dökecek birini mi yaratacağsın?" dediler. Allah "Şüphesiz ki, ben sizin bilmediklerinizi bilirim" buyurdu. Bakara Sûresi, 2/30.

³³⁴ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 43.

³³⁵ Masten, A. S., Ordinarymagic: Resilience processes in development. *American psychologist*, 2001, 56(3), 227.

³³⁶ Esasen sorgulama dini anlamda negatif değil aksine olumlanan bir davranıştır. “Gerçek bir iman kendi kendisini sorgulamadan geri durmaz. Bir kimsenin, kendi imanının Allah katında her bakımdan tam ve eksiksiz olduğunu düşünmesi cüretkârlık olur.”, Hayati Hökekleli, *Din Psikolojisi*, TDV yay., Ankara 1998, 200.

³³⁷ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 37.

En ‘büyük’, en ‘üstün’ veya en ‘iyi’ değiliz.

En ‘dürüst’, en ‘saf’ olduğumuzu da iddia etmemiz mümkün değil.

Peki, Müslüman bireyler olarak bizim bir ‘en’imiz var mı?

Neyiz biz?

En ‘doğru’ mu? En ‘ince’ mi? En ‘güçlü’ mü? En ‘cesur’ mu?

En ‘fedakâr’ mı?³³⁸

Yoksa kendi kendimize şunu mu diyeceğiz: Niye ille de karşılaştırmaya gidelim ki? Neysek oyuz. Neredeysek oradayız. Bunu dert edinmenin anlamı ne? Böyle de yaşıyoruz işte.”³³⁹ Bu ifade aslında, tükenmişliğin, mukayese, karşılaştırma ve hesaplaşmadan kaçmanın bir başka ifadesidir.

Mete yaygın anlaşıldığı şekliyle bir ilerleme taraftarı değildir. Ne pahasına olursa olsun, hiçbir insani kaygı gözetmeksizin, bir gelişimden yana değildir. Her konuda olduğu gibi Mete’nin ölçüsü yine dinin ana kaynaklarındaki değerlerdir. Gelişimin de ötesinde, bir ayette “Gevşemeyin, hüzünlenmeyin. Eğer (gerçekten) iman etmiş kimseler iseniz üstün olan sizlersiniz.”³⁴⁰ şeklinde ifadesini bulan duruma dikkat çekmektedir. Zira en üstün, aynı ortam ve eşit şartlarda yarışanların hak ettiği bir derecedir.³⁴¹ Mete sorumluluk bilinciyle hareket etmiştir. Bireyin iç ve dış dünyaya dengeli uyum sağlaması karşısında devlet ve millet ölçeğinde güçlü ve adil bir sistem inşa edebileceklerini açıklamaktadır. Bu durum bireylerin kendi ego yapılarının bütünlüğünü inşa etmeleriyle mümkündür. Mete devlet ve millet ile ego bütünlüğünü adeta özdeşleştirmektedir. Bu bağlamda, dinamik bir varoluş için iç ve dış tehdide karşı savunma mevzileri oluşturarak, egonun bütünlüğünü sarsmadan gelebilecek baskılardan korunurlar.

Kur’an-ı Kerim’de “en üstün” olarak ifade edilen durumu Mete, ‘yeryüzünün birinci sınıf sakini olma duygusu’ şeklinde kodlar ve bu ifadeyi Müslüman kavramının tanımı değilse de tanımı oluşturan parçalardan biri olarak görür. “Tabii ki ‘yeryüzünün birinci sınıf sakini olma duygusu’ bir insan için iyi Müslümanlığın şartı değildir. Zira

³³⁸ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 37.

³³⁹ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 38.

³⁴⁰ Al-i İmrân Suresi, 3/139.

³⁴¹ Elmalılı tefsirinde bu ayeti tefsir bağlamında, Uhud Harbi’nde Müslümanların geçici olarak başarısızlıkları anında Peygamberimizin duası sonrasında nazil olduğunu söylemektedir. Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, cilt 2, İstanbul tsz., 428. Uhud’da o günkü durum, Mete’nin de yaşadığı ve günümüzde devam eden duruma denk düşmektedir.

dünyayı ‘aşağuların aşağısı’ şeklinde tanımlayan bir inancın mensubu için daima ikinci hayat esas ülkü kabul edildiğine göre ‘yeryüzünün birinci sınıf sakini’ olma duygusu bir zorunluluk sayılamaz. Müslüman insanın yeryüzünde kişilik sorunları yaşamadan sağlıklı bir ruh hali içinde ömrünü tamamlayabilmesi için de böyle bir duygu, önemli bir kolaylık teşkil edecektir. Müslüman için bu derin bir kişilik sorunudur.”³⁴² Mete burada geçtiği hayat tecrübelerinden bir kesit sunmaktadır. Çok farklı ortamlarda bulunma özelliğine sahip bir kişilik olarak Mete uyum, uzlaşma ve adaptasyon sonrası entegrasyon yeteneğinin gelişimini vurgulamaktadır. Bu durum ego bütünlüğünü sağlamanın bir yolu olarak öğrenme ve deneyimlerin bir yansıması özelliğini taşımaktadır.

3.1.2. Dış Siyaset

Mete uluslararası siyaset bağlamında sorguladığı konuları özellikle “Allah”sız Müslümanlık adlı eserinde ele almış ve konuyu bütün boyutları ile tartışmıştır. Yine Mahir Kaynak ile ortak çalışmaları olan Gizli Servisler adlı eser ve Derin Millet Manifestosu da onun uluslararası siyasete ilişkin konuları ele aldığı çalışmaları arasındadır.

Mete’nin, karşısındaki dünya ile olan kavgasında kullandığı terminoloji, bizzat emperyal güçler tarafından üretilen ve sonuçta onların çıkarlarına hizmet eden anlamlarla yüklü değil, yerli değerlerden hareketle oluşturulan terimlerdir. Bunlardan biri izzet kavramıdır. “Güçlü ve üstün olmak, galip gelmek, saygın olmak” gibi mânalara gelen “izz” kökünden isim olan izzet, bu anlamları yanında bir kimsenin başkaları karşısında bedensel, psikolojik, ekonomik, sosyal statü vb. yönlerden güçlü, etkin ve saygın olması, baskı altına alınamaz bir konumda bulunması”³⁴³ olarak tanımlanmaktadır. Örneğin Mete üstünlüğü ele alırken, “İzzet”e verdiği anlam bunlardandır: “Bugünkü ABD’nin bütün diğer devletlere karşı yaşadığı güçlü ve hükmedici konumun ifade ettiği ‘üstünlük’ bize göre Kur’anî bir deyim olan ‘izzet’ halinin karşılığı değildir. Benimsediğim üstünlük, insanî değerler bakımından daha iyi

³⁴² Mete burada bu soruna psikolojik bir isimlendirme yaparak kişilik sorunu demektedir. *Allah’sız Müslümanlık*, 22.

³⁴³ Mustafa Çağrııcı, “İzzet”, *DİA*, İstanbul 2001, XXIII, 555-556.

olmaktır. Bu da daha adil, daha merhametli, daha cömert ve daha hoşgörülü olma halidir.³⁴⁴

Mete'yi böyle düşünmeye zorlayan etken aslında çocuk yaşlarından beri iyi bir okuyucusu olduğu Kur'an'ın kendisidir. "Kur'an-ı Kerim kültürüne sahip bir kişi daha ilk anda 'Üstünlüğün (izzetin) tamamı Allah'a aittir' anlamındaki ilahi hükmü bilir."³⁴⁵ Ancak, üstünlüğün tamamının Allah'a ait olması, o konumu kendisiyle sağlıklı iletişim kurup yakınlık edinebilmiş insanlardan esirgemesini gerektirmez. Zira Allah'a iyi duygu ve davranışlarıyla yakınlık edinebilmiş bir insanın üstün (aziz) olması da aslında yine Allah'ın üstünlüğüdür."³⁴⁶ Mete hayata iyimser bakmaktadır. Siyaset sahnesinde karşılaşılan zorluklar karşısında teslim olmayarak sorumluluk alıp neden ve niçin ile sebep ve sonucu analizleyerek mücadele etmektedir. Onun bu mücadele azmi ve başa çıkma becerileri psikolojik sağlamlığı³⁴⁷ artırmaktadır. Batı kendi egosunu yüceltirken diğer devletleri değersizleştirmeye çalışmıştır. Benmerkezci ve narsistik davranışları ile mükemmeliyetçi kibir abidelerine dönüşmüşlerdir. Mete yetiştiği sosyo kültürel ortamın referansları ile bu tür anlayışların Türk toplumunda yerinin olmayacağını gerekçeleriyle açıklamaya çalışır. Zira o, hakikatin ortaya konulmasını varoluşsal bir özellik olarak görmektedir.

Yine o, gücü ellerinde tutanların terim ve kavramların içerikleri ile nasıl oynayabileceklerine ilişkin şöyle diyecektir: "Bütün liberalleri birden hizaya çekip ortak fedakârlık dayatabilecek uluslararası bir güç ve sistem de yok. Siyaset artık tamamen sermayenin tekelindedir, halkoyu bir oyuncaktan ibarettir."³⁴⁸

Mete'nin uluslararası siyasette düşmanlar kategorisinde en başta Amerika Birleşik Devletleri bulunmaktadır. Gelişimsel açıdan ele alındığında, onun çocukluk yıllarında Türkiye'de en azından ailesinin ve sevdiği çevrenin Amerika'ya karşı bir tutum içinde olması söz konusu değildir. Zira onun çocukluğunun Türkiye'sinde yapılan baskıların ortadan kaldırılmaya çalışıldığı dönem, DP dönemidir. Amerika bir bakıma dinlerince

³⁴⁴ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 16.

³⁴⁵ Müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinenler, onların yanında izzet (güç ve şeref) mi arıyorlar? Bilinler ki bütün izzet yalnızca Allah'a aittir. Nisa Suresi, 4/139.

³⁴⁶ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 16; "Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar da kâfirlere karşı çetin, kendi aralarında merhametlidirler. Allah onlardan inanıp iyi işler yapanlara mağfret ve büyük mükâfat vâdetmiştir." Fetih Suresi, 48/29.

³⁴⁷ A.S. Masten, "Ordinarymagic: Resilienceprocesses in development". *American psychologist*, 2001, 56(3), 227.

³⁴⁸ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 22.

yaşamak isteyenlerin yani muhafazakâr hayat tarzını tercih edenlerin nezdinde en azından nefret edilmeyen bir güçtür.³⁴⁹ Ancak geçen zaman içinde Amerika öyle bir hale dönüşmüştür ki, artık dünyanın her yerindeki fitne fesadın baş müsebbibi olacaktır. Mete bu durumu, “Şüphesiz, şu sıra küresel çeteler tarafından ‘Dünya Kolluk Gücü’ konumuna indirgenen Amerika”³⁵⁰ şeklinde ifade edecektir. Mete suçluluk duygusuna kapılmadan dış güçlerin ne olduğunu analiz etmeye çalışmaktadır. Sorumluluğunun bilincinde mazeret üretmeden fiziksel ve duygusal durumu açıklamaya çalışmaktadır. Güçlü sosyo kültürel birikimle kurban psikolojisine girmeden hak bildiğini söyleyerek sorunların çözüm yollarını bulmayı amaçlamıştır. Onun çabası sorunların tespitinde ve çözüm önerisi sunumunda başkalarını memnun etmek değil inandığı ve doğru bildiğini tutarlı bir şekilde aktarmaktır.

Mete ileri siyasi öngörüsüyle, adeta ölümünden 10 yıl sonra meydana gelecek olayları haber verir gibidir. O zamanlar için hayal bile edilemeyecek bir durum olan Amerika ile Türkiye’nin fiili bir savaşta karşı karşıya gelmelerini anlatmıştır: “Türkiye’nin er geç ABD ile de hesaplaşmak durumunda kalabileceğini kabul ediyorum ama çok yakında değil.³⁵¹ Ayrıca Metal Fırtına’da anlatıldığı şekilde de değil.³⁵² Daha zayıflamış bir ABD ile daha güçlenmiş bir Türkiye olarak hesaplaşacağımızı tahmin ediyorum.”³⁵³ Mete’nin bu öngörüsünün, 2018 yılı Ocak ayında Suriye’nin kuzeyine yapılan Zeytin Dalı Operasyonu’nda gerçekleştiği düşünülebilir.³⁵⁴

Ülkemiz için Metal fırtına türü bir tehlikeden söz edilebilir mi sorusuna Mete; “bir fırtına olacak. Zalim ile mazlumun savaşı olacak ve eninde sonunda mazlum kazanacak. Bu olay Amik ovasında mı olacak Fırat vadisi mi olacak. Bu olay bir ovada meydan

³⁴⁹ Aslında öyle olmadığı ve DP ve lideri, Başbakan Adnan Menderes’in idamına giden yolda Amerikan etkisi sonradan anlaşılacaktır.

³⁵⁰ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 54.

³⁵¹ En azından Ömer Lütfi Mete’nin hayatı boyunca, Amerika’nın Türkiye üzerindeki oyunları daha çok yumuşak güç diyebileceğimiz, politik manevra ve sanat vb. alanlarda kendini göstermesi ve bazı fiili eylemlerine hesap sorma gücümüz olmadığı için bu hesaplaşma işini mesela Gandhi’nin İngilizlere gösterdiği şekilde fiili bir aşamaya, ‘Pasif Direniş’ (Passive Resistance) durumuna gelmemiştir. Gandhi örneği için bkz., Erik H. Erikson, *Gandhi’s Truth*, 200.

³⁵² 2004 yılında Timaş Yayınları arasında çıkan ve yazarları Orkun Uçar-Burak Turna olan Metal Fırtına 1 adlı eserde bir Türk-Amerikan savaşından söz edilmektedir. Amerika’nın Türkiye’yi işgali 22 gün sürecek bir savaşla anlatılmaktadır.

³⁵³ <http://www.izdiham.com/omer-lutfi-mete-yigidin-borcudur-olum/>, 18.02.2016.

³⁵⁴ <http://aa.com.tr/tr/zeytin-dali-harekati>, 25.01.2018.

savaşı ile bitecek değil. Bu savaşı onların kutsal kitapları da bizimki de bir şekilde haber veriyor. Kutsal kitaplar bir konu için ittifak etmezler” demektedir.³⁵⁵

Mete kendisine yöneltilen soruları entelektüel birikimiyle cevaplamıştır. Kişiliğinden taviz vermeden, birilerinin ne diyeceğine bakmadan, özgüven içinde kendini gizlemeden enerjisini olduğu gibi açığa çıkarmaktadır. Zira sorgulayarak analizler geliştirmek onun dünyaya renk kattığı ve çevresine model olduğu bir boyuttur. Ömer Lütfi Mete'nin, şüpheci ve sorgulayıcı kimliği siyasette de kendini göstermektedir. Özellikle medya kullanılarak yapılan küresel ölçekli bazı algı oluşturma operasyonlarına karşı dikkatli olmamızı önermektedir. Örneğin, Amerika'da İkiz Kulelerin vurulması olayına ilişkin olarak Mete şöyle diyecektir: “Kennedy’yi gerçekte kimlerin ve niçin öldürdüğü konusunda ne kadar ikna olmuşsak, 11 Eylül olayı için de o kadar ikna olacağız”.³⁵⁶ Kimine göre ise olay, bütün Batılı gizli servisleri maşa gibi kullanarak dünyayı yöneten daha yukarıdaki karanlık örgütlerin işi.³⁵⁷ Mete her zaman yaptığı gibi konuyu vurucu bir cümle ile özetler: “11 Eylül en azından şüphe günüdür.”³⁵⁸ Dünyanın herhangi bir bölgesinde gerçekleştirilen şiddetin veya başka bir saldırının insanı esir almaması için olayın soğukkanlı değerlendirilmesi gerekmektedir. Mete bu tür saldırıların bireyleri karanlığa boğmadan ve güçsüz hissettirmesine meydan vermeden tecrübelerine sığınarak analizlerde bulunmaktadır. Analizlerinde destek görme ihtiyacı hissetmeden cesaretle yetkinliğini kullanarak içten ve samimi bir şekilde sesini yükseltmesini bilmiştir. Tepkilerini korkusuzca ortaya koymasının içsel bir motivasyon ile güçlü maneviyat yapılanmasına dayandığı söylenebilir.

Mete, farklı alanlarda yazan ve söz söyleyen birisi olması bakımından dünyada olup bitenleri takip etmekle kalmayıp, ilgi duyduğu alanlarda yazanların da neler söylediklerinin farkındadır. “Fukuyama'nın ‘Tarihin Sonu’ diye kutsadığı ‘Marksizm’e galip yeni liberalizm’in asla zerre kadar yeni yanı olmadığı ortaya çıkmıştır. Küresel Çete, sözde ‘yeni liberal’ amentü ile dünyada refahı yaymak ve soyulmuş güneyin yoksul insanların rahatlatmak için herhangi bir fedakârlık yapamaz. Yeni veya eski,

³⁵⁵ <http://www.haber7.com/medya/haber/134409-iyi-ki-mhpden-vekil-secilemedim>, 22.03.2016.

³⁵⁶ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 7.

³⁵⁷ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 8.

³⁵⁸ Mete, *Derin Millet Manifestosu* s. 9

piyasa tilkisi bir liberal olduğunuz zaman, acımasız rekabet ortamı size ‘öbür liberal fedakârlık yapsın’ dedirtecektir.”³⁵⁹

Mete’nin gerek kitapları gerek gazete yazıları veya konuşmalarında siyasi anlamda insanlığı bunalıma sürükleyen suçluları aradığımızda karşımıza Amerika ve Avrupa ülkeleri çıkmaktadır. Özellikle onun hayatının son yıllarında yazdığı yazılarda Rusya’nın artık eski gücünde olmaması dolayısıyla bu böyledir. O Amerika’yı olumsuzluklar merdiveninin en üst basamağına oturtur. “Elli yıl daha kendisine rakip olacak güç öngörmeyen ABD, Kuzey Irak petrollerinden istediği payı kapsa bile, toparlayamayacak. Çocuklarımız, bu yüzyılın ilk çeyreği biterken ABD hâkimiyetinin de bitmekte olduğunu görecekler.”³⁶⁰

Mete’ye göre İngiltere, Almanya ve Fransa, Amerika’dan sonra şer cephesinin önde gidenleridir.

İki büyük Dünya Savaşı’nda da saldırgan taraf Almanya idi...

İnsanlığı kurtarmaya çalışan barış silahşorları de İngiltere ve Amerika!

Şimdi cepheler ters.

Amerika ve İngiltere saldırgan, Almanya-Fransa barış meleği!

Yarın da yine tersini görebiliriz.

Türkiye’de derin devletin olmadığını üzümlerle belirten Mete’nin başka bir üzüntüsü de Türkiye’deki Derin Amerika’dır. “Türkiye’deki derin Amerika, NATO sayesinde özellikle CIA ve askerî istihbarat ile Türkiye’nin kalbine oturan Amerika’dır.” Nihayetinde Mete’nin her ortamda söylediği bir söz vardır: “Atanmışlar ile seçilmişlerin sicil amiri bu millet değil. Bu milletin bu memleketin mekanizmaları değil. En muhafazakârı bile Amerika’daki Yahudi lobisinden icazet almayı siyaset yapmanın birinci şartı görmekte, Amerika’nın diğer odaklarından, lobilerinden sınıf geçmeyi önemsemektedir.”³⁶¹

Mete yine İslam ülkelerini ele aldığı yazılarında veya sohbet ve televizyon programlarında dini merkeze alan siyaset anlayışlarını beğenmediği ülkelerin başına

³⁵⁹ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 21.

³⁶⁰ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 23.

³⁶¹ “Ömer Lütfi Mete ile Söyleşi”, *2023 İki Bin Yirmi, Üç Aylık Dergi*, Kasım İki Bin Altı, Yıl:6 Sayı: 67, 30.

İran'ı koyar ve peşinden Suudi Arabistan'a yer verir. Bu iki ülkeyi Mete İslam adına söylediklerinde hiçbir zaman samimi bulmaz. Onları dini yaşamaktan ziyade kullanan devletler olarak görür.

Ülkeler arasında uluslararası çıkarlar söz konusu olduğunda ilke ve dostluğun görmezden gelindiği genelde kabul gören bir yaklaşımdır. Mete bu yaklaşımı İran'a fazlaca yaklaştırır ve dostluğuna güvenememe durumu yaşar. İran'ın PKK ile olan bağlantılarından kaygı duyar.³⁶²

Mete'nin uçsuz bucaksız konulara dalması, farklı alanlarda kalem oynatmasına rağmen, bu geniş alanlar dolayısıyla konuların yüzeysel olması gerekirken, gerektiğinde ayrıntılara dalmayı ihmal etmemektedir. Örneğin Cem Karaca'nın vefatından bahsettiği yazısında, Cem'in Arapçadaki toplanmak anlamında cem' değil İran'ın Şarap Tanrısı olan Cem olduğunu ifade edebilmektedir. Hatta aynı yazısında "Necip Fazıl Kısakürek, Helen ve Roma'daki Dionizos ve Baküs'ün İran'daki karşılığı olarak 'Şarap Tanrısı' durumundaki 'Cem'in ismini oğluna veren koca Fatih Sultan Mehmet'i fena eleştirir" demektedir.³⁶³ Mete'nin isim müsemma ilişkisine dikkat çekmesi adlandırmadaki hassasiyetini ortaya koymaktadır. Özellikle çocuklarının isimlerine bakıldığında bu gerçek görülür. Bu anlamda çocuklarının isimleri (Ali Buhara, Fatma Müberra, Zehra Hicaz) yaşadığı Türk İslam kültürel kodların ipuçlarını vermektedir. O kendisine verilen ismin hikâyesinin canlılığını biliş süreçlerinde korumaktadır. Nitekim onun isimlendirmedeki hassasiyeti dostları tarafından bilinmektedir. Ruhunu ve zihnini çocukluktan beri İslam üzere inşa eden Mete, kullandığı isimlerle bu inşa etkinliğini yansıtmaktadır. O, yetiştiği medeniyetin maddi ve manevi kültür hazinelerini görünür kılmaya çaba sarf etmektedir.

Mete'nin yayınlarında İsrail ismi fazlaca geçmez. Yer yer Yahudi tanımı yer alır. Ancak Mete'nin onlara olan eleştirileri en az onların siyasi tavırları kadar sessiz ve derindedir. "Amerika'nın koynunda oturan İsraili irade şunu öngörüyor; 500 devletli bir dünya. Yâni finans ayağı ile birbirlerine bağımlı, tek başına bir hiç ve kolaylıkla tek merkezden yönetilebilecek bir dünya istiyor."³⁶⁴ Mete'ye göre, Arz-ı Mev'ûd'un

³⁶² <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/07/30/mete.html>

³⁶³ <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/02/26/yaz57-40-127-20040209.html>

³⁶⁴ "Ömer Lütfi Mete ile Söyleşi", 2023 İki Bin Yirmi Üç Aylık Dergi, Kasım İki Bin Altı, 35

karşısındaki en büyük engel Türkiye'dir.³⁶⁵ İsrail'in bizim dışımızdaki hiçbir ülkeden korkusu yoktur.

Mete özgün fikir dünyası zenginliğini özellikle Erikson'un üretkenlik dönemine denk gelen evrede başarılı organizasyonlarla topluma açıklamaya çalışmıştır. Örneğin, Kürt sorununa dair yaptığı yorumlar bu zenginliği açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu bağlamda "Kürtlerin arkasında 1930 yılından bu yana en çok İsrail var. Son Şemdinli olaylarının arkasında İngiliz istihbaratının olma ihtimali yüksek. 1930'larda (İsrail kurulmadan) David Ben Gurion³⁶⁶ bir araştırmacıya görev veriyor. Araştırmacı verdiği raporda şu çarpıcı tespiti yapıyor. Bizim orta doğuda müttefikimiz sadece Kürtler olabilir" demektedir.³⁶⁷ Mete düşünce dünyasını toplumla paylaşmaktadır. O bunu bireyselliğini yitirmeden ve çevrenin egemenliğine teslim olmadan özgür bir şekilde kendini ortaya koyarak yapmaktadır. Otto Rank'ın dediği gibi yaşamın özü bağımsız davranabilmektir.³⁶⁸

Mete, NATO'yu kuruluş maksadının oldukça uzağına düşmüş, varlık sebebinin aksine bir misyona büründüğü kanaatindedir: "İstanbul zirvesi, NATO'yu fiilen ABD'nin keyfince kullanabileceği bir 'nükleer polis örgütü' düzeyine indirmiştir. Pentagon ve akıl hocaları artık BM Güvenlik Konseyi'nin vetocu üyeleri ile uğraşmak zorunda kalmayacak."³⁶⁹

Onun hayat serüveninde cesaretli tutumlar sergilemesinin, risk almasının ve krizlerden başarıyla çıkmasının önemi büyüktür. Zira onun hayatı girişimci tutumlarla doludur. 4 Temmuz 2003'te Kuzey Irak'ın Süleymaniye kentinde, Amerikalı askerler tarafından orada görevli bir askerimizin başına bir çuval geçirilmiştir. Gerek asker gerek halk arasında büyük bir infiale sebebiyet veren bu olaydan sonra Mete kendinden beklenen bir yoruma imza atmıştır: "Türkiye'nin siyasi ve askeri sorumluları, yarım asır önce başımıza geçirilmiş NATO çuvalını cesaretle kökten sorgulamaya başlayınca kadar 'yeniden devlet olmak' üzere 'Bismillah' demiş sayılmayız. O güne kadar ancak bu tür 'sanal' rövanşlarla teselli arar, böylece aslında bağımlılığı hazmetme sürecini

³⁶⁵ <http://www.haber7.com/medya/haber/134409-iyi-ki-mhpden-vekil-secilemedim>, 22.03.2016.

³⁶⁶ Daha sonra İsrail devlet başkanı olacaktır.

³⁶⁷ <http://www.haber7.com/medya/haber/134409-iyi-ki-mhpden-vekil-secilemedim>, 22.03.2016.

³⁶⁸ Engin Gençtan, "Otto Rank", *Psikanaliz ve Sonrası*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990, 156.

³⁶⁹ Mete, "Kaniye'den Nato'ya", *Sabah Gazetesi*, <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/07/02/yaz57-10-134>. html, 12.04.2017.

geliştiririz!”³⁷⁰ Mete’ye göre bu olayda Ankara'nın, Süleymaniye’deki askerlerimize çatışın ya da ölü dememesi affedilir bir durum değildir.³⁷¹ Mete böylesi durumlarda risk almanın gerekliliğine inanmaktadır. Mete burada yerinde ve zamanında yapılması gerekli müdahalenin takdire şayan bir hareket olacağını açıklamaktadır. Ona göre gereksiz bir güç gösterisi değil de aklın kuralları çerçevesinde duygusal yoğunluğu rasyonel tutumun önüne koymadan cesaretle olayın üzerine gidilmeliydi. ABD’nin üzerimize attığı patolojik korkuları yenerek olayın üzerine gidilmeliydi.³⁷² Nitekim Kurtlar Vadisi Irak filmiyle dostları bunu gerçekleştirmeye çalışmışlardır.

Mete’ye göre, bugün dünya ölçeğinde geri kaldığımız alanlar çok sayıda olmasına rağmen öne çıkan üç alan görülmektedir. Bunlar: Sağlık, çevre ve silah sanayidir. Bu sektörleri ellerinde tutanlar, devletler üstü yapılardır ve tek tek devlerin başa çıkmakta zorlanacakları yapıdır: “Tarihe, ‘kahramanlık bizim karakterimizdir’ demek için bakmayı çok seven Türkler yeniçağın babayiğitliğini de örneklemek durumundadırlar. Bu babayiğitlik, özellikle de üç alanda işe yarayacak bilgi üretmektir. Bunlar: Hastalıkla, çevre sorunlarıyla ve silâh Karunlarıyla mücadelede. Her üçü de şimdiki uygarlığın baş edemeyeceği dev belâlardır.”³⁷³

Mete Batı’daki tüm bireylerin azgın yöneticilerin duygu ortakları olan kötü varlıklar oldukları kanaatinde değildir. Onların içinde henüz vicdanları körelmemiş olanlar vardır ve onlarla birlikte güzel şeyler yapılabilir. “Batı’nın savaş karşıtı ve çevre havarisi seçkin kadrolarıyla birlikte başka bir uygarlık yaratmalıyız. Bu üç alanda sonuç alıcı bilgi üretebilmek, peygambersiz çağların en büyük devrimi olacaktır...”³⁷⁴

Mete, Batılı bir sanatçı ile aralarında geçen bir konuşmada ona, “Batı önünde - özellikle Haçlı saldırganlığı karşısında- yüzyıllar boyu milyonlarca insan kaybettiğimiz halde, kilisenin dini olarak Hristiyanlık ile Hazret-i Meryem’in oğlunu birbirlerinden ayrı değerlendirebildiğimizi, diğer peygamberler içinde nedense en çok sevdiğimizden birinin Hazret-i İsa olduğunu”³⁷⁵ söyleyecektir. Bu son derece yerinde bir tespittir ve ancak soylu bir milletin yapabileceği bir ayırımdır.

³⁷⁰ Mete, “Çuvalın babası NATO”, Sabah Gazetesi, <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/06/07/mete.html>.

³⁷¹ <http://www.haber7.com/medya/haber/134409-iyi-ki-mhpden-vekil-secilemedim>, 22.03.2016.

³⁷² Christophe Andre, *Korkunun Psikolojisi*, (Çev.: İsmail Yerguz), 2. Baskı, Say yay., İstanbul2016, 20.

³⁷³ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 57.

³⁷⁴ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 58.

³⁷⁵ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 15-16.

Mete önyargılara kapılmadan kendini yenilemeyi sürekli hale getiren bir entelektüeldir. Bu hususta sağlıklı gelişmiş karakter yapısı sözlü ve yazılı materyallerine yansımıştır. Ancak o, vicdani sorumluluğun bilincinde hareket etmeyi karakterinin kaçınılmaz ögesi olarak görmektedir. Mete'nin özellikle ulusal ve uluslararası siyasette dikkat ettiği unsurlardan biri de zamanlama meselesidir. Çünkü bazen ne söylediğiniz kadar ne zaman söylediğiniz de önemlidir. Zamanlama farkıyla aynı söz iki farklı zamanda iki farklı hatta zıt anlama gelme potansiyeli barındırmaktadır. “Tam bağımsız aydının sıkıntısı, küresel iştah sahibi acımasız bencil güruhlardan birine karşı çıkarken ötekinin çıkarına istemeyerek de olsa hizmet etmektir.”³⁷⁶ Bir yönüyle de bu durumdan sakınmak için bazı şeyler yapılabilir, kısmen zarar giderilebilir ancak büsbütün kurtuluş mümkün değildir. Mete, Batı'yla olan kavgasında zaman zaman batılı argümanları kullanmayı da ihmal etmez. Onun dil konusundaki bir mukayesesi oldukça dikkat çekicidir: “Ana dilini ‘birinci sınıf hissetmeyen bir insan, kendisini yeryüzünün birinci sınıf sakinleri arasında görebilir mi? Batı uygarlığını üreten büyük milletlerden Fransızlar ve Almanlar da İngilizcenin amansız hâkimiyetine karşı sancılar yaşamakta ve kendilerini yeryüzünün ikincil toplumları olarak hissetmemek için çözüm aramaktadırlar.”³⁷⁷

Avrupa birliği bağlamında Mete, onların bizi tümünden reddedemeyecekleri kanaatini taşımaktadır. Ancak yıllardır kapıda bekletme politikasının altında yatan şeyin de enteresan bir şekilde “Asla Türkiye'yi tamamen dışlayamazlar. Eğer Amerika'yla ilişkilerini koparırsa bugün alırlar Türkiye'yi, hiçbir kriter aramazlar. Bence en çok Amerika'nın Truva atı olarak gireceği düşüncesinden dolayı Türkiye'yi reddediyorlar” diyecektir. Almanya ve Fransa'nın merkezî otoritenin kendileri olmayacağını; Türkiye ve İngiltere'nin AB üstündeki Fransız ve Alman hegemonyasını kıracağını düşündüklerini söylemektedir.³⁷⁸

Mete, AB'nin Türkiye'yi asla içine almayacağı kanısındadır. Batı kendini savaşa borçlu. Kapitalizmi yaygınlaştırmak için Dünya ticaret örgütü kurdu. 1,5 milyar çağdaş

³⁷⁶ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 31

³⁷⁷ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 20.

³⁷⁸ “Ömer Lütfi Mete ile Söyleşi”, 2023 İki Bin Yirmi Üç Aylık Dergi, Kasım İki Bin Altı, 29.

köle buldular. Çin'deki kölelerin bugünkü maliyeti bundan 300 sene önce Afrika'dan getirdikleri kölelerden daha ucuzdur.³⁷⁹

Bir yönüyle Türkiye'nin iç siyaseti olarak görülmesi gereken bir konu var ki, Mete'ye göre Uluslararası siyasetin konusudur, o da “Kürt Meselesi”dir. Zira doğal değil, uluslararası güçlerin ürettikleri bir meseledir. Mete bu konuda, “Ben konuyu “Kürt meselesi” olarak düşünmüyorum. “Kürtçülük meselesi” olabilir bu, “Kürt ırkçılığı” meselesi vardır. Irkçılık her zaman bir meseledir. Bu Türk ırkçılığı da olsa Türkmen ırkçılığı da olsa aynı derecede meseledir” diyecektir.³⁸⁰

3.1.3. Toplumsal Kalkınma

Mete bir yandan güzellikler ve erdemi yeni kuşaklara örnek göstermek bakımından tarihe, bazı olay ve şahsiyetlere vurgu yaparken bir yandan da eleştiriden geri durmaz. Aslında o, tarihe bakarken de bugünü anlamak için bakmaktadır. Sorgulayıcı yanına en güzel örneklerden biri de siyasal tarihimizde sultan adlarına getirdiği yorumdur: “Osmanlı'nın duraklama dönemine kadar özellikle dinî bir iddia içeren sultan ismi yok. Çöküşle beraber, üstelik de batılılaşma ile paralel, bu yaklaşım sarayda moda olur: Abdülmecit, Abdülaziz, Abdülhamit, Vahdettin...”³⁸¹

Batıda başlayan ancak daha çok doğu toplumlarını etki alanına alan bir durum vardır ki, o da imaj tutkusudur. Toplum içinde imaj oyunlarına en çok yakalanan kesimin de bu konuda yeterli donanımına sahip olmayan kesimler olması kaçınılmazdır. Mete bu konuda bir yönüyle yakınma ancak öte yandan ciddi bir uyarı niteliğinde şunları söyleyecektir: “Görüntü köleliği çağında, toplu aldanma ve aldatmaların altın dönemini yaşıyoruz. Neredeyse herkes herkesi iğfal ediyor. Daha vahimi, kişi kendi kendini de gafil avlayabiliyor. Savaş çılgınlığından marka tutkunluğuna kadar her yerde

³⁷⁹<http://www.haber7.com/medya/haber/134409-iyi-ki-mhpden-vekil-secilemedim>, 22.03.2016.

³⁸⁰ 2023 Dergisi, 34.

³⁸¹ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 18. Aslında bu durum asırlar önce Abbasiler döneminde kendini göstermektedir. “Abbâsî halifeleri artık “Halifetü Resûlillâh” yerine “Halifetullah” ve “Zıllullahfi'l-arz” unvanlarını taşımaya başlamışlardı. Hulefâ-yi Râşidîn ve Emevî halifelerine adlarıyla hitap edilir ve huzurlarına rahatlıkla girilirken, Abbâsî halifeleri bir saray hiyerarşisinin teşrifatı ve debdebesiyle halktan ayrılmışlardı.”, Hakkı Dursun Yıldız, “Abbâsîler”, *DİA*, İstanbul 1988, I, 31-48.

Unvan ve lakapların önemi bağlamında bizzat Erikson'un hayatından bir örnek vermek yerinde olacaktır. Uzun boylu, sarı saçlı ve mavi gözlü yapısıyla Yahudilere benzemediği için çocuklar Erikson'a “TheGoy” (Yahudi olmayan) lakabını takmışlardır., Robert Coles, *Erik H. Erikson: The Growth of His Work*, Little Brown Press, Boston 1970, 15.

belirleyici olan, görüntü! Cin beyinler bile uyutuluyor; farkına varmadan görüntü kölesi haline gelebiliyor.”³⁸²

Mete son yüzyılda ülke olarak, siyaseten güçsüzlüğümüz dolayısıyla yapmak zorunda kaldığımız bazı tercihlerin, siyaseten affedilebilir olsa da bir ruh haline dönüşmesini affetmemektedir. Kimden gelirse gelsin, kime maruz kalırsa kalsın her türlü kötülüğe set çekmek durumunda olan milletimizin daha doğrusu yöneticilerimizin ruh halini şöyle özetler:³⁸³ “Bir beyaz, bir Kızılderili’yi öldürürken, beyazlaştırılmış Türk de alkışlıyordu. Aynı Türk şimdi o katliamları lanetliyor. Ama içlerinden bazılarının aynı bilinçaltı ile yönlendirilmesi sürüyor. İşin püf noktası güce tapınma dürtüsü mü?”³⁸⁴

Yönetici kadroların, özellikle görev alanlarında işlerin iyi gitmemesi durumunda zaman kazanma ve geniş kitleleri avutma anlamından başvurdukları bir yöntem vardır: dış korku.³⁸⁵ Mete bir yönetim aracı ve sosyal gerçeklik olan korku hakkında, “Cesuristan Korku Cumhuriyeti” başlıklı yazısında şunları dile getirecektir:

“Kuzeyden, doğudan, güneyden, batıdan korkuyoruz, İçimizden, dışımızdan her an ‘yıkıcı’ bir darbe beklemeyi ‘devlet etmek’ zannediyoruz. En azından görünürde... Korku sistemli bir şekilde kullanılarak siyasî veya ekonomik ‘hortum’ döşeniyor. Fert başına en çok yabancı ajan ağırlayan ülkeyiz. Ama yerli hain avından fırsat bulup onları yan gözle dahi izleyemiyoruz.”³⁸⁶ Burada siyasetin, “Millî birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyduğumuz şu günlerde” tarzı ifadeleri ve bazı toplumsal talepleri yerine getirme yerine reddetmenin bir aracı olarak korku öne çıkarılmaktadır. Mete durumu veciz bir şekilde “Neden bu kadar korkuyoruz? Denebilir ki, ‘güvenlik sorumluları, kendilerini ‘en önemli’ konumda tutabilmek için sürekli ‘tehdit’ edebiyatı yaparlar da ondan”³⁸⁷ şeklinde formüle edecektir.

Mete’nin güçlü kişilik yapısında sahip olduğu ideolojik kimliğin hedefleri belirlenmiştir. O her söyleneni olduğu gibi almayan kendinin de önerileri olan bir düşündürüdür. Mete’nin bireysel ve toplumsal yenilenme programında ilk sırada ‘adalet’

³⁸² Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 43.

³⁸³ Burada geleneğimizde var olan ‘haklının yanında yer alma’ durumuna vurgu yapılmaktadır.

³⁸⁴ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 45.

³⁸⁵ Özellikle Cumhuriyet tarihimizde bu durum, “Millî birlik ve beraberliğe en çok ihtiyaç duyduğumuz bu günlerde” şeklinde de formüle edildiğine tanık olunmuştur.

³⁸⁶ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 47.

³⁸⁷ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 49.

yer almaktadır. Ona göre bozulan bu sistemi düzeltmeye adaletten başlamak gerekir. Zira onun örnek aldığı şahsiyetlerden Hz. Ömer denince akla adalet gelmektedir.³⁸⁸Tarihimizin altın sayfaları denen sayfalara baktığımızda gördüğümüz en önemli özellik, o dönemde adaletin hak ettiği yerde olmasıdır. Mete bu konuda şunları söyleyecektir: “Yargı göçmüşse, onu diriltmeden hiçbir şeyin düzeltilemeyeceğine imanım tam! Yemek içmekten, sağlıktan, güvenlikten ve eğitimden önce yargı...”³⁸⁹ Ülkenin geçtiği dönemin krizlerini sağlıklı geçtikten sonra kurulacak yapının adaletle tesis edilmesi gerektiğini açıklamaktadır. Nitekim adalet insanlığın ortak paydasıdır. 28 Şubat 1997 post modern darbe bir bakıma toplumsal bir moratoryumdur ve toplumsal bir krize yol açmıştır. Mete, toplumu sarsan bu müdahaleye şiddetle karşı çıkmıştır. Bundan dolayı tehditler almıştır. Ancak her kriz evresi beraberinde yeni fırsatlar doğurmuştur. Zira toplumsal değişim ve dönüşüm bu fırsatlarla mümkün olabilir. Aynı zamanda toplumun dönemsel durağanlığı bu gibi büyük ya da küçük ölçekli krizleri başarı ile yönetebilmekle durağan toplumsal yapı dinamik yapıya dönüşebilir.

Mete'nin siyaset anlayışının temelinde biri önce, sonra diğeri olmamak üzere ikiye ayrılan, biri diğeri için var olan bir yapı söz konusu değildir. Yani ikisi de eş zamanlı olmak üzere devlet ve millet vardır. O gerektiğinde devletin âli menfaatleri için bazı değerlerin uygulamasının da ertelenmesi taraftarıdır.³⁹⁰ Bir dönem devlet sistemini kilitleyen konu olarak gündeme getirilen üst yöneticilerin eşlerinin kıyafeti konusunda o şöyle diyecektir: “Cumhurbaşkanı eşinin başörtülü olmasını laikliğin ve neredeyse devletin sonu sayanlardan değilim. Bununla birlikte eğer ülke böyle bir gelişmeyi hazmedecek durumda değilse denenmesinde hayır görmem. Ancak asıl önemli olan böyle kısır şekilci tartışmalar yüzünden önemli makamlar için aranması gereken asli nitelikleri anlamsız hale getirmemizdir.”³⁹¹ Burada Mete, aslında gereğine çokça inandığı bir kıyafet tercihinin rağmen, devleti yönetme söz konusu olduğunda bazı

³⁸⁸ Hz. Âişe'nin, “Ömer anılınca adalet anılmış olur, adalet anılınca Allah anılmış olur, Allah anılınca da rahmet iner” dediği nakledilir. Mustafa Fayda, “Ömer”, *DİA*, İstanbul 2007, XXXIV, 47.

³⁸⁹ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 52.

³⁹⁰ Bu durum Mecelle'nin 29. Maddesinde “ehven-i şerreyihtiyâr olunur” şeklinde ifadesini bulacaktır. Ahmet Şimşirgil-Ekrem Buğra Ekinci, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*, KTB yay., 2. Baskı, İstanbul 2009, 79.

³⁹¹ Ömer Lütfi Mete, “Siyasette nefretî makamı”, Sabah Gazetesi, 05 Ocak 2006 Perşembe. Yukarıda adı geçen olay, partisi tarafından dönemin Cumhurbaşkanı adayını gösterilen Abdullah Gül'ün eşinin başörtülü olması dolayısıyla, bazı çevreler tarafından bu makamda böyle bir kıyafete müsamaha gösterilmemesi itirazlarına vurgu yapılmaktadır. İbrahim Toruk, “Türkiye’de Başörtüsü Sorunu ve Yazılı Medyada Sunumu”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 30, 2011, 483-514. (488).

tercihleri erteleme kadar, saldırgan tarafa da devlet işleriyle doğrudan ilgili konularda eleştiri yerine yöneticinin eşinin kıyafetine saldırıyı mizahi bir dille eleştirmektedir.

Mete, toplumsal yozlaşmalar noktasında en üst perdeden uyarılarını yapmaktadır. Bazen siyasi cenahtan, bazen ticaret hatta sanat gibi aygıtlar kullanılarak bu toplumun tüm değerlerine saldırılmakta ve maalesef toplum yara almaktadır. Ancak Mete’yi memnun eden bir durum vardır: “Bütün saldırılara rağmen hâlâ en dayanıklı kalemiz, özgün aile yapımızdır. Kalabalık, genç nüfusumuz, ordumuz değil, aile yapımız. Ancak bu kalenin büyük tehlike ile karşı karşıya bulunduğu tartışma götürmez. Nüfusumuz, ordumuz, kıymetli coğrafyamız, şimdilerde canına okumak üzere olduğumuz ‘gıda açısından kendi kendimize yeterliliğimiz’ değil, aile yapımız... Zaten o yıkılırsa ordunun Mehmetçik kaynağı da tükenmiş olacaktır... O zaman askerimiz Mehmetçik olmayacak, sıradan batılı holigan türevleri olacaktır. Hiç şüphem yok, Türkiye için bugün artık en büyük tehdit, aile kalemizi darmadağın edenlerdir. Bu tehdidin tankları ve füzeleri de televizyonlarımızdır.”³⁹² Mete yeni bir kuşağın oluşumuna katkıda bulunmaktadır. Yeni nesle model olmaktadır. Yetişkinlik döneminde üretkenliğin zirvesini yaşamaktadır. O ürettiği ürünlerle güçlü bir sevgi bağı kurarak iletişimini ürünleri ile kuvvetlendirmektedir. Gerekliğinde onları revize etmektedir. Bu şekli ile hayata olumlu bakmaktadır. ‘Eğer yaşıyorsak mutlu olmalıyız’ deyişi onun varoluş parolasıdır.

İslam dininin ortaya çıkışından³⁹³ Osmanlı’nın son yüzyıllarına kadar olan dönemde,³⁹⁴ geniş anlamda Müslüman-Gayri Müslim dengesinin, inananlar lehinde olduğu tarihen bilinmektedir. Ancak İslam Milletinin diğer milletler karşısındaki ikincil konuma düşmesi son yüzyılların eseridir. Yaklaşık dört yüz yıldır zemin kaybediyoruz. Mete bu durumun psikolojik yansımalarına çözüm üretecek soruyu, “Batı uygarlığı karşısında sürekli gerilemiş, ortalama Müslüman insanı ‘yeryüzünün birinci sınıf sakini olma duygusundan’ uzaklaştırdı. Öyleyse Müslüman insan ne yapacak?”³⁹⁵ diye sorar ve burada yine ihtiyaç olan cevabı şöyle verir: “Biliyoruz ki, her samimi Müslüman,

³⁹² Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 103-106.

³⁹³ Ortaya çıkış ifadesi ile başlangıç olarak 610 yılındaki ilk vahiy alınabilir. Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, (Çev.: Salih Tuğ), Ankara 2003, 81 vd.

³⁹⁴ Bu dönemi genelde gerileme dönemi olarak kabul edilen 18. yy. olarak görmek mümkündür. İhsan Duran Dağı, “Osmanlı Reform Hareketleri ve Avrupa Faktörü”, *Osmanlı*, cilt 7, (Ed. Güler Eren), Ankara 1999, 322-326.

³⁹⁵ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 37.

dininin -en ağır yenilgiler dâhil- bütün kötü durumlara karşı ruh sağlığını koruyucu mekanizmaları içerdiğine inanmak zorundadır. Her şeyden önce inanmakta olduğu din sabrı yüceltmekte, insanın gelişip, yücelmesini sabır üzerinde temellendirmektedir.”³⁹⁶ Mete her şeye rağmen sabır duygusunu güçlü bir şekilde yansıtır. Hedefe ulaşmada, karşılaşılan engellerin aşılmasında ve zaman yönetiminde sabır çok önemlidir Tarihi süreçte yaşanan her türlü zorluğa ve zorlanmaya karşı sebat göstererek zorlukların sabırla aşılması çocukluğunun bilinçaltı kayıtlarında saklı durmaktadır. Nitekim çektiği zorluklar karşısında tahammülü alışkanlık haline getirerek sabır duygusunu davranışa dönüştürmüştür. Peygamberlerin hayatta çektiklerini okumuş, dedelerinin yaşadığı sıkıntıların hikâyesi ile büyümüş olan Mete için sabırlı davranış sergilemek adeta bir görevdir. O daima gelecekle ilgili ümit taşımakta, zorluklar karşısında ümidini korumaktadır. Ancak bunu gerçekleştirirken elinden gelenin en iyisini yapmaya çalışmış, sonucun olumlu ya da olumsuz olması dünyasını değiştirmemiştir. Ona göre, sonuç olarak bu durum ilahi bir cilvedir.³⁹⁷

Yine Mete'nin yazılarında iç siyaset anlamında aile ile birlikte dikkat çektiği kesimlerden biri de gençliktir. Burada gençliğin öne çıkarılması, sahip olduğu kontrolsüz güç, her an hata yapabilme ve geri dönüşü olmayan toplumsal hasarlara sebebiyet verebilecek eylemlerde bulunabilme potansiyeline sahip olması dolayısıyla. Yoksa bu anlamda çocukluk, en az gençlik kadar hatta belki de bazı eğitim kuramları bakımından ondan da önemlidir.³⁹⁸ Mete şu ifadeyle konuya dikkat çeker: “Uluslararası savaş çevrelerinin iki büyük hedefinden ilki aile, ikincisi ise gençliktir. Bu iki cepheye dikkat edilmeli; burada uğranacak hezimet diğer bütün alanları kuşatacaktır. Bu anlamda gençlere eğer örnek aramak istiyorlarsa kendi tarihlerinde mükemmel örnekler bulabileceklerdir.”³⁹⁹

Mete'nin siyasal planda önerdiği yönetim şekli her şeye rağmen yine de demokrasidir. Ona göre bu sistem insanlığın mevcut şartlarda uygulayabileceği en iyi sistemdir. “Demokrasiyi, kelimenin sözlük anlamından hareketle ‘halkın kendi

³⁹⁶ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 39.

³⁹⁷ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 39; Köylü, M. (2007). Ruh sağlığı ve din: Batı toplumu açısından bir değerlendirme. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 23(23), 65-92.

³⁹⁸ Örneğin Psikanalitik anlayışta çocukluk kişiliğin oluşumu için asıl zaman dilimidir. Sigmund Freud, L.L.D, Translated G. Stanley Hall, *A General Introduction to Psychoanalysis*, Twelfthed., Boni, Livergihtinc., New York 1920, 101-109.

³⁹⁹ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 85-86.

kendisini idare etmesi' gibi sığ ve şekilci yönüyle değerlendiren ve burada takılı kalanlar yakın zamanlara kadar çok zorlandılar. Onlara göre böyle bir idarede Allah'ın belirleyiciliği bulunmayacaktı. Dolayısıyla demokrasi ile İslâm bağdaşamazdı. Zaten İslâm'ın demokrasiye muhtaç olması gibi bir durum da düşünülemezdi.”⁴⁰⁰ Dindar kesimin bu sistemin özellikle son yüzyılda insanlığa yaptığı zulümlerle kendini gösteren Batılı devletlerin ürettiği bir sistem olması çekincesine karşı Mete şu uyarıda bulunur: “Bu işin özü, İslâm toplumunun en parlak örneğini verdiği ‘muhalefet kültürü’nden ibarettir.”⁴⁰¹

Diğer çok sayıdaki çalışma alanları ile birlikte Ömer Lütfi Mete'nin uğraş alanlarından biri de gazeteciliktir. Onu bu alanda bazen yayıncı, bazen koordinatör, bazen yazar ve akla gelebilecek her konumda görmek mümkündür. Fakat bu alana getirilen eleştirilerin en ağırının da ondan geldiğine şahit olmaktayız. Onun bir yandan içinde yer aldığı ve hedeflerine ulaşmak için araç olarak kullandığı medyaya ilişkin kanaatleri de önemlidir.

Mete, namuslu gazetecilik dünyada da Türkiye'de de yok. Basın her halükârda -en özgür olanı bile- belli bir güç tarafından bir dereceye kadar kullanıyor der. Türkiye'de medyanın üç güç tarafından kontrol edildiğini düşünür: Özellikle son yıllarda⁴⁰² basın kartı sahibi olanların bazıları patronlarının çıkarları, bir kısmı şu ya da bu inancın nihayet bir kısmı da şu ya da bu ideolojinin tetikçiliğini yapmak için yayın yapmıştır.⁴⁰³ Mete'nin bu korkusuz ve gerektiğinde içinde yer aldığı yayın grubunu dahi eleştiren tavrı onu zaman zaman -uygulayıcıları nazarında- zor durumda bırakmıştır. Ancak o inandığı doğruları söylemenin karşılığını sadece hakikati ifade mutluluğu olarak görmüştür.⁴⁰⁴ Ruhsal ve sosyal gelişimin aşamalarından biri olarak hakikatin açığa çıkması Mete'nin hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Bu hususta yetkinliğini özgüveniyle seslendirmekten geri durmamıştır. Sanat, siyaset ve medya dünyasında pek çok seveni olmuştur. Hakikati eğip bükmeden ve bükülmeden seslendirmeye çalışmıştır. Bu onun sahip olduğu yaratıcı kişiliğin bir yansımasıdır. Zira ‘haksızlık karşısında susan dilsiz şeytandır’ düsturunu kendine şiar edinen biri olarak meseleler karşısında

⁴⁰⁰ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 172.

⁴⁰¹ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 173.

⁴⁰² Merhum Mete'nin yaşadığı son çeyrek yüz yıl. Yaklaşık 1985-2009 yılları.

⁴⁰³ <http://www.izdiham.com/omer-lutfi-mete-yigidin-borcudur-olum/>, 18.02.2016.

⁴⁰⁴ Servet Kabaklı ile yapılan söyleşi.

sessiz kalması beklenmez. Toplumdaki saygınlığı onun olduğu gibi görünmesi görüldüğü gibi olmaya çalışmasında yatmaktadır. İnanç değerleri bakımından ikiyüzlü bir birey değildir.

Mete medyadaki sadece muarızlarını değil, dar anlamda kendi safında yer almış görünenleri de eleştiri altına almaktadır. Bu insanlar güya vatanseverlik adına, vatan memleket meselelerine duyarlı gibi davranmıştır, aslında o kendi dar ideolojik penceresinden yayın yapmıştır, o pencereden tetikçilik yapmaktadır. Kimisi dini değerleri ön plana çıkararak kendi penceresinden yayın yapmaktadır.⁴⁰⁵ Nihayet Mete'nin bakış açısıyla "Şeytanın psikolojik harp karargâhı basındadır."⁴⁰⁶

Mete'nin siyasi duruşunu açıklayan ifadelerden biri kendisiyle yaptığımız söyleşide, Ahmet Turgut tarafından serdedilmiştir: Ömer Lütfü Mete, sadece söylemde değil eylemde de olan, dini ve millî değerleri istismar değil onları önce kendi nefsinde yaşayan sonra da başkalarına tavsiye eden bir insandır. Diğer taraftan her ne kadar bir dönem siyasetle ilgilenmiş olsa da siyaset üstü kalmak isteyen birisidir. Tasavvufçu bir Ömer Lütfü Mete fakat insanları bir noktaya kilitleme değil, herkes kendi dünyasında inandığı değerleri yaşasın, intisap ettiği tarikatı veya siyasi yolu hakkıyla yaşasın, istismara kalkmasın, çıkarları için kullanmasın diyen birisidir.⁴⁰⁷

Gerek yazdıkları gerek sonradan gerçekleşen bazı öngörülerini, ilişki halinde bulunduğu geniş kesim dolayısıyla Mete hakkında, bazı kesimlerde -haklı olarak- bir soru işareti oluşmuştur. Mete bu bilgileri nereden alıyor? Veya Mete'nin istihbarat teşkilatıyla bir alakası var mı? Nitekim bu durum kendisiyle yapılan bir söyleşide soru olarak yöneltilmiştir. Doğrudan değilse de soru oldukça açıktır. Mete'nin cevabı da o derece nettir: "İstihbaratçı olduğunu bana ilan etmiş dostlarım yok. Fakat istihbaratçı olabileceklerini sandığım tanıdıklarım vardır. İstihbaratçılardan çok korkarım. Niye korkarım? En iyi kullandıkları adamlar, benim gibi çenesi düşük insanlar ve özellikle gazetecilerdir de ondan. Kullanılmış olduğumu fark edersem herhalde çok kötü hissederim kendimi."⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ <http://www.izdiham.com/omer-lutfi-mete-yigidin-borcudur-olum/>, 18.02.2016.

⁴⁰⁶ *Yerli Düşünce*, 3 Mayıs 2008 Cumartesi, 13.

⁴⁰⁷ Ahmet Turgut ile yapılan görüşme.

⁴⁰⁸ <http://www.izdiham.com/omer-lutfi-mete-yigidin-borcudur-olum/>, 18.02.2016.

İç siyaset söz konusu olduğunda, Mete'nin hüznüne sebep olan bir konuya değinmekte fayda vardır. O, bu ülkede en üst düzeyde bilgi üretmesi gereken kurumun içler acısı durumuna dikkat çeker. Milletler yarışında yerini alma koşusunda ülke içinde suçladığı kurumlardan biri de YÖK'tür. "Eğer küresel çeteye çalışan bir 'düşünce kuruluşu'nda görevli olsanız, patronunuz da sizden, Türkiye'nin kaçınılmaz görünen parlak geleceğini karartmaya yönelik tavsiyelerinizi istese ne yapardınız? Üniversitelere bakarsınız ve 'buldum' diye fırlarsınız: 'Hiçbir şey yapmaya gerek yok! Sadece YÖK, şimdiki yolunda yürüsün, ona kimse engel olamasın, yeter!'"⁴⁰⁹ Yine Mete'nin burada mizahi bir ifade ile YÖK'ün eğitim sistemine bir eleştiri getirdiği gözlenir: YÖK'ün 'Üniversite'yi, acemi erat eğitim merkezlerine dönüştürme savaşını izlediğiniz zaman, yeryüzünde olabilecek en büyük ve en kötü komployu tercih edesiniz gelir."⁴¹⁰

Mete özellikle basın dünyasında patronların kalemi olmamıştır. Hayatını sürdürmek için çalışmak zorunda kaldığı hiçbir ortamda çocukluğundan itibaren yetiştiği İslam ahlakından taviz vermemeye çalışmıştır. İlkeli duruşu, haksızlığa sessiz kalmaması, kalemini özgür kullanması, paraya pula gönül vermemesi onun geliştirdiği güçlü kişilikten kaynaklanmaktadır. Ona göre Allah var ettiği varlığın rızkını o ya da bu şekilde var eder, yeter ki birey yeteri çabayı gösterebilir. Ankara Büyükşehir Belediye Başkanı Mehmet Altınsoy'un ricası ile Belediyenin bir kültür hizmeti olarak Mete'nin koordinatörlüğünde Belde Gazetesi çıkartılmıştır. Belediyenin ya da ANAP'ın yaptığı birtakım uygulamalara karşı yazılar kaleme almış ve bir süre sonra anlaşamayarak görevinden ayrılmıştır. Yine onun genel yayın yönetmeni olduğu Ay Yıldız gazetesinden ayrılışı, yapılan haksızlığa boyun eğmeyerek ceketini alıp çıkmasıyla olmuştur. Birlikte çalıştığı arkadaşları da ona uyararak ayrılmalarıyla gazete kapanmıştır. Yeni Şafak gazetesinden ayrılışı bir Filistinlinin İsraili bir yolcu otobüsüne düzenlediği bombalı saldırıda sivillerin ölmesinin Müslüman duyarlılığına yakışmadığını, yapılanın yanlış olduğunu kaleme aldığı için gazete içinden ve dışından istenmeyen adam ilan edilmesi üzerine olmuştur. En uzun süreli yazdığı Sabah Gazetesinden ayrılışı da gazetenin yeni yayın yönetmenin işine son vermesiyle olmuştur. Bunun üzerine yazdığı yazının başlığı 'Dünya bir gün o da bugün' olmuştur. Böylesine gözü pek entelektüel duruş sergileyen Mete, karşılaştığı bütün olumsuz tutumlara karşı 'fikirlerimiz farklı

⁴⁰⁹ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 62.

⁴¹⁰ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 62.

olabilir ancak birbirimizi sevmeliyiz' diyebilmiştir. O, sağlam kişiliği sayesinde psikolojik ve sosyolojik açıdan gelen her tür tehditle başa çıkmıştır. Bazen bir derviş edasıyla zorluklar karşısında 'Hoştur bana senden gelen /Lütfunda hoş kahrında hoş' diyerek başa çıkmayı seçmiştir. Kendine yönelen saldırılarda acaba Hak rızasına ters bir işlem yaptım mı? diye kendini sorgulamıştır. Ancak o, bunu yaparken hiçbir zaman isyankâr olmamış 'daha iyiye muhatap olabilmek için ne tür gayret gösterebildik' tarzında sorgulayıcılığını korumuştur. Mete bu bağlamda çok çalışmanın ve iyi insan olmanın gerektiğini her platformda dile getirmiştir. Bu anlayış onun çocukluktan yetişkinliğe gelinen evrede aldığı eğitimin yansıması olması yanında katıldığı bütün sosyal ortamlarda elde ettiği tecrübenin bir ürünü olarak da değerlendirilebilir.

Mete çocukluktan itibaren yaşadığı itiş kakışlar ile hayatın akışında karşılaşılan zorluklara göğüs germiştir. Bilindiği gibi yaşanan zorluklar psikolojik ve fiziksel sağlamlık üzerinde etkilidir. Mete, hayatında karşılaştığı zorluklarla sağlam duruşuyla başa çıkabilmiştir. Eserlerindeki kahramanlar her tür zorluk karşısında çözümler üretebilmişlerdir. Mete'nin özellikle psikososyal gelişimin üretim evresinde oluşturduğu ve kendinden sonrası için emek vererek yetiştirdiği gençlere sorunlarla başa çıkma azmi kazandırmaya çalışmıştır.

Yaşanan her tür travmaya karşı "Allah var gam yok" parolasıyla umut taşıyan Mete, yaşananları hayatın cilvesi olarak nitelendirmiştir. O, annesinin vefatı üzerine babasının gösterdiği aşırı hayata küsme tepkisini konu edindiği şiirinde babanın tutumunun yanlışlığını şiirinde şu şekilde ifade etmektedir.

"Anam çekilen bir su
Babam kahr kuyusu
Olamaz böyle konuşmaz insan
Nedir bu yüz asmak
Hele baba bu ne ağır lisan"⁴¹¹

Onun psikolojik sağlam duruşu ailenin bütün bireylerine örnek olmuş, çevreden gelen tehditlerle nasıl başa çıkılacağı ve uyum sağlanacağını herkese göstermiştir.

⁴¹¹ Mete, "Veda Sahneleri", *Gölce*, 105, 106.

3.2. MİLLİYETSİZ MİLLET OLUNMAZ

Mete'nin milliyetçilik anlayışında insan sevgisi vardır. İnsanların birbirinin sınırlarını ihlal etmeden huzur içerisinde yaşayabilmeleri için güçleri yettiğinde gayret göstermeleri gerektiğini söyler. O, yeryüzünü cennete ne kadar benzetebilirsem o kadar insan olurum diyecektir ve başkalarının kötülüğünü isteyen bir milliyetçiliği muteber saymayacaktır.⁴¹²

“Dedem ekşi elma yedi benim dişim kamaşır dersem ne anlarsınız? Kişi benimsediği ecdadının sevabına da günahına da varis olur. Fatih'in İstanbul'u fethedişi esasen kozmik bakışıyla çürüyen bir yapıyı yıkıp yenisini kurmaktır. Bu kozmik ferman, Allah'ın Kuranı Kerim'de buyurduğu ilahi fermandır.”⁴¹³

Mete Milliyetçiliği insan hayatının doğal bir sonucu olarak görür ve devlet olgusuyla yaşıt bir akım olarak niteler. Yine o, bir Türkmen olarak milliyetçilik anlayışının, Türkiye'deki söz gelimi bir Rum vatandaşının da benimseyebileceği bir formda olduğunu ve milliyetçiliğinizin ebedi ve ezeli bir 'öteki' gerektirmediğini ifade eder.⁴¹⁴

Bir Karadenizli olan Mete yazılarında, köken bakımından halis bir Türk olduğundan şüphe etmediği halde, Türkçülük akımının kavmiyetçi, ırkçı etnik safiyet aracı olarak görülmesi halinde bu toplum için faydasızlığını dile getirir. O, Türkiyatçılığı anlarım, insanlık tarihinde, bir Türk olgusu ve turan gerçeği vardır⁴¹⁵ diyecek ancak Türk ırkçılığı yapmayacaktır. Bunu bizzat Kur'an-ı Kerim'in verileriyle destekleyecek ve “Kur'an-ı Kerim'in evrensel öğretisini doğru algılayan bir Müslüman için kimse 'kalıcı' olarak 'öteki' değildir”⁴¹⁶ diyecektir. Bu bağlamda onun öteki algısı bilinçaltı kayıtlarında çocukluk yaşantıları ve aldığı eğitimle şekillenmiştir. Nitekim “*Hepiniz Adem'in çocuklarıdır*”, ve “*Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır.*

⁴¹² Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 23-24.

⁴¹³ “Eğer Allah'ın, insanların bazılarını bazıları ile def'i (engellemesi) olmasa yeryüzü fesada uğradı. “Bakara Suresi, 2/251; Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 25.

⁴¹⁴ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 28, 20-21.

⁴¹⁵ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 32.

⁴¹⁶ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 39.

*Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.*⁴¹⁷ gibi mesajlar onun öteki algısını belirleyen temel faktörler arasındadır. Zira onun kararları sadece bilinçli kararlar değil aynı zamanda bilinçaltının yansımalarını da içermektedir. Bu anlamda insan davranışlarını bir bütünlük içinde anlamak ancak duyguları da anlamadan geçmektedir. Düşünce dünyasını mantık ve duygu ile harmanlayarak kendini bilgece ortaya koymasını becermiştir. İnsanın varoluşunda öteki ve onunla ilişki biçimi bireyin bütün hayatıyla ilişkilidir.

Beslenen siyasi kaynaklar bireyin öteki algısını düzenlemede etkilidir. Örneğin O'na göre İngilizler sözde “Üstün Irk” safatasına inanmaz görünürler. Ancak kendilerini “Beyaz Uygur Adam” olarak görmenin sonucu olarak, ötekileri ehliileştirmek için gerekeni yapma hakkını kendinde gördüklerini söyler. O bu anlamda bir anlayışın bizde en milliyetçi parti olan MHP’de bile olmadığını söyler.⁴¹⁸

Mete’ye göre devletin bekası her tür düşüncenin üstünde yer almaktadır. Bu anlayışın sağlıklı bir şekilde korunabilmesi için “Ülkenin Millî çıkarlarını gözetme yöntemi anlamında milliyetçilik devletlerin olmazsa olmaz davranış biçimidir.”⁴¹⁹ Mete burada bir detaya dikkat çeker: başkalarının Millî menfaatlerini korumak için başvurduğu insanlık dışı yöntemlere biz başvuramayız. Yeryüzünde bizim anlayış ve arayışımız Millî menfaatlerimizle birlikte insan hak ve hürriyetlerine saygılı olmaktır.⁴²⁰

“Milliyetçiliği bir kalemde sanık sandalyesine oturtmak veya bir kalemde yüceltmek akıllı adamın işi değildir”⁴²¹ diyen Mete, ifrat ve tefrit arasındaki çizgiye dikkat çekmektedir. Onun böylesine dengeli duruşu hayatın her alanına hâkim kılmaya çalışması ego gerçekliğinin⁴²² bir göstergesidir. Aynı zamanda yaşanan krizlerden başarılı çıkışı temsil etmektedir. Mete’nin hayatında gördüğümüz krizler ve başarılı başa çıkma tecrübelerinin onun devlete ya da siyasete bakışını farklı açılardan etkilediği görülmektedir.

Mete kuruluş dönemi Cumhuriyet milliyetçiliğinin, biraz da şartların dayatmasıyla oluştuğu kanaatindedir. Müslüman halka dayanmak, zaman zaman faşist anlayışlar

⁴¹⁷ Hucurat Suresi, 49/13.

⁴¹⁸ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 40.

⁴¹⁹ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 41.

⁴²⁰ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 42-43.

⁴²¹ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 43.

⁴²² Ernest Jones, *Freud Hayatı ve Eserleri*, Kabcacı yay., (Çev.: Emre Kapkın, Ayşe Tekşen Kapkın), İstanbul 2004, 232.

yükselmesi derken “Kültür Milliyetçiliği”nde karar kılınması gibi savrulma ve durulmalardan söz eder. Çünkü milletlerin var oluşları kültürel değerler sayesinde gerçekleşmektedir.⁴²³ Ona göre Atatürk, “Türk terimini vatandaşlık bağına düğümleyerek”⁴²⁴ çok geniş bir anlama kavuşturur.⁴²⁵ Zira o, Atatürk ilkelerinde ifadesini bulan Milliyetçilik ilkesini, biyolojik yönden değerlendirmemektedir. Milliyetçiliği vatanseverlik olarak algılamakta, asla ırk beraberliği olarak görmemektedir.⁴²⁶ Mete siyasal analizler yapmaktadır. Bu analizler gerçekçi ve varoluşsaldır. Nitekim onun etkili, açıklayıcı ve yol gösterici analizleri toplumsal yapının inşasında ihtiyaç duyulan önerilerdir. Köklerini kaybetmeden ve sert bir siyasal kutuplaşmaya girmeden ayrıca nefret dili kullanmadan mesajını iletmeyi başarmıştır. Mete’nin Milliyetçilik bağlamında getirdiği çözümlerde, dönemindeki “Kürt ırkçılığı” ve “Kürt kimliği” tartışmaları önemli yer tutar.

Ülke meselelerini ırk ve etnik planda ele almayan Mete’nin zaman zaman bu anlamda örneklere de yer vermekten kaçınmadığı görülmektedir: “Türkiye’nin kaymak tabakası Cumhuriyet’ten bu yana hep ana gövdeyi oluşturan Türkmen unsurun dışındakilerdendir. Türkmenler kat kat fazla olmalarına rağmen mesela Kürtler kadar cumhurbaşkanı çıkarabilmiş değillerdir. Doğrusu kimsenin soy kütüğünü kurcalamaktan hoşlanmam ama bir merak eden çıkarsa görür ki, Cumhuriyetten bu yana Atatürk hariç, Türkmen veya başka bir Türk boyundan gelen başka bir cumhurbaşkanı yok gibidir.”⁴²⁷

Bir defasında “gençliğin milliyetçilik düşüncelerinin gelişiminde dikkate değer nelere öncelik verilmesi daha uygun olabilir?” sorusuna karşı Mete’nin cevabı şöyle olmuştur: “Ülkesinin toprak kaybına uğramasından büyük üzüntü duyar. Böyle bir şeyle asla karşılaşmak istemez, her yıl erozyon yüzünden Kıbrıs adası büyüklüğünde bir vatan toprağını kaybetmemiz⁴²⁸ karşısında kılını bile kıpırdatmıyorsa onların milliyetçiliği beş para eder mi? Ülkesindeki çevre kirlenmesi ve canlı türlerinin yok olması karşısında en küçük etkinlik içinde yer almayan bir gencin milliyetçi duyarlığı henüz sıfır

⁴²³ H. Ömer Özden, *Bir İnanç ve Kültür Terkipçisi Yahya Kemal*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011, 254.

⁴²⁴ Uriel Heyd, *Ziya Gökalp’in Hayatı ve Eserleri*, (Çev.: Cemil Meriç), Sebil Yayınları, İstanbul 1980, 44.

⁴²⁵ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 43.

⁴²⁶ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 44.

⁴²⁷ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 45-46.

⁴²⁸ Selen Deviren Saygın ve diğ., “Türkiye’de Toprak Erozyonu Ve Çölleşme”, 2015 Uluslararası Toprak Yılı, *Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi*, 65-66.

noktasındadır.”⁴²⁹ Mete burada elinden hiçbir şey gelmeyen gençlerden hiç olmazsa bu duruma üzülmelerini, dertlenmelerini, kayıtsız kalmamalarını bekler. Burada Mete kendine özgü analiz yeteneğini sergilemektedir. Nitekim halkın entelektüel bir bireyi olarak birikimlerini sentezleyerek oluşturduğu özgün üretimlerini toplumla, özellikle gençlerle paylaşmıştır. Entelektüel yeteneğini pratik hayatın içinden analiz ederek genç nesillerin ufkunu açmaya çalışmıştır. Tarihi süreçte ait olduğu Türk-İslam kültürünü doğru bir şekilde her ortamda paylaşmıştır. Bu bağlamda Mete, istiklal marşı şairi Mehmet Akif Ersoy’un, Türk kelimesini hiç kullanmadan ırk kelimesine yer vermesini, onun Milleti İbrahim deyimine uygun bir davranış olarak görür.⁴³⁰

12 Eylül 1980 öncesinde Türkiye, NATO marifetiyle darbeye sürüklenmiştir. Darbeye giden yolun taşlarını örebilmek için Türkiye’nin evlatları birbirine kırdırılmıştır. Bunun için Gladyo kullanılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti devletinden maaş alan yığınla istihbaratçı, asker ve polis bu darbenin şartlarını oluşturmak için doğrudan veya dolaylı, açıktan veya gizlice devreye sokulmuştur.⁴³¹ Mete o günler Türkiye’deki sol hareketlerin iki önemli fraksiyonu olan Leninistlerin arkasında Rusya olmasına rağmen Maocuların arkasında Çin değil, Amerika olduğunu söyler.

Türkiye Cumhuriyeti’nde farklı etnik kökenden insanlar yaşamaktadır. Bununla beraber farklı siyasi yapılara gönül vermiş bireyler iç içe barışık bir şekilde hayatlarını sürdürmektedir. Devletin, birliğin bozulmaması ve bu coğrafyada ayakta kalmanın öncelikli ve tek yolu olarak kendi şemsiyesi altında bulunanlara adaletli davranması gerekmektedir. Mete Milliyetçilik Milliyetsizlik adlı çalışmasında “Ortak ülkümüz Adil Yönetim Olmalıdır” şeklinde bir bölüm başlığı atar. Bu bölümde: devletin adil bir şekilde yönetilmesinin mümkün, gerekli ve zorunlu olduğunu söylemektedir. Beklentisinin, hiç kimsenin itiraz etmeyeceği ve kayıtsız kalamayacağı samimi bir adalet garantisinin doğması olduğunu söyleyecektir.⁴³² Bunun simgesel anlamı bu topraklarda yaşayanların güçlü bir babaya her zaman ihtiyaç duymalarıdır. Burada devlet baba rolünü üstlenmektedir. Baba hem otoriteyi hem de adaleti temsil etmektedir. İtibarsızlaştırılmış bir baba ailenin varoluşu için büyük bir problem sayılmaktadır. İç ya da dış güçler tarafından güçten düşürülmüş bir devlet de müntesiplerinin utanç

⁴²⁹ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 58.

⁴³⁰ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 75.

⁴³¹ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 69.

⁴³² Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 110.

kaynağıdır. Mete'nin gözlemiyle devlet güçten düşürülmeye çalışılmıştır. İşte bu nedenle gücün yeniden tesisi için adalet duygusuna vurgu yapmaktadır. Aynı zamanda kendisi de bir aile reisi olması hasebiyle kendisine karşı siyasi itibarsızlaştırma da bu anlayışı pekiştirmiş olabilir. Bundan dolayı bireysel ve toplumsal iç ve dış mihraklara karşı güçlü olmak isteniyorsa öncelikle adalet duygusunu ve onun bizzat kendisini varoluş mücadelesinin en önüne koymak gerekmektedir. Bu bağlamda insanımıza bir hayal sunulmasını öneren Mete bu hayalleri şöyle sıralar:⁴³³

Adaletli olmayı her şeyin önüne koyabilmek

Ülkemizdeki unsurların bütünlüğü için en güçlü ve en insani hayal olarak adalet

Uğrunda şehitlik şerbeti içmeye değer en yüksek ülkü olarak memleketin kıraç toprak ve kaya parçalarını değil, devletimin ölüm kalım savaşından daha büyük önemle sarılacağı adaletli davranma duygusu

Ay yıldızlı nazlı bayrağımın temsil edeceği en yüksek değer olarak adalet

Bayrağımın dalgalandığı her yerde başka hiçbir yerde görülemeyecek kadar adaletli bir yönetim vardır diyebilmek

Ülkeleri feth edenleri değil adalet için savaşanları en büyük kahraman sayan toplumun bir bireyi olmak

Adaletin en büyük ülkü olduğu yerde İslam yücedir, devlet yücedir, toplumun şu veya bu kesimi yücedir.

Mete'nin bakış açısı milliyetçiliğin kendine has değerlerinin yanında dini inançları da içinde barındıran bir milliyetçiliktir. Zira onun hayat hikâyesine bakıldığında fikir dünyasında meydana gelen gelişim ve değişim ani kesin dönüşler içermemektedir. Onun entelektüel gelişim ve dönüşümdeki her evre, bireyin psikolojik gelişim aşamasındaki iç içeliği göstermektedir. Her bir gelişim evresi önceki evrenin kalıntılarıyla bütünlük arz ederek bir sonraki evrenin ipuçlarının belirtilerini gösterir. Çocukluk evresinde aldığı dini eğitimle gençliğindeki Kuran kursu hocalığı ve üniversite yıllarında milliyetçiliğe kayışı önceki entelektüel tutumu ile bütünlük ortaya koymaktadır. Milliyetine sığınarak bireysel ve toplumsal sorunlara çözümler

⁴³³ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 113.

aramaktadır.⁴³⁴ Artık aksiyoner bir genç olarak küçüklüğünden itibaren sorumluluk duygusuyla gelişip büyüdüğü toplumun sorunlarına cevaplar arar. Çevresinde farklı ideolojilere mensup gençleri gördükçe içindeki farklılık duygularının gerçeğini anlamaya çalışır. Özellikle 12 Eylül 1980 darbesi sonrası bu düşünceyi şiddetle yaşar.

Mete'nin entelektüel gelişiminde onu harekete geçiren en büyük dinamizm kaynağı sorgulayıcı olmasıdır. Yetiştirdiği dini ve Millî entelektüel birikimler yanında Batı düşünce tarzı da sorgulamalardan nasibini alır. Cumhuriyetin kuruluşu öncesi ve sonrası Batılı emperyalist güçlere karşı en büyük direnişi dini ve Millî güçler vermiştir. Ancak daha sonra dönemin şartlarının etkisiyle şekillenen Cumhuriyet algısı dini ve Millî entelektüel yapıları örselemiştir. Özellikle Batı kültürünün ülke topraklarında dayatılması Mete'nin ailesinde soğuk rüzgârlar estirmiştir. Bundan dolayı o büyürken ailenin yaşadığı örselenmelerden beslenen tepkiyle dini değerlere sarılır. Bu durum aslında metafizik problemleri aşmada bir taraftan dine sarılırken diğer taraftan Batı karşısında varlığını hissettirmek için hem dine hem de milliyetçiliğe bağlanır. Dini ve Millî bir kimliğe sarılma ihtiyacı onun üzerinde yaşadığı topraklar için kaçınılmaz bir gerekliliktir. Ancak böyle bir kimlik Batı karşısında var oluşun gereği görülmektedir.

Küresel ölçekte varoluş mücadelesi için kendini ve toplumu geliştirmek gerekmektedir. Ayrıca Batı karşısında güçlü olabilmek için Batının korkularını bilmek lazımdır. Nihayet batıya karşı kendini her alanda donatmak düşmanın silahı ile silahlanmak yaşadığı iklimin en büyük ontolojik gerçeğidir. Bu fikir Mete'nin hayatının her döneminde farklı biçimlerde görülmüştür. Materyalist dünya görüşü penceresinden ateizmle şekillenen gençlerin düşünce dünyalarını oluşturan Marx'ın diyalektiğini lise ve üniversite yıllarında sorgular. Dini, Millî ve entelektüel birikimiyle sorunlara karşı çözümler üretmeye çalışır. Kapital'in labirentli yollarında dolananlara ışık aralamaya çalışır.

Diğer taraftan o, küresel oyun kurgulayıcı Batı ya da Doğu emperyalist düşüncesine karşı sağlıklı yerli düşüncenin fitilini yeniden ateşler. Küresel oyun üzerine 2000'li yılların başından ölümüne kadar KOCAV'da ve katıldığı bütün ortamlarda yerli düşünceyi öne çıkarmıştır. Mete'nin bu özgün, korkusuz düşünce iklimi nereden kaynaklanmaktadır? Bu soruya verilecek cevap yetiştirdiği ailede aranmalıdır. Zira Mete

⁴³⁴ Ömer Lütfi Mete, "Ateşle Oynamanın Adı: Türkiyelilik", *Türk Yurdu*, Ankara 2004, 24(208), 86-87.

ailede sağlam bir güven duygusuyla yetişmiş, özerklik ve yeterlilik duygularıyla donanmıştır. Bunun yanı sıra başarılı kimliği ve sosyal ortamda kıvrak zekâsıyla yerli düşüncenin çevik savunucusu olmuştur.

3.3. DEVLETTE ASLOLAN DERİNLİKTİR

Mete için, devlet öncelikler sıralamasında en önde gelir. Onun için söz konusu olan eğer devletse, birey de feda edilir, din ve inancın bazı pratikleri ertelenebilir. Devlet mi birey mi sorusu, onun için anlamsızdır zira cevap zaten önceden bellidir. Bu sorunun cevabını, Mete'nin hayatına bakıldığında da görmek mümkündür. Hem yetişme tarzı hem de gençlik dönemi ve sonrasında sahip olduğu siyasi duruş Mete'nin, Erikson'un tanımıyla rol karmaşasına karşı sağlıklı bir kimlik kazanım süreci yaşadığını ve bu kazanılan kimliğin ilerleyen yıllarda hem üretkenliğe hem de benlik bütünlüğüne temel oluşturduğunu açık biçimde göstermektedir.

Mete Türkiye'de devlet mekanizmasının ciddi anlamda deforme olduğundan ve zaaf içine düştüğünden yakınmaktadır. Esasen ona göre "derin" denebilecek bir yapısı bulunmayan devlet, devlet değildir. "Bir devletin devlet olma özelliklerinden bir tanesi de kendisinden başka her yerde mahrem olan yapılarının ve kurumlarının olmasıdır. Gerek siyasî gerekse ileri teknoloji ile izlemeye kapatılmış mahrem yerlerinin olması gerekmektedir. Dünyanın bilmediği sırları olması lâzımdır."⁴³⁵

Mete'nin anladığı anlamda derin devletin özel bir tercihi olmamalıdır. Şu veya bu mezhebi, ideolojiyi, izm'i savunmamalıdır. "Derin devlet herhangi bir ideoloji ile şartlanmış olarak hareket edemez. Türkiye'nin bir derin devleti olsaydı, Atatürkçülük, solculuk, İslamcılık ile hareket etmez bu milletin sıhhati için devletin bekasını ve çıkarını düşünerek hareket ederdi".⁴³⁶

Mete, derin olarak nitelediği devletin işleyiş şeklini de yine biyolojik varlığımızla örneklendirmektedir. "Bu (derin devlet), vücudumuzdaki bir bağışıklık sistemi gibi olmalıdır. Bir sürü mikropları alırız, aldığımızı görmeyiz ama o sistem o mikrobu yok eder. Biz nasıl yok ettiğini de görmeyiz. Devletin bağışıklık sistemi derin devlettir. Ama

⁴³⁵ 2023 *Dergi*, 32; Mete'nin vefatından bir süre sonra Onun çok önemseydiği, tam olmasa da var olan sırlarımızın bulunduğu "kozmetik oda"ya girilmiştir.

⁴³⁶ <http://www.haber7.com/medya/haber/134409-iyi-ki-mhpden-vekil-secilemedim;>, 22.03.2016; Gizli Servisler, 78-79.

bizim böyle bir yapımız yoktur. Derin devlet yapısı şunu gerektirir. İdeolojik kaygı hiç taşımaz, memleketin beka sorunu ile ilgilenir.”⁴³⁷ Ona göre devletin varoluş mücadelesi güvenin tam olduğu derinliklerde aranmalıdır. Nitekim o, doğup büyüdüğü ailesini Erikson’un aşamalarının ilki olan “güven”in merkez noktası görmektedir. Bu güvenli liman onun hayatında giderek devleti kuşatan yapı haline gelir. Onun için devlette en güvenilir yapı dışta değil içte oluşan derin devlet yapısı olarak görülmelidir.

Mete’ye göre, Türkiye’de derin devlet olmayıp sadece gevezeliği vardır. Derinlik iddiasında bunların çoğu derin çetedir.⁴³⁸ Örneğin, İngiltere’de bu derin yapıya gizli hükümet denir. Bu yapı bazı karanlık operasyonlar yaparak devleti korur. Sonuçta bu yapı, yapmış oldukları eylemlerle tarihe ve millete hesap verecek olan oluşumdur.⁴³⁹

Mete Türkiye’de yönetim biçimine karşı sorgulamalarda bulunur. Örneğin ülkede hayati önemi olan herhangi bir konuda değişik görüşler ortaya çıktığında ülkede son sözü kim söyleyecek? Başbakan mı? Cumhurbaşkanı mı? Genelkurmay Başkanı mı? Seçilmiş siyasetçi mi? ya da asker mi? Ona göre Türkiye, ülke çıkarları açısından hayatî meselelerde son sözü söyleyecek makamın olmadığı bir ülkedir.”⁴⁴⁰

Bir defasında Mete ile yapılan bir röportajda “Derin devlet ile hiç kontağımız oldu mu” sorusuna muhatap olur. Onun cevabı şudur: “Hayır, derin devletim diye geçinen çok adam ile karşılaşıyorum. Çok hafif tipler bunlar. Diyelim ki, Kıbrıs mücadelesinde katkıda bulunmuş veya devletin gizli bir operasyonuna katılmış ise kendini derin devlet diye satmaya kalkışan çok kişi var. Ama benim doğrudan doğruya ne bir istihbaratçı nede devletin bir yetkilisi ile özel olarak bir görüşmem oldu. Mesela Mehmet Ağar ile görüşürüm ve bir ahbablığımız var. Ve birkaç MİT yetkilisi ile de görüşürüm. Ama ilginçtir bu yetkililerden Türkiye hakkında çok da anlamlı bilgiler almam. Bu da belki bu kişiler çok etkin yerlerde değillerdir o yüzden olabilir.”⁴⁴¹

⁴³⁷ 2023 Dergi, 33.

⁴³⁸ <http://www.izdiham.com/omer-lutfi-mete-yigidin-borcudur-olum/>, 18.02.2016.

⁴³⁹ <http://www.izdiham.com/omer-lutfi-mete-yigidin-borcudur-olum/>, 18.02.2016.

⁴⁴⁰ 2023 Dergi, 32

⁴⁴¹ <http://www.haber7.com/medya/haber/134409-iyi-ki-mhpden-vekil-secilemedim>, 22.03.2016.

Türkiye’de meydana gelen tüm darbelerin bir çırpıda askere mal edilmesini de hoş karşılamayan Mete,⁴⁴² 28 Şubat 1997 sürecinin ise TSK'nin bir projesi gibi görülmesine rağmen küresel sermayenin bir projesi olduğu kanaatindedir.⁴⁴³

Mete açık bir şekilde ifade etmese de Osmanlıdan beri bir derin devlet geleneğinin bulunduğu inanmaktadır. Ona göre, Gazi Mustafa Kemal Kurtuluş savaşında yalnız değildir. Eğer elinde padişah fermanı olmasaydı Anadolu’da kim yardım ederdi Paşa’ya. Padişah sadece saltanatı temsil etmiyordu. Bu milletin birliğini temsil ediyordu aynı zamanda.⁴⁴⁴

Mete gerek yayınlarında gerek kendisiyle yapılan yazılı ve görsel yayınlarda her defasında şu ifadeyi kullanmıştır: Gerçekten bir derin devlet olsa ben ona hizmet etmekten rahatsızlık duymam.⁴⁴⁵ Ben, benim istediğim şekilde derin devlete hizmet ederim ama bari böyle bir yapı olsaydı. Bugün de devlete hizmet ettiğimi düşünüyorum. Derin devletin yok olduğunu söyleyerek de devlete hizmet ettiği kanaatini taşımaktadır.⁴⁴⁶

Bir ülkede farklı güçlerin olması gerektiğinin farkında olan Mete, iktidar nedir? ne kadarı kimindir? kim nereye kadar muktedirdir? gibi soruların kesin cevaplarını bilemediğini ifade etmektedir. Ayrıca onun, kesin olan tek şeyin “mutlak iktidarın Allah’ta olduğu” gerçeğine olan inancının tam olmasıdır.⁴⁴⁷

Yine farklı ortamlarda ve defalarca Türkiye’de devletin olmadığını söyleyen Mete, ülkede istediği gibi provokasyonlar icra edebilen yabancı istihbarat

⁴⁴² Burada Mete’nin kastı tek başına planlayan ve uygulayanın askerler olmadığıdır. Yoksa Türkiye’de Cumhuriyet tarihi boyunca yapılan tüm darbelerde asker mutlaka vardır. Bu durum bizzat cumhuriyetin ikinci cumhurbaşkanının yani İsmet İnönü’nün ağzından şöyle ifade edilecektir: "Türkiye zaman zaman restorasyon (onarım) dönemlerine girer. O dönemlere girildi mi ordu müdahale eder, bir süre kalır ve ayrılır. Bir süre geçer ve biz politikacılar işleri yine bozarız, yine ordu müdahale eder. Bu böyle gidecektir ve bu onarım dönemleri de gitgide sıklaşacaktır." M. Ali Birand, *12 Eylül Saat: 04.00*, Karacan Yay., İstanbul 1984, 13.

⁴⁴³ <http://www.haber7.com/medya/haber/134409-iyi-ki-mhpden-vekil-secilemedim>, 22.03.2016.

⁴⁴⁴ <http://www.haber7.com/medya/haber/134409-iyi-ki-mhpden-vekil-secilemedim>, 22.03.2016.

⁴⁴⁵ Kendisi aynı zamanda bilge bir şahsiyet olan Nizamül Mülk, Büyük Selçuklu Devleti’nde Alparslan ve Melikşah dönemlerinde vezirlik yapmıştır. Ünlü vezir devlet yönetiminde yol gösterici bir eser olarak kaleme aldığı kitabı *Siyasetnamenin Onüçüncü Faslında* “Casusları Sevk ve İdare, Mülkün Selameti ve Raiyyetin işlerine Dair” başlığı altında “Hiçbir şeyin hiçbir surette gizli saklı kalmaması ve vuku bulan yahut ayyuka çıkan bir meseleye anında müdahale için kulaklarına çalınan her şeyi padişaha ulaştıracak, tacir, seyyah, sûfi, yoksul, sakatçı kılığında, dört bir yana casuslar salınmalıdır.” diyecektir. Devlet geleneğimizde bu durum hep varolageliştir. Nizamü’l Mülk, *Siyasetname*, (Çev.: Mehmet Taha Ayar, Türkiye İş Bankası Yayını, İstanbul 125.

⁴⁴⁶ <http://www.haber7.com/medya/haber/134409-iyi-ki-mhpden-vekil-secilemedim>, 22.03.2016.

⁴⁴⁷ <http://www.izdiham.com/omer-lutfi-mete-yigidin-borcudur-olum/>, 18.02.2016.

elemanlarından son derece rahatsızlık duymaktadır. Devlet olmanın gereği olarak, gördüğü bu oluşumlara karşı ne zaman onlardan bir tanesini alır, kelepçeler, içeri atarsanız o zaman ancak devlet olunur demektedir. O'na göre:

Türkiye sadece Atatürk zamanında devlet olmuştur.

İnönü döneminde Amerikan mandası konumundayız.

Nihayetinde Mete, inşallah Erdoğan'ın bu son döneminde Türkiye yeniden devlet olur temennisinde bulunmaktadır.

Katıldığı bir televizyon programında “Bana 313 tane⁴⁴⁸ Türk, dürüst, doğru insan bulun, ben bu ülkeyi değiştiririm⁴⁴⁹ derken Mete, aslında büyük işler yapmak ve bir ülkeyi değiştirmek için çok da büyük kitlelere ihtiyaç olmadığı kanaatindeydi. Onun bu yaklaşımı aynı zamanda, Erikson'un ifadeleriyle hem üretkenliğini hem de devamında benlik bütünlüğünü ortaya koymaktadır. Hala değişime olan inancıyla üretkenlikten hiçbir zaman vazgeçmediğini ve vazgeçmeyeceğini gösterirken, bir Türk'ün sahip olması gereken özellikleri sayarak da aslında kendi kimlik bütünlüğüne atıf yapmaktadır.

Cumhuriyetin kuruluş yılları ve ilk çeyreğinde etkin bir ‘derin devlet’e sahip olan Türkiye, neden bu duruma düşmüştür? Mete Cumhuriyetin kuruluşundan sonra iktidarın Atatürk'ten başka bir daha ‘devlet adamı’ görmediğini düşünür. Ona göre Türkiye Cumhuriyeti, İsmet Paşa ile beraber müttefik gizli servislerin şubesi konumuna düşer.⁴⁵⁰ İsmet İnönü'den 2000'lere kadar tek ‘derin devlet’ teşebbüsü, Kıbrıs'taki Türk direnişinin⁴⁵¹ örgütlenmesi olduğuna inanmaktadır.⁴⁵²

⁴⁴⁸ Bu sayı Hz. Peygamber öncülüğündeki Medine'deki Müslümanlar ile Mekke müşrikleri arasında yapılan savaşta Müslüman asker sayısıdır ve Mete için sembolik bir anlam taşımaktadır. Ancak bazı yayınlarda Müslümanların sayıları verilmezken, Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (Çev.: Salih Tuğ, İstanbul 1995, 217-223; bazılarında 305 veya 310 rakamına da rastlanmaktadır. Sabri Hizmetli, *İslam Tarihi Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1991, 156.

⁴⁴⁹ <http://www.haber7.com/siyaset/haber/332831-font-colorff0000314-turk-bulunfont-ulkeyi-kurtarayim>

⁴⁵⁰ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 69.

⁴⁵¹ Emrullah Yalçın, “Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilatı ve Rauf Denктаş” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 58, Bahar 2016, 279-301.

⁴⁵² Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 69.

Mete askeri ‘birim’ler, yapacağı gizli organizasyonları, ‘derin devlet’in faaliyeti olarak görmez. Kanunlar nezdinde meşru bir dayanağı olmayan askeri faaliyetler sadece “durumdan vazife çıkarmaktır” ve bu durum devleti bitiren bir faaliyettir.⁴⁵³

Mete Türkiye’de terör gruplarını besleyen kaynakları takip edip deşifre edecek bir kurumun kalmadığı kanaatindedir. Onun bağımsızlık sistemi olarak gördüğü derin devlet (bu arada devletin bizzat kendisi) çökmüştür. Devlet olmamız, bizim toplum olarak fark etmeden, yabancıların da ruhu duymadan, her türlü zararlı organizasyonu bertaraf etmeye çalışan mekanizmanın bulunması gerekir. Her şeye rağmen hala ayakta isek bunu bin yıldır bu topraklarda İslam’la birlikte oluşturduğumuz kolektif bilinç yapısına borçluyuz.⁴⁵⁴

Üniversitelerimizin, resmî dilimizle kavga halinde olduğunu belirten Mete, eğitim dilinin yabancı karakterine isyan eder.⁴⁵⁵ Ona göre bu durum aslında kültürel işgalin bir yansımasıdır. Bu durumun farkında olamayıp, kendimizi bir bağımsızlık vehmine kapırmış, kendi kendimizi idare ettiğimiz saplantısı içerisinde oynatıyoruz.⁴⁵⁶

Mete’nin ezberleri bozma yürüyüşünde derin devlete getirdiği farklı bir yorumla kalmamış, daha sonra azgın ve sapkınlara verilecek ceza konusundaki önerisi ile bu çizgiyi sürdürmüştür. Allah, sapıtan toplumları şiddetle cezalandırmış, Hz. Peygamber “Allah’ın ahlakıyla ahlaklanın” buyurmuştur.⁴⁵⁷ Bunun yanı sıra Allah’ın Kahhâr, Cebbâr, Azîz’ün züntikam olduğu bilindiğine göre, bireylerin bazı hallerinin cezalarla ıslah edilme faaliyeti, Mete için en azından teorik planda düşünülen yöntemlerden sayılmıştır.⁴⁵⁸

Mete, gençlik arasındaki şiddet sürecinde, boşanmaların sayısal artışında,⁴⁵⁹ aile kurumunu ciddi anlamda tehdit eden bir unsur olarak görmektedir.⁴⁶⁰ Bununla beraber,

⁴⁵³ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 70.

⁴⁵⁴ <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=4968>, 22.03.2016. (Kemal Sayar, Bülent Şen ve Ömer Lütfi Mete’nin aralarında bulunduğu bir açık oturum).

⁴⁵⁵ Zeynep Korkmaz, “Dünya Dili- Bilim Dili ve Türkçemiz Açısından Çözüm Bekleyen Bir Çelişki”, *Türk Dili*, 595, Temmuz 2001, 7-19.

⁴⁵⁶ <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=4968>, 22.03.2016. (Kemal Sayar, Bülent Şen ve Ömer Lütfi Mete’nin aralarında bulunduğu bir açık oturum).

⁴⁵⁷ Gazali, *Kitâbu'l-Maksadı'l-Esnâ Şerhi Esmâ'i'l-Hüsnâ*, 110.

⁴⁵⁸ <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=4968>, 22.03.2016. (Kemal Sayar, Bülent Şen ve Ömer Lütfi Mete’nin aralarında bulunduğu bir açık oturum).

⁴⁵⁹ Sadece Türkiye’de değil, Mete’nin bu fikirlerini açıkladığı dönemde bütün dünyada boşanmalarda ciddi bir artış bulunmaktadır. Ed., Ayşen Gürcan *Boşanma Nedenleri Araştırması*, T.C. Başbakanlık Aile Ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara 2009, 7.

uyuşturucunun da olduğu çok sayıda toplumsal sorunla başa çıkabilmek için, güvenlik güçleri değil, orta ve uzun vadeli hedefleri olan “bağışıklık sisteminin”, yani derin devletin proje üretmesi gerektiği kanaatindedir. Bu iş için önce bağışıklık sisteminin kurulması, sonra Türkiye’nin yeniden bir devlet haline gelmesi gerekmektedir.⁴⁶¹ Fakat burada da dikkat çeken durum, öncelikle ‘derin’ sonra normal devletin gelmesidir. Mete’nin yönetim hiyerarşisinde zirvede derin devlet vardır.

Mete bir yazısında “Bir siyasî yapının veya sivil toplum örgütünün marjinal olması, yanlış tarafta bulunduğunu kanıtlamaya yetmez. Aynı şekilde, halkın büyük çoğunluğunun oyunu almak da her konuda haklı olmanın, hele Millî stratejik meselelerde doğru çizgide bulunmanın garantisi değildir”⁴⁶² diyecektir. Bu görüş yakın bir geçmişte, Türkiye’de halkın oyuyla asla iktidara gelemeyen, halka tepeden bakan, eğitilmesi gereken cahil sürü muamelesi yapan kesimler tarafından da savunulmuştur. Mete’nin burada anlatmak istediği bu değildir. O sadece ülkenin menfaatini gerektiren bazı yüksek değerlerin geniş kitleler göremeseler de az sayıdaki insana burada düşen görev olduğunu vurgulamaktadır. Her alanda üretkenliğin kendini göstererek toplumsal bütünlüğü sarsacak gelişmelere karşı koruyucu önlemlerin ivedilikle alınması gerektiğini önermektedir. Bu durum onun çocukluğundan itibaren güvensizliğe karşı kendine güvenin sağlıklı değişim ve gelişim sağladığını göstermesi açısından önemlidir.

Mete’ye göre birçok ciddi devlette ‘fişleme’ denebilecek bir tür istihbarat çalışmaları yapılır ancak bunu ilgili devletler usulünce yaparlar ve deşifre olmazlar. O, en demokratik ülke olarak sözgelimi İsviçre’de bile başta Türkler olmak üzere bütün ‘yabancı’ veya riskli unsurlar -iş ayağa düşürülmeden- izlenir⁴⁶³ diyecektir. 2018 Türkiye’sinden bakıldığında bu tür faaliyetler zihinleri oldukça zorlayan ifadeler olarak görülebilir. Ancak özgüven sahibi Mete, yaşadığı günlerin acı gerçeklerinin farkında olan bir düşünür olarak bunları ifade etmeden ve uyarı görevini bir aydın olarak yerine getirmekten geri durmamıştır.

⁴⁶⁰ <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=4968>, 22.03.2016. (Kemal Sayar, Bülent Şen ve Ömer Lütfi Mete’nin aralarında bulunduğu bir açık oturum).

⁴⁶¹ <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=4968>, 22.03.2016. (Kemal Sayar, Bülent Şen ve Ömer Lütfi Mete’nin aralarında bulunduğu bir açık oturum).

⁴⁶² Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 104.

⁴⁶³ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 105.

Mete nihayetinde Türk Milleti vurgusunda ‘millet’ tanımı yapması gerektiğinde “Kimliğimiz İbrahim Milletidir”⁴⁶⁴ diyecek ve Millet terimini Kur’an-ı Kerim’deki Milleti İbrahim tanımlamasından ilhamla oluşturacaktır.⁴⁶⁵ Aynı zamanda o, buradaki İbrahim Milleti ifadesindeki millet, din ile eş anlamlı olmadığını düşünür.”⁴⁶⁶ Ona göre bu tanım, çağdaş ulus devlet tanımlarındaki millet tanımına yakındır. Burada Mete, sadece bir tanım yapmamakta aynı zamanda bireysel kimliği ve milleti üzerindeki farkındalığını da ortaya koymaktadır.⁴⁶⁷ Bu farkındalıkla Mete’nin Erikson’un ifade ettiği benlik bütünlüğüne eriştiği sonucu da çıkarılabilir.

Bu tanımdan hareketle Mete, “Türkiye’nin Rum, Ermeni, Süryani ve Yahudi vatandaşlarını da Türk milletinin eşit bireyleri olarak görüyorum” diyecektir.⁴⁶⁸ Ona göre, insanoğlunun gerçek gelişimi öteki algısını sıfıra indirmekle başlar. Kâmil insan, olgun insan böyle olunur.⁴⁶⁹ Türk milletinin tarih sahnesindeki gücü ve kuvvetini konu edindiğinde ‘adalet ’in devletin ebet müddet oluşunda en önemli özellik olduğunu açıklar. Bu hususta Allah’a dayanma ve hikmete ram olunması gerektiğini Güven Adıgüzel ölümünden kısa bir süre önce Mete ile yaptığı bir sohbetinde: “Bir şeyi bildiğimi sanıyorum: O da mutlak iktidarın Allah’ta olduğudur.” diyecektir. Buradaki mutlak iktidarın içinde ontolojik olarak her şey vardır.⁴⁷⁰

Türkiye adına çoğu kimsenin yazmaya, söylemeye değil, düşünmeye dahi cesaret edemeyeceği fikirleri korkusuzca dile getiren Mete, yeri gelmiş Türkiye’de devlet yoktur demiştir. Ancak o, nihayetinde şu ifadeyi kullanacaktır: “Ne var ki yine de bu ülkenin geleceğine inanıyorum. Bu toprakların şimdilik ‘derin devlet’i yok ama ‘derin millet’i vardır.”⁴⁷¹ Evet derin devlet kurulana kadar, derin millet görevi başındadır. Muhtemelen Mete’nin ömrü vefa etseydi ve eğer 15 Temmuz 2016’yı görmüş olsaydı, meydanlardaki kalabalıkları göstererek “derin millettten kastım bunlardı” diyebileceği düşünülebilir.

⁴⁶⁴ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 11.

⁴⁶⁵ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 18.

⁴⁶⁶ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 19.

⁴⁶⁷ Ayette millet kavramı şu şekilde geçer: “Onlar, "Yahudi veya hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız" dediler. Sen de şöyle de: "Hayır! Biz, Hanif olan İbrâhim'in dinine uyarız. O, müşriklerden değildi." Bakara suresi, 2/135.

⁴⁶⁸ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 19.

⁴⁶⁹ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 23.

⁴⁷⁰ <http://www.izdiham.com/omer-lutfi-mete-yigidin-borcudur-olum/>, 18.02.2016.

⁴⁷¹ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 71.

Bütün bunlar bir arada değerlendirildiğinde, Mete'nin sahip olduğu siyasi ve sosyal kimliğin, bunun ortaya çıkardığı benlik bütünlüğünün ve hayatının her döneminde yer alan üretkenliğinin, onun derin devlet anlayışına da etki yaptığı açık biçimde görülmektedir. Hayatı boyunca tutarlı biçimde geliştirdiği ve savunduğu dünya ve siyaset anlayışı derin devlete bakışını da bu perspektifte değerlendirmesine neden olmuş, hayatının farklı alanları ile de açık biçimde tutarlılık göstermiştir.

Mete Türk siyasi hayatını konu edindiği yazılarında ve konuşmalarında öncelikle Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk'ten sonra bir devlet olamadığından bahseder. Bunun gerekçelerini de derin devleti olmamasına bağlar. Kanaatinin böyle olmasını Napolyon'a atfedilen bir hikâye ile açıklar. Napolyon'a sorarlar:

“Sen hep para, para diyorsun oysa Almanlar şeref, şeref diyor bu ilginç değil mi? Burada ilginç olan bir şey yok. Herkes kendinde olmayanı ister der Napolyon.”

Mete Türkiye'de derin devlet adına, poligonlarda bir şarjör mermi boşaltan herkesin konuşmasından yakınıdır. Bunun böyle olması ülkede karanlıkları örtmeye çalışan ya da puslu hava oluşturarak, büyük perdeleme düzeneğini devreye sokmak isteyenlerin olmasından kaynaklanır. Bir başka boyutta mahrem işleri gören sağlam ve tutarlı bir yapının olmayışıdır. Onun için Türkiye'de derin devleti ifade edilebilecek bir yapı yoktur. Zaten derin devlet muhabbetlerinin sıklığı da bunu göstermektedir. Onun için derin muhabbetin olduğu yerde derin sıklık vardır. Derin devlet yoksa devlet yoktur. Mete devlette sorumluluk düzeyindeki bireylerin rastgele ifadelerle teşhiste bulunmaları ve tedavi reçeteleri sunmalarını kabul edilebilir görmez. Böylesine derin vadide sorumluluk sahipleri sınırsız özgür ifadeler kullanmamalı, çünkü devran döner kendi ayağınızı vurabilirsiniz. Bu tür dikkatsiz yaklaşımların Türkiye'de emelleri olan yabancı devletlerin derin faaliyetlerini maskeleyeceğini açıklar.

Ona göre devletin bağımsızlık sistemi olan derin devlet, devlet zaafa düştüğü zaman devreye giren bir güç değildir. Böylesi durumlarda ortaya çıkanlarda iç siyasi iktidar kavgaları yüzünden derin çete niteliğine dönüşmüş bir yapılarıdır. Derin devlet denilen yapı ise, devletin zaafa düşmemesi için var olan güçtür.

Devlet etmeyi bilenler derin devlet denildiğinde, gizli servis veya benzeri yapıların kast edilmediğini anlar. Derin devletin dost ya da düşman devletlere karşı mahrem kalması gereken sırları olabilir. Mete'ye göre bizde devlet etme işi netameli

çalışır. Öyle ki çalışan bu sistemde bazen bilimsel hakların kısıtlanması bazen de toplum mühendisliği gibi işler hatırlanır. Ya da devlette birincil sorumlu bireyden mahrem tutulan hatta ona karşı faaliyet yürütülen yapı olarak algılanır. Devlet etmenin gereği olarak derin devlet bir ülkede sistemin tarihi millete ve halka karşı hesap verecek makamlar silsilesinin en tepesindeki makam başta olmak üzere, gerçek siyasi sorumlulara bağlı olanların bilgisi, yönlendirmesi ve denetimi altında çalışan mahrem yapılanmadır.

Mete 2000’li yılların Türkiye’inde başkanlık sisteminin olması gereği üzerinde dursa da Türkiye siyasi yapılanması parlamenter sisteme göre şekillenmiştir. Bu yapı içinde Başbakan dışında herhangi bir makamın yönetim ve denetimdeki her tür örgütlenmesi bir derin çete örgütlenmesidir. Ona göre Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yaptığı bütün darbeler ve müdahalelerin kadroları birer derin çete oluşumundan ibarettir.⁴⁷²

12 Eylül askeri darbesi emir komuta zinciri içinde olmuş olsa da bir derin çete hareketidir. Türkiye’deki bütün darbe oluşumlarında yer alan derin çeteler, başka ülkelerin derin devlet yapılanmalarının içimizdeki uzantılarıdır. Derin çeteler tamamen yerli örgütlenmiş yapılar değildir, mutlaka dış bağlantılıdır. Mete’ye göre, Türkiye Cumhuriyeti artık devlet olmaktan çıkmıştır. Ona göre ne zaman yabancı istihbarat elemanlarının oynadığı bu oyun bozulur ve eline kelepçe takılır, yerli çetelerinin yerini derin devlet alır ve devlet etme yoluna girerse Türkiye Cumhuriyeti yeniden devlet olur.

Mete’ye göre 6-7 Eylül 1955, 1971’de 1 Mayıs olayları, 1978 Kahramanmaraş olayları, bir derin devlet faaliyeti ya da gizli servisler kapsamında ele alınabilir olaylardır. Bu bağlamda Uğur Mumcu, Bahriye Üçok, Muammer Aksoy, Çetin Emeç gibi hunharca öldürülen insanların faturası, medyanın bir kısmı tarafından İran’a veya İslamcılara havale edilmiştir. Oysa bütün bunlar başka ülkelerin derin devletlerinin, gizli servislerinin oluşturduğu operasyonlardır. Yine Orgeneral Eşref Bitlis’in, 17 Ocak 1993’te Türk Hava Kuvvetleri’ne ait uçağının düşürülmesi ve Bitlis’in bu menfur olayda şahadeti, “biz buradayız buranın sorumluluğu bizdedir” diyenlerin işidir. Ergenekon operasyonu gibi manevralar da bir derin devlet faaliyeti kapsamında değerlendirilebilir olaylardır.

⁴⁷² Türkiye’deki askeri darbeler için bkz., Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim yay. 7. Baskı, İstanbul 2000, 350 vd.

Mete'ye göre 9 Kasım 2005 tarihinde Şemdinli'de Umut Kitapevinin bombalanması "küresel çete manevrasıdır." O, böyle bir hareketi ülke içinde derin yapı diye nitelendirilen bir yapı yapmışsa çok kötü bir iş yapmış olduğunu vurgulamıştır. Eğer yabancı bir el yapmışsa o zamanda devletin devlet edememesi ortaya çıkar ki bu da çok acıklı bir acizliğin göstergesidir. Aynı şekilde 17 Mayıs 2006 tarihinde Türkiye'yi sarsan Danıştay saldırısı meydana gelmiştir. Mete'ye göre bu saldırıyı planlayanlar şu iğrenç mesajı vermek istemiş olabilirler. "Dilersem canınızı okurum, hepinizi öldürebilirim. Bakın Danıştay'ın tepesindeki insanları kolayca hedef alabiliyorum. Her biriniz canınızdan olabilirsiniz. Ne istediğime dikkat edin. Siz siz olun talep ve dayatmalarımı göz ardı etmeyin." Aslında millete ve devlete kasteden bütün menfur olaylarda bu üstü örtük mesaj anlaşılabilir. Bazı ülkelerin derin yapılarının yerli işbirlikçileriyle yapmaya çalıştıkları ülkeyi bölerek yönetme hayallerine Mete, "çakallar dua etti diye atlar ölmezler" cevabını verir.

Mete derin devleti, devleti ayakta tutan en dinamik unsur olarak görür. Onun devleti böyle görmesi, insanın dış görünüşünün görüntüsüne aldanılmaması gerektiğinden hareketle, bireyin iç dinamiklerinin kuvvetli oluşuna bağlar. Nasıl ki insanın gücünü ortaya koyan onun iç dünyası ise, devletin de gücünü ortaya koyan görünmez derin devlettir.

Mete'nin çocukluğundan itibaren karşılaştığı olaylara karşı sağlam bir irade ile karşı koyabilmesi, ailesinden aldığı güçlü manevi yapılanmayla yakından ilişkilidir. Nitekim o, bu güçlü manevi yapılanmadan dolayı hiçbir zorluk karşısında geri çekilmemiştir. Bir kapı kapanırsa başka bir kapının mutlaka açılacağına inanmıştır. Onun hayat yolculuğunda hakikati gizlemeden söyleyebilmesi, böylesine bir iradenin ürünüdür.

Mete gençliğinde özellikle 1970'li yıllarda Türkiye üzerinde oynanan yabancı ülkelerin oyunlarının içte bulduğu zemini görerek, derin devletin mevcudiyetini bir var oluş olarak görmektedir. Onun sosyal meseleler üzerine zihni ve kalbi yoğun mesaisi üretkenlik ve benlik bütünlüğü oluşmasında sağlam bir kimlik yapılanmasını gösterir. Bu başarılı kimlik Türkiye için sağlıklı ürünlerin ortaya çıkmasını sağladığı gibi hem birey hem de ülke bütünlüğünü bozabilecek her türlü oluşuma karşı güven içinde eserleriyle sağlam bir duruş meydana getirebilmiştir. Hayatın her evresinde yaşadığı

krizleri sağlıklı bir şekilde geçmesiyle zorlukların üstesinden gelmeyi başaran Mete, pek çok alanda üretkenlik gösterebilmiş ve benlik bütünlüğüne doğru yol alabilmiştir.

3.4. YERLİ DÜŞÜNCE

Mete'nin siyasi görüşü geniş anlamda ele alındığında İslam'ın ışığı altında milliyetçi bir duruş olduğu görülmektedir. Çocukluk yaşlarından gençlik yıllarına nihayet ömrünün son demlerine kadar o bu çizgiden ayrılmamıştır. Fakat onun bu tutumu asla 'ne pahasına olursa olsun' boyutuna varmamıştır. O zamanı geldiğinde karşıt fikirli de olsa, bu toprağın insanı olan, içten ve yerli duruşa sahip olanlarla birlikte yürümeyi de bilmiştir. Onun bu tarz düşünceye sahip olması ego'nun gerçeklik ilkesiyle çalışma biçimini hâkim kılmaya yöneliktir. Zira o böyle yaparken bir taraftan gerekçelerini ortaya koyarken diğer taraftan vicdanının sesine kulak vermiştir. Öyle ki vicdan denilen iç kontrol mekanizması teşekkül ettikten sonra bireyi hem ahlaki davranışlardaki tutarsızlıktan kurtarır hem de dışarıdan bir kontrol olmadan da alçak gönüllü davranmaya sevk eder.⁴⁷³ Çünkü vicdanın teşekkülünde bireyin kendini ayrı bir "ben" olarak görmesi, insanlar arasında karşılıklı münasebet esasının bulunduğunu anlamasını gerektirir.⁴⁷⁴

Vatanın ve milletin bölünmezliği zamanımızda Millî kültürün bütün bölgelere yayılması ve böylece kuvvetli bir birlik şuurunun doğması için çalışıldığında gerçekleşir. Bunu sağlayacak yerli düşüncedir. Mete yerli düşüncenin yaşanma ve yaşatılabilmesi için her tür kültürel faaliyetin içinde bulunmuştur. Ülke genelinde hatta ülke dışında Türk medeniyetini kalıcı kılmak hususu onun en büyük ideallerindendir. Yine yerli düşünce ile "Millî birliğin kurulması ve korunması" yanında, devletin bölünmezliği de sağlanabilir. Ona göre yerli düşünce zeitgeist⁴⁷⁵ dikkate alınarak ve kendi medeniyet birikimi özümseyerek ürünler ortaya koymakla mümkündür. Yerli düşünce olmadığında Mete'nin görüşlerini paylaştığı Güngör'ün dediği gibi; "Başka

⁴⁷³ Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, Ötüken Neşriyat, 4. Baskı, İstanbul 2000, 58.

⁴⁷⁴ Güngör, 59.

⁴⁷⁵ Zeitgeist, bir çağa damgasını vuran karakteristik düşüncelerin, inançların, fikirlerin ahlaki, dinin ya da entelektüel eğilimlerin oluşturduğu genel çerçeve, bir başka ifade ile, çağın genel düşünsel ve kültürel iklimi. Schultz, Schultz, *Modern Psikoloji Tarihi*, 40

milletlerin kültürü içinde eriyerek kaybolmuş Türkleri (Hazarlar, Kumanlar, Peçenekler, Bulgarlar gibi) tarih bize göstermiştir.”⁴⁷⁶

Mete bir yandan dini anlamada, son zamanlarda ortaya çıkan bazı farklı kültürlerin yorumları yerine bu toprakların ürünlerini ciddiye alırken, öte yandan Millî menfaatler söz konusu olduğunda yerli ama kendisinden farklı düşünenlerle bir ortak noktada buluşmayı da bilmiştir. Bu anlamda yerli düşüncenin olmadığı yerde yabancılaşma kaçınılmaz görülmektedir. Karaca'nın ifade ettiği gibi Türk toplumunda kökleri ıslahat hareketlerine kadar dayanan, 1920'lerde ise ciddi bir ivme kazanan batılılaşma (modernleşme) sürecinin büyük bölümü yabancılaşma süreci olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu dönemde serbest kültür değişiminden ziyade zorunlu olarak mevcut kültürün yerine başka bir kültür ikame ettirilmeye çalışılmıştır.⁴⁷⁷ Toplumsal ve bireysel düzeyde yaşanan köklü değişimler ise en önemli yabancılaşma faktörleri olarak tespit edilmiştir.⁴⁷⁸

Mete bir roman yazarı olarak da yabancılaşmaya gerek duymadan yerli düşünce ile hayal dünyasının zenginleştirilebileceğini vurgulamıştır. Bu bağlamda her alanda farklı düşüncelerin mümkün olduğunu vurgulayan Mete, zenginleşme yolunun hayalden geçtiğini haykırmıştır. Bu serüvenin çocuklukta başladığını, çocukla güçlü iletişim kurarak ve hayal dünyalarını dikkate alarak mümkün olabildiğini ifade etmiştir. Onlarla hayal gücü üzerinden iletişim kurulmaması dünyanın görünen nesnel gerçekliğinden “aşkın varlık fikri”ne yol almalarını zorlaştırır. Ona göre başka kültür ve medeniyet geçmişi kolektif bilincinde yer alan bizim gibi toplumların çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurmaları neredeyse imkânsızdır. Öyleyse çocuklarla hayal gücü üzerinden iletişim kurulabilmesi için doğal bir sıçrama tahtası gereklidir. Sıçrama ancak aşkın varlık fikriyle mümkündür. Çocuğu somut olanın ötesine kanatlandırabilmek için aşkın varlıkla ilgili bir tasavvurun ve bir algının gelişmesi gerekir. Bunun teminatı her kültürde mevcut mitolojik öyküler ve masallardır. Çünkü konuşmayı öğrenen çocuğun o ana kadar çevresinden edindiği “mantığa dayalı hayat bilgisinin kalıplarını ancak aşkın varlık fikri esnetebilir. Bu esnemeye çocuk ilk defa içgüdülerinin çerçevelediği ihtiyaç

⁴⁷⁶ Erol Güngör, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, 4. Baskı Ötüken Neşriyat, İstanbul 2000, 175.

⁴⁷⁷ Mümtaz Turhan, *Kültür Değişimleri*, MÜ. İFAV. Yayınları, İstanbul 1987, 85; Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İstanbul 2002, 340; Faruk Karaca, *Yabancılaşma ve Din*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2014, 74.

⁴⁷⁸ Faruk Karaca, *Yabancılaşma ve Din*, 75.

ve tepkilerin ötesine uzanabilir böylece insanlığa ilk adımını atar. Mete'nin çocukluğu yeşilin bütün tonlarının bulunduğu engin denizi seyrederek geçtiği İyidere'de geçer. Çocukluğunda babaannenin anlattığı hikâyeler, masallar, dedelerinin kahramanlıkları kulağında hala yankılanmaktadır. Engin denizde ufku seyrederken çok hayaller kurmuştur. Hayalleri büyüklerin kahramanlıklarıyla hep canlı tutulmuştur. Belki de Mete çocuklarına hayal dünyasının ufkunu açmış çok erken yaşta kızı kitap yazabilmiştir. Gençlerle bulunduğu bütün ortamlarda hayal dünyasının zenginliğini yaşattığı gibi senaryolarında da kitaplarında da bunu göstermiştir. Devleti sevk ve idarede derin devlet algısını sürekli vurgulayarak devlet olmanın sırrı ile derin algıya bağlayabilmiştir.

Bugün yeter düzeyde yerli düşüncenin olmayışından yakınan Mete, Batı kültürünü yansıtan çalışmalarla çocukların aşkın varlık fikrine ulaşamayacaklarını ifade etmektedir. Bu durum iyi insan olmamızı engellerken öz kültürümüze gittikçe yabancılaştığımızı göstermektedir. Bu sürecin ürünlerinden olan köşe dönmeçilik ise vicdanı ve ahlakı bir kenara atarak değer namına ne varsa tahrip etmektedir. Bu süreçte medya tüketim, bireycilik, başarı ve iktidar hırsı gibi insanı gerek psikolojik gerekse sosyal olarak gerginleştiren kavramları sürekli olarak canlı tutmaya çalışmaktadır. Mete'ye göre Batılı bu zihniyet büyüklerin dünyasında öylesine korkunç pragmatik bir dış güdümlü dindarlık meydana getirdi ki maddi hırs gözleri kararttı sözde aynı cemaat bireyleri birbirlerinin ya da başkalarının kuyusunu kazabildiler. Mete'nin "cemaat iktisadi teşekkülleri" (CİT) olarak nitelediği⁴⁷⁹ bu yapılar yerli düşüncenin tohumlarıyla filizlenebilselerdi bu duruma düşmeyebilirdi. Bu bağlamda düşünüldüğünde milliyetçilik bir dış mesele olarak görüldüğü zaman yerli kültürün yabancı kültüre karşı çıkması şeklinde cereyan etmektedir. Bir iç mesele olduğu zaman ise asıl iş memlekette Millî birliğe engel olacak mahiyetteki kültürel, iktisadi ve sosyal farklılaşmaların asgariye indirilmesidir.⁴⁸⁰ Ancak Meriç'in de belirttiği gibi "bu düşüncüyü ve duyguları besleyecek ve ondan bir düşünce hareketi yaratacak aydın tabaka Türkiye'de mevcut değildir".⁴⁸¹ İşte Mete de buna feryat ederek yerli düşüncüyü harekete geçirmek için bütün gücüyle çalışmıştır.

⁴⁷⁹ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 156-157.

⁴⁸⁰ Erol Güngör, *İslamın Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Neşriyat, 10. Baskı, İstanbul 1996, 110.

⁴⁸¹ Beyazyüz, *Cemil Meriç'in Psikobiyografisi*, 176.

Mete, Meriç'in ifade ettiği gibi, “zamanın irfanına sahip, ülkesinin dilini, edebiyatını, tarihini bilen, dünyadaki belli başlı düşünce akımlarına yabancı olmayan, peşin hükümlere iltifat etmeyen ve onları kendi kafası ile inceleyip değerlendiren”⁴⁸² bir Türk aydınıdır. Mete, Türk düşüncesi üzerinde çaba sarf ederken, Meriç gibi hareket etmektedir: Türk aydını muhteşem bir maziyi muhteşem bir istikbale bağlayacak köprü olmalıdır. Bu köprü kelime ve sevgiden bir köprü, sanatı düşüncenin ve mukaddeslerin emrine vermeyen aydın Türk aydını olamayacaktır. Türk aydınının çok da meşgul olmadığı hakikat üzerinde önemle durur.⁴⁸³

Yerli düşünceli Türk aydını kimliği ile Mete, “ülkenin idrakine vurulan zincirleri kırmak, yalanları yok etmek, Türk insanını Türk insanından ayıran bütün duvarları yıkmak” isteyen Meriç'in yolunda yürümüştür.⁴⁸⁴ Bu anlamda onun gayretiyle 2008'de yayın hayatına başlayan Yerli Düşünce Dergisi ölümünden önce üretkenliğinin en son çalışmalarından biridir. Onun bitmez tükenmez vatan, millet aşkı yerli düşüncede kendini bulmuştur. En güzel eserlerin kırklı, ellili yaşlarda vücut bulduğu hatırlandığında Yerli Düşünce dergisi daha da anlam kazanmaktadır.

Yerli düşünce bağlamında kültürel değerleri bir kuşaktan diğerine taşıırken ‘Kızılelma’ hedefi önemli bir yer tutmaktadır. Mete'nin Kızılelma'sı neydi? sorusu burada anlam kazanmaktadır. Zira Kızılelma kavramı zaman ve duruma göre içerik değiştirmektedir. Bir dönemde İstanbul, bir dönemde Roma'nın fethi olabilmektedir. Ancak Mete “Türk'ün Yeni 'Kızılelma'sı” başlıklı yazısında bu konuya şöyle açıklık getirir: “Müslüman toplumlar yüzyıllardan beri, yeniden dünyanın birinci sınıf sakinleri arasına girme dâvasına tanıklar. Henüz sonuç alanı yok. Ne Türkiye gibi en erken batılılaşmaya çalışanı ne Malezya gibi çok hızlı yürüyen hedefe varabildi. Herhalde ana sebep, bilgi üretememek.”⁴⁸⁵ Mete'nin tanımında çok net bir ifade ile başka millet ve devletleri rahatsız edecek bir yorum bulunmamaktadır. Kızılelma sadece geri kalan insanımızın (burada bütün Müslümanlar) insanca yaşaması, kendi tabiri ile ‘asalak’

⁴⁸² Cemil Meriç, *Mağaradakiler*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1978, 390-391

⁴⁸³ Meriç, *Mağaradakiler*, 451.

⁴⁸⁴ Meriç, *Mağaradakiler*, 451.

⁴⁸⁵ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 55.

değil bilgi üreten genel anlamıyla üreten olmak ve milletler yarışında üst sıralarda olmak mücadelesidir.⁴⁸⁶

Mete'nin ifadelerinden, toplumun ulaşmasını istediği hedefin sadece teknolojik bilgi değil aynı zamanda siyasal, yani yönetime ilişkin bilgiyi de kastettiği anlaşılmaktadır. “Dünyanın düzeni bu; bilgi üretmeyen kişi veya topluluk, hizmet üretir. Birileri hizmet üretir, birileri de hizmet satın alır. Böylece birtakım insanlar patronların patronu olur, birtakım insanlar da hizmetkârların hizmetkârı.”⁴⁸⁷

Mete'ye göre Osmanlı Devleti'nin milliyetçilik tutumu yoktur. Osmanlı'nın devlet ideolojisi Nizam-ı Âlem'dir. Mete bu durumu günümüz dili ile şöyle formüle eder: “Çağımızda ABD'nin Dünya Düzeni veya Yeni Dünya Düzeni dediği tasarı esasen bu ülkenin milliyetçiliğine koyduğu addır.”⁴⁸⁸ Mete'nin hayatı, Amerika'nın Dünya Düzeni anlayışının geldiği noktaya yetmedi. Sonuçta görüldü ki Amerika'nın başka amaçları var ve en yakın çevresindeki müttefikler bile başta Türkiye olmak üzere Düzen adlı bu kumpas organizasyonundan ayrılıp gittiler.⁴⁸⁹

Siyasi hayatımızda Mete'yi rahatsız eden konuların başında nefret dili gelmektedir. Temel konularda çözüm üretmekte zorlanan kesimlerin sıklıkla başvurduğu negatif dile ilişkin Mete şu sitemde bulunacaktır: “Siyasî kadroları başarısız kılan en önemli etkenlerden biri olan sevgi yoksulluğunu aşmadıkça bu alanda ‘takım oyunu’ beklememizin anlamı yoktur. Sevgi olmadığı sürece gerçek anlamda halis demokratik ilkelerle sistemleşen bir siyasî ortam kurmamız da imkânsızdır. Siyasî alandaki sevgisizlik bugün nefret boyutlarındadır. Hem de sadece sağdan sola, rakipten rakibe değil, aynı siyasî hareketin çekirdek kadrosunda bile!”⁴⁹⁰ Onun kazanımlarının yansıması olarak sevgiyi içselleştirmeden, içimizdeki adalet duygusunun mizanının bozmadan ve içselleştirilmiş bir ahlak olmadan sağlıklı bir siyasetten bahsetmek mümkün değildir.⁴⁹¹

Çocukluğundan beri kaba kuvvet ve zorbalığa başvurmak yerine muhalif ve muarızları ile konuşarak meseleleri çözmeyi yeğleyen Mete için nefret dilinin kullanımı

⁴⁸⁶ Kızılelma konusunda geniş bilgi için bkz., Orhan Şaik Gökyay, “Kızılelma”, *DİA*, İstanbul 2002, XXV, 559-561.

⁴⁸⁷ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 55.

⁴⁸⁸ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 28.

⁴⁸⁹ Mete, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, 28-29.

⁴⁹⁰ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 10.

⁴⁹¹ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 12.

kabul edilemez. Burada Mete'nin kişiliğindeki çok önemli bir yön ortaya çıkmaktadır. O, sahip olduğu en aşırı fikirleri bile, bulunduğu her ortamda dile getirebilme gücüne sahip özgüveni yüksek bir entelektüeldir.⁴⁹² Fikirlerini roman, şiir, hiciv, köşe yazıları, konferans, sohbet gibi içinde bulunduğu pek çok farklı şekilde dile getirebilmektedir. Bu kadar çok farklı ifade aracını kullanma yeteneğine sahip bir kişinin, şiddet gibi insanlık sınırlarını zorlayan bir yönüme başvurması beklenemez.

Mete hayatın farklı alanlarında söz söyleyen, yazan, fikir üreten ve rehberlik yapan bir sanatkar olarak sosyal yeteneğini ortaya koyarken insanların uğraş alanlarında birbirlerine hayatı anlamlı kılacak bir tutum ve davranış sergilemelerini önermektedir. Bu bağlamda örneğin; "Biz, evrensel bayram ahlâkını yitirdik. Bu, yaşama sevincimizi - ayırımızsız- herkesle paylaşma ahlâkıydı. Sufinin 'Allah var gam yok' diye ifade ettiği kesintisiz iyimserlik mayasını yitirmek bayramı daraltmıştır. Hele İslâm ideoloji gibi algılanır olunca bayramlar kültür çöküntüsünün aynası haline gelmiştir."⁴⁹³

Yine Türk siyasetinde bazen ideal bazen de istismar konusu edinilen Atatürk hakkında Mete'nin zihni nettir: O, Atatürk'ü dönemin şartlarına göre değerlendirir. Olumlu gördüğü düşünce ve uygulamaları olduğu gibi eleştirdiği yönleri de bulunmaktadır. Esasen bu durum sadece Atatürk için değil bütün siyasi şahsiyetler için geçerlidir. Örneğin Fatih Sultan Mehmet için de geçerlidir. 20 yaşındayken İstanbul'u fetheden Fatih'e övgüler yağdırırken öte yandan kardeş katli üzerinden eleştirmektedir. "Hadi padişah istedi bir âlim bu fetvayı nasıl verebilir"⁴⁹⁴ demekte sakınca görmemiştir. Burada biri güçsüzleştirilirken öteki güçlendirilmektedir. Birinin egemenlik alanından ötekinin egemenlik alanına yol alınmaktadır. Bu ifadeler Erikson'un psikososyal gelişiminde toplumsal krizlerin devlet büyükleriyle ortaya konulması ülkenin içinde bulunduğu tarihsel an ile uygunluğunu çağırıştırılmaktadır. Böylece çatışma ve uzlaşmada yeni bir siyaset dili geliştirilmektedir.

Mete hakikatin sesine duyduğu ihtiyaç hissiyle bilincini açık tutmuştur. Bu anlamda ülkede geleceğin yapı taşlarını aşkla, sevgiyle, çileyle inşa etmeye gayret

⁴⁹² Burada Mete'nin fikirlerindeki uç noktalar olarak: Dini bilgiler bağlamında Emevilerle ilgili olumsuz sayılabilecek yorumları, geniş anlamda kendisinin de içinde yer aldığı Milliyetçi kanada getirdiği eleştiriler, sporda şiddete karşı ve tutuculuğa karşı hicvi kullanarak yaptığı yorumlar gösterilebilir.

⁴⁹³ Mete, *Derin Millet Manifestosu*, 16.

⁴⁹⁴ 8 Nisan 2015 Çarşamba, Ataşehir'de Ahmet Turgut ile yapılan söyleşi.

etmiştir. Bunun gerçekleşmesi için dünyalık mal mülk peşinde koşmamıştır. Bir derviş edasıyla “dünyam iyi olmasa da olur yeter ki görev ve sorumluluklarımı doğru bir şekilde yerine getirerek Yaratan’ın huzuruna çıkayım, O da adamım gel desin bana yeter.”⁴⁹⁵ Böylesine bir duyarlılık çocukluktan başlayarak yetişkinlik süresince giderek olgunlaşan tecrübenin yansımasıdır.

3.5. TASAVVUF

Bir dini gelişim modeli olarak da algılanan tasavvuf; bilişsel, sosyal ve duygusal açıdan belli bir yeterlilik düzeyine ulaşmış olan bireylerin dini bilincinde meydana gelen gelişime odaklanmaktadır.⁴⁹⁶ Küçüklüğünden itibaren tasavvufi çevrede yaşayan Mete, İslam kültür atmosferi içinde dini gelişimini gerçekleştirmiştir. Mete’nin babası sufi gelenekle yetişmiş bir insandır. Oğlunun da bu gelenekte eğitim almasını çok istemiştir. Bundan dolayı baba sağlam bir dini eğitim alsın diye güvendiği sufi eğitime oğlunu emanet etmiştir. Mete bu eğitime başladığında henüz on dört yaşındadır. Eğitim gördüğü kursta zekâsıyla sivrilmiştir. Önce Ankara sonra da İstanbul’daki ihtisas kursunu başarıyla bitirerek 1967 yılında on yedi yaşında icazetini almıştır. Aynı yıl Süleyman Efendi cemaatine ait Rize merkezdeki Kuran Kursunda hocalığa atanmıştır.⁴⁹⁷ Bir yandan da Rize Lisesi’nde öğrenciliğe devam etmektedir. Aynı zamanda tıpkı dedesi gibi cami kürsüsünden halka vaaz vermektedir. Adı kısa sürede çevrede yayılmış ve acar vaiz olarak ünlenmiştir.

Mete bu süre zarfında sürekli okumakta mevcut doğu ve batı klasiklerini bitirmekte, şiir ve roman denemeleri yazmaktadır. Kurslarda aldığı eğitimin bir yansıması olarak varoluşsal gerçekliği ve doruk deneyimi⁴⁹⁸ hatırlatan bir odaklanma şekli olarak zikir ile meşgul olmaktadır. Zikir onda Nakşibendi tasavvufi ekolün psikolojik doyum vasıtası olarak seçilen esmanın çokça tekrarı niteliğindedir. Öyle ki bu tekrarlar anlam dilden kalbe inerek mutlu olmaktadır. Yine bu durumun ilham ve

⁴⁹⁵ <http://www.haber7.com/siyaset/haber/332831-font-colorff0000314-turk-bulunfont-ulkeyi-kurtarayim>

⁴⁹⁶ Ali Kuşat, “Nefis Mertebelerine Psikolojik Bir Yaklaşım”, *Tasavvuf İlmî ve Araştırma Dergisi*, Ankara 2002, sayı: 9, 121-128.

⁴⁹⁷ Adı geçen cemaatin kurucu lideri Süleyman Hilmi Tunahan, Tasavvuf yolunda nefis terbiyesi için şeyhe rabitanın önemini sıkça vurgulamıştır. Vahdeti şuhudu savunmuştur. İmam Rabbani’nin Ehl-i Sünnet inancıyla tasavvufu mezc ederek eseri Mektubat’ın okunmasının önemini vurgulamıştır. Reşat Öngören, “Tunahan, Süleyman Hilmi”, *DİA*, yıl: 2012, XLI, 375-377.

⁴⁹⁸ A., Maslow, *İnsan Olmanın Psikolojisi*, (Çev.: Okan Gündüz), Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul 2001, 112.

içsel aydınlanmanın oluşumuna kapı araladığını söylemek mümkündür. Nitekim Mete henüz 1964-1970 yılları arasında 14-20 yaşlarında bir genç olmasına rağmen zikirden zevk aldığını bununla huzurlu ve mutlu olduğunu söylemiştir. Adeta vücut enerjisi dilden kalbe yönelmiştir. O genç bir derviş olarak şeyhinin⁴⁹⁹ yönlendirmesiyle endişesiz derin bir iç huzur yaşamıştır. Ona göre böylesine rahat oluş yaşadığı tasavvufi yapının bir gerçeğidir. Bu bağlamda Freud, toplumsal gerçekliğin ego'nun uyumuyla mümkün olduğunu⁵⁰⁰ açıkladığı gibi Mete'de de eğitimini aldığı yapının gereğine uyumu, onda mutluluk gerçekliği olarak yansıtmaktadır. Aynı zamanda hocalık görevi, sosyal gelişiminde sorumluluk bilincinin pekişerek devam ettiğini hatırlatmaktadır.

Mete yirmili yaşlarda üniversiteye başlar. Bir taraftan temel ihtiyaçlarını temine çalışırken diğer taraftan eğitimine devam etmektedir. O, bu dönem çevreyi anlamak için hem derin gözlemlerde bulunur hem de zihnindeki karanlıkları aydınlatmak için sabahlara kadar arkadaşlarıyla tartışmalar yürütür. Tartışmanın merkezinde, hakikati yalandan ya da doğru inancı taassuptan ayırmaktan sanata, spordan siyaset ve ekonomiye pek çok farklı konu bulunmaktadır. Mete çocukluğunda kabullendiği inançları değerlendirmeye başlar. Çocuklukta elde ettiği dini inancın bir taklitten ibaret olduğunu fark eder. Sonra taklitten tahkike yönelir. Aslında içindeki hakikat arayışı hiç bitmemiştir. Sorgulamalarda bulunmaya devam etmiştir. Çocukluğunda eğitimini aldığı cemaatin yaşam biçimiyle mutlu olurken şimdi onu yeniden sorgulamaya koyulmuştur.⁵⁰¹ Bu tutum Erikson'un gelişimsel yaklaşımına göre sağlıklı bir gelişim ödevi sayılabilir.

Özgüveni ve benlik saygısı yüksek olan Mete, 1965'te Süleyman Hilmi Tunahan'a bağlı kurslarda dini eğitim alırken Nakşibendi ekole bağlanmıştır. Bu ekolün görev ve sorumluluklarını yerine getirerek mutlu olmuştur. Sözü ve kalemini bu doğrultuda kullanmıştır. Tesbihatını düzgün yaptığı zamanlar fevkaladelik hissettiğini⁵⁰² söyleyen Mete, daha sonra savrulup bir sürü mecralardan geçer. ANAP ve MHP'den milletvekili adaylığı olur ancak kazanamaz. Milletvekilliği adaylığı sorulduğunda

⁴⁹⁹ Adı geçen cemaatin anlayışına göre, Şey efendinin tasarrufu öldükten sonra da devam etmektedir. Bu yüzden Mete'nin bu yapı içinde olduğu sürece şeyhinin Süleyman Hilmi Tunahan olduğunu söylemek mümkündür.

⁵⁰⁰ Sigmund Freud, *Grup Psikolojisi ve Ego Analiz*, (Çev.: Mehmet Ökten), Tutku Yayınevi, Ankara 2014, 75.

⁵⁰¹ Erözkan, Röportaj, 22-35.

⁵⁰² Erözkan, "Röportaj", 22-35.

kazanamamayı Allah'ın bir lütfü olarak değerlendirmiştir. Kazanmayla harama bulaşmanın kaçınılmaz olduğunu bu şekilde korunduğunu söyleyecektir.⁵⁰³ Ancak meseleye bu şekilde yaklaşmak, bireyin tutumunu haklı gösterme veya ulaşamadığı hedefi değersizleştirmeye çalışmak sayılabilir. Milletvekilliğini kazanamama duygusu ile kendini zorda bırakacak durumdan neden bulma, mantığa bürünme gibi savunma mekanizmalarıyla kendini rahatlatmış olabilir.⁵⁰⁴ Yine burada “sizin hayır zannettiğiniz şer; şer zannettiğinizde hayır vardır.” Ayetinden hareketle durumunu değerlendirmiş olabilir. Ayrıca onun İslam tarihinin ilk dönem anlaşmazlıkları hakkında söylediği bir söz kendi durumunu anlamamamıza yardımcı olacak ipuçları taşımaktadır: “İnsan böyle bir yapıdır. İktidar ateşi ile yaralanmaması için mucize gerekir ki o da ancak peygamberlere özgüdür.”⁵⁰⁵

Mete, küçüklüğünden itibaren aile bireylerinin dini duygu ve heyecanlara yönlendirici ve güdüleyici etkileri altında yetişmiştir. Bu bağlamda o, dine ilgisi yüksek, dini duygunun zirve noktası olarak Nakşibendi dervişliği gereği görevlerini yerine getiren bir gençtir. O, İstanbul'a üniversite eğitimi için geldiğinde kendi ifadesiyle bir müddet Nakşiliğin gereği olan görevlerin ifasında savrulma yaşamıştır.⁵⁰⁶ Bu sürede neredeyse girmediği hiçbir ortam kalmamıştır. Gazali'nin arayışında olduğu gibi ya da Martin Luther'in arayıp bulamadığı hakikat gibi Metede hakikatin peşinden gidebilmek için yakının temellerini tahkik etmenin çabası içine girmiştir.

Mete çok farklı disiplinlerde okumalar ve tartışmalar yapmış ancak kendi iç dünyasını aydınlatacak çareyi bulamamıştır. Sonunda çocukluğunda yöneldiği ve bilincine varmadan yaptığı tasavvufi yaklaşımdan ayrılarak otuz yedi yaşında başka bir tasavvufi ekole yönelmiştir. O burada dünya meseleleri yanında varoluşsal sorunlar üzerine odaklanmıştır. Görünüşte böyle bir sorunu yokmuş gibi hissedilse de kendi içsel dünyasında adeta depresyon yaşadığı söylenebilir. Mete Erikson'un psikolojik moratoryumu gibi bir süre “varoluşsal moratoryum”⁵⁰⁷ yaşamıştır. Böylesi psikolojik erteleme, karar öncesi bekleme sürecini belirlerken, varoluşsal ertelemeye ise

⁵⁰³ Hayrettin Mete ile yapılan görüşme. Ayşe Hacıosmanoğlu ile yapılan görüşme.

⁵⁰⁴ Schultz, Schultz, 52-55.

⁵⁰⁵ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 102.

⁵⁰⁶ Erözkan, “Röportaj”, 22-35; Mehmet Ali Bulut ile yapılan görüşme.

⁵⁰⁷ Erikson, *Youngman Luther: A study in psychoanalysis and history*. New York: W. W. Norton; Capps, D. (2015). Erik H. Erikson's Psychoanalytic Portrait of Martin Luther. *Pastoral Psychology*, 64(3), 345-368.

bütünlükçü (vahdet-i vücut) bir psikoloji meydana getirmiştir. Bu anlamda benlik dönüşümünün temel güdüsü ilahi bene ulaşma isteğini doğurmuştur. Alt benliğin isteklerinden uzaklaşarak yaratıcının rehberliğinde yeni benlik hedefine yönelmiştir. Aslında Mete bu yöneliş ile tasavvufi yaşamın gelişim boyutunda kendi gerçekliğini kazanmıştır. Nitekim tasavvuf her şeyden önce bir terbiye (hem nefis hem ruh terbiyesi) işidir. Bu süreçte eğitime muhtaç olan insanın ilk işi kendine yol göstermeye muktedir (mürşidi kâmil) birini bulmaktır.⁵⁰⁸

Tasavvufta bazen zevk de denilen vecd hali bütün sufilerde görülebilir. Zevk sufinin zihnini her türlü dünyevi şeyden tamamen ayırarak onu bomboş veya tertemiz hale getirmektir. Ardından zihnin aydınlanması ve tıpkı peygambere gelen hakikat gibi birtakım hakikatlerin oraya aksetmesidir.⁵⁰⁹

Mete'nin tasavvufa ilişkin görüşleri, bazen bizzat kendi hayatını anlatırken görülür. O şöyle diyecektir: “Ben daha önce Nakşilere mensuptum. Süleyman Hilmi kurslarında okumuştum... Üstat Tunahan da vefat etmişti.⁵¹⁰ Tasarrufları devam ediyordu ama ona vekâlet eden insanlar ile aramda bir iletişim kopukluğu oldu. Uzun sürede başsız manevi âlemde dolaştım. Sonrasında Cenab-ı Allah lütfetti ve beni güzel bir kişi ile tanıştırdı.”⁵¹¹

Mete manevi yolculuğun ıstırabını yaşamıştır. Benlik gelişiminde bu ıstırabın katkısı büyüktür. Benlik, ruhun derinliklerinde varlığın aldatıcı kılık değiştirmesine karşı ilahi nefhanın sesine kulak verir. Çünkü manevi yolcu yönü itibariyle Yaratıcıdan bir özdür ve bu özün huzuru yaratıcıyla bütünleşmekle gerçekleşir.⁵¹² Mete'nin dünyasında bu arayış çocukluğundan itibaren farklı tonlamalarla hep var olmuştur. Şimdi kemale ermiş bir insan olarak adeta kendi özü gerçek varlıkla birleşme yolundadır. Artık Allah var gam yoktur. Bu anlamda yaşamak mutlu olmaktır. Çünkü varlığı yaratanladır ve O'nunla olan mutludur. Bu yolda rehber olarak kabul ettiği mürşidine karşı son derece saygılı olan Mete, gösterdiği başarıdan dolayı mürşidi tarafından irşat adına yetkili kılınmıştır.

⁵⁰⁸ Erol Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, 6.baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1996, 81.

⁵⁰⁹ Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, 121-122.

⁵¹⁰ İlk manevi önderi Süleyman Hilmi Tunahan Karacaahmet'de iken Ömer Lütfi Mete Çengelgelköy'ün sakinleri arasındadır.

⁵¹¹ <http://www.haber7.com/medya/haber/134409-iyi-ki-mhpden-vekil-secilemedim>, 22.03.2016.

⁵¹² Hökekleli, 96.

Artık Mete sıradan bir derviş değildir. Mecidiyeköy'deki toplantılarda vekil olarak sohbet halkasının temsilcisidir. O neredeyse yaşıtı olan şeyhini bulmanın huzuru içindedir. Anne babasına hürmette kusur etmediği gibi ona karşı da öyle davranmaktadır. Nitekim Mete, 'Aşksız Şevksiz Allah'sız Müslümanlık' kitabını 2001 yılında yayınladığında şeyhinin hanımını kastederek "annemize ithafen" şeklinde şeyhine takdim eder. Şeyhi de sanki baba evladını onaylamış gibi memnuniyetini arz etmiştir. Mete bu husustan çok hoşlanmıştır.

Onun anlayışında alt benin kendi başına buyruk hareketlerine karşılık Yaratıcıyla birlikte yaşamak gerçek benlikle hür oluşu simgeler. Bu ölene kadar yapılan bir mücadeleyi gerekli kılar. Çünkü alt benin elinden kurtuluş mücadelesi süreklilik arz etmektedir. Heva ve hevesin merkezi alt benden kurtuluşun yolu ona hoşlanmadığı eylemleri yükleyerek ruhsal boyuta yönelmektir.⁵¹³Görülüyor ki Mete, iç dünyasında huzur ve mutlulukla benlik bütünlüğüne ulaşma yolunda Tanrı, insan, tabiat ilişkilerinde hassas davranış sergilemiştir.

Mete'nin "ülkemizdeki cemaat ölçekli İslâmî yaklaşım, eğilim, öğretisi ve uygulamaların hemen tamamını yakından tanıma fırsatını buldum" demesi, iddialı ve abartılı bir ifade olarak görülmemelidir. O sivil toplum örgütleri, tasavvufi oluşumlar ve başkaca isimlerle anılacak yapıların birçoğunda şu veya bu şekilde bulunmuş, etkileşim içinde olmuştur. Onun pek çok alana ilgi duyma özelliği ve iyi bir gözlemci olması yanında güçlü senaristliği meseleleri sağlıklı analiz etmesine katkı sağlamıştır. Yine o, yaptığı bunca gözlemden hareketle İslam kültür coğrafyasının geri kalmışlığına etki eden faktörleri daha iyi analiz ederek bu girdaptan kurtuluş yöntemlerini daha iyi anlamaktadır. Çözüm adına oluşan parçalanmış çıkarıcı yapılar çektiği acıyı artırmaktadır.⁵¹⁴ Ancak bu onu tetiklemiş, başarılı bir kimlik ve güçlü kişilik gelişimi ile üretkenliğinin zenginliğine katkı sağlamıştır.

Mete, Kadiri meşrep biri olduğunu açıkça söyler. Öyle ki çocukluğunda girmiş olduğu Nakşibendi tasavvufi ekolünden sonra 1987'de Kadiri tasavvufi ekolün yolunu tercih etmiştir. Böylece o, İslam kültür atmosferi içinde yer alan bir yaşama biçimi olan tasavvufta dini gelişim ve dönüşüm yaşamıştır. Aynı zamanda kendi bireysel

⁵¹³ Frager, Robert, *Kalp, Nefs, Ruh*, (Çev.: İbrahim Kabaklıkaya), Gelenek Yayınları, İstanbul 2005, 42-43.

⁵¹⁴ Cemaat cemiyetlerde yer alması, arayış mı, tatminsizlik mi? Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 32.

tecrübeleriyle de zengin bir birikim oluşturmuştur. Bu durum, Aşksız Şevksiz Allah'sız Müslümanlık kitabı gibi diğer eserlerinde de deruni mistik anlayışın kahramanları aracılığıyla konuya yansıtılır.

Mete'nin genel yayın yönetmenliğini yaptığı Çağrışım Dergisi dönemin en popüler tasavvuf dergisidir. Burada tasavvuf çok farklı boyutlarda değerlendirilmiştir. Çağrışım Dergisi neredeyse Mete'nin çabasıyla sayılarını oluşturmuştur. Farklı müstear isimlerle makaleler ele almıştır. İstenilen yazılar gelmediğinde yazıları kendisi kaleme almıştır. Müstear adla yayınladığı yazılarında Miraç Serhendli, Cenk Yaman, Ali Buhara gibi isimler kullanmıştır. Yine derginin başmakale yazarı şeyhi Abdulkadir Şaşmaz'ın yerinde bazen onun yazılarına rastlanır. Bu yazılarda çoğu kere konuların tasvir ve analizlerini tasavvufî açıdan özellikle de kadiri boyutuyla açıkladığı görülür.

Mete bir yandan tasavvufî hayatı yaşamakta, tasavvufsuz bir hayatın anlamsızlığı ve yalınlığına vurgu yapmaktadır. Öte yandan bazı tasavvufî dindarlığa da eleştiriler getirmekten geri durmamaktadır. O'na göre tasavvufun hikmet tarafı hakkıyla kavranamadan sadece kuru sözlük yüküyle kullanılan 'takkire rıza', 'rıza lokması', 'bir lokma, bir hırka' gibi deyimlerle tanımlanan bir tevekkül anlayışı, genel din eğitimi çerçevesinde verilen 'salt zihinsel işlemekten ibaret' tevhit anlayışı kadar geriletici ve körelticidir.⁵¹⁵

Mete ömür boyu manevi yolculuğunda kazandığı tecrübenin yansıması olarak sadece sözde değil özde de her türlü sağlıksız etkilerden arınmanın gerekliliğini açıklamıştır. Bu sebeple sabırla ve fedakârlıkla yol alırken nefsi arzuları geri bırakarak ve toplumsal ilişkileri gözeterik birlikten kuvvet doğar parolasıyla hareket etmiştir. Öyle ki yazdığı senaryolardan elde ettiği kazancı sadece kendi için biriktirmiş olsaydı veya sanat dünyasında kendini öne çıkarmış olsaydı karşımızda çok farklı bir Mete olabilirdi. Oysa o, gösterişten uzak, kazancını, doğan bebeklerin mutluluklarını aileleriyle paylaşan, ölenler için son göreve koşan, hastaları ziyaret eden, derdi vatanın ve milletin yücelmesi olan entelektüel bir modern zaman dervişi gibi davranmayı tercih etmiştir.

Mete bilginin tek başına bireyi değiştirecek ve varoluşun sırrına erdirecek özelliğe sahip olmadığı düşüncesindedir. Yalın bilgilerle kişilik gelişiminin sağlanarak bütüncül

⁵¹⁵ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 52.

bakabilmenin mümkün olmadığı kanaatini taşımaktadır. Mete her durumda olumlu duygulara sahip olmakla birlikte adeta çevresindeki grupların hislerini içselleştirmiş gibi empatik tutum ve davranış sergileyerek gerçek benlikle olayları analiz yapabirmiştir. Empatik tutuma sahip olması nedeniyle tasavvufi söylem ve davranış modellerindeki yansımaların doğru olup olmadığını değerlendirebilmektedir. Empatik tavırdan dolayı çelişiklere sessiz kalmamaktadır. Tasavvuf merkezli bir dergi çıkarmasına rağmen şöhret onun gerçeklik bilincine set çekememiştir. Böylesine bir yaklaşım onun gerçeklik ilkesine göre benliğin çalıştığını göstermektedir.⁵¹⁶

Mete'nin bizzat kendisinin de içinde yer aldığı tasavvufi hareketlerin bazı yanlışlarına örnek olarak, ruhundan soyutlanarak sözlük anlamına indirgenen 'takdire rıza', 'rıza lokması', 'bir lokma, bir hırka' gibi deyimlerle tanımlanan tevekkül anlayışı gösterilebilir. O bu durumu din eğitimini salt akla, zihne indirgeyenlerin tavrı kadar zararlı görür.⁵¹⁷ Ona göre herhangi bir meselede sonuç alabilmek için yapılması gerekli bütün işlemleri yaptıktan sonra gönül diliyle tevekkül etmek gerekmektedir. Gurur ve kibre kapılmadan, benliğini Tanrı yerine koymadan bir yönelişte bulunmaktır. Onun için şöyle seslenir;

“Güvercinim âşıkmiş
Kanadı dolaşıkmiş
Benlikten geçer geçmez
Kör gözlere ışıkmış”⁵¹⁸

Onun dünyasında insan bir dostun güvenini kazanmak isterse onun kapısının eşliğinde oturması gerekir. Bireyin iç dünyasını güçlü tutarak, güzel düşüncelere yoğunlaşarak öf demeyi bırakması gerekir. Şikâyet ederek rahatladığını zannetmekle mutlu olunmaz. Böylesi tutumlar zevksizliği ve huzursuzluğu aşılır. Oysa hakikati öğrenerek gerekirse zehirle pişmiş aş yenilebilir. Bu anlamda olana isyan etmemek lazımdır.

Çocukluğunda bütün tedbirleri aldıktan sonra gelene rıza gösterilmeli anlayışıyla yetiştirilen Mete, şimdi onun gereğini yapmaktadır. Bu anlamda o, olduğu yerde hiç

⁵¹⁶ Necla Tuzcuoğlu, “Psikanaliz Kuramı ve Özellikleri”, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1995, Sayı: 7, 275.

⁵¹⁷ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 52.

⁵¹⁸ Mete, “Usul”, *Gülce*, 129.

durmadan haksızlığa uğrayan ister kendisi ister dostları, isterse tanımadıkları olsun her türlü kitle iletişim araçlarını kullanarak gerekli açıklamaların yapılmasını önermiştir. Haklılığınızı bütün kitle iletişim araçlarından duyurun ve cevaplarınızı yeni teknolojik aygıtlar üzerinden verin uyarısında bulunurken tasavvuf ve tarikatlarda görülen yanlışları da görmezden gelmez. Bu bağlamda; “ben tarikat düşmanlarını da anlıyorum çok da haksız değiller. Çünkü tarikat adı altında o kadar soyтары var ki, iğrençlik var ki bunları görerek tepki vermemek mümkün değildir”⁵¹⁹ diyecektir.

Mete toplumsal statüsü ve rolü gereği toplumsal gerçekliğin analizini tarafsız bir gözle yapmaya çalışmıştır. Bilen bir derviş olarak sessizliğe bürünmeden tasavvufa karşıt anlayış geliştirenleri anladığını ifade etmektedir. İnsanın içindeki gizil enerjinin yansıtıldığı nesne ile ortaya çıkan ilişki sonsuzlukla bireyi bütünleştiremiyor sadece sonluda menfaat teminine zemin hazırlıyorsa bu kabul edilebilir değildir. Tasavvufta derinlik kazanımı maddi ve manevi âlemi anlamakla mümkün olabilir. Ona göre bu bağlamda bilinçaltı zenginliğin bilince seyri ancak aşk ile mümkündür. Bu da ancak bir rehberin gözetiminde olmalıdır. Bu yolda oluşla gönül huzurunu hisseden birey varoluşun yoğun duygusal gerçekliğini yaşayabilir. Dalkavukluk yapmaksızın bulduğuna güvenerek hakikat yolunda adımlarını atmaktan çekinmemiştir. İşte bu güvenin etkisi Mete'nin duygusunda şöyle belirtilmiştir;

“Çıkamam güne mehtaba
Yürüyemem tek tek
Elimde bırakma baba”⁵²⁰

Mete dış görünümüyle birbirine tezat teşkil etse de Tevhit anlayışını dondurmak bakımından aynı noktada gördüğü ideolojik yaklaşımclar ve tasavvuf ehlinin bu hatalarını iki maddede özetler: Birinci olarak ideolojik reçete yüzeyselliğinde salgılanan ve basit bir ‘tek tanrı’ anlayışı olarak benimsenen tevhit. İkincisi ise, Yaratıcı'nın her şeyi yaptığına, olan biten her şeyde bir hikmet bulunduğu inanır gibi görünenlerin sığ bir ‘vahdet-i vücut’ taklidinden ibaret “tevhit” algısıdır.

Çoğu tasavvuf çevrelerindeki sığ ve sözlü ‘vahdet-i vücut’ taklitçisi tevhit anlayışı gibi, ‘mürşitlik’ kurumunu bile tevhit ilkesini zedeleyici unsur olarak algılayan köktenci

⁵¹⁹ <http://www.haber7.com/medya/haber/134409-iyi-ki-mhpden-vekil-secilemedim>, 13.06.2018.

⁵²⁰ Mete, “İltica”, *Gülce*, 146.

din aydınının aritmetik tevhit anlayışı da bireylere derin ve gelişmiş bir İslâm zevki yaşatamamaktadır. Her iki zihniyet de yüzyıllardır başı eğik olan bu Müslümanların ruhlarına çökmüş yeniklik ve eziklik duygusu açısından tedavi edebilecek reçete olamamaktadır.⁵²¹

Mete gizli, açık, her tür tutum ve davranışın Yaratıcının gözetiminde olduğu bilinciyle hareket etmiştir. O böylece insanın gönül dünyasında açığa çıkacak duygu ve düşünceleri kontrol edebileceğine inanmıştır. Psikososyal gelişimin üretkenlik evresine olduğu gibi bütün kazanımlarının bir yansıması olarak Mete, verdiği bütün mesajlarda Allah'ın insanın kalbine bakacağını, özü itibariyle iyi insan olmanın gerekliliğini anlatır. Bütün tecrübesiyle genç nesillere tutum ve davranışların gösteriş amaçlı değil, hakikati temsil amaçlı olması gerektiğini açıklar. Aynı zamanda şan, şöret, çıkar amaçlı olmamayı esas alarak birikimini eserleriyle muhataplarıyla paylaşır. O eline gecen onca şöret imkânına rağmen her şeyi reddederek gönül ehli olmayı tercih etmiştir.

Mete üstünlüğün (izzet)⁵²² bütünüyle Allah'a ait olduğunu vurgular. Varlıkta hiç kimsenin hayal bile edemeyeceği kadar güçlü bir şekilde hakikati algılayan önder şahsiyet peygamberdir. Ancak görünürde son derece ağır şartlar içeren antlaşmayı imzalamasına rağmen kendi kendisiyle barışık ve mutlak iyimserlik içinde bulunuyordu.⁵²³ Rehberi Peygamber olan Mete manevi gelişiminde hayatı boş ve anlamsız duygu ve düşüncelerden arındırarak yaşamın bütün alanlarını güzelleştirme gayretine girerek, iyimserliğini daima koruyarak tevekküle sarılmıştır. Bunun sonucunda “hoştur bana senden gelen / Lütfun da hoş kahrında hoş”⁵²⁴ diyebilmiştir. O böylesi bir anlayışı senaryolarında bütün insanlarla paylaşmıştır.

Mete, Allah'ın isimleri arasındaki işlev karşıtlığına dikkat çeker ve “Yaratıcı hem ‘Hâdi’, hem ‘Mudil’ olduğunu söylerken, doğru yola iletmeyi de sapıttırmayı da işlev olarak tekeline tuttuğunu ve kimseyle paylaşmadığını bildirir.”⁵²⁵ Burada rivayeti kendinden menkul şeyhlerin bazı olağan üstü güçlerle yolunu kaybedenleri yola getirme

⁵²¹ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 53-54.

⁵²² Çağrı, 555-556.

⁵²³ Muhammed Hamidullah, “Hudeybiye Antlaşması”, *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 297-299.

⁵²⁴ İbrahim Tennuri, *DİA*, İstanbul 2000, XXI, 356.

⁵²⁵ “... Allah birçok kimseyi onunla saptırır, birçok kimseyi de onunla doğru yola iletir; onunla başkalarını değil, ancak emrine karşı gelenleri saptırır.”, Bakara Suresi, 2/26. Ayrıca bkz. Fatır Suresi 8. Ayet, Ra'd Suresi, 27. Ayet, Hâc Suresi, 4. Ayet., Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 60.

gibi bazı yetenekleri olduğu iddialarına karşı çıkmaktadır. O her tür düşünce, tutum ve davranışın sorgulanabileceğini vurgularken dengeli olmanın esas olduğunu açıklar. Manevi gelişimin denge ikliminde yer alması gerektiğini ifade ederken ifrat ve tefrit yansımalarına pirim vermemektedir. Bu durum Erikson'un gelişim kuramındaki aşırı uçlardaki örneğin aşırı güven ya da aşırı güvensizlik yerine umut gibi dengeli psikolojik kazanımları hatırlatmaktadır.

Ülkemizdeki cemaat ölçekli İslâmî yaklaşım, eğilim, öğretisi ve uygulamaların hemen hemen tamamını yakından tanıma fırsatı bulduğunu söyleyen ve bu iklimlerin birkaçı hariç hepsinde soluk aldığı ekleyen Mete, fırsat buldukça kişi ve toplulukları gözlemlemekte ve bu hareketler hakkında düşünmeyi sürdürmektedir.⁵²⁶

Mete'nin hayatından bazı anekdotlar onun şeyh-mürît ilişkisi hakkındaki görüşlerini yansıtmaktadır. Dostlarından bazıları Mete'nin zaman zaman şeyhine danıştığı konular olduğunu açıklamışlardır. Örneğin siyasete girip girmeme konusunu şeyhi ile paylaşmış, onun görüşüne göre hareket etmiştir. 1999 milletvekilliği seçimlerinde Rize'de MHP'den adaylığı böyle bir istişare sonucu olmuştur. Seçim sonuçlarında kazanamayınca yine şeyhinin önerisiyle Kuran okuyarak seçim gecesi değerlendirilmiştir.⁵²⁷ Kız kardeşi de Mete için, "Efendi hazretlerine, her şeyini danıştırdı" diyecektir.⁵²⁸ Hayatta hiçbir konuda başkalarının görüşlerine bağlanmayan, her konuda söyleyecek sözü bulunan Mete'nin, özel hayatında şeyhine danışması ilk çocukluğundaki otoriter baba figürünün bir yansıması olarak değerlendirilebilir.⁵²⁹ Mete ailesinin ve sosyal çevrenin etkisiyle kendisinde gelişen kültürel benliğin ötesinde gerçek benliğin yol haritasını çizer. Bu bağlamda doğru hareket ettiğinden emin olarak rehberine minnettardır.

"Önümde umuttan bir evren var

Sevdiğim beni mutlaka arar."⁵³⁰

⁵²⁶ Mete burada çok sayıda tasavvufî yapı olan irtibatından bahsetmekte ancak bu mahallerin adlarını zikretmemektedir. Gerekçe olarak da "İrtica veya karşı-irtica tartışmalarına malzeme oluşturmak gibi bir niyetim bulunmadığı için, kitapta şahıs ve toplulukların isimlerini vererek somut örnekleme yapma yoluna gitmedim" demektedir. Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 33, Cemaat cemiyetlerde yer alması, arayış mı, tatminsizlik mi? Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 32.

⁵²⁷ Nazif Okumuş ile yapılan söyleşi.

⁵²⁸ Kız kardeşi Ayşe Karaosmanoğlu ile yapılan görüşme.

⁵²⁹ Kız kardeşi Ayşe Karaosmanoğlu ile yapılan görüşme.

⁵³⁰ Mete, "Minnet", *Gülce*, 139.

Seven sevilen ilişkisinde sevilene⁵³¹ yol bulmak ile gönül ilişkisini vazgeçilmez olarak görmektedir.⁵³² Mete'nin aşkın bilinçlilik bir başka ifade ile evrensel varoluş düzeyi⁵³³ bilinçaltı düzeyinin açığa çıkartılması ile tüm varlığın bilincini idrak ederek tam bir farkında olma durumu yaşamaktadır. Belki de Mete'ye göre manevi gelişiminin olmazsa olmazı olarak gördüğü şeyhine bağlılığında üç-beş yaşları arası yaşadığı kekemeliğini aksakallı Mesobe adında birinin kendini dua ve sıvazlamasıyla iyileştirdiğine olan inancının da bilinçaltı kayıtlarındaki izleriyle ilişkisi olabilir. Zira onun senaryolarında böylesi bilge insanları kullanması bilinçaltı kayıtlarında bu tür kişilerin bulunduğunu desteklemektedir. Örneğin Deli Yürek dizisindeki Kuşçu böyle bilge bir kişiliktir. Bununla birlikte Mete, her zamanki eleştirel bakış açısıyla bazı şeyh ve tarikatların yaptıkları hataları dile getirmekten de çekinmemiştir. İnancın merkezine yol alırken yanlış tutumları, gönül dünyasında estetik coşku oluşturmayan yaklaşımları eleştirerek şöyle yol gösterir:

Zevk ve coşku vermeyen, estetik derinlik kazandırmayan, yavan ve şiirsiz iki anlayış. Bir yanda gönülsüz akılcılık, öbür yanda akılsız gönüllülük. Bir yanda Allah'ın kullarını son derece basit ama eşitliksiz birer piyon gibi gören -sufilik iddiasındaki-kaba miskin tevhid anlayışı... Öte yanda Allah'ın kullarını Allah'ın semtine yaklaştırmayan kuru, sığ, ideolojik, tevhid yaklaşımı.”⁵³⁴ Ona göre her iki yaklaşımda insanların gönül dünyalarında zevkle yönelecekleri dinamik bir Tevhid anlayışı oluşturmaktan yoksundur. Aşk yoksunu bir anlayış insanları harekete geçirmekten mahrum olacaktır.⁵³⁵

Mete, tasavvuf veya gerçek İslam'dan sapmalar bağlamında ele aldığı konularda, şahıs, tarikat veya grup adı vermekten ısrarla kaçınır. Bilinen özel olaylara vurgu yapmamaya özen gösterir. Ona göre böyle bir durumda isim açıklamak kendi içimizde gereksiz kavgalara sebebiyet verecektir. Ayrıca dıştan gelecek saldırılara karşı kapı aralayarak bazı bilgiler içeriden itiraf gibi gösterilecektir.⁵³⁶

⁵³¹ Karaca, *Din Psikolojisi*, 206.

⁵³² Mete, “Minnet”, *Gülce*, 139.

⁵³³ Arasteh, 43

⁵³⁴ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 54.

⁵³⁵ Mevlana'ya göre, zihin ve akıl yürütme insana rehberlik etmez. Sadece insanın kendini bir nebze tanımasına yardım eder, bütün benliğini değil., Arasteh, 50.

⁵³⁶ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 33.

Mete tasavvuf geleneğinin biçimsel tek tip insan yetiştirme tarzına karşılık insanı özgürleştirici konumu öne çıkarır. İnsanın otokontrolünü sağlamada, içsel kendini disipline etmede, manevi gelişimin motor gücü ve eğitim ocağı tarikatlardır. Bu yapılar aynı zamanda toplumsal sivilleşme yerleridir. Ona göre, “Hazret-i Osman döneminde sayıları daha da artan mescitler için maaşlı görevliler tutulur, böylece İslam dünyası 'profesyonel din görevlisi' ile tanışır. Tarikatların doğuş dönemi camilerin adeta bir çeşit resmi daire haline geldiği döneme rastlamaktadır.”⁵³⁷ Mete’ye göre, Hz. Osman döneminde başlayan camilerin resmi devlet dairelerine dönüşme süreci zamanla adeta, Hıristiyanlıktaki ruhbanlık kurumuna benzer bir yapıya dönüşme tehlikesi gösterecektir. Ancak bu aşamada sufilik ortaya çıkar ve üzerine düşen toplumu sivilleştirme nöbetini devralır.⁵³⁸ Bilindiği gibi Mescid-i Nebi’nin rehberi peygamberdir. O, bu mekânda bir çeşit mikrodan makroya, bireyselden evrensele yol gösteren, müntesiplerinin duygu ve düşünce dünyalarında varoluşun sırrını yakalayan gönül erleri yetiştirmiştir. Bu mekân insan tutum ve davranışlarının mükemmelliğini ince duygularla benliğinde yaşamaya aday bireylerin hayat bulduğu yerdir. Mekânın ruhu, aydınlatıcı güneş misali peygamberdir. Işıklarına muhatap olanlar ölü ruhlarını onda diriltiler. Zorlayıcı hiçbir güç olmaksızın gönüllü olarak koşulsuz kabulün kol kanat gerdiği atmosferi teneffüse daldılar. İstekliyidiler yabancılık çekmediler. Dış ve iç dindarlık safiyetinin en güzel örneklerinin yetiştiği yer bu mekândır. Bu bağlamda Mete’nin dünyasında sadece dış güdümlü dindarlık açısından değil iç güdümlü dindarlığın da yaşandığı en özgür yerler olarak tasavvuf ikliminin yaşadığı yerler görülmektedir. Çünkü bu mekânlar gönül dünyasının huzur bulduğu zorlayıcı ve seküler bir beklentiye girmeden samimi ilişkilerin ve içsel aydınlanmanın olduğu aynı zamanda benlik bütünlüğüne ulaşıldığına inandığı yerlerdir. Onun için Mescid-i Nebi’nin işlev karşılığı bu mekânlar olarak görülmektedir. Mete kurumlaşan tarikatların zamanla, hankâh, dergâh, tekke benzeri adlarla anılan yapıları ve bunlara ilişkin yapılanmaları ile Mescid-i Nebevi’nin işlevlerini karşılamaya çalıştığını düşünür.⁵³⁹

Mete’nin çocukluğundan beri içinde bulunduğu ortamlar bir şekilde tasavvufi ortamlar olmuştur. Bazen içinde yer aldığı yapının çok ileri/ötesinde, bazen bizzat bulunduğu tasavvufi yapının geleneğine aykırı fikirler serdetmiş ancak sürekli tarikat

⁵³⁷ http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_954.html, 04.09.2017.

⁵³⁸ http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_954.html, 04.09.2017.

⁵³⁹ http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_954.html, 04.09.2017.

yapısı içinde bulunmuştur. Burada daha İslam tarihinin ilk yüzyıllarında başlayan ve günümüze kadar devam eden 'medrese-tekke çekişmesine' dikkat çeken Mete, bu anlamsız durumun zaman zaman fikri münakaşa seviyesini aşıp çatışmaya döndüğü tespitini yapar. Zira her iki yapının işlev farklılıklarını göz artı etmeden kendi alanlarında yol almalarının gereği ortadadır.

Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda tarikatların katkısına dikkat çeken Mete, Osman Gazi'nin kayınpederi Şeyh Edebali ile olan ilişkileri ile başlattığı devlet-tarikat ilişkisinin son padişah Vahdettin'e kadar geldiği kanaatindedir. Bir adım daha ileri giden Mete, "Ahi şeyhi olarak kuşak kuşanan ve bunu daha sonra Gelibolulu Şeyh Ahi Musa'ya kendi eliyle veren I. Murat, Osmanlı'nın ilk ve tek 'Sultan Şeyh'i de sayılır." diyecektir. Yine Mete, devletteki bozulma ile birlikte tarikatların da yozlaştığı kanaatindedir.

Anadolu'dan daha gerilere giden Mete, Türklerin Müslüman olmaları ile birlikte tasavvufla tanıştıkları, Türkistanlı Ahmet Yesevi'nin oluşturduğu dalganın, Anadolu'nun İslamlaşmasıyla sonuçlandığı kanaatini ifade eder. Mete tasavvufun İslam kültür coğrafyasında yayılarak birey ve toplum merkezli etkisini coşku ile ifade ederken yine aynı coğrafyada ehliyetsiz bireylerin elinde miskinliğe sebep olabildiğini hüznle açıklar. Anadolu'nun yurt edinilmesinde bu içsel aydınlanmanın ne derece etkin olduğunu, aynı zamanda bilinçli varoluşun⁵⁴⁰ gücünü göstermektedir. O mensubu olduğu tasavvuf ikliminde iç ve dış mihrakların manevi duyguyu istismarları sonucu benlik bütünlüğünün zedelenişinin nereye varabileceğini açıklamaktadır. Artık o, çocukluğunda nedenini bilmediği birtakım davranışların birey ve toplumun ruh sağlığı üzerindeki ve tarih sahnesindeki yansımalarını görebilmektedir. Bu bağlamda ruhsal olgunluğun özünü bozan davranışlara karşı duyarlılığını dile getirmektedir. Ayrıca yüklendiği vizyon ve misyon gereği öngörülerini toplumla paylaşmaktadır. Gelebilecek tepkileri korkusuzca göğüsleme cesaretini göstererek zahirin altındaki ya da elbisenin içindeki duygusal karmaşayı açığa çıkarmaya çalışmaktadır. İnsanın benlik bütünlüğüne zarar veren kin, nefret gibi kötü duyguların yıkıcı etkisini bir derviş edasıyla analiz etmektedir.

⁵⁴⁰ Arasteh, 43.

Mete tarikatların gerçek çizgilerinden saptıklarında ne kadar tehlikeli olabileceklerine ilişkin olarak tarihten bir örnek verir. Babai isyanlarına değinen Mete, burada ayaklanan tarikat erbabının karşısında yine devletin yanında yer alan başka bir tarikat yapısı olduğuna dikkat çeker.⁵⁴¹ Bu bağlamda Osmanlı devleti ile birlikte tarikatların da çöküşüne örnek olarak Mete, İngilizlerin Osmanlıyı parçalama yöntemi olarak Vehhabilere tasavvufun zaaflarından yararlanmaya başvurmalarını önermelerini örnek gösterir. Yine Mete, “Bu dönemde sayılı birkaç tekke hariç hemen hemen bütün tarikat kurumları bin bir zaaf içindedirler. Sufilik artık sadece miskinlik gibi algılanmaya ve yaşanmaya başlamıştır” demektedir.⁵⁴²

Mete'nin ifadesiyle Hz. Peygamber'in hemen sonrasında başlayan ve tasavvufun ortaya çıkış sürecinde devlet dairesine dönüşen camiye tekrar sivil yapıya dönüştüren tasavvufun bu defa kendisi bu derde duçar olmuştur. 18. yüzyıldan sonra tarikatların yavaş yavaş resmi dini müessese olması çürüyüşün başlangıcı sayılır.⁵⁴³ Bu süreçte tekkeden yetişme anlamında 'yoldan gelme' şeyh yerine, babadan oğula intikal eden 'belden gelme' şeyhlik yaygınlaşır.

Mete'nin bu istenmeyen duruma dikkat çekmesinden sonra, bir kural olmamakla birlikte peygamberler tarihinde de buna benzer bir durumun varlığına dikkat çekmesi anlamlıdır.⁵⁴⁴ Mete taraf olmasa da tarikat çevrelerindeki bu konudaki anlayışı yani “Tasavvuf kültürünce şeyh de peygamberin 'manevi vekili' sayıldığı için 'ilahi elçilik kurumu'nda olduğu gibi tarikatta da 'belden gelme halife' uygulaması meşrudur” görüşünü zikreder.⁵⁴⁵

⁵⁴¹ Tarihte Babai İsyani olarak bilinen bir dizi karmaşa için bkz., Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyani Aleviliğin Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, Dergâh Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2011, 135-139.

⁵⁴² http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_957.html, 04.05.2017.

⁵⁴³ Alandaki çalışmalarıyla tanınan Erol Güngör bu durumu yüzyıl daha geç başlatıp şöyle diyecektir: “Tarikatlerin ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren "bozulması" cemiyetteki genel bozulmanın tasavvuf sâhasına da aksetmesinden başka bir şey değildir. Özünde serbest ferdî tecrübeyi esas alan bir "yol"un giderek bir devlet dâiresi haline gelmesi, şeyhlerin tahsisatla geçinen birer memur durumuna düşmeleri ve nihâyet hareketi besleyen kültür canlılığının sönmesi onları çürütmüş, nihâyet devleti bu sâhada reform yapmaya zorlamıştır.”, Erol Güngör, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken yay., 5. Baskı İstanbul 1996, 95.

⁵⁴⁴ Mete, Hz. İbrahim, oğlu Hz. İsmail, Hz. Yakup, oğlu Hazret-i Yusuf gibi, baba-oğul peygamberlere dikkat çeker. Adı geçen peygamberler için bkz., Ebû Cafer Muhammed bin Cerirüt-Taberî, *Tarih-i Taberî*, (Çev.: M. Faruk Gürtunca, Sağlam yay., İstanbul tsz., 234-256., 04.05.2018.

⁵⁴⁵ http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_960.html; 04.05.2017

Mete yine geniş halk kesimi tarafından bilinmeyen bir uygulama olarak, “çoğu kimse 'tarikât yasağının Atatürk ile gündeme geldiğini ve uygulandığını sanır. Oysa ilk resmi büyük yasak kararı ve uygulaması II. Mahmut zamanında, Yeniçeri ocağının kaldırıldığı 1826 tarihindedir.” demek suretiyle ezberleri bozacaktır.⁵⁴⁶

Mete, asli haliyle kaldığı dönemde tasavvufun, çağının çok ilerisinde tavırlar sergileyebildiğine örnek olarak büyük mutasavvıf İbn-i Arabî'yi gösterir: “Muhyiddin İbni Arabî'nin ilk on beş müridinin on dördü kadındır. Pek çok kadın âlim ve sufiden ders alan bu büyük Endülüslünün ilk şeyhi de kadındır. Sevilalı Fatma Binti Müsenna müridi Arabî'ye şöyle der: -Ben senin ruhani annenim ve seni doğuran annenin ışığıyım.”⁵⁴⁷ Fakat Mete bu örneği verirken esefle artık o zirvenin çok uzağındayız demek ister.

Öz eleştiride sınır tanımayan bir şahsiyet olarak Mete'nin, kültür coğrafyamızda kadının gerileyişi ile ilgili olarak yaptığı izahta, suçü bizde değil etkilendiğimiz İslâm kültürünün diğer renklerinde araması şaşırtıcıdır. O, şöyle diyecektir: “İslâm kültür dünyasının etkisinde kalan bölgelerdeki Türkler arasında, Emevi imparatorluğu ile başlayan 'İslâm'da kadının geriye götürülüş süreci' yansımasını bulmuştur.”⁵⁴⁸

Mete, daha çocukluğundan hem ailede hem de içinde yetiştiği Süleyman Efendi Cemaatinden aldığı fıkıh terbiyesi ile⁵⁴⁹ düşünce veya eylemde fıkıha tezat oluşturan en küçük bir şeye müsamaha göstermez. Oysa tasavvufi cilvede kadının lehine olan bir durumu, adeta tezyin ederek şöyle alıntılacaktır: “Mesela Hasan Basri, Rabia ile bütün bir gece yol ve hakikat hakkında sohbet ettiğini belirterek 'bir kere bile aklımdan erkek olduğum geçmedi, onun da aklımdan kadın olduğum geçmedi’.⁵⁵⁰ Mete böyle bir bağlamla düşüncesini ortaya koymaya çalışarak adeta vahdet-i vücud içinde birleşme duygusunun ortaya çıkardığı güçlü aşk algısının mesafeyi ortadan kaldırdığını belirtmektedir. Ona göre, evrenle kendini bütünleştiren insan ayrılık algısına düşmemelidir.

⁵⁴⁶ http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_960, 2.html;22.01.2018, ayrıca bkz., Hasan Kâmil Yılmaz, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004, 151.

⁵⁴⁷ http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_964.html, 04.05.2017.

⁵⁴⁸ http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_965.html, 04.05.2017.

⁵⁴⁹ Burada yapı içinde fikhi mevzularda başvuru kaynağı olan başta ilmihal olmak üzere diğer sözlü kültür kastedilmektedir. Bkz., *Muhtasar İlmihâl/Resimli Namaz Hocası*, İstanbul 2012.

⁵⁵⁰ http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_965, 2.html, 04.05.2017.

Mete'nin tasavvuf bağlamında en çok rahatsızlığını duyduğu şeylerin başında “keramet” gelmektedir. Gerçeklikten uzak şeyhlerin ulu-orta keramet adına serdettikleri durumları yeren Mete, “Nasıl oluyor da bir durum hem tasavvuf çevrelerinde hoş karşılanmıyor hem de en seçkin Sufilerin şahsında sık sık tecelli edebiliyor?” sorusunu sorar. Geçmişte 'keramet göstermek adet gören kadının kirli iç çamaşırını teşhir etmesi gibidir', zamanımızda 'kerametim olsaydı onları ite-köpeğe verirdim'⁵⁵¹ diyen velilere rağmen müntesipler bakımından vazgeçilmezliğine vurgu yapar.⁵⁵²

Keremeti, Allah'ın, peygamber olmayan bir kuluna, sade veya olağanüstü ihsanlar vermesindeki “ihsan” terimini ‘güzellikler’ kavramıyla değil de ‘doğaüstü durumlar’ şeklinde anlaşılmasını Mete, keramet teriminin sirk manevralarına döndürülmesi olarak görür! O’na göre, bilgece bir sözü söylemek, ateşte yanmamaktan, havada uçmaktan, tayy-i mekân etmekten daha üstün bir ‘Kerem’dir.⁵⁵³

O, farklı disiplinlerdeki yetkinliğini ortaya koyarken modern dünyanın gündelik algısına göre meseleleri açıklığa kavuşturmaya çalışmıştır. Kazanımlarını zamanın algısına göre yorumlayarak rehberlik yapmıştır. Özellikle gençlerin dikkatini çeken spor, güzel sanatlar, tekno medyatik araçlar vasıtasıyla ve ürettiği eserlerle insan yetiştirmeye devam etmiştir. Zira ona göre hızla değişen, gelişen ve dönüşen dünyada durağanlığa yer yoktur. Bu durumda durmak geri kalmaktır. Erikson’un gelişim modelinde olduğu gibi daima pozitif anlamlı değişim ve sağlıklı gelişim en önemli psikolojik iyi olma durumudur.⁵⁵⁴ Mete'nin dünyasında sürekli böyle bir gelişim ve değişim dinamiği görülmektedir.

Mete, doğru ve sağlıklı işleyen örnekleri bir kenara koymak kaydıyla, kurdukları ticari işletmelerle devleşen tarikat ve cemaatlerde, kurucu liderin vefatı sonrasında aynı samimiyetle yürütülemediği için dağılmanın kaçınılmaz hale geldiğini ifade etmektedir. Bazı örneklerde yönettiği yapıyı tamamen iktisadi bir mekanizma gibi algılayan ve dervişlerini de birer pazarlama elemanı tarzında örgütleyip kullanan sahte şeyhlerin ortaya çıktığını ifade etmektedir. Dahası böyle bir düzenek olmadan alenen kendi

⁵⁵¹ http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_966.html, 04.05.2017.

⁵⁵² Konuya ilişkin bkz., Ömer Ziyâuddîn Dağıştânî, *Tasavvuf ve Tarikatlarla İlgili Fetvalar*, (Çev.: İrfan Gündüz, Yakup Çiçek), Seha Neşriyat, İstanbul 1992, 39.

⁵⁵³ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 86-87.

⁵⁵⁴ Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 89-97.

dervişlerini sömüren maneviyat hortumcularına dikkat çeker.⁵⁵⁵ Kendisi de bir derviş olmasına rağmen bu şekilde meselelere eleştirel bakabilmesi hakikatin söylenmesine olan özgüvenden kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda gelişimi boyunca dış dünyada insanlarla kurduğu sağlıklı ilişkilerde, ideal olanı belirlemede, aleyhine bile olsa doğruyu söylemelisin şeklindeki ailenin çağrısı kulaklarında çınlamaktadır. Bunun için eleştirel yaklaşımdaki rahatlık ve dinamiklik onun tecrübelerinin bir yansımasıdır. Zira o, farklı tasavvufi yapıların içinde bulunmuş ya da onlar üzerinde derin gözlemlerde bulunmuştur. Minnet adlı şiirinde bu gerçeği şöyle ifade eder;

“Sen sağolasın sevgili ayna
Ne hatır biliyorsun ne riya
Her bir şeyi söylüyorsun
Dolmuşlara bindirmiyorsun”⁵⁵⁶

Mete, bir zamanlar manevi güvence merkezleri olan tekkeler ruh sağlığı hizmeti⁵⁵⁷ verirken şimdi sahte şeyhler eliyle saf insanların ruh sağlığı bozulmaktadır demektedir.⁵⁵⁸ Mete’ye göre, tekkelerin kapatılma/kapanmasıyla⁵⁵⁹ yeni bir gerçeklik ortaya çıkmıştır: Tekkesiz tarikat, tarikatsız tekke çağı. Bununla birlikte Mete’ye göre aslında sağlıklı bir mürid-mürşid ilişkisi için tipik bir tekke ortamının bulunması da zorunlu değildir.⁵⁶⁰

Mete nihayetinde günümüz tarikatları için bazı istisnalar hariç, 'estetik İslam' yerine, 'Arabesk İslam' hayat tarzını dondurarak 'tek tip insan' hedefine kilitlenmişlerdir diyecektir.⁵⁶¹ Ona göre bu bir zihinsel donukluktur. Aynı zamanda insanın düşünce dünyasında durağanlık, fikir üretmemeye de bir yenilgi bozgunluk ve hüsrandır. Çocukluğundan itibaren durağan bir yenilgi, hezimet yaşamayan Mete’nin buna rıza göstermesi düşünülemez. Onun olduğu yerde daima bir canlılık, hareket ve umut olmuştur. Alternatif düşünceleriyle çevresine umut aşıl原因an Mete, gençlere bir çıkış

⁵⁵⁵ http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_968.html, 04.05.2017.

⁵⁵⁶ Mete, “Minnet”, *Gölce*, 138.

⁵⁵⁷ Ali Coşkun, *Sosyal Değişme Kadın ve Din*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2011, 161.

⁵⁵⁸ http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_969.html, 04.05.2017.

⁵⁵⁹ Tekkelerin kapatılmasına yönelik hareketlerin Osmanlı dönemi uzantıları için bkz., Mustafa Kara, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri (1839-2009)*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010, 53.

⁵⁶⁰ http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_969.html, 04.05.2017.

⁵⁶¹ http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_970.html, 04.05.2017.

kapısı bir ışık olmayı başarmıştır. Çünkü Allah'tan ümit kesilmezdi ve ümit var olmak gerekirdi. O bu anlayışı hayatında yaşıyor ve yaşatmaya çalışıyordu.

Ömer Lütfü Mete, Mecidiyeköy'deki Çağrışım Dergisi merkezindeki sohbetlerinde, dersin öncesinde gözlerini yumar kısa bir süre sonra sohbetine başladılar. Bu durum onun müşahade haline geçişini ifade etmektedir. “Müşahede saflaştıkça latif duygular belirir. Bunlar muhabbet, anlayış, kardeşlik, hoşgörü, coşku, ümit, güven, sezgi, yaratıcılık, estetik, ahenk, huşu gibi günlük alışılmış bilinç durumunda yer almayan asli evrensel insani duygulardır.”⁵⁶²

Mete, sözünü esirgemeyen yeri geldiğinde sözü en acı şekilde söyleyen bir şahsiyettir. Biraz da tasavvufi boyutun öne çıktığı bir defasında o şöyle diyecektir: “Türkiye’de toplumsal şiddet ya da terör diyeceğimiz başıbozuk şiddet aslında toplumumuzun müstahak olduğundan daha düşük bir düzeyde. Bu, Cenab-ı Hakk’ın bir lütfü.”⁵⁶³

Mete’nin önemli ıstırap kaynaklarından biri de şeyhten mahrum kalmaktır. Tasavvufi bir darb-ı mesel haline gelen “Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır” sözü bu prensibi ifade etmek içindir. Şeyh yol gösterir aydınlatır himmet eder. O burada manevi mertebelerdeki farkı bir baba oğul tezadı ve birlikteliği ile ele almıştır. Manevi feyizler bakımından şeyh babayı temsil ederken onun rehberliğine muhtaç salık, şefkate muhtaç bir çocuk hükmündedir. Mete’nin özgün duruşu, meselelere derin hâkimiyeti ve içtenlikli tutumu önemlidir. Zira bu özellikler onun şeyhi ile özdeşime yoğun ilgi göstermiş olmasının işareti sayılabilir. Arzu nesnesi olarak bu özdeşim onu evrensel bütünlüğe ulaştırabilmektedir. Onun için duygu ve düşünce dünyasının derinliklerinde ona yönelmeye yol aramıştır. Gülce’deki şu ifadeler ruhen şeyhine olan ihtiyacını ve derin sevgisini gösterir.

“Çeker aşağıya yer beni

Elin uşağı yer beni

Elimi bırakma baba”⁵⁶⁴

⁵⁶² Mustafa Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, Kaknüs Yayınları 3.basım İstanbul 2007.s.88.

⁵⁶³ <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=4968>, 04.05.2017. (Kemal Sayar, Bülent Şen ve Ömer Lütfü Mete’nin aralarında bulunduğu bir açık oturum).

⁵⁶⁴ Mete, “İltica”, *Gülce*, 147.

Mete'nin tasavvuf dünyasında bir diğer önemli konuda rüyalar. Tanrı'nın çeşitli işaretleri olarak algılanan rüyalar, salikin manevi gelişimine rehberlik etmektedir. Gördüğü rüyaları şeyhine anlatan Mete onun yorumlamasıyla ya da işaretiyle hareket ettiğini yakınlarına söyler. Mete bu yolla manevi gelişim merhalesinde yol alır. Bu bağlamda şeyhine karşı muhabbeti kesintisiz devam etmiştir. Efendi hazretleri hitabıyla saygısını sunduğu şeyhine danışmayı aydınlatıcı bir ruh olarak daima önemsemiştir. Mete, 'itaat' ve 'teslimiyet'i tasavvuftaki 'fenâfişşeyh' anlayışından ayırmaktadır. Ona göre 'fenâfişşeyh' hali, bireyin kişiliğini iptal etmez. Aksine bu hâl, bireyin evrende 'tek nüsha olduğu ve büyük önem taşıdığı gerçeğini derinlemesine yaşamak ve yansıtmaktır.⁵⁶⁵ Mete zihnini sürekli arındırarak adeta özdeşim kurduğu şeyhi ile iletişim halindedir. Müjde şiirinde bu yoğun duygu durumunu şöyle yansıtmaktadır:

“El aman, el aziz, tuttu elimi
Eşiğe yaslandım müjdeler olsun
Bir Seyyit göz okur arzu halimi
Çöl idim ıslandım
Müjdeler olsun”⁵⁶⁶

Özellikle şeyhine yönelik yoğun duygular içeren şiirleri tasavvuf bağlamında Mete'nin kendisine güveninin az olduğu zamanlarla ilgili olabilir. Ancak bu yoğunluk rahatlamamanın ve iç huzura ermenin doğurduğu sonuç da olabilir. Ona göre özünden saptırılmış şeyh diye geçinen ve öyle farz edilen şarlatanlarla, bunların meclislerinde müritlik oyunu oynayan kişiliksiz kuklaların 'itaat' ve 'teslimiyet' adına yaşadıkları ilişki, insanın insana köleliğinden bile bayağı bir beraberliktir. Burada, içine 'kutsallık' karıştırılmış sıradan mekanik bir bağımlılıktan başka gerçek yoktur.⁵⁶⁷

Mete tasavvufu hayatın özü olarak görür. Nitekim senaryosunu yazdığı dizideki “Kuşçu” karakteri siz misiniz sorusuna, değilim, ben günahkâr bir adamım. Kuşçu toplumun vicdanıdır. Tasavvufsuz vicdan olmaz. Olmak istediğim kişidir şeklinde cevap verecektir.⁵⁶⁸ Ona göre bireyin ve toplumun manevi yapılanmasında sufinin rolü çok önemlidir. İyiliği emretmek ve kötülükten uzaklaştırmanın temel yolu riyakârlıktan uzak iyi bir Müslüman olarak yaşayabilmektir. Bu bağlamda o içten, cesur bir şekilde

⁵⁶⁵ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 175.

⁵⁶⁶ Mete, “Müjde” *Gülce*, 114.

⁵⁶⁷ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 176.

⁵⁶⁸ <http://www.izdiham.com/omer-lutfi-mete-yigidin-borcudur-olum/>, 18.02.2016.

yoluna devam etmiştir. Samimi ve gönülden davranışı çevresinde gönül dostlarının olmasını sağlamıştır. İlişkilerinde yüzeysellikten uzak durmuştur. Gönülden davranışı insanlar arasında ona karşı güven oluşturmuştur. Aslında onun güven veren bir birey olması çocukluğunda annesinden model aldığı güven anlayışının izlerini hatırlatmaktadır.

Mete'nin manevi yolculuktaki gelişimi şiir kitabı *Gülce*'de yirmi bir yaşında yazdığı ilk şiiri *Pişmanlık*⁵⁶⁹ ile yine *Gülce*'de Mevla bahsinde yer alan elli beş yaşında yazdığı son şiiri *Av*'in⁵⁷⁰ analiziyle anlaşılabilir. *Pişmanlık* şiirinde temel algı olarak Şeytan'la zifafa girmişçesine bulantı duygusu hissedilmektedir. Bunun yanı sıra o, günahların ve nefsin farkına varmaktadır. Bu durum tasavvufi anlamda ilk uyanışın ürpertisi olarak değerlendirilebilir. İlk şiir bir nefs-i levvame mazmunudur. Nefsin en alçak seviyesi olan nefs-i emmare günah ve cürümlerden herhangi bir pişmanlık, bulantı duymaz. Nefs-i levvame ise irşadın ilk basamağı olarak kabul edilir. Günah ve cürmün farkına varıp pişmanlık duyma aşaması olarak nitelendirilir.

Günah metaforu olarak kullanılan “şeytanla zifafa girme” nefs-i emmarenin cürme iptilasını temsil ederken sonrasında gelen “çaresiz bulantı” nefs-i levvâme'nin farkındalık ve pişmanlığına karşılık gelir. Aynı günah ve farkına varış duygusu müteakip mısradan da devam etmektedir. “Bir tabak eti yedin bitirdin” günahı, “dediler sana yılandı” ise farkındalığı çağrıştırmaktadır.

“Sanki şeytanla zifafa girdin
 Sonra caresiz bulantı
 Bir tabak eti yedin bitirdin
 Dediler sana yılandı.”⁵⁷¹

Burada nispeten de olsa varoluşçu bir psikoloji sezilmektedir. Özellikle Sartre'de rastladığımız *Angoise* (bulantı) kavramı⁵⁷² insanın Tanrısız bir dünyadaki çaresizliği iken burada Tanrı'ya karşı günahının farkına varan bir müminin ürpertisinden doğan bir bulantı söz konusudur.

⁵⁶⁹ Mete, *Gülce*, 73.

⁵⁷⁰ Mete, *Gülce*, 132.

⁵⁷¹ Mete, “*Pişmanlık*”, *Gülce*, 73.

⁵⁷² Jean Paul Sartre *Varoluşçuluk* (Çev.: Asım Bezirci), Say yay. İstanbul 2001.

Mete'nin son şiiri "Av" tasavvufta visal arayışının yerine sıkça kullanılan bir metafordur. Av ya da "şikâr" adıyla sevgili (Tanrı) kastedilir. "Ava âşik" olma Allah'a duyulan aşkı ima eder. Tasavvufta bütün aşk serüveni kendi sonlu varlığını, Tanrı'nın sonsuz varlığına katma, Kant'ın ifadesiyle numen'in fenomende⁵⁷³ belirmesinden fenafillaha vahdet-i vücuda ulaşmadır.

"Avcıdır yârim,
Avlağa çeker beni, kaçış yok
Pusu kurmaz, kendisi tek pusu"⁵⁷⁴

mısraları numen ve fenomenin yer değiştirmesi aşkın maşuka dönüşmesi benin nefis muhasebesinde belli bir aşama kaydettiğini göstermektedir.

"Bir ok öldürür, diriltir bir ok
Yanıdadır ruhumun tapusu"

İlk mısra aşkınlığa varıldığını ima eder. Maddi varlığı ve nefsi bir noktada geri bırakıp aşkınlığa varıldığında dilin ifade ettiği tek şey paradokstur. Şairin bu noktadaki ruh halinin yansıması çelişiktir. "Yanıdadır ruhumun tapusu" mısraı tam bir teslimiyet psikolojisine denk gelir. "Kalbimde oynamaktır sanatı" mısraı da bu teslimiyet halini bir kez daha vurgulamaktadır. Bu nokta, tasavvuftaki "rıza makamı"nın ilk aşamasıdır. Bu aşama kulun Allah'tan razı olması, nihai aşama ise Allah'ın kuldan razı olmasıdır. Av mazmunu ve "av"ın son dörtlükte "mızrak çekmiş şaha kalkmış atı" şeklinde büyük bir kudret ve haşmetle tasvir edilmesi, bir nevi müşahade halinin dışa vuruluşudur. Sufinin yolculuğu yani avda nihai hedef, vahdet-i vücud (varlığını Allah'ın varlığıyla birleştirme) ve onda kendi varlığını eritmektir. Bir damlanın denize düşmesi gibi. Bu aşamadan öncesi vahdet-i şuhuddur. Vahdet-i şuhud, Allah'ın sıfatlarının akis ve tecellilerini müşahade etme halidir.

"Mızrak çekmiş, şaha kalkmış atı
Ne yana kaçsam karşımda biter
Kalbimde oynamaktır sanatı
Her an canda bir İsrail öter"⁵⁷⁵

⁵⁷³ Recep Kılıç, "Dinî Çoğulculuk mu, Dinde Çoğulculuk mu?", *Dinî Araştırmalar*, Ankara 2004, sayı 7 (19), 14.

⁵⁷⁴ Mete, "Av", *Gölce*, 132.

Bu son dörtlük Şairin bu hali tatmış olduğunu düşündürtmektedir.

Mete yazılarında ister Şiir formunda olsun ister nesir formunda olsun aslında Tanrı'ya olan ihtiyacını anlatır. Bu ihtiyacı karşılamak için O'na yönelişi ve sonunda O'nunla buluşmasını mecaz ve teşbih ya da benzeme ve benzetme ile yansıtır. Bu serüvende gizemli oluşumlar ve öz'den ayrı iken yaşadığı anksiyete açıklanır. Çünkü "Biz Tanrı'ya aitiz ve dönüşümüz ancak O'nadır"⁵⁷⁶ Bu ilahi mesaj hem gönlünde O'nun varlığını hissettirmekte hem de yaşam yolculuğunda zgr irade ile nasıl tutum takınacağını hatırlatmaktadır.⁵⁷⁷

Bir atasözü "Kedi uzanamadığı ciğere pis der" Őeklinindedir.⁵⁷⁸ Mete adeta bu anlayışla, ilerleme yolunda veya en azından milletler koşusunda geri kalmama adına, olması gereken yerde olamayanların buldukları bahanelere en ağır eleştiriyi getirir. Ona göre geri kalmışlığı tevekkül ile izah, aslında tam bir çelişkidir. Nitekim o, bu durumu "tevekkül israfı" deyimi ile yani tevekkül gibi dini bir erdemi, haram olan bir Şeyle yani israfla bir araya getirerek ifade etmiştir.⁵⁷⁹

Mevcut durumla yaptığı tüm savaşları kaybeden insanımızın sığındığı limanlardan biri de "kader" veya "nasip" gibi Őeylerdir. Bu aslında Mete'ye göre kaderin yanlış yorumlanması veya en azından anlaşılamamasıdır. "Dinim en mükemmel din. Ben de elimden geldiği kadarıyla bu dinin gereklerini yerine getirmeye çalışıyorum. abalarım yine de beni yeryüzünün birinci sınıf sakinleri arasına sokmaya yetmiyorsa, bunda Allah'ın bir bildiği vardır. Ona güvenmek ve tevekkülle boyun eğmekten başka çarem yok."⁵⁸⁰

Ancak Mete bu konunun nihayetinde varacağı acı gerçeği şu kelimelerle dile getirir: "Nasıl olur da Hak din, batıl bir dinin karşısında böylesine geriler?" Bu yalın gerçek karşısında her türlü gere yetersiz kalacak, 'kozmetik Şüphe' aşılamayacaktır."⁵⁸¹ Mete'ye göre temel sorun; "Müslüman insanın aldığı genel 'tevhid

⁵⁷⁵ Mete, "Av", *Glce*, 132.

⁵⁷⁶ Bakara Suresi, 2/156.

⁵⁷⁷ Seyyid Hüseyin Nasr, "Sufilikte Şiirden Hikayeye", *Tasavvufi Makaleler*, (ev.: Sadık Kılıç), İstanbul 2002, 192-207.

⁵⁷⁸ Bu ifade insanların elde etmeyi çok istedikleri halde ulaşamadıkları Şeye, bile isteye terk ettikleri Şeklinde bir mazeret uydurmalarını ifade için kullanılır. Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* 1, İnkılâp yay., İstanbul 1988, 355.

⁵⁷⁹ Mete burada, her zaman yaptığı gibi, yanlış bir insani tavrı mizahi bir üslupla ifade ettiği söylenebilir.

⁵⁸⁰ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 42.

⁵⁸¹ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 47.

eğitimi'nin özellikle son asırlarda, acıklı bir ideolojik sığlığa indirgenmiş bulunmasındadır. Kanaatimce yalın bir 'zihni işlem' sınırlarına hapsedilen bir tevhit inanışı, evrensel kuşatıcılıkta bir hayat anlayışı olmaktan çıkarılmaktadır."⁵⁸² Mete dışune dünyasının deneyimlerinden hareketle varlık algısının merkezine oturttuğu Tevhit şemasının yanlış, bölük prek yapılandığından şikâyet etmektedir. Bu onun meseleleri birey ve toplumsal yapıdaki toleranslı bakışı ile de ilişkilidir. Zira Tevhit şemasının matematiksel 'bir' ile şekillenmesinde fonksiyonelliğini yitirdiğine inanmaktadır. Mete için tevhit sadece dini anlama sahip bir kavram değil aynı zamanda duyguya, dışuneye ve davranışa yansıyan bir şema olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim böyle bir şema bütünlüğüne sahip bireyler kendilerini ruhsal olarak daha sağlıklı ve daha umutlu bulabilirler. Aynı zamanda varlık içinde daha uyumlu olabilirler.

Mete'nin tevekküle yüklediği anlam büsbütün olumsuz değildir. Ancak o, çift yönlü olması gereken tevekkülün sadece istenmeyen gerçekleşmesinden sonra "ne yapalım kaderimizde varmış" tarzındaki bir yanlış tevekküle karşıdır. Mütedeyyin insanların, iradeleri dışında vuku bulan istenmedik olaylar karşısında tevekkülün bireysel ve toplumsal faydasının farkındadır ve bu durum bir savunma mekanizmasından öteye geçmemektedir.⁵⁸³

3.6. SANAT

Bilgi, ahlak, duygu insan yaşamını belirleyen üç temel değer algısı olarak kabul edilir. Bu değerlerin her biri ile hayat anlam kazanır. Mete hayatın anlamı olarak peşinden koştuğu değerlerin özü olarak bilgi, hakikat, doğruluk, iyilik ve güzelliği görmektedir. Bu anlayış epistemolojik değerler, etik değerler ve estetik değerler olmak üzere algıda yansıyan değerlerdir.

Birey ve toplum, sanatsal teknikler ya da araçlar sanata etki eden faktörlerin başında gelir. Aynı şekilde din, ekonomik sistem, vb. kurumsal yapılar hatta siyasal iktidarın sanata bakışı da sanatı doğrudan ya da dolaylı etkiler. Sanatı içsel etkileyen unsurlar sanatçının bizatihi kendisidir. Dış unsurlar ise tarihsel toplumsal ve kültürel

⁵⁸² Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 48-49.

⁵⁸³ Bu anlamda tevekkül anlayışının müspet anlamı için bkz. Karaca, "Dindarlığın Fonksiyonelliği zerine", 79.

etkilerdir. Tarihsel süreçte en belirleyici etkiyi yapan ise dindir. Her durumda sanatın dinin sembolü olduğu sanatı beslediği sanatın gelişimine önem attığı kesindir. Hem görsel hem işitsel sanatlar, şiir, opera, tiyatro, sinema gibi güzelliğin her iki duyumumuza hitap etmesi sonucu oluşmuş sanatlardır. Edebiyat da bu türdür. Şiir gözle okunabildiği gibi kulakla da dinlenir.

Sanat insana ait bir etkinliktir. İnsanın estetik tavır, değer, nitelik ve bakışıyla yaptığı duyusal ve düşünsel etkinliklerdir.

Mete'ye göre sanat bir görevdir. Bu bir gizil güç, ilham olarak zaman zaman insanda tecelli eder. Öyle ki bireyin kabiliyeti belli bir hedefe başkalarından daha ustaca adeta bulutların arasından süzülen güneş ışını gibi kendini gösterir. Böylesi bir yönelişle ortaya çıkan sanatta önce sanatçının mizacı, üslubu, yapıcılığı, sonra çevre etkin rol oynar.

Sanatkâr üretkenliğe yönelen bir âşıktır ve bütün gerçek aşklar gibi yeni bir dünya yeni bir canlılar dünyası yaratmadan rahat etmez. Mete, güçlü yeteneği ile adeta bir dahi gibi bütün varlıkları anlamak için bütün varlıkları yaratandan ötürü sevmektedir.

Mete, Meriç'in sanatçıya izafe ettiği "insanlara hakikati haykıran bir şahsiyet, mukaddime bulutları dağıtan bir rüzgâr, hakikati adım adım fetheden bir sabır; büyük ve yiğit" vasıflarına uyan bireylerden biridir.

Yine Meriç'e üniversite yıllarında kitap okuyan öğrencilerden biri olan Mete, hocasının şu tanımlamasına uyan bir karakterdir. "Şair zirvelere kanat çırpıyor ezeli de yaşıyordu. Gandhi dış hürriyet adına iç hürriyeti eziyordu. İnsanın eğirin, dokuyun. Gandhi çıkırığı kutsallaştırıyordu. Ama yalnız mide değildi insan. Şair coşuyordu. Tagor fecirde uyanan kuş yalnız yiyecek aramaz kanatları yorulma bilmeden göğün davetine cevap verir. Işığa neşideler terennüm eder. Hançeresi. Bizim de şafağa karşı ödevimiz var. Bir olanı, renk ve sınıf farkı tanımayan, hepimizi nimete gark edenini anmak."⁵⁸⁴ Mete daima Allah'a şükretme makamında olmaktan büyük bir zevk almıştır. Çünkü insanın her türlü ihtiyacını giderenin O olduğuna inanmaktadır.

⁵⁸⁴ Cemil Meriç, *Bu Ülke*, İletişim Yay., 6. Baskı, İstanbul 1992, 244.

Mete Türk sinemasına bir tepkiydi.⁵⁸⁵ Kısır ve yapma kartondan setlerle oluşturulan dini ve millî kalelere aleyhte çürümüş temsillere Batı'nın oyununa isyandı. Bir çığlık şuur altı çığlığı ve Anadolu büyüklüğündeki dava taşını gediğine koymaktı görev. Aydının fildişi kulelerini yıkarak mazlum kitleyi bağrına basmış anlamış ve harekete geçirmeye çalışmıştır. Korkusuz bir irade, tavizsiz bir mizaç. Bir vicdanın sesiydi. Mete her namuslu adamın yol arkadaşı, zaman zaman da kılavuzuydu. Vahşi cenk çığlıkları atarak birbirine saldıranlar onun husumet duvarlarını yıkan büyük sabrından ve anlayışından ders almışlardır.

İslam'ı salt ideoloji düzeyinde algılamak Müslümanların gerileme süreci boyunca dünyevileşmenin özünü bize verir. Zarafet, asalet, edep kültürü, zevk, duyarlılık, uyumluluk, alçakgönüllülük onun senaryolarında işlediği temaların özünü oluşturur. Bu manada senaryolar Müslüman toplum için ciddi ve gerçek ihtiyaç olarak kendini hissettiren yenilik olgusudur.

Bir müzik için asl olan notaların temsil ettiği tekillikler değil bütüncül holistik tümlüktür. Yunus'ta, Mevlana'da, Eşrefoğlu Rumi'de önemli olan bu bütünlüğü görebilmektir. Estetik irfanı olan her beşerî eylem bütünü yakalamak isteğinden doğar. Aslında ölüm bile insanın kendiliğinin bütüne, ortak olana katılma arzusu olarak tanımlanabilir. Mete'de başlamak için tek bir ilke var o da yola çıkmaktır. Yanlış yapmaktan korkmadan halis bir niyeti ile çıkılan bu yolda yapılan yanlışlar doğruyu bulmaya azık olur.

Mete, 50'li yaşlarında yaşadığı coğrafyanın ortalama bir ferdi için ulaşılması istenen hedeflerin tamamına fazlasıyla ulaşmış haldedir. Bu anlamda bir yaşanmamışlığı yoktur. Her ne kadar ölümüne yakın bir zamanda, kendisiyle yapılan söyleşilerde hala fırsat bulsa bir roman yazmak istediğini söylese de aslında o üreten veya yaptığı işleri ibadet aşkıyla yapan biri olarak yapması gerekenleri, en azından bulunduğu zaman bakımından yapmanın huzuru içindedir. Benzer biçimde Erikson psikososyal kişilik gelişim teorisinde; "Yaşı ilerleyen kişi, yaşam ona hatırlamaktan keyif alınacak böyle zenginlikler sunmamışsa elbette ki soyutlanmış ve dışarıda bırakılmış hissedebilir. Bu tür anılar, fotoğraflar veya hatırlanan bir öyküyle yaşlılıkta yeniden anımsanmak üzere bir kenarda saklanmamışlarsa, kişi bu kayıpların etkisini

⁵⁸⁵ Bazen kendi ifadesiyle aslında hiç olmayan Türk Sineması, <https://www.dunyabulteni.net/arsiv/omer-lutfi-mete-turk-sineması-dilini-bulamadi-h96659.html>

azaltabilmek adına kendini tamamen sanata, edebiyata veya bilime adayabilir”⁵⁸⁶ demektedir.

Sanatı, ibadetin bir türü olarak gören Mete’nin,⁵⁸⁷ sanattan yararlanılabilecek bazı alanlara da dikkat çektiği görülmektedir. Şiddeti insan hayatının saygı duyulması gereken doğal bir süreç değilse de Habil ile Kabil’den bu yana yaradılışın bir gerçeği olarak gören Mete, Cehennem’in var oluşunu da şiddeti hayatın bir gerçekliği olduğunun ifadesi olarak anlar ve bireysel-toplumsal şiddet ayrımına karşı çıkar. Bireysel şiddeti sadece intiharla sınırlandırır. Şiddet bir başkasına uygulandığı andan itibaren bireysellikten çıkar.⁵⁸⁸

Mete’de estetik haz, yük değil bir araçtır. “Çok az ‘zevk sahibi’ insanda, İslâm’ın bir ‘külfetler sistemi’ olarak değil, bir mutluluk programı olarak algılandığı gözlenir. (Burada zevk kelimesini hem maddi ve estetik haz hem de derinliğine dini mutluluk anlamında kullanıyorum.)⁵⁸⁹ “Yaratıcı ile iletişim kurmanın zarafet ve asalet kuralları edep kültürünü oluşturur.” Sanat Mete’ye göre bu edep kültürünün ete kemiğe bürünmesidir.⁵⁹⁰

Nihayetinde Mete, sanatı Hak için yapmakta ancak, kökü dışarıda birtakım çevrelerin sanat adına yaptıklarını sanattan çok bir askeri saldırı olarak görmektedir. Kendisi ile yapılan bir söyleşide bu durumu şöyle dile getirir: “Türkiye’ye yönelik Haçlı Seferleri hiç bitmemiştir, halen de devam etmektedir. Her zaman birileri İslâm’a ve İslamî olana karşı mücadele edecektir. Zaman zaman doğrudan dışarıdan bu saldırılar sürecektir, zaman zaman ise içerideki yabancılaşmış unsurlar aynı yolu deneyeceklerdir. Şimdi belki eskisi kadar açıktan hacı-hoca düşmanlığı yapılmıyor ama din ve ahlâk karşıtlığı daha ustaca sürdürülüyor. Bahsettiğiniz olumlu din görevlisi veya dini duyarlılığı olan karakterlerin sinema ve televizyon ürünlerinde yer almaya başlaması, halkın inançlarına saygılı bazı senaryocu, yönetmen ve yapımcının bu sanat dalında

⁵⁸⁶ Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 164-165.

⁵⁸⁷ Burada dinin formu tanımlanmış, bilinen temel ibadetleri dışında, güzelliği, tefekkürü, bir tür ibadet olarak gören anlayışa dikkat çekilmektedir.

⁵⁸⁸ <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=4968>, (Kemal Sayar, Bülent Şen ve Ömer Lütfi Mete’nin aralarında bulunduğu bir açık oturum).

⁵⁸⁹ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 72.

⁵⁹⁰ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 90.

başarı elde etmeleriyle ilgilidir. Toplumun değerlerini benimseyenler çok gecikerek bu sanat alanında varlık göstermeye başladılar.”⁵⁹¹

Mete'nin özgün çalışmaları toplumda takdir toplamıştır. Onun yaptığı çalışmalar kültürün değerini bilen ve bu değeri takdir eden çevreler tarafından sanat ödülü ile ödüllendirilmiştir. Onun için ödül almak önemli olmasa da bir motivasyon kaynağı olması bakımından anlamlıdır. Yine onun sanatsal ürünleri toplumsal beğeni ile karşılanmıştır. Bunun bir göstergesi olarak alınan ödüller anlamlıdır.⁵⁹²

Yine Mete, tasavvufi meşrep bir insandır. Onun esasen böyle bir tarzda donanıma sahip olmasının, sanat yeteneğini geliştirmesine, eserlerinin ortaya çıkmasına hız verdiği söylenebilir. Zira İslam tarihi boyunca tasavvufi yapılar, genelde sanat faaliyetlerinin ortaya çıktığı, büyük sanatçıların yetiştiği ocaklar olarak görülür.⁵⁹³ Ayrıca Mete tasavvufta insan-ı kâmil'e giden yolda sanatı bir araç olarak değerlendirir. O aslında, yürüdüğü yolun son noktası olan bu erdemli insanı ve erdemlilerden oluşan toplumu kurma çabasıdır. Burada sanat erdemli kentin yapı taşlarından biridir.

Erikson'un gelişim modeline göre üretime karşı durgunluk ifadesiyle özetlenen bu evre, Mete'nin hayatında başarıyla tamamlanmıştır. Hatta Mete, bu aşamada, bir sonraki aşamanın bilge kişilik özelliklerini taşıyan bir birey olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁹⁴

Mete, üretkenliğin bir yansıması olarak, çevresindekilerle sohbetler yapmıştır, Özellikle üniversite öğrencilerine seminerler vermiştir, gündem oluşturan çok farklı alanlarda yazılarıyla fikrini açıklamıştır. Varlığı sağlıklı bir şekilde anlamak için okumayı ve üzerinde düşünmeyi tavsiye etmiştir. Ancak yakın çevresindeki bazı öğrencilerden aldığımız bilgi onun hiçbir kitap hakkında özellikle onu okuyun demediği şeklindedir. Zira o özgür bireylerin sağlıklı muhakeme yapabileceklerine inanmaktadır. Özellikle öğrencilerin vahyin dışında okuma taleplerini kendi problemleri çerçevesinde yönlendirmelerde bulunarak açıklamaya çalışmıştır. Buna karşılık Mete'nin dostları, onun Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Hamdi Tanpınar, Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin

⁵⁹¹ Fethi Çağıl, “Türkiye’ye yönelik Haçlı Seferleri hiç bitmemiştir”, *Moral Dünyası*, Temmuz 2008.

⁵⁹² Carol Hren Hoare, *Erikson on Development in Adulthood: New Insights from the Unpublished Papers*, Oxford University Press, Oxford 2002, 115.

⁵⁹³ Mustafa Kara, *Tekkeler ve Zaviyeler Din Hayatı Sanatı Açısından*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000.

⁵⁹⁴ Mete, Erikson anlayıştaki evrelerden sekizincisini göremeden 59 yaşında vefat etmiştir.

Topçu, Erol Güngör, Mümtaz Turhan, Atilla İlhan ve Mustafa Necati Sepetçioğlu gibi entelektüellerin okunmasını tavsiye ettiğini söylemişlerdir.⁵⁹⁵

3.6.1. Estetik

“Tabiattaki herhangi bir güzellik, dağlardaki heybet ya da göklerin sonsuz maviliği karşısında duyulan estetik haz, kulluk bilincini harekete geçirme çok önemli basamaklardan birini oluşturur. Tasavvufta kesb-i kemâl seyr-i cemâl (güzellik teması insanı olgunlaştırır) diye bir özdeyiş vardır; yani insanın kulluk bilincinin, Allah’ın cemalini tabiattaki güzellikler üzerinden seyir ve temaşaya dönüşmesi”.⁵⁹⁶

Bu perspektiften, Mete’nin estetik yaklaşımı da bütün bir dünya görüşünün algılanmasında, varlık algısının tamamlayıcı bir ögesi olarak ele alınabilir. Mete’nin ilham kaynakları olarak şunlar zikredilebilir:

1. Estetik ifadesini minyatürden şiire, nakkaşıktan mimariye kadar bütün sanatsal formlarda bulmuş olan tevhidî altyapı.
2. Müslüman’ın kul olarak kendini gerçekleştirme, insan-ı kâmil olma yolundaki emek ve çilesinin mahsulü olan tasavvufî neşve.
3. Modern dünyanın büyük ölçüde deformasyona ve reformasyona dayanan tecrübeleri.
4. Yaşadığı gerçeklik ve talip olduğu hakikatin kendi benliğindeki yansımaları olan kişisel tecrübeler.

İman tecrübesi bir boyutuyla estetik bir tecrübedir.⁵⁹⁷ Kuran’a bakıldığında iman, aşk ve estetik duyarlılık arasında sıkı bir ilişki olduğu görülmektedir.⁵⁹⁸ Güzellik tecrübesinde, tecrübeye konu olan şeyle bir şekilde bir bütünleşme söz konusudur. Yusuf kıssasında kadınlar ellerindeki bıçaklarla soydukları meyveleri yedikleri sırada Züleyha, Yusuf’a “çık karşılarına” demiştir. Kadınların Yusuf’u görünce güzelliğinden

⁵⁹⁵ Şeref Oğuz ile yapılan görüşme.

⁵⁹⁶ Turan Koç, *İslam Estetiği*, İsam Yay., 3.Baskı, İstanbul 2012, 101-103.

⁵⁹⁷ Biz ayetlerimizi dış dünyada ve kendi içlerinde onlara göstereceğiz. Fussilet Suresi, 41/53.

⁵⁹⁸ Allah size imanı sevdirdi, kalplerinizi onunla süsledi. Hucurat Suresi, 49/7.

etkilenerek ellerini kestiklerinin farkında olmamaları durumu⁵⁹⁹ görsel ve hatta işitsel, estetik tecrübenin ne kadar önemli olduğunun güzel bir örneğidir.⁶⁰⁰

Mete'nin sanatsal tavrı hem aksiyoner hem de reaksiyoner bir karakter taşır. Aynı zamanda terkipçidir de. Geçmişini yeniden ihyaya girişmez, ancak modernizmle gelen köklü kopuşlara, ret ve inkârlara da iltifat etmez. Şiirlerinde ve senaryolarındaki biçim arayışları, ifade denemeleri bir bakıma bu anlayışının pratiklerini verme çabasıdır. Ömer Lütfi Mete Kurtlar Vadisi'nde Ömer Baba rolünde,⁶⁰¹ Deli Yürek'te Kuşçu rolünde bu estetik tecrübeyi dile getirmiştir.⁶⁰² Bu bilge karakterler Freud'un ego birimine hizmet eder gibi gözükmemektedir. Yani onlardan olgun mantıklı gerçekçi düşünen karakterler anlaşılmaktadır.

Mete'nin estetik görüşünü en güzel şekilde özetleyen ifadelerinden biri de şudur: Gerileme sürecinde Müslüman insan 'dünyayı imar' ve 'hayatı güzelleştirme' görevi ile yükümlü bulunduğu bilincini yitirir.⁶⁰³ Burada Mete'nin sanattan ne anladığı da çok net bir şekilde ifade edilmektedir. Ona göre sanat, 'dünyayı imar' ve 'hayatı güzelleştirmektir'. O'nun ifadesiyle bu salt bir estetik kaygı değil aynı zamanda bir görevdir. Bu ilahi görev⁶⁰⁴ yerine getirilirken bir yandan ibadet edilirken öte yandan estetik hayat gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda sanatta, siyasette, bilimde ve estetikte üretkenliğin vurgusu Erikson'unun gelişim görevleri arasında yer almaktadır.

Mete'nin yayınlarının birçoğunda estetik yargı ve kanaatleri bir şekilde serpiştirilmiş halde karşımıza çıkar. Ancak dolaylı olarak ele alınan ifadelerin dışında estetiği doğrudan yazı konusu edindiği eserin ilk baskısı 2000 yılında yapılan *Hacı Yağı ile Parfüm Arasında* adlı eseridir. Bu eseri, Erikson'un 45-65 yaşları arasına atfettiği gelişimsel görev yıllarına tekabül etmektedir. Mete, sırf yenilik olsun diye, eski değerlileri atıp yerine yenileri koyma derdinde değildir. Ancak, asırlardır değişmeden süre gelen bazı yanlışlarla kavga halindedir. Bu durumu örneklendirmek anlamında,

⁵⁹⁹ Yusuf Suresi, 12/21-32.

⁶⁰⁰ Koç, *İslam Estetiği*, 101.

⁶⁰¹ Mete bu dizinin sadece ilk 10 bölümünün senaryosunu yazmıştır. Ancak yıllarca devam eden dizinin ana karakterleri onun senaryolarında oluşmuştur.

⁶⁰² Kuşçu, zaman zaman Kur'an ve Sünnetten, geleneksel edebiyatımızdan birtakım hikmetleri söyleyen bir şahsiyettir.

⁶⁰³ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 153.

⁶⁰⁴ "Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka tanrınız yoktur. O sizi yerden var etti ve size orayı mâmur hale getirme görevi verdi. O halde O'ndan mağfaret isteyin; sonra O'na tövbe edin. Şüphesiz rabbim yakındır, duaları kabul eder." Hûd Suresi, 11/61.

sembolik olarak kokuyu ele alır. “Yaratıcı, yaratmada çeşitlemeyi, geliştirmeyi ve yenilemeyi böylesine severken, Müslüman insan daima bir tek çiçekle mi bahar coşkusu yaşamalıdır?” sorusunu sorar. Devamında batı dünyasında gülden elde edilen çok farklı türde kokular varken, bizim coğrafyamızın sadece “hacıyağı” adı ve formuyla yetinmesini eleştiri konusu yapar. Burada Mete, karşı olmak değil, onunla yetinmemeyi tavsiye etmektedir.

Mete'nin ilgi ve teccüsü çok yönlüdür. Bu durum onun futboldan siyasete, birbirinden farklı, uzak, hatta taban tabana zıt pek çok alana eğilmesine sebep olmuştur. Sinemadan edebiyata kadar pek çok alanda teorik problemlere değinmesine ve somut eserler vücuda getirmesine imkân vermiştir. Bu çok yönlülük ve üretkenlik Erikson'un psikososyal gelişim görevlerini başarıyla geçişinin sonucu olarak değerlendirilebilir.

Şair, yazar, araştırmacı, eleştirmen, senarist gibi birçok alanda fikri olan üretken bir sanatkârın dünyasına girmek hem zordur hem de sorumluluk gerektirir. Bir alanı diğerlerine öncelemek ya da baskın ilan etmek yazarın müktesebat sahibi olduğu diğer alanlardaki varlığına bakış açımızı daraltabilir. Belki kişiliğinin mihverini teşkil eden hâkim yeteneği ve bu yeteneğin diğer ilgi alanlarına nasıl şamil olduğunu incelememiz gerekecektir. Ancak eğer sanatçının, yazarın bizzat kendisi böyle bir tercihte bulunuyorsa bu durum farklıdır. Örneğin Mete'nin hayatının son yıllarında bile romana ayrı bir değer verdiği görülecektir. Çünkü daha sonra ifade edileceği gibi Mete kendini en özgün ifade ettiği alan olarak roman yazmayı görmüştür ve bu da onun düşüncelerini gelecek nesillere aktarmanın en iyi yolu olarak gördüğü anlaşılmaktadır.

Sinema ve edebiyat adamı, sosyal, siyasal meseleler üzerinde zihin mesaisi yapan bir mütefekkindir. Yaşadığımız dünyanın, iç ve dıştan kuşatılmış ülkemizin mukaddesat ve mukadderatının nicelik ve niteliğini tetkik ve tahkik eden bir araştırmacıdır. Değişimi hem terakki hem tedennisıyla iki yönlü olarak ele alan bir eleştirmen ve hepsinden öte şair ve yazardır. Bu yönü onu taraf olmaya zorladığı kadar hâkim sanat, kültür ve fikir ortamından etkilenmeye maruz bırakmıştır. Ancak sürekli daha iyiyi arama isteği onu hedefe odaklamıştır. Bu yönelim çocukluğunda ailesinin daima en iyiyi yapmaya kendini teşvik etmesinden kaynaklanmış olmakla birlikte, Mete'nin gelişim evrelerini de başarılı bir şekilde geçtiğini göstermektedir.

Bir sanatı icra etmenin, insandaki vahşi, saldırgan duyguları yatıştırıcı, olgunlaştırıcı bir etkisi olduğu kabul edilir. Sanatçı, vermek istediği mesajı sanatla verir, çevresiyle olan ilişkilerinde sanatı kullanmanın getirdiği bir rahatlıkla şiddetten uzak durur. Erikson'un gelişim modeline göre de şiddete başvurma, başarısız bireylerinin çevreleriyle kurabilecekleri bir ilişki biçimidir.⁶⁰⁵ Bu durum Mete için bütünüyle geçerlidir. Çocukluğundan beri şiddete başvurmamış, en çok kızdığı zamanlarda bile mesajını karşıtlarına konuşarak iletmiştir. Tüm hayatında bunun istisnaları bir elin parmaklarını geçmez.⁶⁰⁶

Mete'nin estetik tecrübesinde yaşadığı iki önemli olay, onun sonraki zamanlarda güzele ait yazacak ve söyleyeceklerinde önemli dönüm noktaları olmuştur. Bunlardan biri lise yıllarında Fransızca dersinde öğretmeni ile aralarında geçen bir diyalog, diğeri de bir yabancı müzisyenin, bir gösteri için Türkiye'ye gelmesi dolayısıyla Mete ile aralarında geçen konuşma ve paylaştıklarıdır.⁶⁰⁷ Bu örneklerde yine Erikson'un gelişim modelindeki 12 -18 yaş kimlik oluşumu sürecinde, övülme, sevilme, mesleki ve sosyal başarının etkisi açık biçimde görülmektedir.⁶⁰⁸

Lise sıralarında yaşadığı bu olay kısaca şöyledir: Ömer Lütfi süründüğü bir Hacıyağı kokusuyla Fransızca dersine gider. Bayan öğretmen de bu iğrenç kokunun kimden geldiğini sorar. Mete benden diyemez. Olayın devamını Mete, şöyle anlatacaktır: "Fransızca hocam beni, ben de onu çok seviyordum. O günkü ölçülerime göre hoca hanımın pek dindar olmadığını düşünüyordum."⁶⁰⁹ O da benim, aksine dindar biri olduğumun mutlaka farkındaydı. Aramızdaki sevginin oluşmasında sanıyorum dersteki başarımın da payı vardı. Ancak hiç şüphe duymadığım bir gerçek var ki, o da

⁶⁰⁵ Erikson, *Identity Youth and Crisis*, 244.

⁶⁰⁶ Trafikte seyr ederken genç bir sürücü Mete'ye aşırı tepki verir. Araçlardan inilir. İtişip kalkışma yaşanır. Genç ağır ifadeler kullanır. Mete bir yumrukla genci yere serer. Sonra onu yerden kaldırır. Elbisesi çamurlanmıştır. Üstelik düğün telaşı vardır. Mete genci alarak bir konfeksiyon mağazasına götürür ve tepeden turnağa genci giydirir. Helalleşerek ayrılırlar. Ahmet Turgut ile yapılan söyleşi.

⁶⁰⁷ 1996 baharında, Sûfi müziğine ilgi duyan Kanadalı müzisyen İstanbul Festivali için Türkiye'ye gelecekti. O sıralar Toronto'da kalan dostum- Kurtlar Vadisi dizisinin başoyuncusu- Necati Şaşmaz'ın tavsiyesi üzerine benimle görüşmek istiyordu, Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 15.

⁶⁰⁸ Erikson Teorisinde bu evre 5. evre olan kimlik ve rol karmaşası aşamaya denk düşmektedir.

⁶⁰⁹ Dindar olmamasına rağmen, iyi bir insanı sevmesi.

Fransızca hocamın çok iyi bir insan olduğuydu.⁶¹⁰ Zaten öyle olduğuna inanmasam ve onu çok sevmesem ona karşı çıkar, becerebildiğimce tartışırdım.⁶¹¹

Tabii ki ‘Hacıyağı’ dinin gereklerinden biri değildi ama en azından onu ‘iğrenç’ diye nitelemenin çok ağır bir tepki olduğunu söyleyebilirdim. Zaten o zaman da iyi bir tartışmacı sayılırdım.⁶¹² Buna rağmen üç nedenle böyle bir yol denemedim:⁶¹³ İlk olarak Hocam bu kokunun benden geldiğini anlayınca, öncelikle gösterdiği tepkiden ötürü pişmanlık duyacak ve çok üzülecekti. Yine ‘Hacıyağı’ kokusundan rahatsızlık duyması ideolojik değil, estetik bir temele dayanıyordu.⁶¹⁴ Sonuçta bu sınıfta bir kıza sırlıklam âşıktım. Kokunun benden geldiğini söyleyecek olsaydım aşkıma nasıl karşılık bekleyebilirdim ki? Öyle ya, kale beyinin kızı, kaleyi kuşatan düşman cengâvere âşık olabilirdi ama ‘koku’sundan tiksinti duyacağı birine gönül verecek dilber düşünülemezdi. Düşmanlıktan aşka geçiş vardı ama tiksintiden sevdaya yol yoktu”.⁶¹⁵ Burada Mete’nin, sadece mütedeyyin kesimler değil, geniş anlamda muhafazakâr çevreler için bile uç sayılabilecek bir tercihte bulunduğu görülmektedir. Anlatmak istediği estetik değer ve yargı için bir esansı kullanarak, estetiği ideolojinin bile üzerinde bir konuma yükseltmek. Düşmanlıktan aşka geçiş var derken öncelikle ideolojik düşmanlıktan söz etmektedir.⁶¹⁶ Onu etkileyen yaşam deneyimlerini kaleme alması estetik ve sanat algısıyla üretmesi farklı yönleri şekillendirip gelecek nesillere aktarması olarak anlaşılmaktadır.

Mete, yıllar sonra yazdığı kitabının ilk baskısına en azından tatmin edici bir isim bulmada kilit bir kelime olan ‘Hacıyağı’na tutunduğunu söylemektedir. Yani estetiğe ilişkin yaşadığı bir olayı zamanla estetikle ilgili bir kitaba isim yapacaktır.⁶¹⁷ Ancak

⁶¹⁰ Burada Ömer Lütfi Mete’nin “iyi insan” a yaptığı vurguya dikkat çekmek durumundayız. O dönem Mete’nin, dini anlama formu bakımından “iyi insan” ölçülerinin çok uzağında olması gereken Fransızca hocasını “iyi insan” olarak nitelemesi anlamlıdır.

⁶¹¹ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 20.

⁶¹² Burada Mete’nin kendini daha çocukluk evrelerinden beri beğenmesi hali ile karşı karşıyayız. Bu yaklaşımı narsisim olarak ifadelendirmek mümkündür.

⁶¹³ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 20.

⁶¹⁴ Burada estetiğe vurgu yapmaktadır.

⁶¹⁵ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 21.

⁶¹⁶ Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 77.

⁶¹⁷ Ömer Lütfi Mete, *Hacıyağı ile Parfüm Arasında Gerileme Sürecinde Müslüman Olma Sorunu*, Elips Kitap, İstanbul 2006.

yıllar sonra, daha da yoğun biçimde, bu kelimenin, bütün çağrışımları ile bir uygarlık hesaplaşması içerebildiğini düşünecektir.⁶¹⁸

Mete, geçmişten gelen ve yaşatılması gereken güzelliklerin dışında, bizzat o dönemde yaşayanların bile seve isteye yapmadıkları, şartların dayattığı bazı şeyleri, sırf geçmişten günümüze geldi diye yaşatmanın anlamsızlığı üzerinde durur.⁶¹⁹ ‘Hacıyağı’ kelimesi bugün ‘yerinde sayma’ halini ve tek zevkle yetinmeyi; ‘parfüm’ ise gelişme arayışını ve yenileyiciliği simgeleyebilir.⁶²⁰ Burada Mete, ‘ikincisi aynı zamanda marka sapkınlığı üzerinden feci şekilde müsrifliği de yansıtır!’⁶²¹ demek suretiyle, her zaman ne pahasına olursa olsun değişimi, yeni olanı değil, korunması gereken bazı değerleri de öne çıkarmaktadır. O, geçmişten getirdiği ve yeni karşılaştığı durumlar arasındaki dengeyi korumuştur bu onun güçlü kişilik yapısının sonucudur.

Mete, her zaman olduğu gibi çevreden aldığı ilhamla şöyle diyecektir: “Yaratıcı, yaratmada çeşitlemeyi, geliştirmeyi ve yenilemeyi böylesine severken, Müslüman insan daima bir tek çiçekle mi bahar coşkusu yaşamalıdır? Hacıyağı ki, çiçeklerin sultanı olan gülden geliyor. Bizim uygarlığımız ise temelde bir gül uygarlığıdır. Gül, peygamberimizi simgeliyor. Biz yüzyıllardır ‘gülden keskin bir ürün olarak sadece ‘Hacıyağı’ çıkarıyoruz. Yüce Peygamberimizin bıraktığı mirastan çoğu zaman sığ bir ‘nostalji’ sağmaya çalışmakla yetindiğimiz gibi.”⁶²²

Burada bir farklı konuya dikkat çekmek gerekmektedir. ‘Hacıyağı’ sadece bir ‘koku’nun adından ibaret değildir. Dini kültüre burun kıvrıranların çoğu, bir aşağılama kalıbı olarak bu deymi sık sık kullanmaktadır.⁶²³ Ancak Mete, bu olayda gelenek karşıtı kesimlerin bilinçli bir tavırla geleneğe ait bazı değer ve sembollere karşı tutumları ile hocasının, salt estetik bir kaygıyla öğrencilerine gösterdiği tepkiyi birbirinden ayırmaktadır. Hocasının bu kokudan ‘sadece rahatsız olduğunu’ anlamakta gecikmediğini ifade etmektedir.

Mete burada sembol olarak ele aldığı koku üzerinden, bir estetik anlayış kurmaya devam etmektedir. O şöyle der: “Suçlu bendim. Kur’an kurslarında öğrenci ve öğretici

⁶¹⁸ Burada Ömer Lütfi Mete, ayrıntılardan genele gitme özelliği öne çıkmaktadır.

⁶¹⁹ Mete’nin burada, değişmesi gerekenlerin sembolü olarak hacıyağını kullandığı görülmektedir.

⁶²⁰ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 21.

⁶²¹ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 22.

⁶²² Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 22.

⁶²³ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 19.

olarak kaldığım için dış dünyaya hayli kapalı bulunduğum muhakkaktı. Herhalde o gün okula gelirken rastladığım bir hacı amcamız veya bir hoca arkadaş bileğimin üstüne yahut yakama bundan sürmüş olmalıydı.”⁶²⁴ Aslında o, hayata, olaylara ve insanlara objektif bakmaktadır.

Mete estetik anlayışının temellerini attığı bu kitabının isminin oluşum sürecini şöyle özetleyecektir: “Fransızca öğretmenim rahmetli Pervin Batu, meçhul bir tesettürlü hanım,⁶²⁵ biraz ben; biraz da ünlü sanatçı Loreena McKennitt⁶²⁶ bu kitabın ilk iki baskısı için tercih edilen başlığın ortak ‘isim babası’ sayılırız.”⁶²⁷

Bir defasında, tesettürlü hali ve aşırı parfümle Mete’nin yanından geçen genç bir bayan, Mete’nin estetik anlayışının oluşmasına ilişkin etkilerin üzerine şunları söyletecektir: “Başörtüsünü ve parfümü ayrı ayrı olağan ama bir arada tuhaf mı bulmuştum? Tesettürlü hanımın, insan ve kadın olarak beğenilme içgüdüsünü doğal karşılamam gerekmiyor muydu? Yoksa yadırgayışımın derinlerinde yatan sebep hanımın kullandığı kokuyu pek abartılı ve dolayısıyla zevksiz bulmam mı idi?”⁶²⁸ Müslüman kadının sanat değeri olmayan kaba koku kullanımı, Loreena McKennitt’in, o tesettürlü hanımdan daha doğal olduğu yargısına varıyordum.⁶²⁹

Baş döndürücü bir koku ile sokağa çıkan başörtülü hanımın Allah’a McKennitt’tan daha yakın olduğuna kesin gözüyle bakmak bana çok tutarlı, güvenilir ve sağlıklı gelmedi. Pek tabii ki tam tersine hükmettirecek bir iddiayı da dile getiremem; ‘McKennitt Allah’a bu Müslüman hanımdan daha yakındır’ diyemem.⁶³⁰ Mete insanları dindar ve dindar olmayan olarak belli özellikleri taşıdıkları varsayımıyla iyi ya da kötü olduklarını değil, nasıl yaşarlarsa yaşasın yaptıklarıyla değerlendirmiştir.

Psiko-sosyal yapı itibariyle bakıldığında Mete, senaryo yazmada, spor aktivitelerinde, tasavvufa meylinde, çocuklarını sevmeye, beşerî ilişkilerinde, ülkenin bugün ve geleceği ile ilgilenmede, kabullerini sorgulamada ve çözümler bulmada, şiir

⁶²⁴ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 19.

⁶²⁵ Mete bu bayanı şöyle ifade eder: Bir gün yürürken yakınımdan başörtülü bir hanım geçti. Yüzüne, sadece genç olduğunu fark edebilecek kadar göz atmıştım. Ancak geçtikten sonra dönüp bir daha bakmak zorunda kaldım. Çok keskin bir parfüm kullanmıştı. Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 14

⁶²⁶ Adı geçen kişi o dönemler meşhur olan Kanadalı bir sanatçıdır.

⁶²⁷ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 13.

⁶²⁸ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 15.

⁶²⁹ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 17.

⁶³⁰ Mete, *Allah’sız Müslümanlık*, 18.

tutkusunda, gençleri geleceğe hazırlamada ve elini attığı her alanda aktif bir birey olduğunu görürüz. Yalnız arkadaşları onun, yerinde duramayan, daima bir işin peşine koşan biri olduğunu söylerler. Örneğin, ülke içi ve ülke dışı konferanslarında, ezanın aslına uygun okunması senaryosuna daima dikkatle çalışmıştır. Herkesin sustuğu zaman diliminde o çağırımı yani ezanı, en güzel şekilde beyaz perdeye yansıtabilmiştir.⁶³¹ O sonraki nesillere yardımcı olacak birçok şeyi yapmaya çalışmıştır.

Güzelliğe ilişkin olarak son tahlilde Mete, zahiri değil batını yüceltir. Nitekim o Kuşçu'nun ağzından şöyle diyecektir: "Sana bir hikâye anlatayım. Güzellik ile çirkinlik bir gün deniz kıyısında karşılaşmışlar. Biri diğerine "Haydi denize girelim." demiş. Giysilerini çıkarıp yüzmüşler. Biraz sonra çirkinlik sudan çıkıp güzelliğin giysilerini giyiniş gitmiş. Sonra da güzellik kıyıya çıkmış. Kendi giysilerini bulamayınca çıplak kalmamak için çirkinliğin elbiselerini giymiş. O gün bugündür erkekler ve kadınlar güzellikle çirkinliği birbirine karıştırır. Ama önceden güzelliği ve çirkinliği görmüş olanlar giysilere aldanmaz. Kimin hangisi olduğunu tanırlar."⁶³² Mete bunu önceden bilenlerdendir, çünkü yaratılanı yaratandan ötürü sevmek çocukluğundan beri kazandığı temel ahlaki ölçütlerden biridir.

Birey yaşadığı sosyal ve kültürel ortamdan olumlu ya da olumsuz etkilenir. Sanatçının eseri etkilendiği bu çevrenin ürünüdür. Mete'nin sanat anlayışı da kişilik gelişimini etkileyen faktörlerle yakından ilişkilidir. Kişiliği ve yaşadığı çevre, onun sanatında kendini gösterir. Dolayısıyla ürettiği eseri kişiliğinin bir tür yansımasıdır. Mete'nin şiiri ve sanata bakışı da yaşadığı sosyo-kültürel şartların etkisiyle şekillenmiştir.⁶³³

Toplumun çatışmalı döneminde ortaya koyduğu Balonya Tüneli önemli bir ironik eserdir. Böyle zamanlarda ortaya konulan eserler doğal afetlerin yıktığı köprüleri inşa etmek gibidir. Nitekim Mete'nin sanat yapıtları suya susamış toprak gibi topluma nefes aldirmiştir. Onun ilk eseri, içinde yaşadığı toplumu yönetenlerin ufuksuzluğunu konu edinerek toplumsal çözülme ve dalkavukluğa karşı hicivli isyandır. Onun kişiliğinin en önemli özelliklerinden biri de karakterini oluşturan çevreye kayıtsız kalmamaktır.

⁶³¹ Ayhan- Uzun, "Ezan", 42.

⁶³² Mete, *Aşıklar Ölmez*, 82.

⁶³³ Burada kendisi de aynı zamanda bir ressam olan Erikson'unPsikoanalize sanat alanından geçtiği hatırlanmalıdır. Stephen Schlein, *The Clinical Erik Erikson: A Psychoanalytic Method of Engagement and Activation*, Taylor, Francis Group, London 2016, 70.

Nitekim o, pek çok alanda yerli ve millî değerlerin ihyası için incitmeden etkin yapıtlar ortaya koymuştur. İncitmeden doğru olanı gerekçeleriyle anlatmaya çalışır. Onun bu çözüme yönelik bakışı yetiştiği çevrenin etkisi ilelerdir. Arada uç noktalarda dolansa da yapıcı bir çözüm bulmak onun kişiliğinin en önemli özelliklerindedir. Yapıcı çözümler ya da Erikson'un yaklaşımıyla denge sağlamak onun için zor olmamıştır. Erikson her bir gelişim dönemini iki uçlu kriz dönemi olarak açıklar. Gelişimsel olarak her dönemi sağlıklı olarak atlatmak aslında başa çıkma becerilerini geliştirerek yapıcı çözümler bulmayı sağlamaktır.

Mete, değerler yüklü bir duygusal ve düşünsel yoğunluk içindedir. Bu değerler, içinde yaşadığı toplumun geçmişindeki değerler olmakla birlikte gelecekte dönüştürmek istediği toplumun ve tahayyül ettiği toplumun değerleridir. Bu anlamda hem aksiyoner hem de reaksiyoner bir kişilikle karşılaşılır. Bu kişilik, evrensel değerlerin yozlaştırılmasıyla körleşen insani erdemlerin, yeniden ve yeni nesillerce de aranmasını teşvik etmiştir.

Mete, toplumsal değişimde çevresini aydınlatırken geleceğin yetenekli gençlerini görerek umutlanır. O, bu anlamda geleceğin gençleriyle toplumda yeni değerlerin doğacağından ümitvardır. Çünkü eserlerini oluştururken 'sanat sanat içindir' felsefi anlayışından⁶³⁴ ve 'sanata ait olanla ahlaka ait olanın tamamen ayrı' olduğunu ifade eden düşünceden ayrılmaktadır.⁶³⁵ Ona göre kısaca sanat Hak için olmalıdır. Burada aileden getirilen öğretilerin içinde hak, hukuk, adalet ve dindarlık kendini göstermektedir.

Mete, sanatın bir taklit olduğu şeklindeki yaklaşımı kabul etmez. Onun niyeti ve gayesi sanatsal çaba ile en yüce kaynağa yönelmektir. Zira son tahlilde sanatın tüm içeriği duygular, heyecanlar, fikirler ve idealler bu kaynaktan çıkar. Nitekim Mete'nin Orhan Pamuk'un Nobel ödülü eleştirisi bu düşüncenin mahsulüdür.⁶³⁶ Çünkü Pamuk bu ödüle layık görülmesinin öncesinde kendisinden istenilen ve Türkiye'yi zora sokacak

⁶³⁴ Bu anlayış eksenindeki tartışmalar için bkz., Nejat Bozkurt, *Sanat ve Estetik Kuramları*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1995, 19-20.

⁶³⁵ Eriksonyen anlayışta sanatın insan hayatı ve gelişimindeki önemi büyüktür. "İlahi olanı besleyip geliştirme konusunda geleneksel olarak en iddialı olan kurumlar, ritüellerinin ayrıntılarında fark edilebileceği üzere, din ve sanattır." Erikson: *İnsanın 8 Evresi*, 77.

⁶³⁶ Ahmet Turgut ile yapılan söyleşi.

Ermeni meseleleri ile ilgili ifade kullanmasından dolayı ödülü almıştır; ayrıca Mete kendisinin ödül alan değil ödül veren olmayı tercih ettiğini vurgulamıştır.

Mete bir fonksiyonalisttir denilebilir.⁶³⁷ Onun için sanatın bir gayesi ve amacı vardır. O en yüce ve en güzel duyguları başkasına aktarabilmektir. Zira o, sanatı hayatın bizzat kendisi olarak görür. Sanat oluşturmak için seçilen anlamların tümü güzelliği hissetmek ve kendi bireysel dünyamızda toplumun şuurunda olmaktır. Sanatın en yüce gayesi insan kalbinin atışını hızlandırmaktır. Kalbin de hayatın merkezi olması sebebiyle sanat insanın bütün maddi ve manevi değerleriyle iç içe olmak zorundadır. Mete'nin fonksiyonalist algısında sanatın işlevi sosyal bir değişim ve dönüşüm yapmaktır. Bu manasıyla sanatın büyüünden ancak iyi vatandaşlık üretmek hususunda yararlanılmalıdır. Mete için, nesil yetiştirmek, gelecek nesillere örnek olmak ve erdemli davranmak adeta gelişimsel bir görev olarak vurgulanır.

Sanatın zevk veren yapısı insanı doğru yola sevk etmek için akla refakat eden makul bir vesiledir. O ortaya koyduğu sanat eserleri ile ahlaki çöküntüye yol açan sanatçıları eleştirir. Mete, sanat eserinde seviyeli, düzenli, adaletli, yaratıcıya saygılı olmayı ilham eder. Müzikte melodilerin ahengini sanat eserleriyle ortaya koymaya çalışır. Metafizik algılara yol açacak çalışmaları önceler. Mete'nin sanatı hayata, insana ve topluma yöneliktir. Sanatın en üst gayesi, hayatın kendisi olmakla birlikte zihinde ebedi hayata bir özlem uyandırmaktır. Ebedi hayata dair mesaj taşıyan her şey ilahi gayeye hizmet eder. Şiir hayat sahasını zinde tutar. Aynı zamanda insanlığa ebedi hayatın reçetelerini sunar. Sanat insanı inşa etmektir. Mete bulunduğu ortamda sanat adına fikirlerine müracaat edilen bir sanatçıdır. O bu hususta karşı konuşamaz fikir incelikleri ileri süren aynı zamanda bir aktivisttir düşünceleri merak edilen ve bireyleri kendine bağlayabilendir. Hayat boyu işler eksik kalmasın diye koşturan aynı zamanda çevresinde kovalanan bir kimsedir. Yoğun çalışma temposuna rağmen hayattan hiç kopuk olmamıştır. Hayatı anlamlı kılmak, iç ve dış dünyasını geliştirmek ve güzelleştirmek için var gücüyle çalışmıştır. Bu bağlamda insanlara taze bir ruh, mertlik ve cesaret aşılamıştır. Yine yaptığı çalışmalarla insan zihninde ve gönlünde yenilikler, idealler ve özelemler uyandırmıştır.

⁶³⁷ Fonksiyonalizm, İşlevselcilik olarak da adlandırılan bu yaklaşım, biçimin işlevi yansıtması olarak özetlenebilir. "İşlevselcilik", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, c. II, Yem yay., İstanbul 1997, 886-887.

Sanatın gayesi sosyal ilerlemedir. Şair toplumun gören gözüdür. Sanatçı toplulukları ayağa kaldırmalı, onları daha yükseğe en yükseğe çıkarmalıdır. Toplumda duygu fırtınası estirmeyen eserin ne değeri olabilir?

Şiirleri uydurma efsanelere dayandırma ve gençlerin önüne yanlış idealler koyma suretiyle onların ahlakını bozanları şiddetle eleştirir. Kötülüğe ilham vermek insan açısından tahripkâr olabilir. Sanatın gerçek işlevi hayatı, insanı ve toplumu canlandırmaktır. Sanatçı gün doğumu müjdelemeli, karanlıkta şarkı söyleyip insanları melankoliye sevk etmemeli. Böyle olmaktansa susmayı tercih etmelidir.

Mete kararlı ve sadık bir fonksiyonalisttir. O, şekilcilerin ihmal ettiği içeriğe büyük vurgu yapmaktadır. Örneğin müzik, içinde heyecan, şevk ve fikir barındırmıyorsa sönmüş ateşten farksızdır.

Mete'nin gerek icracı olduğu gerek teorisine değindiği sanattaki önemli bir yanı da ekspresyonist olmasıdır. Estetik tarihi boyunca varlığını bildiğimiz ekspresyonizm akımının ilk temsilcisi Plotinus'tur.⁶³⁸ Ona göre, bir sanat eserinin güzelliği onun maddi yapısından, sesinden, renginden, tonlarından vs. değil sanatçının zihninde şekillenen formundan ileri gelir. Bu formu, sanatçı kendi deruni kaynaklarından maddeye aktarır. Sanat, sanatçının duygularının bir resmi ve görüntüsüdür. Sezgisel durumun boşalması dışarıya taşmasıdır.⁶³⁹

Sezgi, tecrübeyi esas alan ferdin bireysel tecrübesidir. Mantık yürütme sadece sezgisel olarak zaten elde edilen bilgiyi analiz eder. Bütün sezgilerde müşterek olan tek vasıf vardır. O da kendini bizzat ifade etme şeklindeki yaratıcı faaliyettir.

Mete, sanatı, bütün ahlaki kriterlerden uzak ve tamamen özgür bir faaliyet olarak algılayan düşünceye karşı çıkar. Örneğin o, senaryosunu yazdığı Deli Yürek dizisinde, senaryoda bulunmamasına rağmen, film yönetmeni tarafından eklenen bir sahnede başrol oyuncusunun içki içmesi sonrasında, aşırı bir tepki göstermiş, senaryo yazmayı bırakacağını söylemiş, araya giren hatırı sayılır dostlar sayesinde durum normale

⁶³⁸ Milattan sonra 205-270 yılları arasında yaşayan Yunan filozofu, Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma yay., İstanbul 1999, 691.

⁶³⁹ Lionel Richard, *Ekspresyonizm Sanat Ansiklopedisi*, (Çev.: Beral Madra ve bşk.), 3. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999, 7 vd.

dönmüştür.⁶⁴⁰ Buradaki tavrıyla Mete, sanatın tali bir uğraş alanı değil, kimliğin bir parçası olduğuna olan inancını ortaya koymuştur.⁶⁴¹

Mete sanatı bir bakıma ahlakın hizmetinde görmektedir. Öte yandan sanatı sanatçının kendini ifade vasıtası olarak ele almaktadır. Ona göre sanat, değerlere bakışı etkilemiyor, yeni özelemleri, hayatın insanın ve toplumun ilerlemesi için yeni ümitleri yaratmıyorsa, hiçbir şey gerçek sanat olarak algılanamaz.

Mete, hayatı ve düşünceyi dinamik olarak algulamakta, istikbalin hem hayat hem de düşünce açısından sonsuz imkânlar taşıdığını vurgulamaktadır. Onun için gençlere güvenmektedir.

Mete'nin estetik anlayışı hem şiirinde hem nesirde hem de senaryolarında kendini göstermiştir. Gayenin farklı bir formu var ki bu form sanatsal çabada kendine yer bulmaz. Bu da para kazanmak amacıyla kitap yazmak ya da yaşamını sürdürmek için yarış yapmak, oyun senaryosu yazmak veyahut şiir yarışması şeklinde kalem oynatmak böyle bir gayedir. Bu tarz bir gaye sanatın dışındadır.⁶⁴²

Özetle Mete açısından sanat, üretmektir. Erikson bunu, psikososyal gelişimin 7. aşamada “üretkenliğe karşı durgunluk” esasında açıklamaktadır. Aslında bu dönemdeki denge ya da orta nokta çocuk sahibi olmak daha doğrusu çocuk yetiştirmektir. Bu gelişimsel görev çocuk yetiştirmede daha becerikli olmaya ya da olmamaya vurgu yapar. Aslında üretkenlik çocuk yetiştirmektir, nesil yetiştirmektir.⁶⁴³ Sanatsal formula üretmek Mete'nin açısından da iyi bir insan, iyi nesiller, ahlaklı, dürüst, değer ölçülerine riayet eden, hak hukuk tanıyan, yerli düşünen entelektüel insan yetiştirmektir. Çünkü diğer sanatçılardan farklı olarak “sanat sanat içindir” den ziyade adeta “sanat nesil yetiştirmeye” yönelik bir araçtır algısı ortaya çıkmaktadır. Nesil yetiştirmek ve bunu estetik algıyla yapmak, üretkenliğin en üst düzey formuna denk geliyor denebilir.⁶⁴⁴

⁶⁴⁰ Nazif Okumuş ve Ayşe Hacıosmanoğlu ile yapılan görüşme.

⁶⁴¹ Erikson, *Identity Youth and Crisis*, 134.

⁶⁴² Ancak hayat kendi şartları içinde bazen bunu dayatır ve Mete de zaman zaman bu şartlara boyun eğmiştir. Ancak dürüst bir şekilde bu anlamda yaptıklarını sanat üretmek yerine maişetini temin için yaptığını itiraf etmiştir.

⁶⁴³ Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 105, 112.

⁶⁴⁴ Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, 127.

3.6.2. Roman

İçinde tenkidi, felsefeyi ve fikri barından edebi ortamda romanın geliştiği söylenir.⁶⁴⁵ Sorgulayıcı bir kişiliğe sahip olan Mete, yaşam boyu edebi çevreler içinde yer almış bu hususta ıstırap çekmiş bir yazardır. Çocukluk döneminden itibaren sahip olduğu merak duygusu edebiyat alanındaki entelektüel birikimine de yansımış ve bir açıdan ona kaynaklık etmiştir. Bu entelektüel arayış aynı zamanda birey oluşun yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Mete, çok değişik alanlarda farklılığını ortaya koyabilmiştir. O toplumsal yapı içinde hareket ederken sorumlu bir birey olarak, sorgulamayı ve muhalefet etmeyi gelişimin en önemli itici gücü kabul etmiştir. Diğer taraftan o bir medeniyet temsilcisidir. Bu sorumluluğu almak isteyen bireylerin ise fedakârlık, doğruluk, adalet, diğergamlık gibi vasıflara sahip olması da Mete için olmazsa olmazlar olarak öne çıkmaktadır. O, Freud'da benzer biçimde medeniyet temsilcisi veya inşacısı olabilmek için dürtülerin bastırılması gerektiğini belirtmektedir.⁶⁴⁶

Mete Türkçe aşığı bir entelektüeldir. Dil ile düşüncenin birleştiği bir roman onun zekâsının kanatlandığı bir vahadır. Çocukluk ve gençlik döneminde yaşadığı coğrafya daima bilinç dışı kayıtların zenginliği ile doludur. Bu zengin kayıtlar bilinç sürecinde kendini göstermek ister. Nitekim o romana yeni bir soluk oluşturmak için önderlik yapmıştır. Roman ile merak duygusunu ve üretkenliğini ortaya koymuştur. Örneğin Asker ile Cemre romanında Müslüman bir yazar olarak dindar insanların ruh dünyasını açığa çıkarmak için yoğun analizler yapmıştır. O, olumlu ve olumsuz duyguları ahenkli bir şekilde işlemiştir. Sevgi nesnesine karşı olumlu ve empatik tutum sergileyerek dostluğunu ortaya koymaya çalışırken hoş olmayan davranışlarına karşı üzüntü beslemiştir. Belki de acıma duygusuyla sevgi nesnesini kötü gidişten koruyarak onu kontrolde tutmaya çalışmıştır. Mete sevgi nesnesine göre sevgi duygusunu belirlerken yanlış yapmama, hakkı ihlal etmemek için kendini otokritiğe tabi tutar. Yaşadığı duygu bir yönü ile cinsel çekicilik bağlamı, zevk merkezli ve erotik varoluşsal sevgiyi yansıtabilmektedir. Bir diğer yönelim sevgi nesnesine bağlılık göstererek meydana gelen aşktır. Bu duygu sevgiliyi arzulama düşüncesini içerir. Burada aşk tutkuya

⁶⁴⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, İstanbul 1992, 45.

⁶⁴⁶ Sigmund Freud, *Uygurluk, Toplum ve Din*, (Çev. Emre Kapkın), Payel Yay., İstanbul 2004, 36.

dönüşünce sevgiliye sefer başlayabilir. Mete eserinde bu her iki yönelişin yanı sıra tasavvufta olduğu gibi her şeyi gören, gözeten, bilen, her şeye gücü yeten, her şeyi kontrol eden ve dengede tutana karşı beslediği sevgi ve bağlılık. Bireyin görmediği halde O'na kendi aczini itiraf ettiğini hissettiği güç. Yunus'un yaratıcıya beslediği derin aşk ve bağlılık gibi O'nun yanında olma durumunu aktarır.

O, okuyucunun zihninde ve gönlünde statik bir hayat veya statükoyu koruyan bir birey değildir. O sürekli gelişen, dinamik, yeniliklere yelken açmış, bireylerin iyi ve doğru yönelişlerini görme özelliğine sahiptir. Bu bağlamda romanlarındaki acıcılık, sürükleyicilik, macera ve esrarengiz bağlantılar, coşku ve duyarlılık, içten ve samimi duruşu karşılık bulmuştur.

Aslında Mete bu analizlerle kendini anlatmıştır. Burada psikoanalitik teoriye göre zihinsel enerji ile yaşamsal doyuma ererek insanlığın gelişiminde bencillikten özgeciliğe değişimde sevgiyi tek faktör olarak karşımıza çıkarmıştır.⁶⁴⁷ Mete'nin sevgi merkezli çalışmalarının temelini de çocukluğunda en çok kendine bakana yoğunlaştırdığı sevgi oluşturmaktadır. Güven duygusu ile yansıyan bu sevgi nesnesi ilk olarak annedir. İçten ve samimi güven duygusu annesinin yoğun sevgi aktarımından kaynaklanıyor olabilir.

Genelde ittifak edilen bir anlayışa göre şiir, sanatların en üst noktası olarak görülür. Yine roman da sanatlar sıralamasında üst kategorilerde bulunur. Mete'nin bu her iki sanat alanında erken yaşta eser vermeye başladığı görülmektedir. Zira Mete 28 yaşında Balonya Tüneli adlı ironik romanını yazmıştır. 21 yaşında yazmaya başlayarak 2005 yılında en son şiirini yazdığı şiir kitabı olarak Gülce'yi kaleme almıştır. Erikson'un psikososyal anlayışında, insan gelişiminde belli aşamalardan geçer ve bu aşamaların gereklerini anlamlı ve başarılı bir şekilde geçirmek suretiyle sosyalleşerek dengeli olabilir. Bu sağlıklı gelişimle üretkenliğe ve erdeme ulaşan bireyler, toplumun kendinden beklediklerini yerine getirmiş olurlar. Bu kişiler görev ve sorumluluklarını hakkıyla yerine getirmenin hazzını yaşar. Mete de huzuru bu üretken kişiliğiyle yakalamıştır. Yaptıklarından dolayı mutlu olmuştur.

Mete sanat dünyasında yaptığı en iddialı işi anlatırken “Deli Yürek'ten önce hiçbir dizinin senaristi benim bu diziyi senaryocu olarak edindiğim itibarı

⁶⁴⁷ Freud, *Uygarlık, Toplum ve Din*, 120.

kazanmamıştır. Hayatımdaki en başarılı işin Deli Yürek olduğunu da düşünmüyorum. Çünkü roman beni daha çok heyecandırıyor” diyecektir. Ömer Lütfi hayatının kalan kısmında romana ağırlık vermeyi istediğini ifade etmiştir. Geniş anlamda edebiyatta etkilendiği zirvelerden biri olan Necip Fazıl Kısakürek, “roman, icatçı bir hayat taklididir” demek suretiyle, Mete’ye rehberlik yapmıştır.⁶⁴⁸ O romanda yaratıcı düşünce ile duygu dünyasını davranışa yansıtabilmiştir. Kahramanları üzerinden esrarengiz duyguları aktarabilmiştir. Romanda mantıklı iletişim becerileri geliştirerek duygusal ağlarla örüntüyü tamamlamıştır. Zira vücutta hava neyse romanın duygusal örüntüsü de odur. Bu bağlamda duygusal örüntüden yoksun bir iletişim kalıcılıktan uzak olamaya mahkûm gibi görünmektedir.

Mete romanında kahramanları aracılığıyla kazandırmaya çalıştığı sevgi merkezli davranışlar daima önceliklidir. Bunu yaparken adeta suyun olabilmesi için gerekli olan hidrojen ve oksijen molekülleri gibi romanında sevgi ve bilgi boyutunu kullanır. Yine Mete, kendisiyle yapılan bir söyleşide, “Hep çalışmam var ama araya dünyalık gaileler ve senaryo işleri giriyor. Kendime öfkeliyim, kafamda bitmiş gibi duran romanlarımı kâğıda dökmeye fırsat bulamadığım için.” şeklinde dert yanacaktır. Neredeyse ömür boyu özlemiyle yaşadığı roman yazma etkinliği çeşitli sebeplerden dolayı bastırılmış ve istediği düzeye ulaşamamıştır. Bu durum psikanalitik yaklaşıma göre bir arzu eyleminin kökenindeki nesne, bastırmanın ardından ortadan kalktığına, onun yerine sayısız nesnelere yer alır, ama bu yeni nesnelere hiçbiri tam anlamıyla diğerinin yerini dolduramaz.⁶⁴⁹ Mete’nin dünyasında en çok arzuladığı roman yazarlığı olmasına rağmen bu arzu nesnesinin yerini alan pek çok meşguliyet ortaya çıkmıştır. Farklı etkinliklerle kendisine kapı aralayarak farklı arzu nesnelere ulaşmasına rağmen özdeki arzu nesnesi daima kendisiyle yüzleşmiştir. İçindeki bu ukdeyi farklı etkinlik gerekçeleriyle bir türlü karşılayamamıştır.

Mete sadece bir roman yazarı değil, çevresinde roman yazanlara da ilham kaynağı olan, yol gösteren bir ‘edebî mürşit’tir. “Bozkırın SırrıTürk Peygamber” adlı romanın yazarı Ahmet Turgut, yazım aşamalarında Mete’nin kendine verdiği katkıyı şöyle anlatır: “Ben onun senaryosunu yazarken arada bir Ömer abiye danışıyordum. Benim başkarakter olan peygamber karakterinin mesleğini de Ömer abi bulmuştu. Bizim o

⁶⁴⁸ Necip Fazıl Kısakürek, *Kafa Kâğıdı*, 18. Basım, Büyük Doğu yay., İstanbul 2013, 9.

⁶⁴⁹ Fethi Benslama, *İslam’ın Psikanalizi*, İletişim Yayınları, (Çev.: Işık Özgüden), İstanbul 2017, 252.

romanda peygamber olan karakter romanın bir yarısından sonra demir işlemecilik ilmiyle kılıçlar yapıp ‘ehli seyf’⁶⁵⁰ bir nebi olacak. Ömer abi dedi ki bak senin nebi can alacak, romanın bir yerinden sonra. Sen bu romana başlarken nebiyi otacı yap dedi. Cankurtaran adam olsun.”⁶⁵¹ Aslında Mete sevgiden bir iletişim ağı kurarak geçmiş ile geleceği birbirine bağlamaya çalışmaktadır. O bu iletişimi ideolojiler üzerinden değil kendi hayat tecrübesinden aktararak yapar. O özgün düşüncenin doruklarında farklı sanat disiplinlerinde ürünler vermiştir. Üretim zenginliği hür düşüncenin bir faaliyetidir çünkü o kendini çevreleyen duvarları aşmasını bilmiştir. Duvarların ardında ne olup bittiğine bakabilmiştir. Çocukluğundan itibaren yapılan her işte en iyisini aramayı kendine şiar edinmiştir. En iyi olabileceği hususunda ailesi ve öğretmenlerinin sözleri hala kulaklarında çınlamaktadır. Şimdi de bunların yansımalarını hayatın akışında göstermektedir. Aydın bencilliğine girmeden kendini toplumdan soyutlamadan mütevazı bir şekilde entelektüel katkısını milleti adına ortaya koymuştur. Bunu yaparken başkalarını aşağılama yönelimine girmemiştir. Çünkü o sorumluluk bilinciyle hareket etmiştir. Bu şekilde kendi özgün dünyasını ortaya koymayı başarmıştır.

Roman yazmak onun zihninde ve gönlünde yatan en büyük sanatsal faaliyettir. Bir işi araştırıp ortaya koymak en çok merak ettiği işidir. İçinde fırtına olarak kopan konuyu romanlaştırmak onun en iyi yaptığı etkinliklerdendir. Görüntünün yansıması altında yatan gerçekler onun ilgi alanları yoğun olduğu yerlerdir. Nitekim bu merakın merkezinde “dışı تنها insanın içi mahşer” diyerek derinlik psikolojisi merkezli yönelişini ortaya koymuştur. Zira o çocukluğundan yetişkinliğine kadar geçen yaşam öyküsünde girmedeği ortam katılmadığı cemaat neredeyse yok gibidir. Dolayısıyla zihinsel süreçlerinde depoladığı ve ruhsal dünyasında etkilendiği pek çok tecrübeyi kaleme dökmeyi arzulamıştır.

Mete iç dünyasını yazıya aktararak kendi varlığını hissettirir. Böylece yazı bir doyum vasıtası olarak görülür. Örneğin, sevgi uğruna kuralları ters düz etmeyi göze alabilmiş, ama kendisine yöneltile kınama veya azar karşısında korkutan ya da kaygıdan kuralı asla çiğnememiştir. Mert ve cesur duruşunu tehditler karşısında değiştirmemiştir.

⁶⁵⁰ Savaşçı anlamına kullanılan bir deyimdir.

⁶⁵¹ Ahmet Turgut ile yapılan söyleşi, 3 Nisan 2015 Ataşehir İstanbul.

Okuduğu kitaplarda başkalarının düşünce ufuklarında dolaşırken, yazmakla kendi düşünce dünyasını oluşturur. Yazmak aynı zamanda içsel fırtınalardan çıkarak dış dünyaya ulaşmanın en kestirme yolu olmuştur. Bu bir çeşit kozanın içindekilerin dışa yansımasıdır. Bu durum kozada şekillenen ipeğin yani duygusal içeriğin kristalize şeklini gösterir. O, yazarak toplumla iletişim kurmak suretiyle daha korkusuz bir şekilde kendini anlatmayı tercih etmiştir. Aynı zamanda bilinçdışı fantezisindeki yapıcı, onarıcı, kurtarıcı kahraman, yol gösterici iyi insan olma duygularını romanlarıyla dile getirecektir. Asker ile Cemre romanında Mete özgüveni yüksek, işini çok iyi yapabilen, cesur, manevi otoriteye bağlı, âşık, hak ve hukuka riayet eden, kültürlü, dini bütün bir kahramanı canlandırmaktadır. İdeal yol gösterici, iyi insan olmaya vurgu yapmaktadır. Bunu gerçekleştirirken sevgi merkezli çalışır. Bu bağlamda değer verdiği kimseyi göz ardı ederek harcamaz. Onun hakkında hoş olmayan kanaatler iç dünyasında meydana geldiği zaman kendisini suçlar. Kendi kendine öfkelenir. Meselenin hakikatine vakıf olduğundan farazi vehimlere kapılmak kabul edilir bir davranış değildir.

Roman ve öykülerinde bu tür kendi yansımalarını yaparken daha çok kendine özdeşim yaptığı karakterleri yaratır. O karakterleriyle içindeki mahşeri ortaya koyabilmektedir. Mete'nin romanlarında, öykülerinde kısaca eserlerinde aşkı işleme sürecinde anne ile olan ilişkilerinde aranabilir. Özellikle bebeklik döneminde anne ile bağlanma⁶⁵²stili oldukça önemlidir.

“Benim annem yüz lisan bilir
Yüzü de güzel
Her bedende bir insan bilir
Sözü de güzel
Özü de güzel
Benim annem yüz mevsim açar
Yüzü de güzel
Benim annem yüz can kuşanır
Yüzü de melek.”⁶⁵³

⁶⁵² Bowlby, *Bağlanma*, 327-362. Ayrıca bakınız: H. Ömer Özden, *aşk'la*, Arı Sanat yay., İstanbul 2012, 25; Freud, *Uygarlık Toplum ve Din*, 107-108, 120; Calvin s. Hall, *Freudyen Psikolojiye Giriş*, (Çev.: Ersan Evrim), Kaknüs yay., İstanbul 2010, 72.

⁶⁵³ Mete, “Annem”, *Gülce*, 102.

Annenin vefatından sonra eşine yazdığı ‘Diriliş’ şiirinde yansıtılan sevgi nesnesini şöyle dile getirecektir:

“Yalnız sendeydi diriliş sırrı
 Sen yeniledin mecnun meselini
 Bir sevda getirdin sevdalardan aşırı
 Kar bulutlardan uzattın elini ..
 Gidelim dedin ölmeden önce ölüme
 Elif parmaklarla kaldırdın beni
 İki kaş arasında ok çektin gönlüme
 Pembe ufuklara daldırdın beni....
 Bir uyandım azatlık tuzağından
 Müjdeler getirdi hüznün
 Zümrüt gözlerin geçti can bağından
 Cennet-kenar oldum bugün”⁶⁵⁴

Ayrıca eserlerinde işlenen aşk ve sadakat duygusu, Erikson’un Psikososyal gelişim evresinde kişinin karşı cinsle yakın ilişki kurmayı sağlıklı bir şekilde başarması ve yalıtılmışlıktan kurtuluşu simgeler. Aynı zamanda benlik tasarımında ‘ben’ini paylaşabileceği yakınlık kurmayı gerçekleştirdiğinin belirtisidir. Sadakat, hak ve hukuka uymakla ve karşı ben’e saygı duymakla kendini gösterir.

Mete bu şekilde fırsat bulduğu her edebi disiplinde kendini anlatmıştır. Örneğin “Dinlence” adlı şiirinde bu özlemini şöyle ifade eder;

“Uzun uzun uzansam divana
 Yazsam okusam, okusam yazsam
 Biri devamlı çay verse bana”⁶⁵⁵

Burada görüldüğü gibi Mete’nin zihin dünyasında yazmak ve okumak en güzel eylemler olarak görülmektedir. Divan konforunda dinlenirken bir taraftan yazmak ve okumakla duygusal örselemişliği gösterirken öte taraftan bireysel güven içinde oluşunu dile getirir. Güven duygusu Erikson’un gelişim aşamalarından ilki olarak bebeklik döneminde kazanılır. Mete’de kazandığı güven duygusunu genç nesillere ürettiği

⁶⁵⁴ Mete, “Diriliş”, *Gölce*, 24- 25.

⁶⁵⁵ Mete, “Dinlence”, *Gölce*, 107-108.

eserlerle vermeye çalışmıştır. Hem güvenilir olmayı hem de güven duymayı romanında, öykülerinde, senaryolarında özdeşim kurduğu kahramanlarıyla göstermiştir. Yine bu güven duygusunun gelişiminde ailesinin Hz. Peygamber'i Muhammedü'l- Emin diye rol model alması, Mete'nin bilinçaltı kayıtlarına çocukluk döneminde girmiştir.

Mete'nin romanlarında yer alan bir diğer unsur da insan zihninin sahip olduğu inançlarla yoğrulması ve bunun edebi yazım üzerindeki etkisidir. Mete bu durumu Batı medeniyetine ve onun ortaya koyduğu yazılı kültüre atıf yaparak daha açık biçimde ifade eder. Mete Türkiye üzerine haclı seferlerinin devam ettiğini hatırlatırken, Batı medeniyetinin bir Hıristiyan medeniyeti olduğunu işaret eder. Mete'nin değer verdiği bilim adamlarından biri olan Erol Güngör, Batı kültürünün Yunan-Latin ve Hıristiyanlık olmak üzere iki temel kaynağına vurgu yapar. Yine o bunlara ilave olarak yerel ve dış tesirleri de hatırlatmaktan geri durmaz. Zira Hıristiyan dünyada yazılan eserlerin bir zamanlar başat referansı kutsal metinlerdir. Bilimsel çalışmalar ve gelişmeler bu etkiyi azaltmışsa da Batılı düşünürler bilinçaltı kayıtlarıyla Hıristiyanca düşünmeye devam etmişlerdir. Çünkü din hiçbir konuda insanı yalnız bırakmamış onu aydınlatmaya devam etmiştir. Bu bağlamda Müslüman bir dindar olan Mete, İnsan-Tanrı, insan-tabiat ve insan-insan ilişkileri bağlamında oluşturduğu eserlerini İslam medeniyeti doğrultusunda, Türk-İslam sentezli değerlendirmiştir. O varoluşun gayesini anlamak için ilim ve sanat merkezli bakışa ihtiyaç duymuştur. Mete teorik bağlamlı ilmi bakıştan çok sanat eksenli bakarak varoluşun gayesini göstermeye çalışmıştır. Zira sanat insanın duygusal verilerini vasıtasız bir şekilde vücuda getirir. Mete eserini vücuda getirirken estetik yanında din ve ahlak boyutunu içine alarak sanatını icra etmiştir. Bu anlamda sanat etkinliğinde bireyi en iyi ifade eden formlardan biri romandır. Batılı aydın, sanat eserini vücuda getirirken kültürün ana kaynaklarıyla sıkı ilişki içindedir. Örneğin François Mauriac romanlarında Hıristiyanlığın problemlere karşı cevabını eserlerinde yansıtmıştır. Tolstoy ve Dostoyevski de eserlerinde pek çok Hıristiyan tema işlemiştir.

Mete özellikle çocukluk ve gençliğinde doğu, batı ve dünya klasiklerini okumuştur. Nitekim o okuduğu bu eserlerin kültürel derinliklerini anlamış ve kendi kültürünün eserlerini verirken Türk İslam sentezini eserlerine yansıtmıştır. Romanları arasında yer alan Asker ile Cemre'de aşkı, sadakati, mahremiyeti, dürüstlüğü, dini doğru anlayıp anlatmayı tema olarak işlemiştir. Aslında o bu eserinde kendini anlatmıştır. Çünkü o, küçüklüğünden itibaren dinin kitaplarda okunan yönünden çok

onun yaşanmasıyla bireyin kıymet kazanacağını öğrenmiştir. Mete romanında okuduğu davranış kalıplarından çok yaşadığı ahlakı eserlerine yansıtmıştır. Zira ahlaki eylem, insanın hayatı içinde anlam kazanır.

Bir Türk romancısı olarak Mete, modernleşmenin dejenere edemediği bir sanatçı kimliğiyle İslam'ı yaşama çabası içindedir. O bu bağlamda toplum yapısı üzerine yıllardır tortulaşmaya yüz tutmuş batılılaşma katmanını sökerek alttaki değeri gün yüzüne çıkarmaya çalışmıştır. Nitekim o, hamaset duygularıyla geçmişe hasret veya geçmişi diriltmek yerine millî kültürün sunduğu motiflerle hayatın problemlerine karşı eserlerinde çözüm yolları sunmuştur. Çünkü Mete, kültürünü taşıyabilecek zihinsel ve duygusal bağa sahip aile içi ve dışı eğitimle İslami kültürü almış ve onu içselleştirmiştir. O, eserlerini bu bütünlük içinde verirken kendini kültürüyle özdeş görmüş, kültürel unsurları benliğine layıkıyla sindirmiştir. Onun için sanat disiplinlerinin herhangi birinde çalışırken mazerete yer yoktur. Hiç soran olmazsa bir tek mazeret söylemeye ihtiyaç duymayacaktır. Ona göre hakiki sanatçı mazeret üretmeyendir. Ancak o, kendisine sorulduğu için kafasında bitirdiği romanları yazacak vakit bulamadığından yakındığını ifade etmiştir. Maalesef tasarladığı romanları yazıya dökmeden vefat etmiştir.

3.6.3. Şiir

Öznel algıların deruni yansımaları şiirinde bulunabilir. Duygu ve sezinin en canlı örnekleri şiirde kavranır. Mete yaşadığı iç tecrübelerin yansımalarını Gülce adlı şiir kitabının üç bölümünde okuyucuya sunmaktadır. Bunlar 'Dünya Bahsi', 'Leyla Bahsi' ve 'Mevla Bahsi'dir. O, şiirinde yaşadığı bu üç bahsin derin hissiyatını dışa vurur. Şüphesiz kullandığı dil ve ses üslubu estetiğin fiziksel boyutunu ortaya koyar. Çünkü şiirde fiziksel boyut, estetiğin vazgeçilmezlerinden biridir. Konuları işleyiş biçimi onun duygusal boyutunu yansıtır. Bütün çalışmalarını değer merkezli ele almaya çalışmıştır. O bunu yaparken bir yandan dinin millî duyuş ve düşünüşteki yansımalarına dikkat çekmekte, diğer yandan da millî hissiyatın dindeki tezahürlerini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Mete, her şeyden önce şairdir. Ancak şiirini bireysel bunalımların ya da sosyal meselelerin terennümüne hasredilmiş bir mısra hünerbazlığı ya da ifade cambazlığı olarak değerlendirmek yanlış olur.

Mete'nin şiirinde dikkati çeken ilk unsur aşkınlık arayışıdır. Tanzimat'tan sonra tamamen maddi kaygı ve kaynaklarla beslenen şiir önce aşırı politik ve sosyal olaylara bürünmüştür. Sonrasında aşırı bireysel bir havaya bürünen Türk şiiri Abdülhak Hamid'in ölümü karşısında sorgu ve ürpertiye kapılmıştır. Arkasından Necip Fazıl ve Sezai Karakoç'un tasavvuf menşeli hamleleriyle bir takım münferit hamleler yapmayı denemişse de büyük ölçüde dünyevi karakterinden sapma göstermemiştir. Zira Türk şairleri siyasî mücadeleden, bireysel bunalımlara, kimi zaman bastırılmış şehvî, sapkın ve sapık fantezilere, Yunan mitolojisine kadar pek çok kaynağa yönelmişlerdir. Zaman zaman oryantalist bir tenezzül edasıyla millî kaynaklara yönelmiş olsalar da bu tavır neredeyse her dönem aynı kalmıştır. Bu tavrın resim ve mimari gibi görsel sanatlarda aynı kaldığı söylenebilir.

Mete'nin şiiri her şeyden önce bir keşif, fetih ve mücadele şiiridir. Bu da bizi ister istemez tasavvufî arka plana eğilmeye, şairin ömrü boyunca devam ettirip eserlerine gâh açıktan bir tebliğ ifadesi olarak gâh bir şiir remzi olarak aksettirdiği cihad-ı ekberi anlamaya çalışmaya sevk etmektedir.

Mete, çok hoş bir çocukluk geçirmiştir. Utanç duyulacak bir hatırası ya da perdelemek istediği geçmişten duygulara sahip değildir. Hafızasının derinliklerinde belleğe kaydedilmiş dönemsel yansımalar bulunmaktadır. Gülce'de kayıtlı ilk şiir denemesi 1971 tarihli "Pişmanlık"dır. Şair henüz yirmi bir yaşındadır ve duygularını okurlarıyla şöyle paylaşmaktadır:

“Sanki şeytanla zifafa girdin
 Sonra çaresiz bunaltı
 Bir tabak eti yedin bitirdin
 Dediler sana yılandı”⁶⁵⁶
 Mete'nin Gülce'deki son şiiri 'Av'dır.
 “Avcıdır yârim
 Avına kıyamaz ava aşık

⁶⁵⁶ Mete, "Pişmanlık", *Gülce*, 73.

Ne etimi ister ne derimi
 Arzusu kalemimde sarmaşık
 Ellerimden yazar kaderimi

Avcıdır yârim
 Avlağa çeker beni, kaçış yok
 Pusu kurmaz, kendisi pek pusu
 Bir ok öldürür, diriltir bir ok
 Yayındadır ruhumun tapusu

Avcıdır yârim,
 Mızrak çekmiş, şaha kalkmış atı
 Ne yana kaçsam karşımda biter
 Kalbimle oynamaktır sanatı
 Her an canda bir İsrâfil öter.”⁶⁵⁷

Özellikle Necip Fazıl Kısakürek’in şiir kitabı *Çile*, Mete’nin şiir dünyasına renk katmıştır. Onunla düşünce, fikir, mücadele, sanat ve içsel donanımın derinliklerinde kendini bulur. Nitekim Mete, *Gülce*’de Leyla’dan dünya’ya oradan da Mevla’ya vararak kendini gerçekleştirme basamaklarında yükselir ve psikolojik doyuma ulaşır.

Mete’nin şiiri her şeyden önce bir “ben” şiiridir. Şair neredeyse bütün mısralarında benin hallerini gâh nefsinde tecrübe eden bir salık gibi, gâh uzaktan bakan bir müşahit gibi dile getirir.

“Uçurumun kenarındayım Hızır
 Topuklarım boşluğun avucunda
 Derin yar adım çağırır
 Dikildim parmaklarımın ucunda
 Bir gamzeli rüzgâr yetecek
 Ha itti beni, ha itecek”⁶⁵⁸

⁶⁵⁷ Mete, “Av”, *Gülce*, 132.

⁶⁵⁸ Mete, “*Gülce*”, *Gülce*, 8-10.

Mücadele psikolojik bir kaygıyla, bir iç bunalımla ya da herhangi bir sosyal meselenin bireysel aksülameliyle başa çıkmak için değil, çıkılan bir yolda, bir mesafe ve ulviyet kesp etme serüveninde karşılaşılan mâniyelerle boğuşmadır; iç cihattır. Dindışı klasik Türk edebiyatında sıkça gördüğümüz narsist ben – mustarip ben karşıtlığı, Mete'nin şiirinde mâsiva – mavera zıtlığına dönüşür ve insan ruhu bu tezatlığın cenk meydanı haline gelir:

“İşte ateşten ateşkes
 Bir pişmanlık bir yıkım
 Hüzün o altın kafes
 Solgun ve yoğun bakım
 Kış günü bahar hep böyle depreşir
 Bir koca herif
 Bir körpe latif
 Şunun şurasında bir de teneşir”...⁶⁵⁹

Şairin kendi şiirinde serdettiği benlik tamamlanmamış bir roman kahramanının gelgitlerle dolu bunalımını yaşayan değil, aksine yapılan bir tercihin daimî mücadelesindeki iki zıt unsurun dilemmasını nefsinde tecrübe eden kanlı canlı bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu da kendisini ister istemez çokça tezatlı ifadeyi bir arada kullanmaya mecbur bırakmıştır:

“*Ateşten ateşkes*”, “*delinin aklı*”, “*Allah'ın cezası güzeller*”, “*iltifat pinti bahşiş*”...vs.

Sonsuz, her türlü biçim ve teşbihten arî, sadece nefiste tecrübeyle aşinalık kazanılabilecek bir dünyayı sonlu kelimelerle ve sınırlı ifade vasıtalarından başka bir şeye sahip olmayan lisanla anlatmak zorunda kalmanın eninde sonunda varacağı yer paradoks ve tezattır.

Buradan hareketle şairi tamamen iç dünyasına kapanmış bir dervişe indirgemek de hatalı olacaktır. Zira o aynı zamanda yaşadığı maddi âlemin gerçeklerine ve bu gerçeklerin sürüklediği, yozlaştırdığı insan iradesine, aşındırdığı değerlere tepki gösteren bir reaksiyonerdur de:

⁶⁵⁹ Mete, “Art Sevda”, *Gülce*, 79.

“Haramzade iş başına gelende
Aslan uyur, kartal göçer, kurt küser
Haramzade iş başına gelende
Yetim yıkılır, yoksul umut keser”...⁶⁶⁰

Şair tepkisini münferit olay ve şahıslar üzerinden örnek olaylarla vermek yerine onların özüne nokta atışı yaparak vermektedir. Detayları, müşahhas örnekleri vermek için araştırma ve inceleme çalışmalarını ve film senaryolarını tercih etmiştir.

Tepkisi sadece her devir ve diyarda geçerli olan haksızlık ve adaletsizliklerle sınırlı değildir. Zira siyasi olaylar, sosyal savrulmalar, büyük hadiselerin oluşturduğu travmaların insanın hayatı boyunca peşini bırakmayan etkileri Gülün Bittiği Yer'deki isimsiz genç adamın, Hayat Bağları'ndaki Nurhayat'ın, Aşkımızda Ölüm Var'daki Sinan'ın yaşadıkları bu travmaların bireysel ve sosyal izdüşümlerinden başka şeyler değildir.

Gülce adlı şiir kitabının ilk şiiri “Gülce” ne anlatıyor? sorusuna Mete şöyle cevap verir: “Benim en rahatsız olduğum şey şiirimle ilgili söz söylemektir. Ben şiir yazdıysam, yaptığım en iyi işi yapmışımdır. Üstüne söz koymam”⁶⁶¹ şeklinde cevaplamıştır. Mete'nin dostlarıyla yapılan görüşmelerde, Gülce şiiri kimine göre eşi Leyla Hanım'a yazılmıştır, kimi başka bir kadına yazılmıştır derken,⁶⁶² bazıları şeyhine, bazıları da Peygamber efendimize ithafen yazıldığını bildiklerini ifade etmişlerdir. Bu güzel şiir çok okunduğu ve dinlendiği için kime yazıldığını bulmak adına yorucu bir çabanın sonunda şiirin Gülce adında bir bayana yazıldığı Mete'nin üniversite arkadaşı tarafından açıklığa kavuşturulmuştur. Yine Gülce'de yer alan “Annem” şiiri Necip Fazıl'la Mete'nin bir buluşmasında okunmuş ve Kısakürek'ten büyük takdir almıştır.⁶⁶³

Mete Türk milletinin derdi ile dertlenmiş, sevinciyle mutlu olmuştur. Böyle olmasına rağmen zaman zaman akredite edilmiş kendisini ülkenin sahibi gören bazı odaklar, sözde aydınlar ve siyasiler tarafından yok sayılmaya çalışılmıştır. Oysa o hak bildiği yolda sürekli kendini geliştirerek geri adım atmadan ilmek ilmek siyaset, kültür,

⁶⁶⁰ Mete, “Alemdar”, *Gülce*, 28.

⁶⁶¹ <http://www.izdiham.com/omer-lutfi-mete-yigidin-borcudur-olum/>, 18.02.2016.

⁶⁶² Nevzat Köseoğlu ile yapılan görüşme, 13.03.2015.

⁶⁶³ Nevzat Köseoğlu ile yapılan görüşme, 13.03.2015.

sanat alanlarında eserler üretmeye devam etmiştir. O bu çabasından dolayı vatana ve millete aşık modern çağın Türk dervişi fikir ve sanat adamı olma özelliğini hak etmiştir.

Mete bugün Türk şairleri arasında yer alıyorsa, bunun birkaç nedeni vardır. Öncelikle Bâb-ı Âli'de hocası Necip Fazıl Kısakürek'le buluşması önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda Ahmet Kabaklı'nın teşviki ile Türk Edebiyatı dergisinde "Sanat Fidanlığı", "Kalemlik" adıyla kendisine ayrılmış bölümlerde Anadolu'dan gelen şiirlerin analizini uzun süre yapmış olması da önemli bir faktördür. Özellikle Kısakürek'e hayranlığı herkes tarafından bilinmektedir. Kısakürek'in Mete'yi yüceltmesi ve Türk Edebiyatı'nda şiir ve övgünün bilirkişisi olarak çalışması onu şiirde doruk noktasına ulaştırmıştır. Elbetteki bu süreç yetişkinlik döneminin bir sonucu olarak değil çocukluk döneminden kalan birikimle de izah edilebilir. Henüz yeni okumaya başladığında bulduğu gazete parçalarını öğretmeninin önerdiği kitapları ve özellikle öğretmenlerinin ve ailesinin tavsiyesiyle gençliğinde okuduğu dünya klasikleri Mete'de okuma ve yazma merakının oluşmasında önemli rol oynamıştır. Bu basit uyarılar onu hayat yolculuğunda farklı alanlarda etkin olmaya yöneltmiştir.

"Bu şehir girdap gülüm
Girdapta mehtap gülüm
Feleğin bir suyu var
Su değil kezzap gülüm
Yezidin harcı zulüm
Yiğidin burcu ölüm
Feleğe dayandım gülüm
Öldüm de uyandım gülüm"⁶⁶⁴

3.6.4. Senaryo

Daha önce de ifade edildiği gibi Mete, roman yazmayı daima en önemli hedef belirlemiştir. Ancak senaristlik için aynı düşüncede değildir. Senaryo yazarlığını geçim için yaptığını söylese de senaryolarında bir gaye gütmüştür. Nitekim şeyhinin ifade ettiği gibi Mete, kürsülerden ulaşamayan milyonlara bu tarz bir yolla ulaşabilmiştir.

⁶⁶⁴ Mete, Kurtlar Vadisi Senaryosu.

Senaryolarla değerlere bakış etkilenebilir, değer kapsamlı özlemler uyandırılıp, toplumun ilerlemesi için yeni ümitler yeşertilebilir.

Televizyon tarihimizin tartışmasız en büyük senaristlerinden biri Mete için, “Televizyon her halükârda bir kültür organı değil, bir kültürsüzlük organı olmak zorundadır. Türkiye’de ise bu, iki kat daha fazla böyledir” demektedir.⁶⁶⁵ Bu durumun açıklamasını aslında onun romanlara yaptığı vurguda açıkça görmekteyiz. O kendini hep romanda iddialı olma yolunda yürüyen biri olarak adlandırmıştır.

Kendisi ile yapılan bir sohbette roman yazarlığı hakkında şunları söyleyecektir: “Roman yazmayı seviyorum. Daha çok kafamda gönlümde bu işin var olduğunu-yattığını söyleyebilirim. Bir konuyu romanlaştırmayı hayal ediyorum hep. Bu işi daha iyi yaptığımı düşünüyorum. Bu konuda gelişimimi sağlıyorum. Romanlarımın kitaplarımın getirisiyle ciddi bir gelir sağlayamıyorum tabii. Senaryolarımın sayesinde geçiniyorum.”⁶⁶⁶ Mete hayatını senaryolarla kazansa da roman yazmayı daha iyi bildiği için her zaman daha çok istemiştir.

Mete yaşadığı sosyo-kültürel ortamla özdeşim kurabilen bir Türk aydındır. Modern düşüncenin sunduğu bütün nesnelere karşı başlangıçta tereddütler geçirse de sonra tüm güçlü nesnelere iletişim kurmuştur. Böylece bu yeni dönemi anlamaya çalışmıştır. Örneğin, Mete çocukluğunda arkadaşlarıyla ailesine haber vermeden İyidere’den kaçarak Rize merkeze gider ve sinemada film seyredirdi. Kaçardı çünkü babasının bu durumu duyması son derece sakıncalıydı. Zira İyidere Nüfus Müdürü olan babası, o dönem bakımından ciddi bir makamda olmasından öte, Süleyman Hilmi Tunahan’a bağlı bir bireydi ve babasına göre sinemaya gitmek kabul edilemez bir davranış hatta günahı.⁶⁶⁷ Bu durum aslında onun gelecekte bu sanat dalında devam edecek olan yolculuğunun ilk işaretleri olarak değerlendirilebilir.

O, özdeşim nesnelere karşı bireysel ve toplumsal çözümler arayarak öncelikle meseleyi içselleştirmiştir. Görülen manzara karşısında harekete geçer. Ancak sancılı süreçler içinde kendisini bulmuştur; çünkü bu yeni nesnelere ile Batı tarzı gelişen sanat alanı bireysel ve toplumsal gerçekliği yaralamıştır. Özdeşim kurulan alanlardan darbeler

⁶⁶⁵ <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=4968>, 22.03.2016. (Kemal Sayar, Bülent Şen ve Ömer Lütfi Mete’nin aralarında bulunduğu bir açık oturum).

⁶⁶⁶ <http://www.izdiham.com/omer-lutfi-mete-yigidin-borcudur-olum/>, 18.02.2016.

⁶⁶⁷ Hayrettin Mete ile yapılan söyleşi.

ard arda yenilmektedir. Mete uzun süre darbeye maruz kalınan bu durumun bir kader olmadığı kanaatine varır ve harekete geçer. Toplumsal gerçekliği göz önünde tutarak eriyen değerlerin yeniden inşası için yazdığı senaryolarla televizyon ekranlarından milyonlara ulaşmayı başarmıştır. Böylece onun bu faaliyeti toplumda akis bulmuştur. Senaryoları en çok seyredilen televizyon programları olmuştur. Böylece o toplumsal varoluşun sanatsal dinamiklerini ortaya koymaya çalışmıştır.

Mete'nin sanat ve estetik anlayışının hem teorik hem de pratikte bir diğer veçhesini oluşturan sanat dalı şüphesiz sinemadır. Terkibî bir sanat olarak Batı'da ortaya çıkan sinemada Mete şarklı bir dil, geleneksel formları kapsayacak bir ifade dili oluşturmaya çalışır. Öyle ki hareketin yavaşlatıldığı yakın plan çekimleri, kameranın zaman zaman panoramik hareketleri, gittikçe durağanlaşan sahneler, ani patlamalar şeklinde ortaya çıkan devinimler, olarak görülür. Söz ve eylemin bambaşka şeylerde yoğunlaştığı sırada dalgın bir insanın gözleri gibi uzaklara, sade bir kır manzarasına, ya da bir anda görülüp geçilen bir yol görüntüsüne odaklanan çekimler hep onun bu yeni dil anlayışının yansımalarıdır.⁶⁶⁸

Bu arayış, yazdığı film ve dizi senaryolarında kurguladığı dünya ve sahneye sürdüğü tip ve karakterlerde de devam eder. Mete, geleneksel tahkiye (hikâye etme) geleneğinin kıssa anlatım tarzını sinemaya taşır. İster siyasi ve sosyal bir olayı, ister bireysel bir dramı konu olarak seçsin özü, geneli ve evrenseli yakalamaya çalışır. O yüzden tipler değil, prototipler oluşturmaya, kişiler üzerinden arka planlardaki süreçler ve sonuçları sorgulamaya çalışır. Kahramanları ya Gülün Bittiği Yerde'ki gibi isimlidir, ya Deli Yürek'te olduğu gibi isimlerinden çok karakterleriyle ön plana çıkarlar.⁶⁶⁹ Çizme'de olduğu gibi kendilerini ve ait oldukları dünyanın en belirgin işareti olan herhangi bir eşya ya da nesneyle belli ederler.⁶⁷⁰ Bazen de 'Aşkımızda Ölüm Var'da olduğu gibi meslekleri onları yapan şey olarak karşımıza çıkar. Kişinin mesleği ile uğraşısı dışında varlığını ifade edebileceği anlamlı hiçbir şeyi yoktur.

⁶⁶⁸ Her ne kadar Ömer Lütfi Mete sinemada senarist olarak görev alsada yönetmenlerle de sıkı bir iş birliği halindedir. Osman Sınav ve İsmail Güneşle olan beraberlikleri bu anlamda düşünülebilir. Ve burada Mete'nin zaman zaman yönetmenlerle olan ortak çalışmalarına örnektir. Burada İsmail Güneş'in Çizme filminde hem yönetmen hem de oyuncu olduğu akla gelmelidir.

⁶⁶⁹ Örneğin Deli Yürek'te Kuşçu karakteri.

⁶⁷⁰ Cami görevlisi Bilal Hoca'nın sarığı buna örnektir.

Mete, şahıslar ve olaylardan çok olgular ve süreçlerle ilgilenir. Seçtiği anlatım tarzı, tercih ettiği ifade vasıtaları, olayları sunuş biçimi seyirciyi sürekli görünenin ötesine bakmaya zorlar. Denilebilir ki Mete sinemasında dil, ifade etmek için değil, işaret etmek içindir. O bu tavrıyla adeta, “parmağıma değil, gösterdiğime” bakın der gibidir. Göstermek istediği harcı âlem olmayan dikkatimizi çeken sadelik ile naif olma özelliği ile dikkatleri üzerinde toplayan fabrikasyon olmayan insanları anlatmaktadır.

Mete'nin kahramanları sadece sarsılan insanlar değildir. Kendisini tek bir bakış açısı, tekil bir düşünme, kavrama ve yaşama tarzına mahkûm etmiş, hayat biçimini bir iman gibi benimsemiş kişilikler de senaryolarda yerlerini alırlar. Aşkımızda Ölüm Var'daki Pervin, hukuku mutlak hakem olarak gören, kanunların dünyasını adeta din haline getirmiş tek yönlü bir kişiliktir. Aynı şeyi büyük bir ilgiyle izlenen Deli Yürek dizisinin karakterleri, Ağabey, Turgay Atacan gibi karakterler için de söylemek mümkündür. Yazar onların karşısına normal olanla ahlaki olan çatışmasını sürekli yaşayan Yusuf Miroğlu karakterini, sağduyu ve erdemi temsil eden Kuşçu'yu çıkarır. Mete, bu sağduyu ve erdemi nesillere bir üretkenlik olan sanat yoluyla aktarmaktadır.

Deli Yürek gibi karakterler yazarın aynı zamanda siyasal ve sosyal meselelere ilgisinin de yansımasıdır. Zira dizideki dünya, güçlülerin, kirli ilişkilerin, perde arkasından ülke mukadderatına hükmetmenin dünyasıdır; Kanlı hesaplaşmaların, faili meçhul cinayetlerin, büyük iktisadi vurgunların ülkeyi dizayn etmek için kullandığı, “iyi adamların” kötülükler yaptığı bir dünyadır. Bu gerçekler içinde sağduyu ve erdemi sağlamak ve korumak, gerçekte zor olan budur ve Mete bunu sağlamakla kalmayıp sanatıyla bunu sürdürmeye çalışmaktadır. Televizyonlar karşısında geçirilen zamanın ölü zamanlar olduğu olduğunu değerlendirmektedir. Ona göre televizyon dizi ve filmler uyuşturucu etkisi yapmaktadır. Bunlar seyredildiğine göre vatandaşın zamanını uyuşturucu vermeden değerlendirmek arzusundadır. Onun için kendi kültürel örüntülerine bağlı yapımlar zamanı doldurma açısından kıymetlidir. Öyle ki televizyonun ürettiği kültürsüzlük modern çağda popüler kültür olarak addedilmektedir. Bu yüzden bu kültürsüzlük yerine televizyon dizilerine insanlara keçi boynuzundaki şekerin binde biri verilebileceği kanaatini taşımaktadır.

Bazı televizyon dizi ve filmlerinin subjektif ve ideolojik saplantılar taşıdığından şikâyet edilse de (Hatırla Sevgili dizisinde olduğu gibi) ona göre herkes bildiği türküyü

okumaktadır. Mete'ye göre bu tür dizilerdeki sol sahteliğini çoğunlukla sağ halkımız ödüllendirmektedir. Sözü edilen diziyi ve benzerlerini sadece sol seyretmediğine göre senaristi ve kameramanları suçlamaya kimin hakkı olabilir?

Mete'nin sanatına ilham kaynağı teşkil eden unsurlardan biri de yerel motifler ve hatıralarıdır. Yerel motiflere örnek olarak onun Mukabele Evleri adlı şiirinden bir dördlük verilebilir:

“Toplanır şimdi bir dizi ruhdaş
Nakış nakış nurlu çevre
Başlara dolanır ipekten bir telaş
Hafız abla gelmek üzere”⁶⁷¹

Yine aynı şekilde, hatıralarından şiirlerine yansıyanlara örnek olarak da ‘İlk Teravih’inden şu mısralar hatırlanabilir:

“Elim dedemin elinde o gece
Evden koptuğumuz zaman
Bir sefer sanki yücelerden yüce
Bense beklenen kahraman”⁶⁷²

Mete, Ahmet Aksoy ile yaptığı söyleşide son derece iddialı ama kendi üslubuna uygun bir tarzda “Türk sineması yoktur” diyecektir. “Hiç zahmet etmeyin, Türk sineması yoktur. İran sineması vardır, hatta Suriye sineması da vardır ama Türk sineması yoktur. Sebebi çok basit, Türkiye'de sinema yapanların yüzde doksan dokuzu dünya vatandaşıdır, Türkiye insanıyla bağlantısızdır. Onun gibi yaşamaz, onun gibi hissetmez, onu tarafsız bir gözle izlemez... Bu ülke insanının inancı ve kültürüyle bağı olmayan sanatçıların yapay eserleri genellikle içtenlikten yoksundur. Türk sineması diyebilmek için bizim öykü anlatma geleneğimizle bağlantılı bir sinema dilinden söz edebilmemiz lazımdır.”⁶⁷³ “Bu toprağın en önemli gerçeklerinden biri olan Müslümanlık hep görmezden gelinmiştir. Bu toprakların hikâyeleri anlatılmamıştır çok fazla.”⁶⁷⁴ Mete pek çok alanda olduğu gibi sanat alanında da kolektif bilince⁶⁷⁵ vurgu

⁶⁷¹ Mete, “Mukabele Evleri”, *Gölce*, 124.

⁶⁷² Mete, “İlk Teravih”, *Gölce*, 126.

⁶⁷³ Fatih Turanalp, Mart 30, 2015, <https://www.40ikindi.com/sinema/oku.php?id=1400>, , 22.03.2016.

⁶⁷⁴ <http://www.izdiham.com/omer-lutfi-mete-yigidin-borcudur-olum/>, 18.02.2016.

⁶⁷⁵ C. G. Jung, *The archetypes and the collective unconscious*. Routledge. 2014, 1-355.

yapmaktadır. Geçmişle, gelenekle, kültürle, inançla, bütün bir bilinçle hareket etmek ve sanata yansıtma ona göre sanatkarlıktır. Bu aynı zamanda üretkenliktir. Gerisi taklitten ibarettir.

Mete ‘Türk sineması yoktur’ derken Türkiye’nin adeta bir medeniyet mensubiyetinin olmadığına işaret etmektedir. Özellikle Cumhuriyet dönemi siyasi kadroların ve aydınların Türkiye’nin Türk İslam medeniyetinde kalamayacağını Batıya hızla katılması gerektiğini savunmuşlardır. Ancak Batılı olma arzusu da istenilen başarıyı gösterememiştir. Türkiye ne Türk İslam kültüründe kalmış nede Batı kültürüne girebilmiştir. Ülkenin bu kaotik kültürel yapısından dolayı Mete, yerli bir sinema dilinin olmadığını, emperyal güçlerin güdümünde çalışan yapıların olduğunu açıklamaktadır. Mete bu çıkılmaz gibi görülen tünelden ilerleyerek millî kültür bağlamında eserler vermiştir. Gençlere verdiği derslerle geleceğin sanatçılarını yetiştirmiştir. Bıkmadan, usanmadan daha iyi ürünler üretmenin gayreti içinde olmuştur. Bu uğurda engel tanımaksızın çalışmıştır. Yurt içi ve yurt dışı etkinliklere katılarak gençleri umutlandırmıştır. Bütün bu çabalar birikiminin bir yansıması olmakla birlikte, vatan ve milletin ileri gitmesi, dünya milletleri arasında birinci sınıf olmak isteğinde yatmaktadır. Diğer taraftan bu umutlu gayret, çocukluğunda zihin dünyasına kodlanan dedeleri gibi vatani korumada cesur, milleti aydınlatmada bilge olmak düşüncesinde yatmaktadır.

Mete, Deli Yürek’te Mecnun olup Leyla’sını arayan gizemli “Kuşçu”dur. Ekmek Teknesi’nde Heredot Cevdet’le birlikte müracaat edilen Nusret Baba’dır. Herkesin deli diye alay ettiği Ekmek Teknesi’ni kollayan Vefa Efendi’dir, Kurtlar Vadi’sinde milletimize sabrın mücadele etmek olduğunu anlatan Ömer Baba’dır. Aslında her yazdığı karakter ondan akisler taşır ve sinema dünyamıza kazandırdığı Kuşçu, Heredot Cevdet, Ömer Baba gibi karakterler Mete’nin kahramanlarıdır ve onları örnek bireyler olarak göstermektedir. Bu kişiler, süper egosu baskın gibi gözükse de aslında normal olandan çok erdemli, topluma uyumlu ve hayatı kolaylaştıran, ahlaklı olanı arayan, vicdanı gelişmiş kahramanlardır. Bu kahramanlar; bilinçli, farkındalığı yüksek, mantıklı, sağduyulu, dengeli ve problem çözebilen yetişkinlerdir. Mete’nin ailesindeki kahraman ve bilge ataları onun bilge, erdemli tarafını kuvvetlendirmiştir. Onun zihin dünyasındaki bu miras yarattığı kahramanlarda ve bilge karakterlerde kendini açığa çıkarır.

Mete, ilk olarak senaryo yazmaya 1986'da Mehmet Akif Ersoy'un vefatının ellinci yıldönümü nedeniyle TRT'nin kendisinden bir belgesel yazmasını istemesiyle başladığını anlatır. Sonrasında teklifler geldikçe senaryolar yazmıştır. Sinema filmleri için senaryo yazmaya daha istekli olsa da roman yazmayı hepsine tercih ettiğini birçok ortamda dile getirmiştir.⁶⁷⁶

Estetik seviyeyi belirleyen bir ölçüt olarak Mete, filmlere ayrılan bütçeyi önemser. Örnek olarak 1990'larda TGRT tarafından çekilen mütevazı bütçeli, bazı tasavvufi şahsiyetleri konu alan filmleri örnek verir. Onların bütçe bakımından TRT yapımları ile asla yarışamayacak bir imkânda olmasının kaliteye de yansıdığını ancak buna rağmen yönetmenin de çabasıyla maddi imkânların üzerinde bir şey ortaya çıktığını söyler.⁶⁷⁷ Mete bu olumsuz ve haksız şartlara rağmen sinema senaryolarına sıcak bakmaktadır. Ülkede toplumun manevi değerleri ve inançlarına saldırıda bulunan bir takım televizyon kanallarındaki dizi ve filmlerin bilinçli bir şekilde topluma servis edildiğini söylemektedir. O, bu tür yapımların en çürük yanıyla batılılaşmayı kemikleştirdiğini ifade etmektedir. Öyle ki reyting kuruluşları buna katkı sağlamaktadır. Zira bunlar birkaç bin denek üzerinden ülkede kimin ne seyrettiğini ölçen denetimsiz firmalardır ve bu şirketlerin verileri toplumu yanıltmaktadır.

Mete'nin dizi senaryoları denince ilk akla gelenlerinden biri⁶⁷⁸ Kurtlar Vadisi dizisidir. O bu senaryoya ilişkin olarak şöyle diyecektir: "Sinema filminde biraz katkım var. Bunun dışında Kurtlar Vadisi dizisinde hiç yokum;⁶⁷⁹ hiçbir aşamasında bir öneride bulunmuş değilim. Hatta ben bu can dostlarımdan, Türkiye'de sanal bir derin devlet ürettikleri için biraz şikâyetçiydim de. Niye? Çünkü bence Türkiye'nin derin devleti yoktur. Dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti devlet olmaktan çıkmıştır. Bağımsızlık sistemi olmayan bir sisteme devlet demiyorum ben".⁶⁸⁰

⁶⁷⁶ <http://www.izdiham.com/omer-lutfi-mete-yigidin-borcudur-olum/>, 18.02.2016.

⁶⁷⁷ <http://www.izdiham.com/omer-lutfi-mete-yigidin-borcudur-olum/>, 18.02.2016.

⁶⁷⁸ İlk 10 bölüm kadar kısmın senaryosunun yazımına Mete katkıda bulunmuştur.

⁶⁷⁹ Onun bu ifadeleri beğenilen diziyeye karşı mütevazı bir tutum seçilemesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Mete, yaptığı pek çok şeyin reklamını yapmamıştır. Ömer Lütfi Mete'yi yakından tanıyan dostu Mehdi Çetinbaş bu durumu şöyle ifade etmektedir. "Kurtlar Vadisi dizisinin ilk başlangıcından vefat edinceye kadar senaryoda adı geçmese de senaryonun son kontrol makamı idi. Oradaki Ömer Baba karakteri de kendi adıyla da olsa diziyeye koyduğu bir karakterdi." <http://www.on5yirmi5.com/haber/kultur-sanat/yazarlar/141242/omer-abi-59-yillik-omre-100-yillik-omru-sigirdi.html>

⁶⁸⁰ <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=4968>, 22.03.2016. (Kemal Sayar, Bülent Şen ve Ömer Lütfi Mete'nin aralarında bulunduğu bir açık oturum).

Mete televizyon dizilerindeki problemi şöyle dile getirecektir: “Nihayet televizyondaki görüntü marazî bir görüntüdür. Eksiktir, düşüktür, sorunludur. Çünkü bir haftada 80 sayfalık bir metin oluşturacaksınız ve bunu seyredilebilir bir ürün olarak yetiştireceksiniz. Çok hızlı yazıyorum, çok hızlı üretilip düşünüyorum, hatta bu piyasadakilerin belki en hızlısıyım. Ama bu hızda yüksek bir kalite tutturmak mümkün değil. Burada akıl her şeyi kontrol etmeye yetişecek zamanı bulamaz.”⁶⁸¹ Mete sanatında sağduyu ve erdemi işlerken bir taraftan da siyasi ve toplumsal meselelere değinir.

Onun yazdığı en özgün senaryolardan biri de kendi yaşadığı 12 Eylül 1980 öncesini anlatan senaryodur. ‘Gülün Bittiği Yer’ 12 Eylül dönemini eleştiren bir dönem filmidir.⁶⁸² Mete bu filmde şiddet kültürünü sorgulamaktadır. Şiddetin bireysel ve toplumsal yapıda açtığı psikolojik travmaları sinema diliyle anlatmıştır. Bundan dolayı o, bu filmi, türünde Türk sinema tarihi açısından bir milat olarak görmektedir. *The İmam* filmine getirilen eleştirilere ilişkin ise kısmen yaptığı hataları kabul eden yani bir şekilde kendini eleştiren Mete,⁶⁸³ “bu, bana, ana hatlarıyla ısmarlanmış bir öykünün senaryosuydu. ‘Hayal gücümü kiralarak’ bu çalışmayı yaptım. Tamamen özgür şartlarda bir hikâye geliştirmem söz konusu değildi. Ancak, filme yönelik eleştirilerin filmde çok daha iyi olduğunu söyleyemem” demektedir. Burada Mete’nin senaryosundaki zaafları bildiği ve olumsuz yönlerin kendisinden çok üretildiği şartlarda aranması gerektiği tavrı görülmektedir. “Ben bir hikâye anlatacaksam, ille de dünya görüşümü yansıtacağım diye bir gayret içinde olmam. Anlattığım hikâyenin yeni bir şey söylemesini dert edinirim. Benim gibi düşünenlere değil, herkese söyleyecek sözümün olmasını isterim.”⁶⁸⁴ O, *The Imam* gibi çekilen dizi ve filmlerde dini, milli, manevi değerlerin ve karakterlerin boy göstermelerini halkın inançlarına saygılı senarist, yönetmen ve yapımcıların bu sanat alanında başarılı olmalarında bulmaktadır.

Konya Büyükşehir Belediyesi’nin katkılarıyla bir Mevlâna filmi yapılması kararı alınmıştır. Senarist olarak da Mete bunu başarabilecek kişi seçilmiştir. O bu görevi severek kabul etmiştir ve senaryo için Konya’ya gitmiştir. Ona göre Mevlâna için

⁶⁸¹ <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=4968>, 22.03.2016. (Kemal Sayar, Bülent Şen ve Ömer Lütfi Mete’nin aralarında bulunduğu bir açık oturum).

⁶⁸² Bu filmi, dönemin kendine özgü şartlarında ‘doğal olarak’ yasaklanmıştır.

⁶⁸³ Eşinin editörlüğünü yaptığı kitabın önsözünde Erikson için sarf ettiği ifadeler, cesaret bakımından ve bir yönüyle Ömer Lütfi Mete’yi anlatır gibidir. Hiçbir sayfa onun çizgilerinden, ünlemlerinden ve notlarından kurtulamamıştı. Ancak bir sanatçı bu kadar cesur ve açık sözlü olabilirdi., *8 Evre*, 18.

⁶⁸⁴ <http://www.izdiham.com/omer-lutfi-mete-yigidin-borcudur-olum/>, 18.02.2016.

yazılacak senaryo bütün dünya tarafından seyredilecek bir senaryo olmalıdır. Bu senaryo Süleymaniye Camii gibi asırlara hitap edecek estetik yapıda olmalıdır. Mete senaryo yazımına öncelikle kendinin de bir derviş olmasıyla aşksız olmayacağı kanaatini taşımaktadır. Onun için öncelikle Mevlâna müzesi etrafında bir aya yakın dolaşır ve Mevlana'nın himmetini talep eder. Sonra Mevlana'nın hoşlanacağı bir senaryo çalışmasına koyulur. Senaryonun bir kısmı yazılır, ilgili taraflar bir araya gelir fakat senaryo mali külfetinden dolayı asla çekim aşamasına gelemez ve bu şekliyle kalır.

Onun ilk romanı 1978 yılında kaleme aldığı *Balonya Tüneli*'dir. Mete'nin bu eseri 1970'li yılların devlet idaresinde gördüğü anlaşılmaz, vurdumduymaz, başıbozukluğu ironik ve simgesel, hicivli kara mizah bir bakışla açıklar. Karışıklıklar içindeki hayali bir ülkenin kalbine açılan bir tünelde bürokrasiyi, politik duruşu anlatır. Komünizmin çağ dışı kalmış kavramlarını eleştirmekte ve dalkavukluğun sınır tanımazlığını göstermektedir.⁶⁸⁵ Mete'nin "*Balonya Tüneli*" müthiş hayal gücü ve kıvrak bir zekânın yansımasıdır. Ütopik bir devletin kendini güçlü zanneden başbakanın çevresindeki bürokratik yalakaların hikâyesi anlatılır.

Birçok alanda kalem oynatan Mete'nin senaryolarında hemen hiç ele almadığı konulardan biri korku tarzı eserlerdir. O kendisi ile yapılan bir röportajda bu hususta şöyle diyecektir: "Yönetmen ve senaryocular, Türkiye'de sinemanın pek denenmemiş alanlarına girmek istemişlerdir. Belki böyle konuların daha cazip olabileceğini düşünmüşlerdir. Bunların pek başarılı çalışmalar olduğunu da söylemek zordur. Esasen Türk insanının korkutulmaktan hoşlanacağını da sanmam. Bu tarzın çok kaliteli yabancı örnekleri de Türkiye'de pek fazla rağbet görmüş değildir."⁶⁸⁶

Mete'nin senaryolarında çok sayıda ilham kaynağı aranabilir. Bunlar arasında en etkin ilham kaynağının bizzat Kur'an-ı Kerim olduğu görülecektir. O, Kur'an'a kurtuluş kaynağı olarak bakmıştır. Bu kaynağın olaylara yaklaşım biçimi Mete'nin de kendi dönemindeki sosyal olaylar ve bireylerin ruhsal durumunu betimlemesinde etkili olmuştur. Bu durum Mete'nin senaryolarında açıkça görülmektedir. O, şöyle diyecektir: Âdem ve Şeytan'ın yaptıkları birer muhalefet eylemi örneği olmakla beraber, aynı

⁶⁸⁵ Susan Sontag'ın "Ölüm Tüneli", Michael Crichton'un "Zaman Tüneli", Bedii Faik Akın'ın "Tanya Dudu", Hüseyin Nihal Atsız'ın "Dalkavuklar Gecesi" gibi.

⁶⁸⁶ Fethi Çağıl, "Türkiye'ye yönelik Haçlı Seferleri hiç bitmemiştir", *Moral Dünyası*, Temmuz 2008.

zamanda başlangıçtaki akitlerine aykırı davranmışlardır ve onun için cezalandırılmışlardır. Kaldı ki Âdem af dilediği için bağışlanmış sonra da Peygamberlik makamına yükseltilmiştir. Gerçi bu noktadan hareketle “Böylece muhalif tutum, beşerî makamların en yücesiyle ödüllendirilmiştir” anlamında bir hüküm çıkarmak ileri gitmek olacaktır. Ancak İlahi senaryonun bu şekilde gelişmiş bulunmasının, çok zengin çağrışımlar ve ilhamlar uyandırması doğal, hatta zorunlu değil midir? Bu ilahi öyküler üzerinde düşünerek en azından ‘muhalefet kültürü’ için çerçeve ve sınır belirleme bakımından ipuçları arayabiliriz.⁶⁸⁷ İlahi senaryodan hareketle evrende var olan iyi kötü, doğru yanlış, güzel çirkin gibi karşıtlı olgulara bakarak kendi senaryolarını oluşturmuştur. Mete'nin senaryolarında kahramanlar hep iyiyi yapar, yanlışla düşmez. Çünkü ilahi davette hep iyiye davet vardır. Yanlışlıklar, kötülükler gösterilir ancak davet hep iyiyedir, doğrudur, hakkadır.

Mete'nin senaryolarında, toplumsal bozulma ve yozlaşmalara rağmen onun ifadesiyle, Bütün saldırılara rağmen hâlâ en özgün yapımız ailedir”. Ancak işte tam da bu sebepten dolayı, düşman yıkıp geçtiği onca engelden sonra gelip son muhkem kaleimize dayanmıştır: Nüfus, ordu ve kıymetli coğrafyamız ile birlikte tehlike altında olan başka bir şeyimiz daha var şimdilerde ‘gıda açısından kendi kendimize yeterliliğimiz’. Aile o yıkılırsa ordunun Mehmetçik kaynağı da tükenmiş olacaktır.⁶⁸⁸

Burada Mete’ son kaleye gelen hücumun kaynağını açıkça ifade etmektedir: “Hiç şüphem yok, Türkiye için bugün artık en büyük tehdit, aile kaleimizi darmadağın edenlerdir. Bu tehdidin tankları ve füzeleri de televizyonlarımızdır.” Mete, ihanetin kaynağını göstermekte ancak her şeye rağmen yine de sonuna mülkiyet zamiri eklemek suretiyle “televizyonlarımızdır” demektedir. Yani bizim. Yine de ıslaha bir şans tanıyan bir ifadedir bu.

Ömer Lütfi çocukluğunda engin mavi denizi seyrederek, gökyüzünü temaşaya dalar hayaller kurardı.⁶⁸⁹ İşte bu hayallerdir ki zamanla senaryolara dönüşmüş ve Mete'nin kurmak istediği toplum ve ulaşmak istediği insan-ı kâmil tipine katkı sunmuştur. Asrın idrakine kendi öz varlığımızdan çıkan değerleri sunamazsak başkalarının sunumları ile asrı anlamak konumunda kalır. Mete kendini bir Türk aydını görerek bu

⁶⁸⁷ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 167.

⁶⁸⁸ Mete Komploları bağlamında çok defa ele adlıği konulardan biri de budur.

⁶⁸⁹ Ayşe Hacıosmanoğlu ile yapılan görüşme.

yabancılaşmaya tepki koyar ve bunun önüne geçmek için var gücüyle çalışır. Mete için gerçek ben, ya da olgun kişilik inancıyla, geçmişle, sosyal ve siyasi meselelere duyarlıkla, insanların daha iyiye ve huzura ulaşmasını sağlamaktır. Bunu da sanatla gerçekleştirmek ister. Zira kendi içinde gerçekleştirilmeyen bir huzuru başkalarına yansıtmak mümkün değildir.

Mete Batıcı sömürgeci zihniyete karşı ruh köklerini sağlam ve diri tutarak sanatsal yapıtlarıyla ülkenin yerli diriliş mekanizmasını harekete geçirmeye çalışmıştır. Şüphesiz bu zor bir yolculuktur. Ancak onun pes etmeye hiç niyeti yoktur. Ülkeyi ahlak merkezli ayağa kaldırmak en büyük hedefidir. Ona göre bu hedefin en önemli ayaklarından biri olarak sanat, ülkenin küllerinden yeniden doğmasının itici gücü olacaktır. Batılı hegemonik güçlerin kapitalle maskeleyiği dinamiklere karşı Mete, güvendiği gençlerle Türk milletinin medeniyet dinamikleri harekete geçirilerek hedefe ulaşmayı amaçlamıştır. Zira yaşadığı sosyokültürel derinlik bu ihtiyacı karşılayacak niteliktedir. Eğitilmiş, özgüveni yüksek gençlerle düşünce, kültür, sanat etkinlikleriyle toplum üzerindeki hipnotik uyku haline son verilecektir. Tecrübelerinin yansıması olarak özellikle KOCAV, Pana Film ve Bilim Sanat Vakfı'nda gençlere verdiği derslerle bu kanaata sahip olmuştur. Bu faaliyetlerle toplumun gönül dünyasına girerek köklerine susamış gönüllerde diriliş mustusu oluşturmuştur. Bireysel çıkar gözetmeden bütün etkinlikleri vatan ve milletin esaret zincirinden kurtuluşu içindir. Kurtuluş hareketinin eğitimden geçtiğini ruh dünyasına kazıyan ailesinin teşviki hala zihinsel süreçlerinde yansımaktadır. Zira mankurtluktan kurtuluşun tek yolu da çocuklukta zihinsel süreçlerine kazınan sorgulama ruhunda yatmaktadır.

3.6.5. Müzik

Müzik insanın duygu ve düşüncelerini ses tonlarıyla ifade etmektir. Ses tonları aynı zamanda insanın ruh hallerini yansıtır. İnsanın duygu ve düşünceleri müzikle ortaya konur. Mete üretkenlik dönemi müzik bağlamında yaşanan yabancılaşma ve farklılaşma duygularını erken çocukluk dönemindeki hatıralarında bulmak mümkündür. Çocukluğun geçtiği ortamda belleğe işlenen her melodi zihinde değişimler meydana getirir. Burada önceki yaşam biçimi ile yeni yaşam şekli arasında bireye eşlik eden duygular sınıflandırılır. Gelen her yeni ile zihin kendini bilgisayar güncellemesinde olduğu gibi yeniler. Çocuk zihninde bu yenileme büyük etki gösterir ancak zamanla

gelişen bu yeni yapı yaş ilerledikçe sabitlenir. İleri zamanlarda farklı kayıtlar olduğunda müsaade ettiği ölçüde değişimler meydana gelir.

Mete'nin çocukluğunda yaşadığı müzik algısı sosyal ve kültürel birliği yansıtmaya duyduğu onun kişiliğinde ana unsur olmuştur. Öyle ki kendinin de hoşlandığı bu ana unsurların çocuklara kazandırılmasını istemektedir. Onun türkünün ders olarak okutulmasını istemesinin arkasından kendi öz kültürünü beğenme onunla gurur duymaya yatmaktadır. Zira bu öneri kendi içinde yaşayıp ve dış dünyaya hissettirdiği güçlü kişiliğin göstergesidir. Bunun yanı sıra çocukluk döneminde çoğu kere bedel ödemediği ihtiyaçlar karşılanır ve çocuklar mutlu olur. Hâlbuki yetişkinlik döneminde bu mutlu çocukluğa özlem ve hasret duyulur. İleri yaşlarda hayat zorluklarıyla yorgun düşen bireyler çocuklukta o mutlu günlerini ararlar. Çocukluk döneminde türküler aracılığıyla kazandırılan duygular yetişkin dönemde karşılarına çıkacak olaylar ve bunların yansıması olan duyguları tanımları ve bu duygularla baş etmelerinde anlamlı bir araç olabilir. Mete'nin türkü arzulanması böylesi bir özlemin yansıması olabilir. Bir Karadenizli olarak Mete'nin yolda arabada Karadeniz türküleri dinlediği görülür. Ancak o çoğunlukla sanat müziğine ilgi duymaktadır.

Dostlarının ifade ettiğine göre Ömer Lütfi Mete'nin çalabildiği herhangi bir enstrüman yoktur.⁶⁹⁰ Ancak fırsatını bulduğunda müzik dinlerdi. Öyle ki müziğin özellikle sanat musikisi ve türkü türünde başarılı bulunduğu örneklerini zaman zaman mırıldandığı olurdu. Gazeteci Yazar Şeref Oğuz'un şu sözleri Mete'nin müzikle olan ilgisi bakımından önemlidir: “Ömer müzikte iyi bir dinleyici olduğu için müzik üzerine çok sohbet ederdik. Bu konuda farklı birikimlerimiz vardı. Fikirlerimizi birbirimizle değiş tokuş yapardık.”⁶⁹¹

Mete'nin Şeref Oğuz'a ithaf ettiği Zincir Besteler şiirinden birkaç mısra onun müziğe olan vukufiyetini açıkça ortaya koymaktadır:

“Gül ruhu beni çayım
Saba kesilirim çaldığım tamburda
Hem mahpusum burdayım
Hem eserim İsfahan'da, Nişabur'da”⁶⁹²

⁶⁹⁰ Hayrettin Mete ile yapılan söyleşi.

⁶⁹¹ Şeref Oğuz ile yapılan söyleşi.

⁶⁹² Mete, “Zincir Besteler”, *Gölce*, 45.

Sanatın hemen her alanına ilgi duyan Mete, bu alanlarla ilgili olarak belli bir düzeyde söz söyleme birikimine de sahiptir. Mete'nin, "Klasikler hakkındaki kaba malumatım ve zevk alış derecem hariç, günümüz Batı müziğinin herhangi bir türüne dair en küçük bir bilgi ve ilgi sahibi olmadığım"⁶⁹³ ifadesi ile müzik ilgi ve bilgisinin sınırlarını çizmektedir. Bir sanat türü olarak, birçok nezih şahsiyetin hayatının bir aşamasında, icra veya iyi bir dinleyici şeklinde de olsa bir şekilde müzikle ilgilendiği görülmektedir.⁶⁹⁴

Mete müziğimize yapılan ihaneti şöyle dile getirecektir: "Özellikle yeni neslin kulaklarını kurtarmamız lazım. Bizi kulaklarımızdan vura vura yıktılar. Her bir türkümüz aslında birer film, birer destandır. Genel ahlak ölçütleri içerisinde bazı aykırı sözler içeren türkülerimiz olmakla beraber, bunları ayıkladığımız zaman ortaya çocuklarımızın kültürümüzü en kestirme yoldan kavrayabilecekleri ve terbiyelerini geliştirecekleri bir numaralı eğitim aracı olarak türkü dersi çıkıyor. Bunu beşinci sınıfa kadar dahi öğrenebilirler" demek suretiyle yeni kuşaklara verilecek önemli bir kültür unsuru olarak türkülerini önermektedir.⁶⁹⁵ Bireylerin ergenliğe geçiş psikolojilerinde bilinç dışında özellikle çocukluk evresinde önemli kişilerin imajları etkin bir şekilde gence çekici gelir. Gençlik evresinde ise cazibe merkezi, dış dünyada idealize edilen başka nesnelere çevrilir. Örneğin Gülce'de Leyla bahsinde konu edindiği 'Sarı Gül' de bunlardan biri olabilir.

"Sarı Gül

Sarı gül gitarlı kız

Sarı gül yanık teranem

Rize'nin havaları acemaşiran

Sarı gül can efsanem"⁶⁹⁶

Mete gençliğindeki özlemini, yarım kalmış aşkını, yaşamını, geçmişte kalışını sorgularken müzik aşinalığını ve enstrümanlara olan yatkınlığını da açıklamaktadır. Burada Mete'nin gençliğinde idealize edilen dış cazibe merkezlerinin biri de sınıftaki kız arkadaşıdır. Bu cazibe merkezinin duygusal yansımaları da kız arkadaşına yaktığı

⁶⁹³ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 15.

⁶⁹⁴ Erik H. Erikson, *Young Man Luther a Study in Psychoanalysis and History*, 79.

⁶⁹⁵ <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=4968>, 22.03.2016. (Kemal Sayar, Bülent Şen ve Ömer Lütfi Mete'nin aralarında bulunduğu bir açık oturum).

⁶⁹⁶ Mete, "Sarı Gül", *Gülce*, 16.

türkülerdir. Ergenlik dönemi bu aşkın idealleştirilmiş bir rüyası gibidir. Mete, “Türkü” dersinin bakanlık tarafından ilkokulda olmasını istemesi her gencin doğasına özgü rüyanın gerçekleştirilmesi olabilir. Bir başka ifade ile psikososyal gelişimde duygusal içeriğin efsanesini yaşatmaya yönelik başarılı bir arzu olabilir. Aynı zamanda bu durum yalıtılmışlığa karşı yakınlığa vurgu yapmaktadır.

Gelecek nesillere bir kültürel aktarım olarak türkü, geçmişten günümüze kurulan bir köprüdür. Mete geçmişin ister mutluluk isterse hüznün formatında olsun Millî kültür öğretilerinin yeni nesillere aktarımını bir görev olarak addetmiştir. Müzik seçiminde aile, eğitim ve kültürel faktörler etkindir. Aslında bu etkiler müzik zevkini belirlemektedir. Diğer taraftan müzik salt bir düşünce aktarma biçimi olmaktan çok soyut kalan bir etkinliktir. Bu anlamda düşünüldüğünde müzik bireyler için bilinçaltına ve duyguya yönelik süreçleri anlatan soyut bir sanat dalı olarak nitelendirilebilir.⁶⁹⁷

Mete'nin türküde yerlilik vurgusu yapması kültürel faktörlerin yaşamasını istemesindedir. Aynı şekilde müzik eserinin meydana getirdiği duygu ve ses tonu bu toprağın bilinçaltını, ruh dünyasını yansıtmaktadır. Ona göre bizim ruh halimizi yansıtan bizim türkülerimizdir. Kültürel değerleri biz kalarak destansı türkülerini yeni nesillere transfer etmek arzusundadır. Modernist deneyimlere açık, yenilikleri seven, entelektüel bir kişi olarak Mete, bizi biz yapan kültürel yapıların estetik boyutuyla yaşanmasından yanadır. Bu durum onun bir Karadenizli olarak sevdiği bir sanat olan şiiri yine sevdiği bir çalgı aleti ile süslemesinden anlaşılmaktadır:

“Bir yaz donanması kuşatıp çevremi
Gözlerin gözlerimi tuttuğu zaman
Tayfun tutkular zorlarken penceremi
Kör şeytan aklımı uyuttuğu zaman
Gönlümün uçurumlar açan depremi
Yüksek korkularımı yuttuğu zaman
Sırat'ta titretir beni bir kemeççe
Vahşi, kıvrak ve ince delice, zırdelice
Sırat'ta titretir beni bir kemeççe

⁶⁹⁷ *Nesne psikolojisi dergisi* (NPD) 2014, 2(3), 45, Mert Karabey İle Müzik Psikoloji Üzerine, www.nesnedergisi.com, 22.03.2016.

Ha uşak ha Ha uşak ha”⁶⁹⁸

Yine Ömer Lütfi Mete ve müzik dendiğinde unutulmaması gerekenler arasında yer alan ve sözleri ona ait olan ‘gülün bittiği yer’ adlı beste yer almaktadır.⁶⁹⁹Senaristliğini Mete’nin yaptığı ‘Gülün Bittiği Yer’ adlı filmle aynı adı taşıyan onun Gülce’deki şiiri Halûk Levent tarafından bestelenmiştir. Şarkının sözleri şöyledir:

“Sana gelemem gülüm gelemem
Sıyrılamam artık izlerinden
Doğrulamam gülüm yürüyemem
Paletler geçiyor dizlerimden
Sana gelemem gülüm gelemem gelemem
Düşlerin olurum düşmanın olurum gelemem
Gülün bittiği yerde içerdeyim
İşkenceler perde perde ne hallerdeyim
Sana gelemem gülüm gelemem
Sarpa sardım kendi izlerimden
Kement atsam yine çekilemem
Çivilendim gülüm gözlerimden
Sana gelemem gülüm gelemem gelemem
Düşlerin olurum düşmanın olurum gelemem
Gülün bittiği yerde içerdeyim
İşkenceler perde perde ne hallerdeyim”⁷⁰⁰

3.6.6. Mizah

Şüphesiz mizah, Mete’nin eserlerinden bir kısmının vazgeçilmezidir. Aynı zamanda mizah, Mete’nin geniş anlamda hem medya hem de çevresindekilerle olan konuşmalarında sözünün etki gücünü artırmak için kullandığı unsurlardan biridir.

⁶⁹⁸ Mete, “Kemençe”, *Gülce*, 20.

⁶⁹⁹ 1998 yılında İsmail Güneş yönetmenliğinde çekilen ‘Gülün Bittiği Yer’ adlı sinema filmi ile aynı adı taşımaktadır. Mete bu filmde 12 Eylül 1980 ihtilalin de ülkücü gençliğe yapılanları anlatır.

⁷⁰⁰ Mete, “Gülün Bittiği Yer”, *Gülce*, 30.

Mete'nin eğitimde de mizahı kullandığına şahit olmaktadır. Bir defasında ailesi ile birlikte Çanakkale Şehitlerini ziyarete giderken yolda arabada çocuklarının Batı müziği dinlediğini görür ve onlara bir şey demez. Sonra mezarlıklara varınca, Türk şehitliklerini göstererek bunlar bizimkiler, yabancı askerlerin mezarlarını göstererek de bunlar da sizinkiler diye espri yapar.⁷⁰¹

Ömer Lütfü Mete, şiirinde sufi olduğu kadar, hicivcidir de:

“Gidene söven
Geleni öven
Garibi döven
Güçlüyü seven
Bu çağın düzeni
Olmaz olsun
Alçağın düzeni”⁷⁰²

O bir defasında şöyle diyecektir: “Ayrıca; çalışmamın belki hafiften alaycı ama derinden sızı veren bir boyutu bulunduğunu düşünüyorum, bunu istiyordum.”⁷⁰³

Mete'nin, ilk baskını 1978 yılında yaptığı “Eşekler Kitap Okumaz” adlı eseri, bir yönüyle anlatmak istediğini ağır bir dille vurgulayarak zihinlere seslenirken, bir yönüyle de mizaha sığındığını görmekteyiz. Zira mizah dergilerinin, fıkra ve hikâyelerin önemli kahramanlarından birinin de eşek olduğu bilinmektedir.

1980’li yıllarda çalıştığı Tercüman Gazetesi’nde, çalışanların kendisinden ısrarla kravat takmasını istemesi sonucunda yaşadıklarını mizahi bir üslupla şöyle anlatır:

“Hayrola Hoca?.. Seni eskiden hiç kravatlı görmemiştim.”

“Doğrudur.”

“Şimdi ne oldu?”

“Haysiyetimi ve ayakkabılarımı korumak için kravat takıyorum artık.”

“Ne ilgisi var?”

“Kravatım varken en kaba adam bile bana nazik davranıyor.”⁷⁰⁴

⁷⁰¹ Ali Buhara Mete ile yapılan görüşme.

⁷⁰² Mete, “Olmaz olsun”, *Gölce*, 64.

⁷⁰³ Mete, *Allah'sız Müslümanlık*, 13.

Yine Mete, hemen her evde olabilecek eşler arasındaki hoş tartışmaları kendine özgü mizahıyla anlatır: “İşten artmaz, dıştan artar” atasözünü ben şöyle özelleştirmiştim; “Adam dıştan artmaz, eşten artar.”⁷⁰⁵ Küçükken babam beni teşvik için hep “Ceketimi satıp seni okutacağım” derdi, ama iş başa düşünce küçük bir farklılık doğdu: Ceket satıp okutturmak yerine ceket dikmesini öğretilirip okutmak formülü ile karşı karşıya idim. Akşamları okuldan dönünce bir iki saat bir akrabamın terzi dükkânında çalışıyor, sonra gidip derslerime bakıyordum. Tatil günlerim de dükkânda geçiyordu.”⁷⁰⁶

Mete'nin yazılarındaki mizahi üsluba en güzel örneklerden biri de onun Türkiye'deki yabancı ajanları anlattığı yazısında kullandığı benzetmedir: “Fert başına en çok yabancı ajan ağırlayan ülkeyiz. Ama yerli hain avından fırsat bulup onları yan gözle dahi izleyemiyoruz. Sanki sadece tatillerini geçirmek için ülkemizi seçmişler. Sonra da buraya bayılıp tatillerini uzatmışlar.”⁷⁰⁷

Mete'nin bireysel ve toplumsal ortamdaki gerilimle başa çıkmada kullandığı farklı yöntemlerden biri de mizahtır. O gerginliğin azalmasında gerekeni yaptıktan sonra tevekküle sarılmıştır. Allah var gam yok anlayışıyla durulmuştur. Bunun yanında bir derviş olmasıyla var olanı ilahi senaryonun bir cilvesi göyerek yaratana teslim olmuştur. Böylece manevi boyutta huzur bulmuştur.

Ayrıca mizaha müracaat ederek insanı geren gerilim ve kaygı yoğunluğundan normalleşmeye çalışmıştır. O, mizah ögesinin komikliğinin az ya da çok olması durumuna bakmaksızın gülme, kahkaha veya tebessümle gerginliğin azaltılmasına çalışmıştır. Mete insanların açıkça konuşmaktan kaçındıkları pek çok konuyu mizah yoluyla sunabileceklerini ve ister bireysel isterse toplumsal gerilim alanlarında mizahın, gerginlik ve kaygıyı azaltabileceğini düşünmektedir. Öfkeli ve saldırgan dürtülerin azaltılmasında mizah, sırası geldiğinde bir espri ve kahkaha gerginlikle başa çıkmada bir yöntem olarak kullanılabilir.⁷⁰⁸ Mete vatani koruma ve milletin ihtiyaçlarını karşılama bağlamında ve toplumda eksikliğini hissettiği alanlarda üretkenliğini

⁷⁰⁴ Mete, *Basılı Yakıt*, 26.

⁷⁰⁵ Mete, *Basılı Yakıt*, 28.

⁷⁰⁶ Mete, *Basılı Yakıt*, 34.

⁷⁰⁷ Mete, *Derin Manifesto*, 47.

⁷⁰⁸ Hikmet Yazıcı, “Bektaşî Fıkralarının Mizah Anlayışı ve İşlevi Bağlamında Bireysel ve Toplumsal Ruh Sağlığı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Gazi Kitabevi, Bahar 2013, sayı 65, (295), 281-295.

kullanarak çözüm aramıştır. Bu üretkenlikte o, şiddete başvurmadan mizah ile gerilim oluşturan sosyal, siyasal hatta dini alandaki gerilimi, biriken enerjiyi uygun mizahi senaryolarla akıtabilmiştir. Gerilimi azaltma becerileriyle donatılmış senaryo kahramanları toplumsal, siyasal ve dini sorunlarla gerilen insanları rahatlatmak için mizahı bir yöntem olarak kullanılmışlardır. Örneğin; Balonya Tüneli'nde devlet yönetimindeki yanlışları roman formatında bir kara mizahla sunarken yönetimdeki boşlukları göstererek devlet elden gidiyor kaygısını mizahi anlatımla çözüme kavuşturmaya çalışmaktadır. Buna benzer durumları İtfaiye Yakıyor eserinde de görmek mümkündür. Ayrıca Tırvana adlı senaryo tamamıyla mizah içerikli toplumsal çözümler sunmaktadır. Yine Çizme adlı senaryosunda Mete dini içerikli gergin enerji birikimini umut ve mizaha müracaat ederek enerji aktarımını şiddete başvurmadan çözüme kavuşturur. Çocukluğunda enerjilerini boşaltmak için ailelerinden habersiz arkadaşlarıyla Rize'de sinemaya giderek rahatlamaları da onun böyle bir sanat alanında yer almasında etkili bir faktör olarak düşünülebilir.

Bütün bu yaklaşım biçimleri onun çocukluğunda babasından gördüğü sabırla, yıkmadan, dökmeden ve kararlı bir şekilde her meselenin bir çözümü vardır anlayışının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

3.6.7. Mimari

Geleneksel insan kendisini Tanrı'ya kul olarak görürken modern insan rakip olarak görür. Modern Batı dünyası Nietzsche'nin, "Tanrı öldü"⁷⁰⁹ ifadesiyle kutsal olan karşısında kendi zaferini ilan eder, sonra da Tanrı'nın yerine insanı koyar. Bu insan son tahlilde Batılı insandır. Artık Tanrı'ya adanan abidelerin, tevazu göstergesi yatay binaların yerini kendisinde tanrılık vehmeden insanın yaptığı güç ve azamet göstergeli gökdelenler almıştır. "Gökdelen" tabiri Babil kulesinin⁷¹⁰ modern lisanlardaki tercümesi gibidir. Zira kuleyi yapanlar gökyüzüne, Tanrı'nın katına ulaşabileceklerine inanacak kadar büyük bir güç vehmetmişlerdir.⁷¹¹ Öyle ki gökdelenler için bugünün modern Babil kuleleri denilir. Bu yapılar adanma fikri ve hissini hiç olmadığı fonksiyonellik ve ihtişam göstergesi kibir abideleri gibi durmaktadır.

⁷⁰⁹ Martin Heidegger, *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, (Çev.: Levent Özşar), Asa Kitabevi, Bursa 2001, 16-17.

⁷¹⁰ Sargon Erdem, "Bâbil", *DİA*, İstanbul 1991, IV, 392-395.

⁷¹¹ Turgut Cansever, *Ev ve Şehir*, İnsan yay., İstanbul 1994, 220-222.

Mete'nin de taraf olduğu yatay mimari tarz, kadim şarkın birkaç açıdan vazgeçilmezleri arasındadır: Bunlardan birincisi tevazudur. Zira bu mimari tarzda yükseklik ve yücelik Allah'a mahsustur. O yüzden İslam düşüncesi insan için "Arzî" tabirini kullanırken, kutsal olan için "semavi" tabirini kullanmıştır. Arzî olanın semavi olana ulaşması kibir ve aksiyonla değil, teslimiyet ve rızayla mümkündür. Böylesi bir yöneliş Allah'a meydan okumakla değil, teslim olmak ve kulluk etmekle mümkündür. Mete yatay mimaride sadece bir form değil, metafiziksel bir tavır da bulur.

İkincisi yatay mimari, sadece insan-Allah ilişkisinde değil, insan-tabiat ve insan-insan ilişkisinde de etkilidir. Öyle ki bu anlayıştaki insan kendisini tabiatın bir parçası olarak kabul eder ve onunla uyumlu yaşamayı kendine şiar edinir.⁷¹² Oysa modern insan kendisini tabiatın efendisi olarak görür ve ona hükmetme yoluna gider. Bu da tabiatı, "insanın lehine, fakat tabiatın aleyhine dönüştürme" gibi paradoksal bir ifadeyle dışa vurulan bir yıkıma yol açar. Bu hâkimiyet uzun vadede kendisini hâkim güç olarak gören insanın da aleyhinde gerçekleşir.⁷¹³ Tabiata hükmetme tutkusu bir zaman sonra onun bir parçası olan insana hükmetmeye de dönüşür. Diğer insan ilişkileri de insan aleyhine bozularak devam eder, bu bağlamda Mete her boyutta iyi insan olmanın gereğini ortaya koyar. Zira o, çocukluğunda bilinçaltına kaydedilmiş her daim dürüst olma düsturunu hatırlar. Bundan dolayı bütün ilişki biçimlerinde iyi insan olma onun en önemli özelliklerinden biri olarak yansır.

Üçüncü olarak Mete'nin, mimari düşüncesinde önemli saydığı unsurlardan biri de boşluk algısıdır.⁷¹⁴ Modern mimaride insanî işlevselliğin en aza indirdiği boşluk geleneksel İslam mimarisinde tevhide bir unsur⁷¹⁵ olarak en belirgin şekilde kubbe tasarımında ortaya çıkar. O, böylesi bir yaklaşımla şişirilmiş egoların basmakalıp sloganların esiri olmadan milletine hakikati anlatmayı vazife görmüştür. Yapılanları tarafsız bir gözle açıklamaya çalışırken kendini de sorgulamalardan azade tutmamıştır. Böylece bir aydın sorumluluğunda toplum vicdanı olarak gerçekliği ortaya koymayı başarmıştır. Bu bağlama örnek olarak İstanbul'un fethi kutlamaları gösterilebilir. Fetih törenleri kapsamında yıkılan ve tahrip edilen tarihe karşı isyan etmektedir. "Bir de 29 Mayıs'ı hak etmeyenler? Birkaç İstanbul tutkunu sanat ve imar insanı hariç; Vatan,

⁷¹² Turan Koç, *İslam Estetiği*, İSAM yay., İstanbul 2012, 170.

⁷¹³ Cansever, *Ev ve Şehir*, 221, 233.

⁷¹⁴ Cansever, *Ev ve Şehir*, 221; Koç, 178.

⁷¹⁵ Koç, *İslam Estetiği*, 166.

Millet caddelerini açarken tarih kıyımı yapan Menderes dâhil, 1940'lardan günümüze bütün Cumhuriyet nesilleri... İstanbul'u mahvetmede hepimiz fail, sorumlu ve seyirciyiz. Hangi yüzle 29 Mayıs'ı kutlarız? Onu eski güzelliğine döndürene kadar bize yakışan tek şey; katlettiğimiz İstanbul'a utanç içinde ağlamaktır.”⁷¹⁶ Mete, sorgulayıcı bir kişiliğe sahiptir. Geçmişten gelen her şeyin doğru ve iyi olduğu kişilik algısında çelişkiler yaşar. Çelişkilerle yüzleşmekten çekinmez. Başarılı, cesaretli ve gayretli bir şekilde yaşadığı problemlerle uğraşır. Bunu yaparken mevcut toplumsal güçlere karşı dirençli olmanın yanında kendini ruhsal olarak güçlü ve kuvvetli görmektedir. Ayrıca kendini kuşatan çevreden ve ruh halinden kurtularak yeni bakış biçimleri ortaya koyabilmektedir.

Mete varlıkta her şeyin birbiriyle ilişkisini mevcudatın Bir'e ontolojik bağımlılığını vurgular. Aslında bu durum mimaride birlik ruhunu oluşturur. Bu düşüncenin gerçekleşmesi, mimaride bütün unsurların birleşmesi mekânın işlevi ve hedefi mimari formlarda kendini göstermesiyle mümkündür. Mimarideki birlik ilkesi kültürün yaşadığı mekânın, sulh, sükûn ve ahengin yansıdığı yer olmasıdır. Bu her bir yapının bir mahallenin bir köyün giderek bir şehrin bütün unsurlarını birleştiren bütünleştiren bir anlamdır. Bu birlik ile vahdete ulaştırma gayretini gösterir. Bu anlamda daima birlik çokluğa, bütün de parçalara hâkimdir. Mete senaryosunu yazdığı Mevlâna filmi ile Süleymaniye Camii'ne atıfta bulunarak bu durumu anlatmaya çalışır. Asırlardır çevreyle uyumla ayakta duran bu muhteşem eser gibi Mevlâna filmi de kültür ve medeniyetimizin tanıtılması bağlamında bütünlük arz etmelidir. Süleymaniye Camii ile Mevlâna senaryosunu birlikte zikredebilir olması aslında, bütün iktisadî tecrübeleri, evleri, mekânları sanat alanlarını birbirine bağlayan merkez niteliği taşımasındandır.

Mimari yapılaşma tabiattaki tabii unsurlar ile iç içeliği gösterir. Mekânın tanziminde ışık rüzgâr gölge gibi tabii unsurlardan sonuna kadar faydalanılır. “Allah güzeldir güzeli sever”⁷¹⁷ hadisi burada faydalı olmak yani insan ihtiyaçları hiyerarşisinde asli ihtiyaçları karşılama niteliğini taşımaktadır. Bu bağlamda güzellik bir lüks değil

⁷¹⁶ Ömer Lütfi Mete, “29 Mayıs Ağlama Günümüz”, *Bugün Gazetesi*, 31 Mayıs 2008, Cumartesi Sayfa 13.

⁷¹⁷ Müslim, İman, 147.

beşerî ihtiyaçtır. Mekânın böyle tanziminde işlevselcilik ve faydacılık, güzelliğin zıddı anlamı taşımaz.⁷¹⁸

Mete Rize İyidere’de yaşadığı dönemin özlemini dile getirirken mimari yapılara da vurgu yapar. Kumsalda engin denizi seyrederken tabiat ile kurulan ahenge vurgu yapar. O zaman henüz evleriyle deniz arasında sahil yolu geçmemiştir. Daha sonra ortaya çıkan modern anlayış güzelliği beraberinde taşıyan doğruluk ve iyiliği de örslemiştir. Ahenk solmaya yüz tutmuştur. Ağaçlar ortadan kaldırılmış görüntü çirkinleşmiştir. Mekânlar, yanlış uygulama ve kötü yerleşimlerin tasallutu altına girmiştir. Mete hem öğrencilerine hem dostlarına hem de yerel yöneticilere şehirlerdeki dikey büyümeye karşı çıkışını ve çareleri anlatmıştır. Bu bağlamda “benden kültür bakanı, spor bakanı” olur diyerek bilinçaltında yatan liderlik özelliğini açığa çıkarmıştır. Aynı zamanda o, bu girişimci ruhla ülkedeki çarpık yapılaşmaya tepki göstermiştir. Ülke genelinde mevcut mimari yozlaşmaya karşı estetik algıyı güçlü bir şekilde seslendirerek etkili olabileceğini göstermiştir. Bir sanatçı duyarlılığıyla yönetimde yer alarak estetik görünümdeki çarpıklıkları değiştirme ümidi taşımaktadır. Zira ümit var olmak hayatta olmaktır.

Mete’nin dünyasında mimari yapılar hem çevre bütünlüğünü oluşturmalı hem de iç içe geçmiş çok yönlü kullanıma elverişli mekânlar olmalıdır. Bu mekânlarda ruhların olgunlaşması sağlanabilmelidir. İnsan-mekân-tabiat ilişkisine titizlikle riayet edilmelidir. Bir defasında İyidere Belediyesi çevresindeki portakal ağaçlarının kesilmesine şiddetle karşı çıkmıştır. Doğal dengenin korunarak toplumsal ortamda her tür yapılanmada bütünlüğün sağlanmasını teşvik etmiştir. Ona göre ister anıtsal mimari yapıların olduğu şehirler ister köy ve mahallelerde olsun tabiatın ritmine saygılı davranılmalıdır. Mimaride “birlik” öyle bir ahenk oluşturmalı ki “ferdin yaratıcılığı” tahrip olmamalıdır. Ancak bu yaratıcılık mizaç farklılıklarını aşarak benlik davası gütmeyen sevinç ve huzur duyan insanların elinde şekil almalıdır.

Güzellik, işe yararlılık ve gerçeklik ilkesi ile birlikte bütünlük sağlanmalıdır. Böylesine tasarlanmış bir çevre her türlü kokuşmuşluktan ve pislikten arındırılmış olur. Mete bu düşünce ile gittiği sahil ve sayfiye yerlerinde önce mekânı temizlemiş daha sonra dinlenmenin huzurunu yakalamıştır. Çocukluğunda belleğine temizliğin imandan

⁷¹⁸ Cansever, *Ev ve Şehir*, 235.

olduğu hakikatini yerleştirmiştir. Bu anlayışı ömür boyu maddi ve manevi boyutuyla yaşamında göstermiştir. Ayrıca varlıkta gölgelenen bir birey olarak çevreyi temiz tutmayı ve gelecek nesillere bu sorumluluk bilincinde devretmeyi asli bir görev olarak addetmiş eserlerinde bu gerçeği haykırmıştır.

Mete'nin dikey mimari yapılanmada hissettiği hüsrân ve hayal kırıklığı basit psikolojik duyarlılık değildir çünkü onun karakterini şekillendiren erken dönem çocukluk nesnelindeki yapılar ve doğal güzelliklerdir. Bunlar onun için cennetten bir bahçe gibidir. Geçmiş nesnelere şimdi hatırladığında doyuma ulaşırken şimdiki bu doyumunu sağlamamaktadır. Zihninde idealleştirdiği erken çocukluk dönemindeki insan-tabiat-nesne bütünlüğü özlemini, Adapazarı Karasu'da yaptırdığı evinde yeni bir imajla ortaya koymaya çalışmıştır. Aslında Mete zihninde çocukluğundaki yatay mimari imajı enerjisini idealleştirdiği yeni eve aktarır. Ancak çocukluğundaki coğrafi cazibe kalmamıştır. Coğrafi hasretini övgü ve şiirlerine yaslanarak giderir. Rize'yi konu edindiği şiirinde özlem duygularını şöyle ifade eder.

“Mekân o mekân hey koçum, zaman o zamandı

Mülküm deniz

Türküm deniz

Yüreğim dalga dalga, başım duman dumandı”⁷¹⁹

Bir diğer şiirinde estetik ve mimari bozulmaya şöyle feryat etmektedir:

“Kent bey seçilmiş köy cuntaları

Sökülüyor

Dökülüyor

Yakılıyor şehrin tahtaları

Anıt soylu şehrin ustaları

Gök çalıyor

Kök salıyor

Yakılıyor şehrin tahtaları

Beton derilinin baltaları

Kol geziyor

Yol kesiyor

⁷¹⁹ Mete, “Denizin Dudağından”, *Gülce*, 96-97.

Yakılıyor şehrin tahtaları
 Konaklarda nüzul hastaları
 Kaş yapıyor
 Göz kapıyor
 Yakılıyor şehrin tahtaları
 Emlak mezhebinin softaları
 Hor bakıyor
 Kor bakıyor
 Yakılıyor şehrin tahtaları”⁷²⁰

Onun estetik nesne olarak gördüğü sanat alanlarından mimari boyut hem fiziksel hem de anlam itibari ile doğup büyüdüğü ortamla ilişkilidir. Bir sanatçı olarak iç dünyasında yatan güzellik, estetik algı ve bütüncül bakış biçimi onun alanda yetkinliğinin göstergesidir. Bu kazanım çocukluğunda yaşadığı coğrafyada gözlemediği ahenk ile modern yapılanmada karşılaştığı karmaşayı mukayese etmesiyle ortaya çıkan onun subjektif yaklaşımının belirtisidir.

3.6.8. Spor

Psikolojik yaklaşım bir boyutuyla insan ihtiyaçlarının doyurulması gerektiğine, bunun yanı sıra gerilim gidermeye, bir başka ifade ile homeostasis denen iç dengenin korunması ya da yeniden sağlanmasına vurgu yapar.⁷²¹ Yine içgüdü yaklaşımına göre doğuştan gelen bir saldırganlık içgüdüğü vardır.⁷²² Bu durum bir şekilde ifade edilene kadar artış gösterir.⁷²³ Bu içgüdü bir başka nesneye yapılan saldırganlık olarak ifade de edilebilir. Yine bu duygusal boşalma (katharsis) olarak da kendini gösterebilir. Duygusal boşalmada saldırganlık spor gibi toplumsal olarak kabul edilebilir yollarla serbest bırakılır. Bu yaklaşıma göre spor ve egzersiz toplumda insanların saldırgan içgüdülerini sosyal olarak kabul edilebilir yollara kanalize etmelerine izin vermesi bakımından önemli bir rol oynar.⁷²⁴ Bu bağlamda sportif etkinlikler gerilimi gidermeye yarayan faaliyetlerdir. Böyle düşünüldüğünde Mete'nin hem sportif etkinlikler hem de

⁷²⁰ Mete, “Şehrin Tahtaları”, *Gölce*, 90-91.

⁷²¹ Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*, 91.

⁷²² Freud, “İçgüdü Öğretisi”, 79-83.

⁷²³ Gill, D., *Psychological Dynamics of Sport and exercise*. Champaign, IL: Human Kinetics, 2000,

⁷²⁴ Robert Weinberg ve G. Daiel, (Ed. Şahin, M. ve Kuruç, Z.), *Spor ve Egzersiz Psikolojisinin Temelleri*, Nobel, Ankara 2015, 554.

bu etkinlikler için ortaya koyduğu zihinsel aktarım mevcut gerilimin aktarım ya da boşaltım vasıtaları sayılabilir. Ancak Mete'nin sportif etkinlikleri bu güdü teorisinin dışında da değerlendirilebilir. Nitekim insan varoluşu daima kendi dışında bir nesneye yönelir ve onunla ilgilenir. Çünkü insan varoluş itibarıyla tek başına yaşayamaz. Bu nedenle insan kendine değil de kendi dışındaki nesneye kendini verdiği kadar insan olduğu gerçeğini aşkın bir düzeyde anlayabilir ⁷²⁵

Mete toplumsal bir olgu olarak spora yönelik her tür etkinliği dış ödül kazanma ya da bir baskı nedeniyle değil hoşlandığı ya da ilgilendiği bir faaliyet alanı ve içsel motivasyonun yansıması olarak görüyor olabilir. Mete spor etkinliklerini toplumsal olgu içinde zevkli ve ilginç bulduğu için onunla yüksek düzeyde ilgilenmiştir. ⁷²⁶ Bilişsel düzeyde belki bir iş olmaktan çok zevk ve heyecan yönünde ilgi önemli olabilir, ancak ona göre bu hakikatten saptırıcı bir durum sergilememelidir. Aksi takdirde Frankl'ın dediği gibi spor zengin toplumların ortaya koyduğu yapay bir gerilim ile gereksiz bir başarı ve özveri ve de bolluk denizinin ortasında çilecilik adaları oluşturan çağdaş laik bir tür çilecilik sayılabilir. ⁷²⁷

Mete sporun ayartıcı cazibesine karşı hakikatten beslenen zihin ve gönül dünyasıyla hareket etmiştir. Zira o insanın gönül dünyasını aşırılığa ve çıkar perestliğe sevk edebilecek yönelimlere prim vermemiştir. Bir tüccar edasıyla adeta mülkün kölesi olmak gibi zevkin ya da sadece kazanma duygusunun esiri olarak hareket etmemiştir. ⁷²⁸ Sportif yazılarında, yorumlarında ve spor faaliyetinde bunu göstermiştir. O herhangi bir spor etkinliğini gündeme getirdiğinde doğallığı ön planda tutarak diriltici, yenileyici bir dil kullanmıştır. Yerelden evrensel dünyayı bir insanı olgu olarak spor etkinlikleriyle iyiye doğruya değiştirebilmek özlemini taşımıştır.

Varlıkta insanın kendini arayış serüveninde sportif faaliyetleri görmezden gelmesi mümkün görülmemektedir. Bu bağlamda çağdaş insan zamanı ve mekânı taksim ederken böylesi bir etkinliği göz önünde bulundurarak tanzimini yapmaktadır. Mete bir insan olgusu olarak sporla ilgilenmiş, yozlaşmaya varmadan yaşadığı dönemin gerçekliğinden hareketle ruh dünyasının diriltici özelliğini zihinlerden gönüllere

⁷²⁵ Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*, 92.

⁷²⁶ Elliot Aranson, Timothy D. Wilson, Robin M. Akert, *Sosyal Psikoloji*, (Çev.: Okan Gündüz), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2012, 266.

⁷²⁷ Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*, 93.

⁷²⁸ Miraç Serhendli, *Yörünge*, "Ödül mantığı değişmeli", sayı, 188, 47, Ağustos 1994.

taşımaya çalışmıştır. Mete özellikle kırk yaşından ölümüne kadar üretkenliğin bir yansıması olarak kazandığı deneyim ve tecrübeyi gelecek nesillere aktarmaya çalışmıştır. Zira yetişkinlerin miras bırakma istekleri bir tür ölümsüzlüğe giden yol niteliği taşımaktadır. Mete'nin çocukluğundan itibaren yüzme ve futbol disipliniinde etkin olduğu düşünüldüğünde ve ilk gençlik döneminde İyidere spor kulübünün kurucusu ve amatör futbol oyuncusu olduğunu hatırladığımızda yaptığı spor etkinliğinden hoşlandığını anlayabiliriz. Mete Türk spor disiplinlerinde özellikle Türk futbolunda top koşturan sporcularının adlarını ve temel kişilik özelliklerini ezbere bilecek kadar spor hafızası olan bir insandır. Sadece Türk değil, dünya sporunun önde gelen takım ve sporcularını da bilen, onlar hakkında yazacak düzeyde malumat sahibi entelektüel bir spor yazarıdır.⁷²⁹

Mete, spor yazarı olmasının yanı sıra televizyonda spor yorumları da yapmıştır. Türk basınında edebiyatçı kimliğiyle spor yazarlığı yapmış nadir yazarlardan biridir.⁷³⁰ Rizeli ünlülerin yer aldığı kitapta, başbakanlar, meclis başkanları ve çok sayıda şahısla birlikte Olimpiyat Şampiyonu güreşçi Mehmet Akif Pirim ve yazar Mete'nin isimlerinin ard arda gelmesini, merhum Mete yaşıyor olsaydı, mizahi kişiliğiyle spora olan sevgisinin tezahürü olarak görürdü herhalde.⁷³¹

Mete, Avrupa Futbol Şampiyonası devam ederken Fatih Terim'in spor medyası ile girdiği tartışmada taraftarları eleştirerek şunları söyleyecektir: "Mesleğe 'spor basını'nda başlayıp epey emek verdiğim için değil, konu Millî hastalık olduğu için..."⁷³² Ancak Mete'nin Terim'e eleştiri getirdiği yazısına giriş cümlesi bir yönüyle dini referanslara da dayanması dolayısıyla özel bir anlama sahiptir: "Kadim millî hastalığımız olan 'kardeş eti yeme' düşkünlüğümüz, siyasi gündemi bastıran Avrupa Futbol Şampiyonasında da etkin." 'Kardeş kardeş eti yeme' olarak vurgulanan ifade Kur'an-ı Kerim'de "Kardeşinin dedikodusunu yapma"⁷³³ anlamında kullanılmaktadır. Böylece siyasi yazılarında futbol ve spordan ödünç kavramlar kullanan Mete'nin, spor ile ilgili yazılarında ise dini literatürden yararlandığı görülmektedir. O, uzun bir eleştiri

⁷²⁹ Nazif Okumuş ile yapılan görüşme.

⁷³⁰ <http://www.enpolitik.com/kose-yazisi/569/omer-lutfi-mete.html>; 22.03.2016. Ömer Lütfi Mete, Sabah Gazetesi'nden ayrılmasından sonra TV5'te, Eyüp Karakuş'un sunuculuğunu yaptığı haftalık programa, spor yazarı Kemal Belgin ile birlikte yorumcu olarak katılmıştır., <http://www.internethaber.com/omer-lutfu-mete-tv-5te-1166228h.htm>, erişim, 02.01.2018.

⁷³¹ Fatih Sultan Kar, *Rize'nin Yüzü*, Rize Dernekler Federasyonu, İstanbul 2014.

⁷³² Ömer Lütfi Mete, 'Büyük adam' Terim..., *Bugün Gazetesi*, 19.06.2008.

⁷³³ Hucurat Suresi, 49/12.

sonrasında Fatih Terim için, “kısacası Terim futbol için kesinlikle büyük adamdır” der. Ancak bununla yetinmez sadece futbolda değil hayatın akışı içinde, normalde de büyük adam olmaya davet eder ve şu soruyu sorar: “Ne dersiniz Sayın Büyük Adam? Sizi aynı zamanda 'iyi insan' olarak görme umudumuzu yitirelim mi?”⁷³⁴

Mete, bazı saygın yorumcular hariç spor medyasına “futbol basını demek bile fazla!” diyecek, çalışanlarının çoğunluğunu, holigan kadar bile saygın bulmayacaktır. “Holigan çıldırır; bunlar çıldırır!”⁷³⁵ sözleri ona aittir. Bu bağlamda spor basınında bazı yazarların yazılarıyla toplumun ve ahlakın düşmanlığına soyunduklarını, böylelerin gazetecilerin meslek örgütleri tarafından kınanmaları gerektiğini vurgulamıştır. Yine sporsever okurların bu tür spor gazetelerini protesto etmelerini arzulamıştır.⁷³⁶

Mete, spor yazarken o camianın içinden biri, salt o alanda yazan biri kadar iddialı, meslektaşlar arası naz kaldırır düzeyde samimi ifadeler kullanır. Örneğin bir defasında “Rıdvan Dilmen gibi cinler meselâ...” diyecektir.⁷³⁷ Mete, sporla ilgili yazı yazarken de yerli ve millî duruşunu korumakta, hatta futboldan tarihe uzanmakta oradan tekrar günümüze dönme ve konuyu futbolla bitirmeyi başarabilmektedir. Örneğin Türkiye-Hırvatistan arasındaki bir maç sonrasında yaşanan olaylar akabinde Mete bir yandan olayların kazanabileceği tehlikeli boyuta bir spor yazarı olarak dikkat çekerken öte yandan mevcut durumun perde arkasına vurgu yapmıştır.⁷³⁸

Mete burada asla yabancı düşmanı, ırkçı bir anlayışla olaya yaklaşmamaktadır. O, Beşiktaş'ın başına getirilen İspanyol teknik direktör Del Bosque'yi heyecanla karşılamış, bu durumu sadece Beşiktaş değil Türk futbolu için de ilginç bir deneyim olarak görmüştür. Bu tecrübeyi teknik değil, insani değerler ve spor kültürü açısından ele aldığını ifade etmiştir. Mete adı geçen teknik direktörün tescil edilmiş kalitesi ve

⁷³⁴ Mete, 'Büyük adam' Terim..., *Bugün Gazetesi*, 19.06.2008.

⁷³⁵ Mete, 'Büyük adam' Terim..., *Bugün Gazetesi*, 19.06.2008.

⁷³⁶ Miraç Serhendli, *Yörünge*, “Holiganizm suç, ya azmettirmek?”, sayı, 157, 46, Aralık 1993.

⁷³⁷ Mete, 'Büyük adam' Terim..., *Bugün Gazetesi*, 19.06.2008.

⁷³⁸ “Esasen Türklerle Hırvatlar arasındaki hesap sadece, Viyana'yı kuşattığımız dönemlerde oluşup da küllenmiş bahislerden ibaret değil! Bosna faciasında Müslüman kanı içmeyi zevk edinmiş Haçlı kuduzları arasında nice Hırvat'ın da bulunduğunu unutmak kolay değil. Sırların arasından çıkmış Çetnik yamyamlarla yarışırçasına cürüm işleyen Bosna'daki Hırvat Haçlıları, sadece Türk ve Müslümanların değil, 'insanın' diyebilen herkesin vicdanındaki bir çekmeceye 'arınılması gereken bir vahşet' hatırası olarak kayıtlıdır.” Ömer Lütfi Mete, “Yarı final, kan kokusu ve öbürü”, *Bugün Gazetesi*, 22.06.2008.

saygınlığı ile sadece, takımında değil, başta rakipleri olmak üzere tüm spor camiasına spor ahlakı ve saygıyı hatırlatacağını düşünmüştür.⁷³⁹

Geneli itibariyle eleştirmesine rağmen Mete, Türk futbolu içinde de beğendiği, yazılarında takdir ettiği şahsiyetler yok değildir. Örneğin bir hakem olarak ve spora ilişkin kanaatleri itibariyle Ahmet Çakar'ı spor camiası için bir şans olarak görür. Bu bağlamda “Hakemler Yakmasa Trabzon Başkaydı” yazısında lig ve kupa sürecinde bordo mavililerin umduklarını alamamalarında yönetim ve teknik kadro ile futbolcuların yanlışlarının büyük paya sahip olduğunu belirtirken hakemlerin kesinlikle bu payda başrol oynadıkları kanaatini taşımaktadır.⁷⁴⁰ Bu bağlam içerisinde yetişkin rol modellerinin engelleme, saldırganlık ve şiddet içeren davranışlar ortaya koymaları, onları izleyenlerin benzer hareketleri sergilemeleri için özendirici olabilmektedir. Bu haksız ve olumsuz davranışların genç nesilleri ve toplumu gerdiğini anlatan Mete iyi spor davranışlarının zedelenmesine fırsat verilmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Sporda saldırganlığa ödün veren bu tür davranışların fiziksel ve psikolojik yönden zarar ve hasar içerebileceği ve başka canlılara da bu zararın yönelebileceği dile getirilmiştir.⁷⁴¹

Mete, sporda da başarı için herkesin elinden gelen her şeyi yapması gerektiğini ifade ettikten sonra, “Başarıdaki şans veya Allah'ın kerem payını” vurgulamayı ihmal etmemektedir. Yani bir bakıma, olumsuz bir durumla karşılaşıldığı durumda kadere rıza gösterilirken başarı tüm payın bizde olduğu değil, lütuf payını da unutmamayı öğütlemektedir.⁷⁴²

Yine Mete'nin, spora olan ilgi ve birikimi sayesinde ki, zaman zaman siyasi ve sosyal içerikli diğer yazılarının bir kısmında spor terimlerini kullandığına, spordan bazı benzetmelerle meramını ifade ettiğine şahit olunmaktadır. Örneğin Türkiye gündemini konu edindiği “Yunan'ın sıkletine inmek”⁷⁴³ ya da “siyasette ara transfer”⁷⁴⁴ gibi bazı yazılarında spor terminolojisini kullandığı görülmektedir. Yine benzer terminoloji ile

⁷³⁹ “Beşiktaşlı Olmak Zamanı”, <http://www.elegans.com.tr/arsiv/68/haber039.html>

⁷⁴⁰ Miraç Serhendli, *Yörünge*, “Hakemler Yakmasa Trabzon Başkaydı”, sayı 170, 46.

⁷⁴¹ Gill, D., Williams, L., *Psychological Dynamics of Sport and Exercise* (3rd ed.) Champaign, IL: Human Kinetics), 2008.

⁷⁴² Ömer Lütfi Mete, “Yarı final, kan kokusu ve öbürü”, *Bugün Gazetesi*, 22.06.2008.

⁷⁴³ Miraç Serhendli, *Yörünge*, “Yunan'ın Sıkletine İnme”, sayı. 234, Temmuz 1995, 5.

⁷⁴⁴ Miraç Serhendli, *Yörünge*, “Siyasette Ara Transfer”, sayı, 262 Ocak 1996, 19.

Türkiye’de, adalet kurumunun siyasete olan müdahalelerinde eşit davranmadığı, partilere verilen cezalarda ideolojik tavır takınıldığını iddia etmektedir.⁷⁴⁵

Bir spor yazarı olarak Mete’nin, spor içinde en çok yazdığı alanın futbol olduğu tartışmasızdır. Ancak bu kadar zaman ayırdığı futbol hakkında Mete’nin kanaati tek kelime ile “adaletsizliktir”. “Erkeklerinin -neredeyse sadece- futbol tartıştığı bir toplumda adaletin düzeyini ölçmek çok zor değil. En namuslu liglerde bile hakikaten adil bir yarışma kültürüne dayanmadığı için futbol dünya hayatındaki genel adaletsizliğin özetidir.”⁷⁴⁶ Örneğin Mete dünyanın en köklü sportif geleneklerinden biri olan Kırkpınar’ı bugünden yarına taşıyacak ve yaşatacak yenilikleri geliştirmemekten yakındır. Ona göre ata sporu yağlı güreş artık meraklıların ilgi duyduğu bir spor etkinliği olarak kalmıştır. Yenilenerek genç nesillerin burun kıvrıp geçtiği bir etkinlik durumundan kurtarılması gerekir. Gençlerin isteksizliğini, güreşteki yüksek tempo eksikliği olarak görmektedir. Sporcu kimliğiyle olduğu kadar şov becerileriyle de kitlelerin cazibe noktası olabilecek pehlivanların olmayışından mustarıdır. Muhammed Ali Clay’ın boks sporu adına yaptığının milyonda birini sergileyecek tek pehlivan hatırlıyor musunuz diye sorar.⁷⁴⁷ Kırkpınar’da Kırk Tilki başlığıyla Kırkpınar’ın er meydanı olmaktan çok ödül avcılığının öne çıkıp bezirgân çarşısına dönüştüğünü açıklar.⁷⁴⁸ Yine bu bağlamda Türk milletine çeyrek asır sonra dünya şampiyonluğu getiren Selahattin Öztürk için yerli futbol panayırının tozu dumanı arasında garip kalışından yakınmıştır. Üzüntüsünü dile getirirken basının iki resim ve üç satırla dünya şampiyonluğu destanını geçiştirdiğini ifade etmiştir.⁷⁴⁹ Medyanın güreş körlüğünden ve en küçük bir özendirici adım atmadığından yakınmış, şampiyonları örneklemedikçe yeni şampiyonların nasıl yetişebileceğini ifade etmiştir.⁷⁵⁰

Mete’ye göre futbol, adalet anlayışımızı da bozmaktadır. Hukuken de son sözü paranın söylediği bir alanda ancak 'sermayenin hakkaniyet' tanımını belirleyici

⁷⁴⁵ Bir yazısında O, "Köşk Toto" ve MHP”, Yeni Binyıl; diğer bir yazısında, “Hakemsiz Ülkenin Güreşleri”, *Bugün Gazetesi*, 09.06.2008 ifadelerini kullanacaktır.

⁷⁴⁶ “Futbol ve Adalet”, *Sabah Gazetesi*, <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/12/29/mete.html>; 19.07.2016, Bu konuda bu tarz düşünürken Mete yalnız değildir. Psikoloji camiasının tanım simaları da bu konuda hemfikirdir. Bkz., Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı*, 82.

⁷⁴⁷ Miraç Serhendli, *Yörünge*, “Kırkpınar ve Pahlı Güreş”, sayı 134, 47, Temmuz 1993.

⁷⁴⁸ Miraç Serhendli, *Yörünge*, “Kırkpınar’da Kırk Tilki”, sayı 187, 40, Ağustos 1994.

⁷⁴⁹ Miraç Serhendli, *Yörünge*, “Öztürk ve Yoz Türk”, sayı 142, 46, Eylül 1993.

⁷⁵⁰ Miraç Serhendli, *Yörünge*, “Medyanın güreş körlüğü”, sayı 249, 46, Ekim 1995.

olacaktır.⁷⁵¹ Mete, Futbol camiasının çoğunluğunun kirli ilişkiler içinde olduğunu, şike konusunda⁷⁵² dürüst olmadığını, insanların gönlüne kadar kirlilik girmişse arıtmak için ilahi bir operasyon gerektiğini dile getirecektir.⁷⁵³ Sporda en iyi sonucu elde etmeye yönelik optimal güdülenim kişinin başkasıyla değil, kendisiyle rekabet etmesini gerektirir.⁷⁵⁴ Bu bağlamda öncelikle iyi sportif davranış sergileyebilmek için otoriteye karşı sorumlu, rakibe ağırbaşlı ve saygılı, sporcu arkadaşlarına karşı cesaretlendirici, seyircilere karşı olumlu, kurallara uyma davranışı gösterilmelidir. İğneleyici saldırgan küfür, tartışma, işaret etme gibi olumsuz davranışlardan kaçınılmalıdır. Ona göre sportif başarıda sosyal yetkinlik, özerklik ve olumluluk gibi psikolojik sağlamlığı geliştiren duygulara sahip olmak da etkilidir.

Mete, Türk Millî Futbol Takımı'nın başarısızlıkları sonrası yönetici, teknik eleman ve oyuncular arasından suçlu arayıp bulduğumuzu, oysa sorgulanması gerekenin futbol ahlakımız olduğunu ifade etmektedir.⁷⁵⁵ Mete spor elemanlarının ve takımlarının ahlak iklimlerine daima dikkat çekmiş bu yönde rehberlik yapmıştır. Örneğin bir spor yazısında "Futbolda büyük maçları neden kazanamıyoruz?" sorusunu soran Mete verdiği cevap da ilk sebep olarak "futbol ahlakımızın ilkelliği" açıklamasını yapmıştır. Diğer sebepleri ise şöyle sıralamıştır: "takım olma"yı başaramayışımız" ve "özgüven eksikliğimiz".⁷⁵⁶ Burada Mete'nin sürekli eleştirel bir tavır içinde olması ele aldığı konunun büsbütün onulmaz, iflah olmaz olmasından değil, reel durumu gören yazarın işlerin düzelmesi için elinden geleni yapmasıdır.⁷⁵⁷

Mete spordaki başarıyı, özellikle de uluslararası başarıyı ciddiye alan insandır.⁷⁵⁸ Ancak bu başarının bütün sorunları unutturan, her derde deva bir konuma yükseltilmesine itiraz etmiştir. Bu bağlamda halkın irfanından habersiz medyanın,

⁷⁵¹ "Futbol ve adalet", Sabah Gazetesi, <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/12/29/mete.html>

⁷⁵² Miraç Serhendli, *Yörünge*, "Şikeli-Lekeli", sayı, 130, Haziran 1993, 47; Yörünge, "Ahlaksız Lig", sayı, 209, Ocak 1995. s .47,

⁷⁵³ "Futbol ve adalet", Sabah Gazetesi, <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/12/29/mete.html>

⁷⁵⁴ E. F. Frankl, *Duyulmayan Anlam Çılgılığı. Psikoterapi ve Hümanizm*, (Çev.: Selçuk Budak), Öteki Yayınevi, Ankara 1994, 96.

⁷⁵⁵ <http://www.elegans.com.tr/arsiv/64/haber032.html>

⁷⁵⁶ <http://www.elegans.com.tr/arsiv/64/haber032.html>

⁷⁵⁷ Geniş anlamda kitle bakış açısıyla ele alındığında sporun son derece olumlu bir imajı vardır. Bunun içindir ki, sporla birlikte anılan isimler, özellikle gençler arasında olumlu bir anlam içeriğine sahiptir. Spor araba, spor ayakkabı, spor yapmak, sporcu, Cemalcılar Kağıtçıbaşı, *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*, 115, 125, 179, 253.

⁷⁵⁸ Esasen spor bir çocuğu, insanı tanımadaki kendisiyle hoşlanılıp hoşlanılmadığının önemsendiği unsurlardan biridir. Alfred Adler, *Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji*, (Çev.: Halis Özgü), Hayat yay, İstanbul 2002, 140.

futboldaki başarıyı, yeryüzünün en önemli olayı gibi yansıtmamasını hafife almak olarak değerlendirmiştir.

Yine Mete, seyircimizin ahlaki anlamda uluslararası sıralamadaki yerini beğenmediği görülmektedir.⁷⁵⁹ Ancak aynı seviyesizliğe rağmen dünyanın başka ülkelerindeki spor medyalarının “işte bizim insanımız bu” dercesine fotoğraflar sunup yayın yapmadıklarını dile getirmiştir. Olumlu davranışların model olması bakımından öne çıkarılmasında spor basınının geri kalışını açıklarken, olumsuz davranışların abartılı bir şekilde toplumu rahatsız eden ve aşağılayan bir sunumla dile getirilişinden hoşlanmamıştır. Toplumun iyi davranışlarını öne çıkararak spor basınının rehberliğini önermiştir.

Mete'nin burada Türk seyircisi ile ilgili olan kanaatleri onu aşırı yerme değil bir soruna dikkat çekmek ve çözüm üretmeye yöneliktir. Nitekim o insanımızın en olumsuz şartlarda bile bazı erdemleri gösterme ve başkalarının övgülerini kazanma noktasındaki başarısını görmezden gelmez. Nitekim Mete konuyu şöyle örneklendirir: Dünya futbolunun tartışmasız önde gelen ülkelerinden olan Brezilya Millî takımının başındaki teknik adam Dunga, Türk insanı ve özellikle gençlerinin çok iyi bir terbiyeye sahip olduklarını düşünmektedir. Teknik adam bunun sebebinin de aileleri olduğunu, zannettiğini söylemektedir. Mete, bu ifadeden hareketle uzaklardan gelen bir yabancının ülkemiz hakkında gördüğü bu gerçeği, spor medyamızın göremediğinden yakınmaktadır.

Mete'nin spor ile ilgili yazdığı yazılarda ülkenin sosyal dokusunu işlemeye devam ettiğini gösteren son derece önemli bir yazısı bulunmaktadır. Akaryakıtta yüzde 30'luk tasarruf sağlayan ve egzoz kirliliğini büyük oranda azaltan bir buluş haberinin medyada yer bulamamasına üzülen yazar, bu tür buluşların, uluslararası futbol galibiyetlerinden bin kat daha etkili ve tanıtıcı olduğu halde kökten Batıcı medya için haber değeri taşımadığını söyler. Haber konusu yapılsa bile, futbol için kullanılan övgülerin binde birini buluşlara yapmadıklarını ifade eder.

Fanatiği olmamakla birlikte Galatasaray takımını tuttuğu bilinmektedir. Mete'nin bu takımı izlemeye gittiği son maç, Galatasaraylı bir oyuncunun hanımına küfredildiği

⁷⁵⁹ Seyirci psikolojisi bakımından oyuncu etkinliklerinin sadece fiziksel ve sportif eğitime değil, aynı zamanda paraya bağlı olduğu görüşü için bkz., Fritz B. Simon, *Psikozum Bisikletim ve Ben Deliliğin Benlik Organizasyonu*, (Çev.: Gülden Güvenç), HYB yay., Ankara 1997, 32.

maçtır. Bundan sonra stadyumda maç izlememiştir.⁷⁶⁰ Futbol sahalarında küfürle mücadele için fahri hademelik yapmaya hazır olduğunu açıklamıştır. Bu hususta yıldız sanatçı ve sporcuların kanalize edilerek sporun kazandıracağı “başkalarına saygı” anlayışını öne çıkarmak arzusundadır. Böylesi bir kampanyada öncelikle Emniyet, Federasyon ve basın harekete geçmelidir.⁷⁶¹

Galatasaraylılığına rağmen Mete, memleketi olan Karadeniz futboluna duyarsız değildir. Bir dönem fırtınalar estiren Trabzonspor’un düştüğü duruma üzülme ve zaman zaman yazılarında çözüm önerileri sunmaktadır.⁷⁶² Burada Mete’nin gerek teknik adam gerek oyuncu bazında yerli kaynaklardan uzaklaşılıp başarısızlığın arttığına vurgu yaptığı görülmektedir. Bu durumun aslında Mete’nin sadece sporda değil ülke siyasetinin geneline ilişkin olarak yerli ve millî duruşunun bir yansıması olduğu görülmektedir. Bu bağlamda futbolda transfer kirliliği başlıklı yazısında yabancılara para yağdırılırken, örneğin Ertuğrul’a parayı çok görmelerinden yakınmaktadır. Aslında bu durum ülkeye ve Türk gençlerine yapılmış bir ihanet olarak değerlendirilmiştir.⁷⁶³

Burada Mete’nin Trabzonspor’un başarısızlığına ilişkin önemli bir tespiti de şudur: “Ligde Karadeniz dayanışması bitti”. Bu dayanışma eksikliği Mete’ye göre, sadece spordaki başarısızlığın değil, ülke olarak başarısızlığımızın hatta topyekûn İslam âleminin geri kalmasının sebebidir.

Sonuç olarak Mete, sporun gençler için olduğu kadar izleyici düzeyinde erişkinler içinde öneminin farkındadır. Kendisi de ömür boyu spor yapmış biri olarak Mete’nin bunun dışında bir yol izlemesi zaten düşünülemezdi. Benzer biçimde Psikanalitik literatürde çocukta düşmanca duygular uyandıran etkenler arasında çocuğun isteklerinin engellenmesinin bulunduğunu ve bu engellerden birinin de çocuğun yapmak istediğinin spor olduğunu belirtmektedir.⁷⁶⁴ Bu bağlamda Mete’nin hem kendi çocukluğunun hem de yetişkinlik döneminde spora ve sporculara bakışının psikanalitik açıdan da sağlıklı olduğu rahatlıkla ifade edilebilir.

Erikson açısından ise Mete’nin orta yetişkinlik dönemi gelişimsel ödevlerini fazlasıyla icra ettiği görülmüştür. O liderlikle, öğretimle topluma katkı sağlamıştır.

⁷⁶⁰ Nazif Okumuş ile yapılan görüşme.

⁷⁶¹ Miraç Serhendli, *Yörünge*, “Sayın Erdoğan ve Küfürle Mücadele”, sayı 172, 31, Nisan 1994.

⁷⁶² Miraç Serhendli, *Yörünge*, “Oy Tarbezan Tarbezan İçün Kalaylı Kazan”, sayı, 143, 46, Eylül 1993.

⁷⁶³ Miraç Serhendli, *Yörünge*, “Futbolda Transfer Kirliliği”, sayı 174, 31, Nisan 1994.

⁷⁶⁴ Karen Horney, *Çağımızın Tedirgin İnsanı*, (Çev.: Ayda Yörükkan), Tur Yay., İstanbul 1980, 87-88.

Kendini bir bütün olarak toplumun devamına ve gelişimine adanmıştır. Olumlu bir benlik geliştirerek bunu gelecek nesle armağan olarak sunmuştur. Eğitim, kariyer ve ilişkiler gibi sosyo kültürel desteklerle topluma rehberlik yapmıştır. Futbol gibi yarış sporlarında fairplay davranış sergilemenin değer dünyamızın bir gereği olduğunu hatırlatmış, karakter ve ahlakın iyi spor davranışı olarak daima gelişimini ön planda tutmuştur. Nitekim psikolojik sağlam karakterin gelişinde merhamet, iyi sportif davranış, dürüstlük ve insafılı olmak aranan temel özellikler olarak benimsenmiştir.

SONUÇ

Mete'nin yaşantılarında ön plana çıkan kişisel, toplumsal ve ruhsal öğeler, Erikson'un kritik evreler halinde sıraladığı; Güvene Karşı Güvensizlik, Özerkliğe Karşı Utanç ve Kuşku Evresi, Girişkenliğe Karşı Suçluluk, Çalışkanlığa Karşı Aşağılık Duygusu, Kimlik Kazanmaya Karşı Rol Karmaşası, Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık ve Üretkenliğe Karşı Verimsizlik/Durağanlık evrelerinde kuramsal olarak açıklanan temel özelliklerle benzerlik arz etmektedir.

Erikson'un kuramının ilk dört evresinde güven, özerklik, girişkenlik ve çalışkanlık temaları ön plana çıkmaktadır. Erken yıllarda kazanılan bu özellikler yaşamın sonraki dönemlerinde etkilerini sürdürmektedir. Bunların yansımaları Ömer Lütfi Mete'de açıkça gözlenmektedir. Mete'nin hayatı dikkate alındığında kendine güvenen bir kişilik yapısı arz ettiği görülmektedir. Çalışmaları ve farklı sahalardaki eserleri ile yetişkinlik döneminde oldukça üretken olduğunu ortaya koymuştur. Çocukluk döneminde başlayıp zamanla gelişen dini hayatının da bu özelliklerin şekillenmesinde etkili olduğu bir gerçektir. Ailesinden, arkadaş çevresinden ve öğretmenlerinden gördüğü destek ve ilgi söz konusu edilen güven, otonomi, girişkenlik ve çalışkanlık için önemli birer motivasyon kaynağı teşkil etmiştir.

Erikson ilk dört evreden sonra kimlik kazanımı dönemine ulaştığını belirtir. İdeolojik kimlik genel kimlik yapısının bir parçasıdır ve Ömer Lütfi Mete'nin yaşamında bu açıkça gözlenmektedir. Burada vurgulanan ideoloji dar anlamda siyasi bir tercih değil genel bir yaşam tasavvurudur. Bu kimlik Mete'nin yaşama, insana ve sanata bakışını önemli ölçüde etkilemiştir. Mete'nin yaşamının ilk yılları tek partili dönemden çok partili siyasal hayata geçişin başlangıcına denk gelir. Dünyadaki siyasal gelişmelerden bağımsız düşünülmesi güç olan bu dönem Cumhuriyet Halk Partisi ve ona muhalif olup daha çok muhafazakâr değerleri ön plana çıkaran Demokrat Parti mücadelesine tanık olur. Yetiştirdiği kültür ortamı, aldığı eğitim, dini yönelimi ve özgürlükçü kişiliği ile Mete, kendisini CHP karşısında konuşlandırır ve iktidarda olmasa dahi kendince mevcut sistemde etkileri açıkça görülen yasaklayıcı ve sınırlandırıcı unsurlarla mücadele etme çabası içine girer. Böyle bir yönelim Mete'nin kimliğinin açık bir parçası haline dönüşmüştür.

Mete'nin yaşam tasavvuru olarak belirtilen kimliğin önemli bir unsuru dindir. Böyle bir kimliğin oluşumunda Kur'an kurslarında ve lisede aldığı eğitimin önemli etkileri vardır. Öte yandan Kurtuluş Savaşı'nda kahramanlık gösteren, medreselerde eğitim veren ve devletin farklı kademlerinde görevler üstlenen bir ailenin mensubu olmak da böyle bir kimliğin ve yüksek bilincin ortaya çıkmasında etkili olmuştur.

Yapılan incelemeler Mete'nin dini anlama ve yaşama noktasında tasavvufi bir çizgide olduğunu göstermektedir. O, erken yaşlarda tanıştığı ve girdiği bu yolu daraltmamış aksine farklı disiplinlerden elde ettiği düşünce ve eylemlerle zenginleştirme çabası göstermiştir. Bu yolda ilerlerken yanlış tasavvufi anlayışları ağır bir şekilde eleştirmiş miskinliği ön plana çıkaran yaklaşımları şiddetle suçlamış ve yargılamıştır. Ayrıca o, özellikle yanlış tevekkül anlayışını açıkça tenkit etmiştir.

Muhafazakâr değerleri açıkça ön plana çıkan Mete'nin ideolojik kimliğinin önemli bir kısmını da milliyetçi değerler oluşturmaktadır. Bu durum hem siyasi tercihlerinde hem de eserlerindeki temalarda açıkça gözlemlenebilir. Bu bağlamda Ömer Lütfi Mete etnik farklılıkları kabul etmekle birlikte Anadolu insanına Türk adı verilmesinin uygun olduğunu ve Türk kelimesinin ırkı bir soyutlamayı değil, kültürel bir anlamı barındırdığını ileri sürmüştür. Bu incelemeden çıkan ve ideolojik kimlikle ilişkilendirilebilecek olan sonuçlardan biri de Mete'nin “derin devlet” adı verilen yapıyla ilgili ilginç sonuçlardır. Ortaya çıkan bulgular Mete'nin derin devlet kavramıyla ilgili olumsuz bakışı yeniden anlamlandırmaya çaba gösterdiğini göstermektedir. Ona göre; “bir beka sorunu ortaya çıktığında faaliyete geçecek ve gerekeni yapacak olan gücün veya merkezin adıdır derin devlet”. Dönemin güncel tartışmaları içinde Türkiye’de cereyan eden bazı olaylara bakarak, olumsuz anlamda olmak üzere Türkiye’de bir derin devletin olmadığını belirtmiştir.

Mete hayatının bir ucunda dini diğer ucunda ise yerli ve kültürel bir anlayışı barındırmaktadır. O kültürel anlayışını Türkiye'nin sınırlarının ötesine taşan bir coğrafya ile ilişkilendirmiştir.

Erikson'un psiko-sosyal kuramının altıncı evresini yakın ilişkiler kurma ve buna karşı izole olma süreci kapsar. Mete yakın ve doyumlu ilişkiler kurmada son derece başarılıdır. Yakın ilişkiler kurmanın en önemli teması olan sevgi duygusunu onda açıkça görmek mümkündür. “Hep seven bir insan olmamı Cenâb-ı Hak lütfetti”

şeklindeki ifadesi insanlarla münasebetlerinin dile dökülmüş en yalın halidir. Mete'nin babasıyla yaşadığı otoriter ve kısmen gerilimli ilişki Freud'un bahsettiği oedipal çatışmayı çağrıştırıyorsa da bu ilişkinin onda daha çok çalışma disiplinine yansıdığı düşünülmektedir. Onun annesiyle yaşadığı güvenli bağlanma ilişkisinin de diğer insanlarla samimi ve içten ilişkilerine kaynaklık ettiği düşünülmektedir.

Mete'nin hayatında önemli dönüm noktaları arasında gerek yayınlarında sembolik ifadelerle değindiği gerek çevresindeki az sayıda kimseyle paylaştığı beşerî aşklar da vardır. Ancak o bu noktalara takılıp kalmamış aksine oradan ilahi aşka doğru yol almıştır. Aslında bu durum dini gelişimin de bir yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu aynı zamanda temel güvenin de bir yansıması olarak değerlendirilebilir.

Erikson yedinci aşamanın üretkenlik ve buna karşı durgunluk dönemi olduğunu vurgular. Yapılan incelemede Mete'nin bu dönemin özelliklerini açıkça sergilediği tespit edilmiştir. Mete üretmek bakımından zengin bir birikime sahiptir. Bunu hem kişisel meziyetlerini sergileme hem de farklı alanlarda ürün ve yapıtlar ortaya çıkarma açısından dikkate almak mümkündür.

Mete dindar biridir ve bunun göstergelerini açıkça ortaya koymuştur. Dini konudaki bilgi birikimi ve bunu uygulamaya koyma yöntemi yaşamında açıkça gözlenmektedir. Mete daha liseli yıllarda, cuma namazı kıldırması ve va'z etmesi, kurslarda icazetli olarak hocalık yapması bunun göstergelerinden biridir. Mete aynı zamanda genç yaşlarında, içinde yer aldığı siyasi yapının liderleriyle görüşmüş, onlara fikirlerini anlatmış, hareketin kendince yanlış giden öğelerini çekinmeden eleştirmiştir. Bu durum aslında onun idealleri peşinde koşan, mücadeleci kimliğini göstermektedir. Bu tavrını ömrünün sonuna dek ve her türlü ortamda sürdürdüğü görülmüştür. 12 Eylül 1980 darbesi sonrasında Milliyetçi gençlere yapılan işkenceler ve idamlar Mete'nin dünyasında devlete karşı büyük bir travma meydana getirmiştir. Zira ona göre devlet kendi düşmanlarını değil, kendini devleti için feda edenleri cezalandırmıştır. Mete bu duruma ilişkin duyduğu acıyı "Üç Ayak Bir Şafak" şiiriyle dile getirmiştir. Bütün bunlara rağmen o asla devlete ve orduya olan sevgisini kaybetmemiş, aksine devleti daha çok korumanın çabası içine girmiştir.

Mete'nin başarılarla dolu hayatında zaman zaman başarısızlıklara da yer vardır. Ancak o başarısızlıklar karşısında yılarak geri çekilmemiş, aksine aynı yolda azim ve

kararlılıkla yürümüştür. Onun ilk edebi eseri olan“Eşekler Kitap Okumaz” da bunu yaşamıştır. Yazdığı kitap takdir görmemiş ve satılmamıştır. Hatta bu kitap daha sonra yazılacak olan bir kitaba konu olmak üzere (Basılı Yakıt), soğuk kış günlerinde evde soba tutuşturmak için kullanılmıştır. Buna karşın Allah’sız Müslümanlık gibi çok sayıda baskıyapan yayınları da vardır. Mete’nin fikir dünyasında, ulaşılabilecek bir hedeften çok, sürekli yürünen bir yol, bir süreç vardır. O hiçbir zaman ulaştığı ara istasyonlar ve elde ettiği başarılarla yetinerek durgunluğa savrulmamıştır.

Topluma karşı duyarlılığı Mete’nin üretmedeki en önemli motivasyon kaynağı olmuştur. Özellikle Müslümanların buldukları pozisyon onu derinden etkilemiştir. Ona göre hak ettikleri seviyeye gelebilmeleri için Müslümanların çok çalışma zorunluluğu bulunmaktadır. Ömer Lütfi Mete’nin duyarlılığı ve bu bağlamdaki üretkenliği siyasal alanla ilgili çabalarında da görülmüştür. Milliyetçi ve muhafazakâr bir dünya görüşüne sahip olan Mete bu anlayışını hâkim kılma konusunda büyük bir gayret sarf etmiştir. Bu bağlamda o muhafazakâr partilere katkı sağlamış, siyasi pozisyonlara aday olmuş ve Ayyıldız Gazetesi gibi ürünlerle bu durum açıkça ortaya koymuştur. Mete eğitimden sinema, gazete, spor ve televizyona kadar pek çok alanda ürün ortaya koymuştur.

Mete’nin üretkenliğinin önemli göstergelerinden biri de sanat alanıdır. O sanatı bazen doğrudan amaç olarak görürken bazen de hedefe ulaşmada bir araç olarak kullanmıştır. Bu durum gerek yazılı eserlerinde gerek günlük hayatında açıkça görülebilir. Konuyu daha ileri boyutlara taşıyan Mete, sanatı ilham hatta bir tecelli olarak görmüştür. “Tecelli” yaklaşımı yaygın kullanımıyla ilhama göre daha ileri bir seviyededir. Örneğin siyaset de dahil birçok alanla uğraşan Mete’nin, anılmayı en çok istediği unvan sanatçı yönüdür. Senaryo yazarlığı yapan, gazete ve dergilerde yazılar yazan, şiir kitabı bulunan Mete’nin en çok yapmak istediği şey roman yazmayı sürdürmek olmuştur.

Erikson’un gelişim evrelerinin sonuncusu benlik bütünleşmesi ya da umutsuzluktur. Benliği bütünleşmiş insan yaşam doyumuna sahiptir. Böyle bir insan hayata ve olaylara bakışı farklıdır. Örneğin mizahi anlayışı gelişmiştir. Çalışmanın sonuçları Mete’nin mizahi yönünün oldukça kuvvetli olduğu sonucunu ortaya koymuştur. Onun vermek istediği mesajları başarıyla muhataba iletme aracı olarak diğer

unsurların yanında mizahı da kullandığı görülmektedir. Hatta onun ilk kitabının adının “Eşekler Kitap Okumaz” olması, onun mizahla arasındaki bağı göstermesi bakımından önemlidir. Mete, insanları kırmadan, vermek istediği mesajı daha yumuşak bir üslupla verme aracı olarak mizaha başvurmuştur. Mete'nin yaşamının Erikson'un klasik evre sınıflamasına tam olarak uyuşmadığı söylenebilir. Zira klasik sınıflamada benlik bütünleşmesi kronolojik olarak 65 yaş ve sonrasına denk gelmektedir. Oysa daha sonraki araştırmacılar kültürel unsurlara bağlı olarak bunun daha erken yaşlarda da gerçekleşebileceğini vurgulamışlar ki Mete bunun en iyi örneklerinden birini oluşturmaktadır.

Psiko-biyografik çalışmaların gerek yerli gerekse yabancı literatürde son derece sınırlı olduğu nazari dikkate alındığında, bu çalışmanın literatürdeki eksikliğin giderilebilmesine katkıda bulunması yanında, yeni çalışmalara ışık tutması ve araştırmacıları bu konuda cesaretlendirmesi umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adler, Alfred, *İnsan Tabiatını Tanıma*, (Çev. Ayda Yörükân), Türkiye İş Bankası Yayınları, 12. Basım, İstanbul 2015.
- Adler, Alfred, *Sosyal Duygunun Gelişiminde Bireysel Psikoloji*, (Çev.: Halis Özgü), Hayat Yay., İstanbul 2002.
- Aiken, Lewis R., *Human Development in Adulthood*, MA: Springer US, New York 2002.
- Akandere, Osman, *Milli Şef Dönemi Çok Partili Hayat Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler*, İz Yayıncılık, İstanbul 1998.
- Aksoy, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1*, İnkılâp Yayınları, İstanbul 1988.
- Aksun, Ziya Nur, *Osmanlı Tarihi Osmanlı Devleti'nin Tahlilli, Tenkidli Siyasî Târîhi*, Ötüken Neşriyat A.Ş., c. 5, İstanbul 1994.
- Algar, Hamid, "İmam-ı Rabbânî", *DİA*, cilt. 22, İstanbul 2000, 194-199.
- Ali Kuşat, "Nefis Mertebelerine Psikolojik Bir Yaklaşım", *Tasavvuf İlmî ve Araştırma Dergisi*, Ankara 2002, sayı: 9, 119-128.
- Anderson, J. W. (1981). Psychobiographical Methodology: The Case of William James, *Review of personality and Social Psychology*, 2, 245-272.
- Anderson, James, William, "Psikobiyografinin Metodolojisi The Methodology of Psychological Biography", (Çev.: Gökhan Kağnıcı), *Tarih Okulu Dergisi*, 2010 (VII), 77-97.
- Aranson, Elliot, Timothy D. Wilson, Robin M. Akert, *Sosyal Psikoloji*, (Çev.: Okan Gündüz), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2012.
- Arasteh, A. Reza, *Mevlâna Celaleddîn Rûmî'nin Kişilik Çözümlemesi Aşkta ve Yaratıcılıkta Yeniden Doğuş*, (Çev.: İbrahim Özdemir), Kitabiyat Yayınları., Ankara 2007.
- Âşûr, Saîd Abdülfettâh, "Ezher, (Eğitim Öğretim ve Sosyal Hayat)", *DİA.*, cilt: 12, İstanbul 1995, 59-63.

- Avcı, Servet, “En Hin Manifesto”, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/en-hain-manifesto-3741-yy.htm>, 06.03.2016.
- Aybars, Ergun, *İstiklal Mahkemeleri*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1975.
- Aydemir, Şevket Süreyya, *İkinci Adam (1938-1950) II*, 6. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.
- Ayhan, Halis, “İmam-Hatip Lisesi”, *DİA*, c. 22, İstanbul 2000, 191-194.
- Ayhan, Halis-Uzun, Mustafa, “Ezan”, ‘Ezanın Türkçeleştirilmesi’, *DİA*, XII, İstanbul 1995, 42-43.
- Bandura, Albert, *Aggression: A Social Learning Analysis*, Prentice-Hall, NJ. Publication, Englewood Cliffs, 1973.
- Barenbaum, Nicole B. and Winter, David G., “Personality”, Freedheim, Donald K., Weiner, Irving B., (edt), *Handbook of Psychology: History of psychology*, John Wiley & Sons, Inc., United States of America, 177–203.
- Barkan, Ömer Lütfi, *Kolonizatör Türk Dervişleri*, Hamle Yayınları, İstanbul tsz.
- Batıgün, A. D., & Şahin, N. H. (2006). İş Stresi ve Sağlık Psikolojisi Araştırmaları İçin İki Ölçek: A-Tipi Kişilik ve İş Doymumu. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17(1), 32-45.
- Bayazıt, Nigan, “İşlevselcilik”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, c. II, Yem Yayınları, İstanbul 1997, 886-887.
- Belzen, A. J., “The Historico cultural Approach in the Psychology of Religion: perspectives for Interdisciplinary Research”, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 36 (3), (1997), 358-371.
- Benslama, Fethi, *İslam’ın Psikanalizi*, (Çev.: Işık Özgüden), İletişim Yayınları, İstanbul 2017.
- Berkes, Niyazi, *Türk Düşüncesinde Batı Sorunu*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 1975.
- Beyazyüz, Murat, *Cemil Meriç’in Psikobiyografisi*, Aşina Kitaplar, Ankara 2007.
- Bilgin, Mehmet, *Doğu Karadeniz: Tarih-Kültür-İnsan*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007.
- Birand, M. Ali, *12 Eylül Saat: 04.00*, Karacan Yayınları, İstanbul 1984.

- Booyesen, Duane D., *A Psychobiography of Friedrich Nietzsche*, Submitted in fulfilment of the requirements for the degree of Magister Artium in Psychology in the Faculty of Health Sciences at Nelson Mandela Metropolitan University December 2012.
- Bowlby, John, *Ayrılma*, (Çev.: Müge Günay), Pinhan Yayınları, İstanbul 2013
- Bowlby, John, *Bağlanma*, (Çev.: Tuğrul Veli Soylu), Pinhan Yayıncılık, (Orijinal Baskı Tarihi 1969), İstanbul 2012.
- Bozkurt, Nejat, *Sanat ve Estetik Kuramları*, Sarmal Yayınevi, İstanbul 1995.
- Bulut, Sefa, "Yaşam öyküsü araştırması", *International Journal of Human Science*, 11(1) Year: 2014, 880-895.
- Burger, Jerry M., *Kişilik/Psikoloji Biliminin İnsan Doğasına Dair Söyledikleri*, (Çev.: İnan Deniz Sarıoğlu), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2006.
- Cansever, Turgut, *Ev ve Şehir*, İnsan Yay., İstanbul 1994.
- Capps, D., Erikson, Erik H. 's Psychoanalytic Portrait of Martin Luther. *Pastoral Psychology*, 2015, 64(3), 345-368.
- Capps, Donald, "Mother, Melancholia, and Play in Erikson, Erik H.'s Childhood and Society", *J. Relig Health* (2007) 46, 591–606.
- Cara, E., "Psychobiography: A Research Method in Search of a Home", *The British Journal of Occupational Therapy*, 2007, 70(3), 2007, 115-121.
- Carlson, R., "Exemplary Lives: The Uses of Psychobiography for Theory Development". *Journal of Personality*, 1988, 56(1), 105-138.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999.
- Christophe, Andre, *Korkunun Psikolojisi*, (Çev.: İsmail Yerguz), 2. Baskı, Say Yayınları, İstanbul 2016.
- Coles, Robert, *Erikson, Erik H., The Growth of His Work*, Little Brown Press, Boston 1970.
- Conn, Walter E. "Erik Erikson, The Ethical Orientation Conscience and the Golden Rule", *JRE* 5/2 (1977), 249-266.

- Cordón, Luis A., *Popular Psychology an Encyclopedia*, Greenwood, New York 2005.
- Corey, Gerald, *Psikolojik Danışma Psikoterapi Kuram ve Uygulamaları*, (Çev.: Tuncay Ergene), Mentis Yayınları, İstanbul 2007.
- Corvelyn, Josef, Patric Luyten, “Psychodynamic Psychologies and Religion”, *Handbook of the Psychology of Religion and Sprituality*, The Guilford Press, New York 2005, 84, 85.
- Coşkun, Ali, *Sosyal Değişme Kadın ve Din*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2011.
- Çağıl, Fethi, “Türkiye’ye Yönelik Haçlı Seferleri Hiç Bitmemiştir”, *Moral Dünyası*, Temmuz 2008.
- Çağrı, Mustafa, “İzzet”, *DİA*, Cilt 23, İstanbul 2001, 555-556.
- Dağı, İhsan Duran, “Osmanlı Reform Hareketleri ve Avrupa Faktörü”, *Yeni Türkiye Osmanlı Özel Sayısı I*, Ocak-Şubat 2000, Sayı: 31, Ankara 2000, 154-158;
- Dağıstânî, Ömer Ziyâuddîn, *Tasavvuf ve tarikatlarla ilgili Fetvalar*, (Çev.: İrfan Gündüz, Yakup Çiçek), Seha Neşriyat, İstanbul 1992.
- Dilipak, Abdurrahman, *Menderes Dönemi*, Beyan Yayınları, İstanbul 1990.
- Duane P. Schultz – Sydney Ellen Schultz, *Theories of Personality*, Belmont 2009.
- Duane, P., Schultz, Sydney Ellen Schultz, *Modern Psikoloji Tarihi*, (Çev.: Yasemin Aslay), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007.
- Elizabeth Cara, “Psychobiography: A Research Method in Search of a Home”, *The British Journal of Occupational Therapy*, 2007, 70(3), 115-121.
- Elkind, David, *Çocuk Ve Toplum Gelişim ve Eğitim Üzerine Denemeler*, (Çev.: Demet Öngen), Hazırlayan Bekir Onur, Ankara 1999.
- Ellis, Albert; Abrams, Mike & D. Abrams, Lidia, *Personality theories: Critical perspectives*. Sage Publications, 1th edition 2009.
- Elms, A. C., “Psychobiography and case study methods”, *Handbook of research methods in personality psychology*, Guilford Press, New York, NY, US, 2007, 97-113.

- Elms, A. C., *Uncovering Lives: The Uneasyalliance of Biography and Psychology*. Oxford University Press, Oxford 1994.
- Emine akmak, *Süleymanlık Cemaatinde Dini Eğitim Metotları*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), MÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.
- Emrullah Yalçın, “Kıbrıs’ta Türk Mukavemet Teşkilatı Ve Rauf Denктаş” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s. 58, Bahar 2016, 279-301.
- Erdem, Sargon, “Bâbil”, *DİA*, IV, İstanbul 1991, 392-395.
- Erik jan Zurcher, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, (Çev.: Yasemin Saner), İletişim Yayınları, 30. Baskı, İstanbul 2015.
- Erikson, E. H. (1968). Life cycle, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, 9, 286-292.
- Erikson, E. H., *Youngman Luther: A study in psychoanalysis and history*, W. W. Norton & Company, New York 1958.
- Erikson, Erik H., *Childhood and Society*, Paladin Grafton Books, London 1987.
- Erikson, Erik H., *Gandhi’s Truth on the Origins of Militant Nonviolence*, W. W. Norton & Company, London 1993.
- Erikson, Erik H., *Identity: Youth and Crisis*, W. W. Norton & Company, New York, 1994.
- Erikson, Erik, *Dimensions of a New Identity*, Norton Company, Newyork 1974.
- Erikson, Erik, *Young Man Luther a Study in Psychoanalysis and History*, W. W. Norton & Company Inc., New York 1958
- Erikson, *İnsanın 8 Evresi*, Okuyan Us Yayınları, (Çev.: Gonca Akkaya), İstanbul 2014.
- Erikson, *Youth-Change-And-Challenge*, Basic Books Publishing Co. Inc., New York 1963.
- Erözkan, Zeynep, “Röportaj”, *Birdenbire Tasavvuf Kültürü Dergisi*, yıl, 3, sayı,16 Eylül- Ekim 2008, 22-35.

- Espinosa, M. J., *Melanie Klein: A psychobiographical study* A Treatise Submitted in Fulfilment of the Requirements for the Degree of Master of Arts in Research Psychology, Rhodes University, 2008.
- et-Taberî, Ebû Cafer Muhammed bin Cerir, *Tarih-i Taberî*, (Çev.: M. Faruk Gürtunca), Sağlam Yayınları, İstanbul tsz.,.
- Ewen, Robert B., *An Introduction to Theories of Personality*, Sixth Edition, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, London 2003.
- Fayda, Mustafa, "Ömer", *DA*, c. 34, İstanbul 2007, 44-51.
- Fleming, James S., "Erikson's Psychosocial Developmental Stages", *Psychological Perspectives on Human Development*, <http://swppr.org/textbook/contents.html>, 9-1 – 9-2-4.
- Flyvbjerg, B. (2006), "Five Misunderstandings About Case-Study Research", *Qualitative Inquiry*, 12(2), 219-245.
- Fouche, Paul,- Niekerk Van, "Academic psychobiography in South Africa: past, present and future", *South African Journal of Psychology*, 40(4), December 2010, 495-507.
- Fragar, Robert, *Kalp, Nefs, Ruh*, (Çev.: İbrahim Kabaklıkaya), Gelenek Yayınları, İstanbul 2005.
- Frankl, Viktor E., *Duyulmayan Anlam Çığlığı Psikoterapi ve Hümanizm*, (Çev.: Selçuk Budak), teki Matbaası, Ankara 1994.
- Freud, Sigmund, *A General Introduction to Psychoanalysis*, (Çev.: G. Stanley Hall), Boni and Liveright Publishers, New York 1920.
- Freud, Sigmund, *Dictionary of Psychoanalysis*. Nandor Fodor - Frank Gaynor (Eds), New York 1950.
- Freud, Sigmund, *Jokes and Their Relation to the Unconscious*, Penguin Books, London 1905.
- Freud, Sigmund, *Three Essays on the Theory of Sexuality: The 1905 Edition*, Verso Books 2017.

- Fuller, Robert C., "Erikson, Psychology, and Religion", *Pastoral Psychology*, 44(6), 1996, 371-383.
- G-20 Terimleri Listesi*, T.C. Dışişleri Bakanlığı Tercüme Dairesi Başkanlığı, Kasım 2013, www.mfa.gov.tr/data/Terminoloji/g-20-terimleri-ingilizce-turkce-kasim-2013.pdf.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed, *el-Maksadü'l-Esnâ fi Şerhi Esmâi'l-Lâhi'l-Hüsnâ*, Mısır 1324, 110.
- Gelecek Bir Tasarımdır 2023 Aylık Dergi*, "Ömer Lütfi Mete ile Söyleşi", Kasım 2006, Sayı 67, Yıl 6, 28-35.
- Gencer, Ali İhsan, "Tanzimat Fermanı", *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, c.11, Çağ Yayınları, İstanbul 1993.
- Gençtan, Engin, "Otto Rank", *Psikanaliz ve Sonrası*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1990.
- Gill, D., *Psychological Dynamics of Sport and exercise*. Champaign, IL: Human Kinetics, 2000.
- Gill, D., Williams, L., *Psychological Dynamics of Sport and Exercise* (3rd ed.) Champaign, IL: Human Kinetics), 2008.
- Gökyay, Orhan Şaik, "Kızılelma", *DİA*, c. 25, İstanbul 2002.
- Görgülü, İsmet, *On Yıllık Harbin Kadrosu*, TTK. Ankara 1993.
- Guinee, James P., "Erikson's Life Span Theory: A Metaphor for Conceptualizing the Internship Year", *Professional Psychology: Research and Practice*, 1998, 29(6), 615-620.
- Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, Hayat Yayınları, İstanbul, 2005.
- Güler, Turgay, Söyleşi, Ömer Lütfi Mete, Mehmet Ali Bulut, Ülke Tv., 2007.
- Güleşen, A., Yıldız, D., "Erken Postpartum Dönemde Anne Bebek Bağlanmasının Kanıtı Dayalı Uygulamalar İle İncelenmesi". *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 12(2), 177-182.
- Güngör, Erol, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, 4. Baskı Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013.

- Güngör, Erol, *İslam Tasavvufunun Meseleleri*, 6.baskı, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1996.
- Gürcan, Ayşen, *Boşanma Nedenleri Araştırması*, T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, Ankara 2009.
- Güvelioğlu, İshak Güven, *İyidere Tarihi*, İyidere Kaymakamlığı Yayınları, İstanbul 2012.
- Hall, Calvins, *Freudyen Psikolojiye Giriş*, (Çev.: Ersan Devrim), Kaknüs Yayınları, 2. Basım, İstanbul 2010.
- Hamidullah, Muhammed, “Hudeybiye Antlaşması”, *DİA*, Cilt 18, İstanbul 1998, 297-299.
- Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi I-II*, (Çev.: Salih Tuğ), İrfan Yayıncılık, İstanbul 1990.
- Heidegger, Martin, *Nietzsche'nin Tanrı Öldü Sözü ve Dünya Resimleri Çağı*, (Çev.: Levent Özşar), Asa Kitabevi, Bursa 2001.
- Hizmetli, Sabri, *İslam Tarihi Başlangıçtan İlk Dört Halife Devri Sonuna Kadar*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara 1991.
- Hoare, Carol Hren, *Erikson on Development in Adulthood New Insights from the Unpublished Papers*, Oxford University Press, Oxford 2002.
- Hoboken: Wiley.; Fouché, P.,& Van Niekerk, R. (2010). “Academic psychobiography in South Africa: Past, present and future”, *South African Journal of Psychology*, 40 (4), 495-507.
- Horney, Karen, *Çağımızın Tedirgin İnsanı*, (Çev.: Ayda Yörükkan), Tur Yayınları, İstanbul 1980.
- Howe, M. J., “Beyond psychobiography: Towards more effective syntheses of psychology and biography”. *British Journal of Psychology*, 1997, 88(2), 235-248.
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1995.
- <http://aa.com.tr/tr/zeytin-dali-harekati>, 25.01.2018.
- <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/02/26/yaz57-40-127-20040209.html>, 17.09.2017.

- <http://arsiv.sabah.com.tr/2004/07/30/mete.html>, 17.09.2017.
- <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/12/29/mete.html>, 17.09.2017.
- http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_954.html, 04.09.2017.
- http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_957.html, 04.05.2017.
- http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_960,2.html;22.01.2018,
- http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_968.html, 04.05.2017.
- http://arsiv.sabah.com.tr/ozel/turkiyenin954/dosya_969.html, 04.05.2017.
- <http://rusencakir.com/Nereye-Gitti-Bu-Ulkuculer-3/22> 13.08.2014.
- <http://www.haber7.com/medya/haber/134409-iyi-ki-mhpden-vekil-secilemedim;>
22.03.2016.
- <http://www.anlayis.net/makaleGoster.aspx?makaleid=4968>, 22.03.2016.
- <http://www.biyografya.com/biyografi/18507>.22.03.2016.
- <http://www.elegans.com.tr/arsiv/64/haber032.html>22.03.2016.
- <http://www.enpolitik.com/kose-yazisi/569/omer-lutfi-mete.html>; 22.03.2016.
- <http://www.etikhaber.com/homepage/yazarlar-mainmenu-27/mete-kilic/3025-anlald-m-oemer-luetfi-mete.html>, 19.02.2015.
- http://www.haber10.com/yazar/omer_lutfu_mete/cocuk_dovme_virusu-16096,
11.05.2015.
- <http://www.internethaber.com/omer-lutfu-mete-tv-5te-1166228h.htm>, 02.01.2018.
- <http://www.izdiham.com/omer-lutfi-mete-yigidin-borcudur-olum/>, 18.02.2016.
- İnan, Kenan, “Trabzon’un Fethi”, *Öncesi ve Sonrasıyla Trabzon’un Fethi*, Trabzon Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon 2001.
- İpekçi, Abdi, *İnönü Atatürk’ü Anlatıyor*, Cumhuriyet Yayını, İstanbul 1997.
- İşmen Gazioğlu, Ayşe Esra, *Hayatın İlk Çeyreği 0-18 Yaş Gelişimi*, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 2012, s. 93, 102.

- James P. Guinee, "Erikson's Life Span Theory: A Metaphor for Conceptualizing the Internship Year", *Professional Psychology: Research and Practice*, 1998, 29(6), 615-620.
- James, William, *The Varieties of Religious Experience A Study in Human Nature*, <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.5/au/>, 24.12.2018.
- Jones, Ernest, *Freud Hayatı ve Eserleri*, (Çev.: Emre Kapkın, Ayşe Tekşen Kapkın), Kabalcı Yayınları, İstanbul 2004.
- Jung, C. G. (2014). *The archetypes and the collective unconscious*. Routledge. s. 1-355
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem, *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi: Kültürel Psikoloji*, Koç Üniversitesi/Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2013.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem, Zeynep Cemalcılar, *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*, 16. Basım, Evrim Yay., İstanbul 2014.
- Kaplan, Hasan, "Bazen Bir Puro Sadece Bir Purodur Leonardo Da Vinci'nin Dini Kimliği Üzerine Psiko-biyografik Bir İnceleme". *Dini Araştırmalar*, 2009, 12 (35), 107-126.
- Kar, Fatih Sultan, *Rize'nin Yüzü*, Rize Dernekler Federasyonu, İstanbul 2014.
- Kara, Mustafa, *Metinlerle Günümüz Tasavvuf Hareketleri (1839-2009)*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2010.
- Kara, Mustafa, *Tekkeler ve Zaviyeler Din Hayat Sanat Açısından*, Dergâh Yayınları, İstanbul 2000.
- Karaca, Faruk, "Dindarlığın Fonksiyonelliği Üzerine", *Dinî Araştırmalar*, Mayıs-Ağustos 2003, 6(16), 75-85.
- Karaca, Faruk, "İnsanın Bazı Günü ve Duygularının İslâmî Açından Değerlendirilmesi", *Ekev Akademi Dergisi*, 1(1), Kasım 1997, 159-172.
- Karaca, Faruk, "İsmail Hakkı Aydın'ın Şiirlerinde Allah-Alem-İnsan ve Aşk Psikolojisi", *EKEV Akademi Dergisi*, 2004, 21, 110-118
- Karaca, Faruk, *Din Psikolojisi*, Eser Ofset Yayıncılık, Trabzon 2011.
- Karaca, Faruk, *Ölüm Psikolojisi*, Beyan Yayınları, İstanbul 2000.

- Karaca, Faruk, *Yabancılaşma ve Din*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2014
- Kerrin, Ceri Kristin, *Bashar al-Assad: A Psychobiography Using Levinson's Theory of Development*, Aminor dissertati on submitted in partial fulfilment for the Degree of Magister Artium in Psychology (Counselling) In the Faculty of Humanities University of Johannesburg, 2014.
- Kılıç, Recep, "Dinî Çoğulculuk mu, Dinde Çoğulculuk mu?", *Dinî Araştırmalar*, 2004, 7 (19), 13-37.
- Kısakürek, Necip Fazıl, "Dava ve Cemiyet", *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, 89. Basım, İstanbul 2018.
- Kısakürek, Necip Fazıl, "Gençliğe Hitabe", *Hitabeler*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2014.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Kafa Kâğıdı*, 18. Basım, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul 2013.
- Kirman, M. Ali, *Türkiye'de Bir "Yeni Dinî Cemaat" Örneği Olarak "Süleymanlık"*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000.
- Klein, Melanie, *Haset ve Şükran*. (Çev.: O. Koçak ve Y. Erten, Metis, İstanbul 1999.
- Koç, Turan, *İslam Estetiği*, İSAM Yay., İstanbul 2012.
- Korkmaz, Zeynep, "Dünya Dili-Bilim Dili ve Türkçemiz Açısından Çözüm Bekleyen Bir Çelişki", *Türk Dili*, s. 595, Temmuz 2001, 7-19.
- Kóváry, Z., "Psychobiography as a Method. The Revival of Studying Lives: New Perspectives in Personality and Creativity Research", *Europe's Journal of Psychology*, 2011, 7 (4), s. 739-777.
- Köylü, Mustafa, "Ruh Sağlığı ve Din: Batı Toplumu Açısından Bir Değerlendirme". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, 23, 65-92.
- Kur'an-ı Kerim Meali*, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 2011.
- Küçük, Cevdet, "İstiklal Mahkemeleri", *DİA*, c. 23, İstanbul 2001, 350-355.

- Levenson, Michael R., Carolyn M. Aldwin, Michelle D'mello, "Religious Development from Adolescence to Middle Adulthood", *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*, Edited by, Raymond f. Paloutzian, Crystal I. Park, London 2005.
- Lionel Richard, *Ekspresyonizm Sanat Ansiklopedisi*, (Çev.: Beral Madra ve bşk.), 3. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999.
- Mardin, Şerif, *Din ve İdeoloji*, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.
- Mardin, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2002.
- Maslow, A., *İnsan Olmanın Psikolojisi*, (Çev.: Okan Gündüz), Kuraldışı Yayıncılık, İstanbul 2001.
- Maslow, A., Lewis, K. J., *Maslow's Hierarchy Of Needs*, Salenger Incorporated, 1987.
- Massey, Robert F., Erikson, Erik, Neo-Adlerian, Individual Psychology, *Journal of Adlerian Theory. Research & Practice*, 42(1), 65-91.
- Masten, A. S., Ordinarymagic: Resilience Processes in Development. *American Psychologist*, 56(3), 227.
- Maurice Barbier, *Modern Batı Düşüncesinde Din ve Siyaset*, (Çev.: Özkan Gözel), Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999.
- McAdams, "The Problem of Narrative Coherence", *Journal of Constructivist Psychology*, 2006, 19 (2), 109-125.
- Meriç, Cemil, *Bu Ülke*, İletişim Yayınları, 6. Baskı, İstanbul 1992.
- Meriç, Cemil, *Mağaradakiler*, İletişim Yayınları, İstanbul 1978.
- Meriç, Cemil, *Umrandan Uygarlığa*, İletişim Yayınları, İstanbul 1998.
- Merter, Mustafa, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, Kaknüs Yayınları 3. Basım, İstanbul 2007.
- Mete, Ömer Lütfi "Çocuk Dövme Virüsü", *Sabah Gazetesi*, <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/10/28/mete.html>, 11.05.2015.
- Mete, Ömer Lütfi, "29 Mayıs Ağlama Günümüz", *Bugün Gazetesi*, 31 Mayıs 2008, Cumartesi Sayfa 13.

- Mete, Ömer Lütü, “Ateşle Oynamanın Adı: Türkiyelilik”, *Türk Yurdu*, Ankara 2004, 24(208), 86-87.
- Mete, Ömer Lütü, “Beşiktaşlı Olmak Zamanı”,
<http://www.elegans.com.tr/arsiv/68/haber039.html>, 19.07.2016.
- Mete, Ömer Lütü, “Çuvalın babası NATO”, *Sabah Gazetesi*,
<http://arsiv.sabah.com.tr/2004/06/07/mete.html>.
- Mete, Ömer Lütü, “Futbol ve Adalet”, *Sabah Gazetesi*,
<http://arsiv.sabah.com.tr/2005/12/29/mete.html>; 19.07.2016.
- Mete, Ömer Lütü, “Futbol ve adalet”, *Sabah Gazetesi*,
<http://arsiv.sabah.com.tr/2005/12/29/mete.html>
- Mete, Ömer Lütü, “Kanije'den Nato'ya”, *Sabah Gazetesi*,
<http://arsiv.sabah.com.tr/2004/07/02/yaz57-10-134.html>, 12.04.2017.
- Mete, Ömer Lütü, “Siyasette nefretî makamı”, *Sabah Gazetesi*, 05 Ocak 2006
Perşembe.
- Mete, Ömer Lütü, *Aşksız, Zevksiz... Allah'sız Müslümanlık Gerileme Sürecinde İslâm'ı Yaşama Sorunu*, Profil Kitap, İstanbul 2008.
- Mete, Ömer Lütü, *Balonya Tüneli*, Profil Yayınları, İstanbul 2009.
- Mete, Ömer Lütü, *Basılı Yakıt*, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2009.
- Mete, Ömer Lütü, 'Büyük adam' Terim..., *Bugün Gazetesi*, 19.06.2008.
- Mete, Ömer Lütü, *Çılgınlığın Ardı Çılgılık*, Yeni Düşünce Kitap Kulübü, Ankara tsz.
- Mete, Ömer Lütü, *Derin Millet Manifestosu*, Nesil Yayınları, İstanbul 2005.
- Mete, Ömer Lütü, *Gülce*, “Dinlence”, Timaş Yayınları, 3. Baskı, İstanbul 2014.
- Mete, Ömer Lütü, *İtfaiye Yakıyor*, Porfil Yayınları, İstanbul 2008.
- Mete, Ömer Lütü, *Milliyetçilik Milliyetsizlik*, Timaş Yayınları, İstanbul 2007.
- Mete, Ömer Lütü, “Yarı final, kan kokusu ve öbürü”, *Bugün Gazetesi*, 22.06.2008.
- Muhtasar İlmihâl/Resimli Namaz Hocası*, İstanbul 2012.
- Mustafa Fayda, “Ömer”, *DİA*, c. 34, İstanbul 2007, 44-51.

Müslim, Sahih, Vasiyyet.

Nasr, Seyyid Hüseyin, “Sufilikte Şiirden Hikâyeye”, *Tasavvufî Makaleler*, (Çev.: Sadık Kılıç), İnsan Yayınları, İstanbul 2002.

Nesâî, *Cihâd*, 25.

Nesne psikolojisi dergisi (NPD) 2014, 2(3), s.45, Mert Karabey İle Müzik Psikoloji Üzerine, www.nesnedergisi.com, 22.03.2016.

Nizamü'l Mülk, *Siyasetname*, (Çev.: Mehmet Taha Ayar), Türkiye İş Bankası Yayını, İstanbul 1978.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Babaîler İsyanı Aleviliğın Tarihsel Altyapısı Yahut Anadolu'da İslam-Türk Heterodoksisinin Teşekkülü*, Dergâh Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2011.

“Ömer Lütüî Mete ile Söyleşi”, 2023 İki Bin Yirmi Üç, Aylık Dergi, Kasım İki Bin Altı, 29-35.

Öngören, Reşat, “Tunahan, Süleyman Hilmi”, *DİA*, yıl: 2012, cilt: 41, 375-377.

Öngören, Reşat, “Tunahan, Süleyman Hilmi”. *DİA*, .c. 41, İstanbul 2012, 375-377.

Özden, H. Ömer, *Aşk'la*, Arı Sanat Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2012.

Özden, H. Ömer, *Bir İnanç ve Terkiçisi Yahya Kemal*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.

Paloutzian, Raymond F.- Park, Crystal L. (Eds.), *Handbook of The Psychology of Religion and Spirituality*, The Guilford Press; Second edition, 2014.

Paul Fouche, Roelf van Niekerk, “Academic psychobiography in South Africa: past, present and future”, *South African Journal of Psychology*, 40(4), 2010, 495-507.

Peker, Hüseyin, “Tasavvuf Psikolojisi”, *O.M.Ü.İ.F.D.*, Samsun 1993, Yıl 3, Sayı 7, 35-52.

Ponterotto, J. G., Reynolds, J. D., Morel, S., & Cheung, L., “Psychobiography Training in Psychology in North America: Mapping the Field and Charting a Course”, *Europe's Journal of Psychology*, 2015, 11 (3), 459-475.

Recep Kılıç, Dinî Çoğulculuk mu, Dinde Çoğulculuk mu? *Dinî Araştırmalar*, Ankara 2004, 7 (19), 13-17.

- Rita, A., Richard, A., Edward, S., Daryl, B., & Susan, N. H. (1996). *Atkinson & Hilgard's Introduction to Psychology* 15th Edition, Wadsworth Pub Co; 15 edition, 2009.
- Rize Şeriye Sicili, No. 1487, s. 86-87, 90-91, Güvelioğlu, *İyidere Tarihi*, 64-65.
- Rize'nin Sesi, Sayı 2657 (16 Kasım 1959), s. 1, Güvelioğlu, *İyidere Tarihi*, 67.
- Roberts, Brian, *Biographical research*, Open University Press, Buckingham 2002.
- Ruiters, Jeremy John, *Michael Jackson: A Psychobiography*, A thesis submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Master of Arts Rhodes University, 2013.
- Runyan, W. M., "Ideographic goals and methods in the study of lives", *Journal of Personality*, 56(1), 1988, 295-326.
- Runyan, W. M., *Life Histories and Psychobiography: Explorations in the Theory and Method*, Oxford University Press, 1982.
- Runyan, W.M., "Diverging life paths: Their probabilistic and causal structure". In K. Gergen & M. Gergen (Eds.), *Historical Social Psychology*. Hillsdale, N.J.: Erlbaum 1984.
- Runyan, William McKinley, ed., *Psychology and Historical Interpretation*, Oxford University Press, Oxford 1988.
- Ruppert, Franz, *Travma, Bağlanma ve Aile Konstelasyonları, Ruhun Yaralarını Anlamak ve İyileştirmek*, (Çev.: Fatma Zengin), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2011.
- Sartre, Jean Paul, *Varoluşçuluk*, (Çev.: Asım Bezirci), Say Yay., İstanbul 2001.
- Saygın, Selen Deviren ve diğ., "Türkiye'de Toprak Erozyonu Ve Çölleşme", 2015 Uluslararası Toprak Yılı, *Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi*, 65-66.
- Schultz, D. P., & Schultz, S. E., *Modern Psikoloji Tarihi*, (Çev.: Yasemin Aslay), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2007.
- Schultz, Duane P., Schultz, Sydney Ellen, *Theories of Personality*, Wadsworth Publishing, 2012.

- Schultz, Duane P.; Schultz, Sydney Ellen, *Theories of Personality* (9th ed.). Wadsworth, U.S.A: Cengage Learning., Belmont 2009.
- Schultz, W. T., (Ed.). *Handbook of Psychobiography*, Oxford University Press, Oxford 2005.
- Schultz, William Todd, "Psychobiography and the study of lives: Interview with William McKinley Runyan", *Clio's Psyche: A Psychohistorical Forum*, December Special Issue, 2001105-112.
- Schultz, William Todd, "Psychobiography and the study of lives: Interview with William McKinley Runyan", *Clio's Psyche: A Psychohistorical Forum*, 8(3), 105-122.
- Semenoglu, Nuray, *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*, 14. Baskı, Pegem Akademi, Ankara 2009.
- Serhendli, Miraç, "Ahlaksız Lig", *Yörüngen*, sayı, 209, Ocak 1995, 47.
- Serhendli, Miraç, "Hakemler Yakmasa Trabzon Başkaydı", *Yörüngen*, sayı 170, 46.
- Serhendli, Miraç, "Holiganizm suç, ya azmettirmek?", *Yörüngen*, sayı, 157, Aralık 1993, 46,
- Serhendli, Miraç, "Kırkpınar ve Paslı Güreş", *Yörüngen*, sayı 134, Temmuz 1993, 47,
- Serhendli, Miraç, "Kırkpınar'da Kırk Tilki", *Yörüngen*, sayı 187, Ağustos 1994, 40,
- Serhendli, Miraç, "Medyanın güreş körlüğü", *Yörüngen*, sayı 249, Ekim 1995, 46,
- Serhendli, Miraç, "Oy Tarbezan Tarbezan için Kalaylı Kazan", *Yörüngen*, sayı, 143, Eylül 1993, 46
- Serhendli, Miraç, "Ödül mantığı değişmeli", *Yörüngen*, sayı, 188, Ağustos 1994, 47
- Serhendli, Miraç, "Öztürk ve Yoz Türk", *Yörüngen*, sayı 142, Eylül 1993, 46
- Serhendli, Miraç, "Sayın Erdoğan ve Küfürle Mücadele", *Yörüngen*, Sayı 172, 31, Nisan 1994.
- Serhendli, Miraç, "Siyasette Ara Transfer", *Yörüngen*, sayı, 262 Ocak 1996.
- Serhendli, Miraç, "Şikeli-Lekeli", *Yörüngen*, sayı, 130, Haziran 1993, 47.

- Serhendli, Miraç, “Yunan’ın Sıkletine İnme”, *Yörüngen*, sayı. 234, Temmuz 1995.
- Serhendli, Miraç, *Farabi*, Beyan Yayınları, İstanbul 1985.
- Serhendli, Miraç, “Futbolda Transfer Kirliliği”, *Yörüngen*, sayı 174, Nisan 1994, 31
- Sigmund Freud, *Cinsellik Kavramı Üzerine Üç Deneme*, (Çev.: Emre Kapkın), Payel Yayınları, İstanbul 2006.
- Sigmund Freud, *Grup Psikolojisi ve Ego Analiz*, (Çev.: Mehmet Ökten), Tutku Yayınevi, Ankara 2014.
- Sigmund Freud, LL.D, Translated G. Stanley Hall, *A General Introduction to Psychoanalysis*, Twelfthed., Boni&Livergihtinc., New York 1920, 101-109.
- Sigmund Freud, *Uygarlık, Toplum ve Din*, Payel Yayınları, İstanbul 2004.
- Simon, Fritz B., *Psikozum Bisikletim ve Ben Deliliğin Benlik Organizasyonu*, (Çev.: Gülden Güvenç), HYB Yayınları, Ankara 1997.
- Stanley Wolpert, *Gandi’nin Tutkusu Mahatma Gandi’nin Hayatı ve Mirası*, (Çev.: Ahmet Ergenç & Serap Işık), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2014.
- Statt, David A., *The Concise Dictionary of Psychology*, Third Edition, London 2003.
- Stephen Schlein, *The Clinical Erik Erikson: A Psychoanalytic Method of Engagement and Activation*, Taylor & Francis Group, London 2016.
- Strickland, Bonnie, E. Editor, *Gale Encyclopedia of Psychology*, Gale Pub., 2nd Edition, London 2000.
- Sunil Batra, “The Psychosocial Development of Children: Implications for Education and Society — Erik Erikson in Context”, *Contemporary Education Dialogue*, 2013, 10 (2), 249–278.
- Şahin, Mehmet vd., *İstiklal Mahkemeleri Kanun Gerekçe ve Genel Kurul Tutanakları*, Cilt 1, TBMM Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2015, s. XII.
- Şeker, Kadir, *İnönü Dönemi Kültür Hayatı (1938-1950)*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2000.

- Şimşirgil, Ahmet – Ekinci, Ekrem Buğra, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*, KTB Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2009.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1992.
- Tellioğlu, İbrahim, “Doğu Karadeniz Bölgesinin Türk Yurdu Haline Gelmesi Hakkında Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, Volume 2/2 Spring 2007, 654-663.
- Tellioğlu, İbrahim, *Osmanlı Hâkimiyetine Kadar Doğu Karadeniz’de Türkler*, Serander yay., Trabzon 2004.
- Tezcan, Ahmet, “Olmak İstenen Adam; Ömer Lütfi Mete” *Yeni Şafak Gazetesi*, 22.11.2009.
- Tony Smith, “SocialViolenceandConservativeSocialPsychology: The Case of Erik Erikson”, *Journal of PeaceResearch*, 13(1), 1976, 1-12.
- Toruk, İbrahim, “Türkiye’de Başörtüsü Sorunu ve Yazılı Medyada Sunumu”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 30, 2011, 483-514.
- Turan Koç, *İslam Estetiği*, İsam Yayınları, 3.Baskı, İstanbul 2012.
- Turanalp, Fatih, Mart 30, 2015, <https://www.40ikindi.com/sinema/oku.php?id=1400>, 22.03.2016.
- Turhan, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri: Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1997.
- Tuzcuoğlu, Necla, “Psikanaliz Kuramı ve Özellikleri”, *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1995, Sayı: 7, 275.
- Türkeş, Alparslan, *Milli Doktrin 9 Işık*; Kamer Yayınları, İstanbul, 1999.
- Uriel Heyd, *Ziya Gökalp'in Hayatı ve Eserleri*, (Çev.: Meriç, Cemil), Sebil Yayınları, İstanbul 1980.
- Uzun, Ali - Uzun, Sebahat, *Taşhaneden Aşhaneye Pileki*, İyidere Kaymakamlığı Kültür Yayınları, Ankara 2008.
- Uzun, Mustafa, “İbrahim Tennuri”, *DİA*, Cilt 21, İstanbul 2000, 356.

- Vamik D. Volkan - Norman Itzkowitz, (Ed.), *Atatürk Atatürk*, Serap Erdoğan, Alfa Yayınları, İstanbul 2011.
- W. Edward Craighead and Charles B. Nemeroff Editors, *The Concise Corsini Encyclopedia of Psychology and Behavioral Science*, Third Edition, John Wiley&Sons, Inc., New Jersey 2004.
- Wallerstein, Robert S., “Erik Erikson and His Problematic Identity”, *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 62(4), 2014, 657-675.
- Weinberg, Robert S., *Gould, Daniel, Foundations of Sport and Exercise Psychology, Spor ve Egzersiz Psikolojisinin Temelleri*. (Çev.: Ahmet Akın vd.), Nobel Yayınları, İstanbul 2015.
- William McKinley Runyan, *Life histories and psychobiography*, Oxford University Press, 1982.
- Willig, Carla, *Introducing Qualitative Research in Psychology*, 3rd ed., Open University Press, UK, Berkshire 2013.
- Yavuz, Kerim, “Yunus Emre’nin İç Benine Dini ve Psikolojik Yaklaşımlar”, *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı, 9, yıl, 1990, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1990, 12-21.
- Yazıcı, Hikmet, “Bektaşî Fıkralarının Mizah Anlayışı ve İşlevi Bağlamında Bireysel ve Toplumsal Ruh Sağlığı”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli*, sayı 65, Bahar 2013, 281-298.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, cilt 2, İstanbul tsz.,
- Yıldız, Hakkı Dursun, “Abbâsîler”, *DİA*, c. I, İstanbul 1988, 31-48.
- Yılmaz, Hasan Kâmil, *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004.
- 2023 İki Bin Yirmi Üç, Aylık Dergi, “Ömer Lütfi Mete ile Söyleşi”, Kasım İki Bin Altı, 29-35.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Harun KAHVECİ
Doğum Yeri ve Tarihi	Trabzon 15.06.1962
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi Psikolojik Dan. ve Rehberlik Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Arapça
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	Hac ve Umre Psikolojisinin Dindarlık Üzerine Etkisi/TÜBİTAK 1001 Projesi
Çalıştığı Kurumlar	Milli Eğitim Bakanlığı YÖK
İletişim	
E-Posta Adresi	hkahveci@ktu.edu.tr
Tarih	17/01/2019